

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

Ḳavā' id-i Türki

Yüksek Lisans Tezi

Musa RAHİMİ

Ankara - 2009

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

Ḳavā'id-i Türki

Yüksek Lisans Tezi

Musa RAHİMİ

Tez Danışmanı

Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER

Ankara - 2009

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

Ḳavā'id-i Türki

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

Önsöz

İran sahası Türk ağızlarından biri olan Tebriz ağzının en eski ağız özellikleri, Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī adıyla tanınan Muhammed Mü'min'in *Ḳavā'id-i Türki* adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Gelecek İran Türklük Bilimine özellikle de ağız çalışmalarına ışık tutabilecek nitelikte olan *Ḳavā'id-i Türki*, 19. yüzyılın ilk yarısında kaleme alındığından söz konusu dönemde Tebriz ağzının ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığının ortaya çıkması bakımından önem taşımaktadır.

Eser, bugünkü Tebriz ağzının birçok özelliğini taşımasının yanı sıra, üstelik bugün Tebriz ağzında kullanılmayan çok sayıda dilbilgisel özellikleri de içermektedir. Örneğin eserde Tebriz ağzında *mI* soru edatının son zamanlara değin kullanıldığı kayd edilmektedir. Ancak günümüz Tebriz ağzında soru edatının tamamen kalktığını, görevinin vurgu veya tonlamayla karşılandığını bilmekteyiz. 19. yüzyıldan günümüze değin bu gibi birçok gramatikal değişikliklerin eserden yola çıkarak saptanması dil değişimi (language change) bakımından da önemlidir.

Çalışmamızda yöntem olarak tarihsel ve karşılaştırmalı yöntem izlenilmiştir. Dolayısıyla eserimiz Eski Türkçe, Orta Türkçe eserlerinden *Dīvānu Luġāti't-Türk*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, Eski Oğuz Türkçesi ve Güney-Batı Türk lehçeleri ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Ayrıca, gerekli durumlarda Anadolu ağızları ve Azerbaycan ağızları göz önünde bulundurulmuştur.

Metin kuruluşu MN11350 numaralı nüshaya dayandırılmıştır. Ancak MN6563 numaralı nüsha de dikkate alınmış, yani yazma nüshalar karşılaştırılarak incelenmiştir. MN11350 numaralı nüshada bulunmayıp da MN6563 numaralı nüshadaki olan kısımlar asıl metne dâhil edilmiştir. Örneğin MN6563 nüshasında ikinci babda kimi sözcüklerin Arapçaları da verilmiş ve bunlar da kurduğumuz metinde yer almıştır.

Çalışmamız, Giriş, Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī ve Eseri *Ḳavā'id-i Türki*, Çeviri ve Dizinler olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde İran sahası orta dönem sözlük ve gramer niteliğinde olan eserlere değindikten sonra *Ḳavā'id-i Türki*'nin Türklük bilimine ve İran'daki gelecek ağız çalışmalarına sağlayacağı katkı üzerinde durulmuştur. Eserin Birinci

bölümünde, *Ḳavā'id-i Türki* dil bilgisi özellikleri bakımından tarihsel ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. 2. Bölüm *Ḳavā'id-i Türki*'nin Türkiye Türkçesi çevrisine aittir. Sonda Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça dil bilgisi terimleri dizini ile eserin Türkçe madde başlarının bugünkü Tebriz ağzı ve Standart Azerbaycan Türkçesi ile de karşılaştırıldığı dizini ve Özel Adlar Dizininde de yer verilmiştir. Kaynaklar'ın ardında verilen, *Ḳavā'id-i Türki*'nin tıpkı basımı MN11350 numaralı nüshasıdır.

Yüksek lisans öğreniminde emeği geçen bütün değerli hocalarıma, özellikle de engin bilgileri ve bilimsel titizliğiyle yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. F. Sema Barutcu Özönder'e içtenlikle teşekkürlerimi sunarım.

08. 12. 2009

Musa Rahimi

İçindekiler

Önsöz	i
İçindekiler	iii
Kısaltmalar ve İşaretler	vi
Eser, Dil, Lehçe, Ağız Adları ile Diğer Kısaltmalar	vi
Çevriyazı İşaretleri	vii
Diğer İşaretler	viii
Giriş	1
1. Mirzâ Bâbâ-yi Tabîb-i Âştiyânî ve Eseri <i>Ḳavâ'id-i Türki</i>	6
1.1. Mirzâ Bâbâ-yi Tabîb-i Âştiyânî ve Çevresi	6
1.2. Eser	7
1. 2. 1. Eserin Adı	7
1. 2. 2. Eserin Yazılış Amacı	7
1. 2. 3. Eserin Yazılış Tarihi ve Eserin Sunulduğu Kişi veya Kişiler	8
1. 2. 4. Eserin Düzenleme Şekli ve İçeriği	10
1. 2. 5. Eserin Nüshaları	11
1. 2. 6. Eser Üzerinde Yapılmış Çalışmalar	12
1.2. Eserin Dil Tarihi Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi	13
1. 2. 1. Yazım-Ses Özellikleri	13
1. 2. 2. Söz Varlığı	16
1. 2. 2. 1. Söz Yapımı	17
1. 2. 2. 1. 1. Ekleme Yolu İle Söz Yapımı	17
1. 2. 2. 1. 1. 1. İsim Yapımı	17
1. 2. 2. 1. 1. 1. 1. İsimden İsim Yapımı	18
1. 2. 2. 1. 1. 1. 2. Fiilden İsim Yapımı	22
1. 2. 2. 1. 1. 2. Fiil Yapımı	27
1. 2. 2. 1. 1. 2. 1. İsimden Fiil Yapımı	27
1. 2. 2. 1. 1. 2. 2. Fiilden Fiil Yapımı	30
1. 2. 2. 1. 2. Birleştirme Yolu İle Söz Yapımı	34
1. 2. 2. 1. 2. 1. İsimler	34

1. 2. 2. 1. 2 . 2. Fiiller	34
1. 2. 2. 1. 2. Çekim Biçim Bilgisi	35
1. 2. 2. 1. 2. 1. Ad Çekimi	35
1. 2. 2. 1. 2. 1. 1. Teklik- Çokluk	35
1. 2. 2. 1. 2. 1. 2. İyelik	35
1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. Hâl	36
1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 1. İlgi Durumu	37
1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 2. Yükleme Durumu	38
1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 3. Bulunma Durumu	38
1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 4. Çıkma Durumu	39
1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 5. Yönelme Durumu	39
1. 2. 2. 1. 2. 1. 4. Zamir Çekimi	40
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. Fiil Çekimi	41
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 1. Geçmiş Zaman Çekimi	41
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 2. Geçmiş Zamanın Olumsuz (fi' l-i ceħd) Çekimi	45
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 3. Geniş Zamanın Çekimi	47
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 4. Geniş Zamanın Olumsuz (fi' l-i nefy) Çekimi	51
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 5. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	54
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 6. Gelecek Zamanın Çekimi	58
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 7. Emir Fiili (fi' l-i emr)	61
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 8. Emir Fiilinin Olumsuz (fi' l-i nehy) Çekimi	65
1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 9. Soru Fiilinin Çekimi	67
2. Kavā'id-i Türki Çevirisi	68
2. 1. [Mukaddime]	68
2. 2. Birinci bab: Fiiller	70
2. 2. 1. Birinci Bab Birinci Fasıl: Masterlardan Türeyen Fiillerin Kuralları (kavā'id-i iştiķāk-i ef' āl ez maşādir)	70
2. 2. 2. İkinci Fasıl: Fiil Masterları (maşādīr-i ef' āl)	77
2. 2.3. Üçüncü Fasıl: Fazla Açıklamalar Yapmak İçin Fiillerden Birkaç Örnek (Der emşile-yi çend ez ef' āl be-cihet-i ziyādeti-yi tavziħ)	86
2. 2. 4. Dördüncü Fasıl: Fiile Gelen Ekler (muta' allikāt be ef' āl)	91

2. 3. İkinci Bab: Şeylerin İsimleri	97
2. 3. 1. Birinci Fası1: Gök Bilimi Adları ve Unsurlar (İsm-i semâviyât ve ‘anâşır)	98
2. 3. 2. İkinci Fası1: İnsan Uzuv ve Organları (‘azâ ve cevârih-i insân)	98
2. 3. 3. Üçüncü Fası1: Erkek ve Kadın Giysisi (libâs-i zen u merd)	102
2. 3. 4. Dördüncü Fası1: Hayvan Adları (ism-i hayvânât)	102
2. 3. 5. Beşinci Fası1: Böcek Adları (ism-i havâm)	103
2. 3. 6. Altıncı Fası1: Kuş Adları (ism-i tıyūr)	104
2. 3. 7. Yedinci Fası1: Yiyecek Adları (ism-i ma’kûlât)	105
2. 3. 8. Sekizinci Fası1: Sayılar (a‘ dâd)	106
2. 3. 9. Dokuzuncu Fası1: Hece harflerinin sırasına göre farklı eşyaların adları (İsm-i eşya’i müteferrika be tertib-i hurûf-i tehecci)	107
2. 3. 10. Onuncu Fası1. İşaret İsimleri (esmâ-i işâre)	119
2.4. Üçüncü Bab: Harfler (Hurûf)	119
2.5. Hatime: Birleşik kelimeler (Pâre elfâz-ı mürekkeb)	121
3. Dizinler	122
3.1. Türkçe-Farsça Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Dizini	122
3.2. Farsça-Türkçe Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Dizini	128
3.3. Türkçe Sözcük ve Eklerin Dizini	133
3.4. Özel Adlar Dizini	164
Kaynaklar	166
Tıpkıbasım	173
Özet	204
Abstract	205

Kısaltmalar ve İşaretler

Eser, Dil, Lehçe, Ağız Adları İle Diğer Kısaltmalar

AAS	= Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, bkz. Karahan (1990)
ADDA	= <i>Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası</i>
a.g.e.	= adı geçen eser
a.g.m.	= adı geçen makale
a.g.t.	= adı geçen tez
ağ.	= ağız
ATü.	= Ana Türkçe
AzTü.	= Azerbaycan Türkçesi
bkz.	= Bakınız.
çev.	= çeviri
DLT	= <i>Divānu Lugāti't-Türk</i> , Bkz. Atalay I, II, III, IV (2006)
dn.	= dipnot
DTü.	= Doğu Türkçesi
EATüE.	= <i>Eski Anadolu Türkçesinde Ekler</i> , Gülsevin (2007)
ED	= <i>An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish</i> , Bkz. Clauson (1972)
EOTü.	= Eski Oğuz Türkçesi
ETü.	= Eski Türkçe
Fa.	= Farsça
GB Türk L.	= Güneybatı Türk Lehçeleri
GD Türk L.	= Güneydoğu Türk Lehçeleri
GagTü.	= Gagavuz Türkçesi
Hal.	= Halaç Türkçesi
HarTü.	= Harezmi Türkçesi
IrTrkmTü.	= Irak Türkmen Türkçesi
KB Türk L.	= Kuzeybatı Türk Lehçeleri
KD Türk L.	= Kuzeydoğu Türk Lehçeleri
KıpTü.	= Kıpçak Türkçesi

KökTü.	= Kök Türkçe
KrgTü.	= Kırgız Türkçesi
Krş.	= Karşılaştırmız.
KT	= <i>Ḳava‘id-i Türki</i>
KTüG	= <i>Karahanlı Türkçesi Grameri</i> , Bkz. Hacıeminoğlu (2008)
KzkTü.	= Kazak Türkçesi
ME	= <i>Mukaddimetü'l-Edeb</i> , Bkz. Yüce (1993)
MN11350	= <i>Ḳava‘id-i Türki</i> Mar‘aşi Nacefi Kütüphanesi 11350 numaralı nüsha
MN6563	= <i>Ḳava‘id-i Türki</i> Mar‘aşi Nacefi Kütüphanesi 6563 numaralı nüsha
Mo.	= Mongolca
OTü.	= Oğuz Türkçesi
Osm.Tü.	= Osmanlı Türkçesi
ÖzTü.	= Özbek Türkçesi
Rus.	= Rusça
TDK	= Türk Dil Kurumu
TatTü.	= Tatar Türkçesi
Teb.	= Tebriz ağzı
TrkmTü.	= Türkmen Türkçesi
TTü.	= Türkiye Türkçesi
TTK	= Türk Tarih Kurumu
UygTü.	= Uygur Türkçesi
yd.	= yazı dili

Çevriyazı İşaretleri

ا	a, e	ح	h
اي	ı, i, ê	خ	h
او	o, ö, u, ü	د	d
ب	b, p	ذ	z
ت	t	ر	r
ث	ṣ	ز	z
ج	c, ç	س	s

ش	ş	ك	k, g
ل	ş	ل	l
ظ	z	م	m
ط	t	ن	n
ظ	z	و	v, o, ö, u, ü
ع	‘	ؤ	o, ö, u, ü
غ	ğ	ه	h, a, e
ف	f	ی	y, ı, i,
ق	q	ی	ı, i, è

Diğer İşaretler

...	= Belirsiz sayıda harf ve sözcük eksikliğini gösterir.
◇	= Metne eklenmiştir.
{ }	= Elyazma metinde tekrar veya fazla yazılmış yerleri gösterir. Gramer tahlilinde morfem parantezi.
(?)	= Şüphe belirtir.
//	= Fonem parantezi.
-	= Gramer tahlilinde fiil kökü, fiil köküne gelen yapım eki. Fiil ve isim tabanında çekim eki.
+	= Gramer tahlilinde isim kökü, isim köküne gelen ek.
*	= tespit edilmemiş, tahmine dayalı şekil.
>	= Bu şekle girer.
<	= Bu şekilden gelir, bir dilden başka bir dile geçiş.
→	= Bir anlamdan başka bir anlama geçiş.
~	= Değişken şekil.
,	= Hemze (ء) işareti
ä	= Eski Türkçede /a/ ünlüsünden gelişen /a/ ile /e/ arasında, oldukça açık /e/ ünlüsü
ā	= Uzun a
è	= Kapalı e
ī	= Uzun i
í	= ı-è arası ünlü

ō	= Uzun ö
Ō	= Uzun o
ū	= Uzun u
ķ	= İnceleme ve Dizinde Tebriz ağzı ve KAZTü. için art damak /g/ ünsüzü
X	= /ı, i, u, ü/ ünlü değişimlerini gösteri.
A, I, U	= Gramer tahlilinde sırasıyla /a,e/, /ı, i/, /u,ü/ ünlü değişimlerini gösterir.
G, K	= Gramer tahlilinde sırasıyla /g, à/, /k, ú/ ünsüz değişimlerini gösterir.

Giriş

Diller tarihi içinde en erken sözlükçülük ve gramercilik ekolüne sahip olan dillerden biri de Türkçedir.

İslâmî Türk çevresinde bugünkü bilgilerimizle Kâşgarlı Mahmud'la başlayan Türk sözlükçülük ve gramerciliği, Türk boylarının geniş ülkelere yayılma ve yerleşik medeniyet kuruculuğunu benimsemeleriyle yeni gelişme dönemlerini yaşamaya başlamışlardır. Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı Türkçesi için yazılmış sözlük ve gramerlerini birkaç saha altında göstermek mümkündür. Bu sahaların içinde bugünkü İran coğrafyasında meydana getirilmiş iki ve/veya çok dilli sözlük ve gramerler ise sayıca en fazla olanlarıdır.

İlk Türk grameri, bugüne kadar bulunamayan Kâşgarlı Mahmud'un *Kitâbü cevâhirü'n nahv fi lugâti't-Türk* adlı kayıp eseridir (DLT I: 25). El-Zemahşeri'nin *Mukaddimetü'l-Edeb'i* de Harezmi Türkçesi için önemli malzemeyi verir (Yüce 1993).

Memlük Kıpçak sahasından kalan bugün elimizdeki sözlük ve sözlük-gramerler şunlardır: 1. Abu Hayyan'ın *Kitâbü'l-idrâk li lisâni'l-etrak*¹, 3. *Kitâb-ı mecmû'ı tercümân-ı türkî ve acemî ve moğolî ve fârsî*, 4. Cemaleddin İbni Mühenna'nın *Hilyetü'l-insan ve Helbetü'l-lisan*¹, 5. *El-Kavâninü'l-küllîye li zabti'l-lugati't-Türkiye* 6. *E't-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye*, 7. *Bulğatü'l-Müştak (Kitabu Bulğatü'l-Müştak fi lugati't-Türk ve'l-kıfcağ)*, 8. *Kitabu Yuhyi'l-Mülk ve Kitabu Tuhfetü'l-Mülk* 9. Fahreddin Muhammed bin Mustafa'nın *Kavâid-i lisân-ı Türk*² ü ve 10. *Kitab-ı Beylik*¹

Doğu (Çağatay) Türkçesiyle yazılmış en önemli diğer sözlükler arasında şunları belirtebiliriz: 1. *Abuşka*, 2. *Bedai'u'l-Lugat*, 3. *Fazlullah Han Lugati*, 4. *Kitâb-ı Zebân-ı Türkî*, 5. *Senglağ*, 6. *Hulâsa-i Abbasî*, 7. *E't-tamğâ-yı Nâsirî*, 8. *Feth-Ali Kacar Lugati*, 9. *Şeyh Süleyman Efendi lugati*². Bu sözlüklerden *Fazlullah Han Lugati*, *Hulâsa-i Abbasî*, *Senglağ*, *E't-tamğâ-yı Nasirî* ve *Feth-Ali Kacar lugati*'nin bugünkü İran coğrafyasında yazıldığı bilinmektedir.

¹ A. Caferoğlu, *Türk Dili Tarih*, II. Cilt, Alfa Yay. 4. baskı, İstanbul, 2001, s. 187-193.

² A. Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 223-229.

Son zamanlarda oryantalist bakışıyla İran kavramı boşaltılmaya ve İran'ın sadece Acem ülkesi olduğuna çalışılmaktadır. Ancak 961'den 1925'e kadar kesintisiz olarak bugünkü İran coğrafyasının Türkler tarafından yönetildiği tarihen sabittir. Bugünkü İran coğrafyasında sekiz Türk başkenti Rey, Sultaniye, Marağa, Erdebil, Tebriz, İsfahan, Kazvin ve Tahran gibi şehirlerin bulunması ve diğer şehirlerle birlikte bu merkezlerde Türk mimarî eserlerinin varlığı herkesçe bilinmektedir. Bugüne kadar İran sahasında yazılan Türkçe eserlerin bir kısmı tespit edilebilmiştir. Bu eserlerden de yola çıkarak İran'da geçmiş yüzyıl hariç Türkçenin saray ve ordu dili olarak ne kadar işlek ve kullanılır olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bu eserlerin büyük bir kısmı devlet adamlarına sunulmuş veya onların adına yazılmıştır.

Tezimize konu olan *Ḳavā'id-i Türki*'nin yazarı Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Aṣṭiyānī adıyla tanınan Muḥammed Mü'min, eserinin mukaddime kısmında eserini Tebriz ağzına dayanarak yazdığını bildirmektedir. Neden Tebriz? Çok önemli İpek ve Baharat yolları üzerinde bulunan Tebriz'in ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Yapılan arkeolojik kazılara göre Tebriz'in 5 bin yıllık bir geçmişi olduğu tahmin edilmektedir. Çeşitli kaynaklar III. yy'da şehrin varlığından söz ederler. Gazaka olarak da bilinen kent adını Büyük İskender'in komutanlarından Atropates'ten alan Atropatene'nin başkentiydi. Fakat sonra bir depremde yıkıldı ve Arap hâkimiyeti zamanında tekrar imar edildi. Tebriz'in, III.-VII. yüzyıllar arasında İran'da hüküm sürmüş Sasaniler zamanında mevcut olduğu söylenebilir. Şehrin adı Arap coğrafya kitaplarında *Tibriz*, Bizans ve Ermeni kaynaklarında *Tavrez* ve *Tavreş* şeklinde geçer.³

17. yüzyılın ortalarında Tebriz'i gören ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi, (1611–1682) o dönemki Tebriz hakkında şunları söylemektedir:

“ Moğol dilinde adına Tivris derler. Dürri lisanında Tivriz, Dehkan dilinde Tabriz, Esas Farisi lisanında Tebriz denir ki sıtma dökücü demektir. Hakikaten bir sıtmalı adam başka yerden gelip de Tebriz'e girince suyundan taze can bulup sıtmadan kurtulur. Tebriz'i Halife Harun Reşit kurmuştur. Adı geçen halifenin hanımı buranın su ve havasından hoşlanarak halifeye hamile kaldığı için bu temiz toprağı uğur yeri edinmiş. Birçok

³ Cihat Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara, 2007, s. 11.

masraflar ederek büyük bir şehrin yapımına başlanmış, ismine de Abbasilerin Acem bilginleri tarafından Tebriz denmiştir. Bu yüzden Tebriz, etrafı ancak üç günde dolaşılabilen bir şehir olmuştur. Sonra Abbasi halifelerinden (El Mütevekkil alellah) zamanında büyük bir zelzele olmuş ve o zelzeleden Tebriz şehri yıkılıp, 40.000 kişi yıkıntı arasında kalmıştır. Halife Mütevekkil Bağdat'tan yer götürmez askerle Tebriz'e gelerek büyük masraflarla şehri yeniden yaptırdığı için şehrin ikinci kurucusu oldu. Tebriz şehrinde 47 medrese, 20 darü'l-kura, 7 darü'l-hadis, 600 çocuk mektebi, 160 tekke, 6 adet akarsu çeşmesi, 1040 adet sebilhane, 1060 mahalle, 1070 saray, 200 kervansaray, 70 tüccar hanı, 110 beka hanı, 7000 dükkân, 12000 tabip, cerrah, göz doktoru ve bilgin, 7000 sâlih, muvahhit, vaiz, nâsîh şeyhleri vardır. Bu şehirde yedi çeşit buğday yetişir. Bakla ve arpası da çoktur. Pamuğu da yedi çeşittir. Öteki sebzeleri de çoktur. Buranın usta nakkaş ve ressamı, kuyumcu ve terzi başka bir ülkede yoktur. Her işin en iyisi bu şehirde mevcuttur. Özellikle burada dokunan temiz kumaş, ipek, kadife ve dârâyî her tarafta Tebriz kumaşı adı ile anılır. Hâsılı geniş, ucuz ve mamur bir ülkedir.⁴

Zeki Velidî Togan *İslam Ansiklopedisi*'nin "Azerbaycan" maddesinde Tebriz şehrinin Türk tarihinde ne kadar önemli olduğunu 'Tebriz'in kapılarından birinin, Efrasiyab'ın başı defnedilmiş olması sebebinden, Dervâze-i Ser 'Baş kapısı' ismini aldığı' vurgulamaktadır⁵. Spuler *İran Moğolları* adlı yapıtında 'Tebriz'de İlhanlılardan daha önceleri Türkçe konuşulmakta idi'⁶ cümlesini kayd etmektedir. Tarihsel olarak Türklerin en önemli merkezlerinden biri olan Tebriz, Kaçar Sülalesi (1796-1925) zamanında ise, Muhammed Şah dönemine kadar başkent, sonra da veliahtların oturduğu "darü's-saltana" olmuştu. Tebriz bugün de 3.5 milyon nüfusuyla İran'da Türklerin en yoğun yaşadığı, İran'da yaşayan bütün Türkler için kültür merkezi olma özelliğini taşıyan önemli Türk şehirlerinde biridir.

Bu itibarla, yazarın eserine Fars ve Irak halklarına Türkçe öğretmek için kaleme aldığı eserinde Tebriz ağzını esas alması ve söz varlığı ve dil bilgisi kurallarını bu ağza göre vermesi şaşırtıcı değildir.

İran sahasında yazılmış ve bugüne kadar tespit edilmiş çok sayıda iki dilli ve/veya çok dilli sözlük ve gramer niteliğinde eser vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Farsça-Türkçe Dilbilgisi*: Mecmua içindedir, 1135 Hicrîde Gulam Rıza bin Muhammed Hüseyin İsfahanî tarafından istinsah edilmiştir; *Dakayıku'l-Hakayık*:

⁴ Cihat Aydoğmuşoğlu, a. g. e., s. 103-104.

⁵ Zeki Velidî Togan, "Azerbaycan", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 2, Milli Eğitim Yayınevi, 1950, s. 97.

⁶ Bertold Spuler, *İran Moğolları*, TTK Yay., Ankara, 1987, s. 498.

Mecmua içindedir, Farsça-Türkçe lügattir; *El-Ḳa'ime*: Kadı Lütfullah bin Yusuf Halimî'nin Farsça-Türkçe lügatidir; *Lügat-i Türkî-Arabî-Farisî*; *Lügat-i Serhadât-ı İnan*: Abdurrezzak bin Muhammed Muhsin Buğayirî Sebzevârî'nin eseridir. Arapça-Farsça-Türkçe bir lügattir; *Lügat-i Arabî-Türkî*; *Lügat-i Arabî-Farisî-Türkî*; *Ma'rufu'l-Lügat*: Mirza Ali Baht Bahadır bin Muhammed Veli Mirzakelan Azfarî'nin eseridir, Farsça-Türkçe Lügat; *Müntehâbü'l-Lügat*: Muhammed Rıza Hivakî'nin eseridir, Doğu Türkçesi-Arapça-Tacikçe sözlüktür; *Nisâb-ı Türkî-Farsî*: Mecdüa içindedir, Mirza Muhammed Kuli bin Muhammed Rıza İsfahanî'nin eseridir, Türkçe-Farsça lügat; *Lügat-i Eyas*: Farsça-Türkçe lügattir; *Tacu'l-Mesadir*: Arapça-Türkçe lügat. 1120 Hicrî'de istinsah edilmiştir; *Lügat-i Türkî*: Eser, Türkçe-Türkçe alfabetik bir sözlüktür. Her kelimeye Nevaî'nin eserlerinden şahit getirilmiştir; *Türkçe-Farsça Lügat*: zahiren 11. Hicrî asır, Safeviye dönemine aittir. Eser, Abdulcemil bin Muhammed Rıza en-Nasırî et-Tusî'ye aittir; *Lügat-i Ferišteoğlu*: eser, Abdullatif bin Abdulmecid Ferišteoğlu ibn-i Melik'indir; *Şerenâme-i Münirî*: İbrahim Kıvami Farukî'nin eseridir. Farsça-Türkçe lügat. Halilullah el-Şerif bin Ali el-Darab tarafından 824 Hicrî'de istinsah edilmiştir; *El-Behcetü'l-Behiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*: Mecdüa içindedir. Arapça-Türkçe lügat. 1062 Hicrî tarihinde istinsah edilmiştir; *Ferheng-i Mirza İbrahim*: Mirza İbrahim, Şah Hüseyin İsfahanî'nin oğludur. Şah Hüseyin İsfahani, Şah İsmail Safevi'nin veziri idi. Farsça-Arapça-Türkçe sözlüktür. Müniri sözlüğü üzerinde biraz tasarrufla bu eser vücuda gelmiştir; *İştılaḫat-ı Mantıḳî*: Mecdüa içindedir. Eser 999 Hicrî'de telif edilmiştir; *Türkçe Dilbilgisi*; *Mebâniyü'l-Lüga*: Muhammed Mehdi Münşi Mazenderanî'nin eseridir. Türkçe-Farsça lügat.⁷

İnan sahasında gramer-sözlük niteliğindeki önemli eserlerden biri de Mirzâ Bâbâ-yi Ṭabîb-i Aştîyânî adıyla tanınan Muḫammed Mü'min'in kaleme aldığı Farsça-Türkçe iki dilli *Ḳavâ'id-i Türkî*'dir. Eser Kacar sultanı Muhammed Şah'ın saltanatı zamanında (1834-1848) telif edilmiştir. Eserin iki nüshası bilinmektedir ve her iki nüsha da bugün Mar'aşi Necefi Kütüphanesi'nde saklanmaktadır.

Eserin telif zamanı ve söz ve dil bilgisi malzemesine dönemin bir edebî dilinin değil, konuşma dilinin esas alınmış olması Yeni Türkçe dönemi Oğuz diyalektolojisi,

⁷ Şadi Aydın, *İnan Kütüphaneleri Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Timaş Yay. İstanbul, 2008, s. 26, 32, 34, 35, 37, 39, 45, 47, 58, 59, 61, 79, 81, 88, 91, 100, 111.

daha daraltarak Azerbaycan sahası Oğuz diyalektolojisi araştırmaları için son derecede önemli kılmaktadır.

Bir ulusun dilinden o ulusun kültürüne, onun dünya görüşüne inilebileceğini savunan ve bu görüşü sonradan birçoklarınca benimsenen Humboldt, dilin bir ulusun ruhunun dış görünüşü olduğunu belirtmekte ‘ulusun dili ruhudur; ruhu da dili’ demektedir.⁸

Bu ibareden de anlaşılacağı üzere eser, Azerbaycanlı Türklerin hayata bakış açısını tespit etmekte, önceki devirlerle olan bağlantıyı ve dilin kesintisiz olduğunu tanıklamaktadır. Hiç şüphesiz eser bilinmeyen bir takım şekillerin çözümünün yanısıra Türklerin İran’da yerleşme tarihi hakkında da ip uçları vermektedir.

⁸ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay. Ankara, 4. baskı, 2007, s. 65.

1. Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī ve Eseri *Ḳavā'id-i Türki*

1. 1. Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī ve Çevresi

Eserin yazarı Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī olarak bilinen Muḥammed Mu'min'dir. Muḥammed Mu'min'in Irak'ın 105 km. kuzey-doğusunda yer alan Āṣṭiyān şehrinde doğduğu tahmin edilmektedir. Kaçarlar döneminde yaşamış olan Ṭabīb-i Āṣṭiyānī, *Ḳavā'id-i Türki*'nin mukaddimesinde, can dostlarından ve Ḥāzret-i Ḥalīl ile adaş olan bir arkadaşıyla Fars valisinin vezir ve pişkari olan Mirzā Muḥammed Taḳī-yi Āṣṭiyānī'nin yanına gönderildiğini ve bir süre o padişahın sonsuz iltifatları ve muhabbetleri sayesinde orada neşe ve mutluluk içerisinde yaşadığını ve padişahın tavır ve eğilimi sayesinde Türk topluluğunun Irak ve Fars memleketlerine çokça gelip gittiklerini yazmaktadır (MN11350 1v).

Gerek kültür gerekse sanat açısından İran için bir geçiş dönemi olarak kabul edilen Kaçarlar dönemi ilk matbaaların açılması bakımından önem taşımaktadır. Bu dönemde yazılmış olan Farsça ve Türkçe eserler eski dönemler kadar çok ve yaygındır. Tarih, felsefe ve dinle ilgili kitapların yazım ve yayımında da Kaçarlar dönemi önemli bir yere sahiptir. İlk gazetenin çıkışı ve Fransızca başta olmak üzere yabancı dillerden yapılan çeviriler gibi bir çok kültürel çalışmalar da İran'ın yayın-basın hayatının gelişmesinde çok önemli rol oynamıştır.⁹

Kacar sülâlesi asırlardan beri İran'da yerleşmiş büyük bir Türk kabilesine mensup olmak itibarıyla saraylarında ve orduda Türkçe birinci mevki işgal etmiştir. Tarihî kaynaklarda Kacar ordusunda Farsça bilmeyen Türklerden bahsedildiği gibi bu devreye ait birçok Batı seyahatnâmelerinde ve Osmanlı sefirlerinin raporlarında hükümdarların ve saray halkının Türkçe konuştukları tespit edilmiştir.¹⁰ Muhammed Şāh-i Kaçar döneminde de devlet dili olarak Türkçe önemini korumuş ve Farsların Türkçe öğrenme gereğini duyan Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī eseri *Ḳavā'id-i Türki*'ni kaleme almıştır.

⁹ "Kaçarlar", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 24, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2001, s. 51-54.

¹⁰ M. Rıza, Heyet, *19. yüzyıldan günümüze İran'da Türkçe Basın-Yayın Hayatı*, Yayımlanmayan Yüksek lisans tezi, Ankara Ü, 2005, s. 10.

1.2. Eser

1. 2. 1. Eserin Adı

Eserin adı *Ḳavā'id-i Türki*'dir. Yazar, esere *Ḳavā'id-i Türki* "Türkçenin Kuralları" adını verdiği ve Tebriz ağzını esas alarak eserini telif ettiğini eserinin mukaddime kısmında bildirmiştir:

Bu kitaba *Ḳavā'id-i Türki* adını verdim. Türkçe ve Farsçada ortak olan kelimeleri gözardı etmeden açıkladım. Kelimelerin çoğunu Azerbaycan'ın en güzel memleketi olan Tebriz halkının dilini esas alarak yazdım. (MN11350 2r, MN6563 69r)

Bin yıla yakın İran'da hâkimiyetini sürdüren Türklerin önemli merkezlerinden biri olan Tebriz'in Türk halkının ağız özelliklerinin Türkçenin kuralları için esas alınmış olması tarihsel Türk dili, özellikle tarihsel Türk diyalektolojisi, daha da daraltarak tarihsel Oğuz diyalektolojisi araştırmaları bakımından eserin değerini artırmaktadır.

1. 2. 2. Eserin Yazılış Amacı

Farsça-Türkçe iki dilde yazılmış gramer-sözlük niteliğinde olan *Ḳavā'id-i Türki*, Farslara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır. Yazar eserin yazılış sebebini mukaddime bölümünde şöyle açıklamaktadır:

"Yüce Allah'ın ve şefkat ve rahmetinin bir örneği olan cihan padişahının tavır ve eğilimi sayesinde Türk topluluğunun Irak ve Fars memleketlerine çokça gelip gittiklerini, çoğu meclis ve mahfillerde güzel yüzlü Türklerin gönülleri fethettiklerini ve Farşlıları güzel konuşmaları ile cezb ettiklerini ve Iraklıların akıllarını başlarından aldıklarını gördüm.

Farsça konuşan Türkler ömre ömür katarlar

Saki, takva sahibi pirlere müjde ver

Ancak bu bölge insanların çoğu onların kelime ve tabirlerinden habersizlerdi ve onları anlamak için çabalasalar da amaçlarına ulaşmadıkları için her zaman üzgün olup kendi kendileriyle savaş hâlindeydiler. Bu fakir "rüsva olmak istemiyorsan toplumla aynı renge bürün" ve "insanlar padişahlarının dini üzeredir" sözleri uyarınca, o dilin kelimeleri üzerinde tam bir heyecan ve istekle yoğunlaştım ve onların kelime ve ibarelerini anlaşılabilir ve ilginç bir şekilde bu kitapta bir araya getirmeyi düşündüm. Böylece bu bilgileri başka bilgilerde olduğu gibi yazmaya ve güzel dilli Farşlıların bu dili telaffuz edip

konuşmak istedikleri zaman rahatlıkla bu kitaptan yararlanmalarını sağlamaya niyetlendim. Bu kitaba *Ḳavā'id-i Türki* adını verdim. Türkçe ve Farsçada ortak olan kelimeleri gözardı etmeden açıkladım. Kelimelerin çoğunu Azerbaycan'ın en güzel memleketi olan Tebriz halkının dilini esas alarak yazdım. (MN11350 2r, MN6563 68r-69r)

1. 2. 3. Eserin Yazılış Tarihi ve Eserin Sunulduğu Kişi veya Kişiler

Eserin yazılış tarihi belli değildir. Elimizdeki her iki nüshada da yazarın eserini yazış tarihini vermediği tespit edilmektedir. Ancak yazarın eseri ne zaman telif ettiği kime veya kimlere sunduğu hakkında eserin mukaddime kısmından bilgi edinilebilmemektedir. *Ḳavā'id-i Türki*'nin başında yazar hem Muhammed Şah-i Ḳācār'ı hem de Mirzā Muhammed Taḳī ḥān-i Āṣṭiyānī'yi zikreder ve Muhammed Şah-i Ḳācār'ın kendisini, Halil adlı bir arkadaşı ile birlikte Irak ve Fars memleketlerine gönderdiğini ve bir süre onun himayesinde mutluluk içinde yaşadığını belirtir:

Rabbanî irade ve semavî teyit ile insanların önemli işleri, kapıcısı Dārā, muhafızı Kayser olan, yüce şanlı, cem makamlı, yıldızlar kadar askeri olan, gök saraylı, ordular donatıp halkı gözeten, yedi ülkeye buyruk buyuran, dünya padişahlığının parlak alını, saltanat ve hükümlerinin keskin gözü, adalet kanunlarını yerleştiren, zulüm ve haksızlığın kökünü kazıyan yüce padişahın kullarının yeterlik ve dirayet eline verildiği zaman, o padişah ki istikrarsız dünya onun sözünün sağlamlığı sayesinde istikrar kazanmış, itibarsız âlem onun devletinin temelini sağlamlığı sayesinde itibara kavuşmuştur. O öyle istikbal sahibidir ki yanında bulunanlar onun muvafakıyla uğur bulurlar, uğur sahipleri ise onun muhalefetinden dolayı uğursuzluğa düşerler o âdil ve cömert padişah, güç sahibi ve kahredici hakan, Allah katından desteklenen ve düşmanlara karşı muzaffer olan sultan oğlu sultan oğlu sultan, hakan oğlu hakan oğlu hakan Muhammed Şāh-i Ḳācār -Allah onun padişahlık ve saltanat dönemini ebedî kılsın, onun iyilik ve ihsan feyzini âlemdekiler üzerine daim eylesin- İran saltanat tahtına geçince onun kaza hükmündeki fermanı gereğince Fars memleketinin vezirlik ve hükümdarlık işi celal memleketlerinin şahsüvarisi ve yücelik meydanının tek süvarisi yani benzersiz vezir, tedbirleri olan danışman, ululuk sahibi, yücelik ve sağlamlık sıfatlarıyla donanmış, izzetli ve saadetli, yeterlilik ve güvenilirlik sahibi, hakanın yakını, sultanın güvendiği, yüce ve ulu devletinin dayancı Mirzā Muhammed Taḳī-yi Āṣṭiyānī -gölgesi daim olsun-, bu hakir kulu, can dostlardan ve Ḥāzret-i Ḥalīl ile adaş olan yüce Allah'ın kullarından biriyle o şerefli bölgeye gönderdi. Bir süre o padişahın sonsuz iltifatları ve muhabbetleri sayesinde orada neşe ve mutluluk içerisinde yaşadım. (MN11350 1v-2r)(MN6563 67r-68v)

Eserdeki bu kayıtlar *Ḳavā'id-i Türki*'nin Kacar padişahlarından Muhammed Şah'ın saltanatı (1834-1848) sırasında yazılmış olduğunu ve eserin ya Kacar sultanı Muhammed Şah'a veyahut da yazarla hemşehri olduğu anlaşılan Mirzâ Muhammed Taqi ḥân-i Āştīyānī'ye sunulduğunu göstermektedir.

Mar'āşi Necefi Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu'nda da eserin ne zaman yazıldığına dair kesin bir bilgi yer almamaktadır. Ama bu katalogda yazarın ölüm tarihinin 1847 yılından sonra olarak tahmin edildiği ve eserin yazılış tarihi olarak Kacar padişahlarından Muhammed Şah saltanatı (1834-1848) sırasında yazılmış olması gerektiği belirtilmektedir. Yine aynı katalogda eserin Muhammed Şah-i Ḳācār ve devlet adamlarından olan Mü'teminüs's-Sultan adıyla bilinen Mirzâ Muhammed Taqi ḥân-i Āştīyānī'ye ithaf edildiği bildirilmektedir.¹¹

Ḳavā'id-i Türki'nin bir devlet adamına sunulmuş olması hem saray dilinin Türkçe olduğunu hem de 19. yüzyılda Türkçenin yaygın olarak İran sahasında kullanımda olduğunu gösterdiği gibi Türkçenin Türk dilli olmayanlar tarafından da bilinmesinin bir ihtiyaç olarak görüldüğünü tanıklar.

Muhammed Şah-i Ḳācār, 1834-1848 yılları arasında bugünkü İran sahasında hüküm süren Kacar sülalesinin üçüncü padişahıdır. Feth Ali Şah'ın (1797-1834) ölümünden sonra 1834 yılında Tebriz'de tahta oturmuş olan Muhammed Şah-i Ḳācār aynı yılda Rus ve İngiliz elçilikleriyle birlikte Tahran'a hareket etmiş ve Tahran'ı başkent yapmıştır. Saltanat süresi on dört yıl olan Muhammed Şah, çocukluğundan beri hasta olduğundan dolayı ülke tamamıyla başbakanı olan Hac Mîrza Ağası tarafından yönetilmiştir.¹² Bu dönemde, İran Rus ve İngilizlerin mücadele alanı hâline gelmiştir. Napolyon'un ortadan kaldırılması ile İngilizler daha büyük bir tehlike olarak Rusları görmüşler, Rusların Asya'da genişleme harekâtı ve Kafkaslardaki İran ve Osmanlı'dan aldığı topraklar, İngilizleri tedirgin etmiştir. Türkmençay antlaşması ile Ruslar, siyasî ve askerî yönden, Hindistan sınırlarına çok fazla yaklaşmışlar, durumu anlayan İngilizler, Rusların elde ettiği imtiyazların aynısını İran'dan talep etmiş ve aynı zamanda Hindistan'ı korumak amacıyla İran'ı güçlü kılmak ve olası bir Rus saldırısı durumunda kalkan olarak kullanmak

¹¹ *Fihrist-i Nüşihây-i Ḥattî-i Türkî-i Kitabhâne-yi Buzurg-i Ḥazret-i Āyetü'l-lah 'ül-üzmâ Mar'āşi Necefi/Mar'āşi Necefi Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu*, cilt 1, Kum, İran, 2002, s. 209.

¹² Abbas Kadyani, *İran Tarihinin Sözlüğü, Başlangıçtan Kacar'lara Kadar*, Cavdan Hired Yay., Tahran, 1997, s. 691-691.

istemiştir. İngilizler 1834'te, ortamı uygun bulunca Ruslara, İran'ın bütünlüğünü korumak üzere iki ülkenin anlaşmasını önermiştir¹³ Muhammed Şah'ın bu siyasî ortamda önemli bir rol oynayamadığı görülmektedir. Ancak onun saltanat döneminde sosyo-kültürel iklimin daha canlı olduğu, matbuat hayatının giderek güçlendiği, ilk tiyatronun onun zamanında sahneye konulduğu ve diğer dillerden Farsça ve Türkçeye çevirilerin yapıldığı dikkate alındığında İran'ın modernleşmesinde önemli bir payı olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde adı geçen diğer devlet adamı Mirzâ Muhammed Taqi Hân-i Âştîyânî hakkında da bilgiler sınırlıdır. Ancak müellif, Mirzâ Muhammed Taqi Hân-i Âştîyânî'nin Fars memleketinin vezir ve hükümdarı olarak belirtmiştir. *İran Şahsiyetlerinin Biyografisi*'nde de, Mirzâ Muhammed Taqi Hân-i Âştîyânî'nin Ağa Muhsin oğlu Haşim Hanın oğlu olduğu, Feth Ali Şah zamanında (1797-1834) devlet memuriyetine girdiği, Muhammed Şah döneminde de 1843 yılında Fars vilayetine, vali Firuz Mirza'nın veziri ve pişkârı Menuçiher Hân Mu' temidü'd-Devle'nin yerine atandığı belirtilmektedir. Aynı kaynakta, Firuz Mirza'nın valilikten alınıp kardeşi Firidun Mirza'nın Fars vilayetinin valisi olarak atanmasından sonra Mirzâ Muhammed Taqi Hân-i Âştîyânî'nin görevinden istifa edip Tahran'a döndüğü böylece vezirliğinin birkaç aydan çok sürmediği, 1943 yılında da öldüğü bilgileri yer almaktadır.¹⁴

1. 2. 4. Eserin Düzenlenme Şekli ve İçeriği

Yazarın *Ḳavâ'id-i Türki* adını verdiği gramer-sözlük niteliğinde olan eserin mukaddime kısmı bir ayetle başlar. Bunu dönemin padişahı olan Muhammed Şah-ı Kacar ve onun devlet adamlarından olan Muhammed Taki Âştîyani'ye övgü kısmı izler. Yazar eserin yazılış sebebini belirttikten sonra düzeni ve içeriği hakkında bilgi verir. Eser üç bab ve hatimeden oluşur. Fiillerin işlendiği Birinci Bab dört Fasıldan oluşmaktadır: Birinci Bâb: Fiiller (ef'âl): 1. Fasl: Mastarlardan türeyen fiillerin kuralları (ḳavâ'id-i iştiḳâḳ-i ef'âl ez maşâdir) (MN11350 2r 15, MN 6563 69r-70v); 2. Fasl: Fiil Mastarları (maşâdir-i ef'âl) (MN11350 2r 16, MN 6563 70v); 3. Fasl: Fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek (Der emsile-yi çend ez ef'âl

¹³ Forouzan Moein, *Türkmenistan-İran İlişkileri ve 19. Yüzyılda Bölge Üzerinde Rusya-Britanya Mücadelesi*, yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Ü, 2005. s. 69-70

¹⁴ Mehdi Bamdad, *Şerḫ-i Hâl-i Rical-i İran / İran Şahsiyetlerinin Biyografisi*, Tahran 3. cilt, s. 324, ayrıca bkz. H. M. Sadık, *Ḳavâ'id-i Zebân-i Türki*, Kerec 2009, s. 14-15.

be-cihet-i ziyâdeti-yi tavzih) (MN11350 2r 16, MN 6563 70v); 4. Fasl: Fiile gelen ekler (muta‘ allikât be ef‘âl) (MN11350 2r 17, MN 6563 70v); Eserin İkinci Babı mukaddimedede dokuz fasıl hâlinde isimlere ayrılmıştır, ancak her iki nüshada da on fasıl vardır. Onuncu fazıl İşaret İsimleri (esmâ-i işâre) her iki nüshada da yanlış olarak “Dokuzuncu Fasl” başlığı altında verilmiştir: 1. Fasl: Gök bilimi adları ve unsurlar (ism-i semâviyât ve ‘anâşır) (MN11350 2r 17, MN 6563 70v); 2. Fasl: İnsan uzuv ve organları (‘azâ ve cevârih-i insân) (MN11350 2r 18, MN 6563 70v); 3. Fasl: Erkek ve kadın giysisi (libâs-i zen u merd) (MN11350 2r 18, MN 6563 70v); 4. Fasl: Hayvan adları (ism-i hayvânât) (MN11350 2r 19, MN 6563 70v); 5. Fasl: Böcek adları (ism-i havâm) (MN11350 2r 19, MN 6563 70v); 6. Fasl: Kuş adları (ism-i tıyūr) (MN11350 2r 19, MN 6563 70v); 8. Fasl: Sayılar (a‘ dâd) (MN11350 2r 20, MN 6563 70v); 9. Fasl: Hece (teheccî: heceleme) harflerinin sırasına göre farklı eşyaların adları (ism-i eşya’i müteferrika be tertib-i hurûf-i teheccî) (MN11350 2r 20, MN 6563 70v); 10. Fasl: İşaret İsimleri (esmâ-i işâre) (MN11350 15r 17, MN 6563 107r); Üçüncü Babda ise Harfler (Hurûf) (MN11350 2r 20, MN 6563 70v) ele alınmıştır. Sonda ‘Hatime’ ibaresinin hemen ardında kısa bir birleşik kelimeler hakkında bilgi ve örneklerin yer aldığı kısım bulunmaktadır:

Eserde dil bilgisi kuralları Arap gramerciliği usullerine göre verilmiştir. Gramer kısımlarında fiil çekimleri genelde teklik 3. kişiden başlatılmıştır. Sözcüklerin büyük bir çoğunluğunun yazım-ses bilgileri verilmiştir. Türkçe-Farsça iki dilli olan eserin MN6563 nüshasının ikinci babında sözcüklerin Farsça ve Türkçelerinin yanında genelde Arapçaları da yer almaktadır (MN6563 92r-107r).

1. 2. 5. Eserin Nüshaları

Eserin bugüne kadar iki nüshası tespit edilebilmiştir. Her iki nüsha da Kum şehrindeki Mar‘ aşî Necefî Kütüphanesi’nde saklanmaktadır. Bu iki nüshanın özelliği şunlardır:

1. MN 11350 Nüshası: Mar‘ aşî Necefî Kütüphanesi 11350 numaralı mecmua içindedir. 16 varak ve her bir sayfası 20 satırdan oluşan (1v sayfası 17 satır, 16r sayfası 14 satır) ve nesih hatla yazılan bu nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Mecmua 22×15 cm. ebadında, yazı alanı ise 13.5×8 cm.’dir. Mecmua

kahverengi mukavva ciltlidir.¹⁵ MN 6563 numaralı nüshanın ilk varağı yanlış olarak bu nüshanın başında bulunmaktadır. Madde başları, Farsça sözcükler üzerinde çizgi çekilerek belirtilmiştir. Bab ve fasıl başlıkları daha geniş ve büyük yazılmıştır. Nüsha sayfa numarasızdır, ancak v sayfalarının altında r sayfalarının ilk sözcükleri verilerek okuyucuya izleme kolaylığı sağlanmıştır.

2. MN 6563 Nüshası: Mar⁶ aşī Necefī Kütüphanesi 6563 numaralı mecmua içinde 67-109 varakları arasındadır. Şikeste kırmasıyla yazılmış olup müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. İkinci babda sözcüklerin karşılıklarının Farsça yanında Arapçalarının da verilmiş olduğu görülür. MN 11350 nüshasındaki 4r sayfasının 14-20 arası satırları ve 4v sayfasının 1-7 arası satırlarının MN 6563 nüshasında yazılmamış olması bu nüshanın daha sonraki bir tarihte yazıldığını düşündürmektedir. Bu nüsha 45 varaktan oluşmaktadır ve sayfalardaki satırların sayısı sekizden on beşe kadar değişmektedir. Bab ve fasıl başlıkları daha geniş ve büyük yazılmıştır. MN 11350 nüshasının aksine madde başlarının Farsça sözcük ve ibareler üzerine çizgi çekilerek belirtilmesi düzenli değildir. Nüsha sayfa numarasızdır, ancak ancak v sayfalarının altında r sayfalarının ilk sözcükleri verilerek okuyucuya izleme kolaylığı sağlanmıştır.

1. 2. 6. Eser Üzerinde Yapılmış Çalışmalar

Eser üzerinde bugüne kadar sadece Hüseyin Muhammedzade Sadik çalışmıştır: Bu eser 2009 yılında Pınar yayınevi tarafından Kerec şehrinde basılmıştır.¹⁶ Sadık çalışmasında önsözden sonra Arap harfli Türkçe metinleri kolay okuyabilmek için bir kılavuz hazırlamıştır; kısaltmalar verildikten sonra metin MN6563 numaralı nüsha üzerine kurulmuştur yani söz konusu metin yazım tasarruflarıyla birlikte MN11350 numaralı nüshayla karşılaştırılarak Arap-Fars alfabesinde yeniden yazılmıştır. Sadık Türkçe sözcüklerin yanında Latin alfabeye yazılışlarını da vermiştir. Eserin Ekler kısmında, 'Nüşa-yi bedelha' başlığı altında iki nüshanın karşılaştırması yapılmıştır. Bu kısımda Sadık metinde geçen Farsça ve Arapça sözcüklerin dizini ile Arap ve Latin alfabesinde Türkçe Sözcükler ve Ekler Dizini, Arapça İbareler yer almaktadır. Eserin sonunda, her iki nüshanın ilk ve son sayfaları ve yararlanılan kaynaklar bulunmaktadır.

¹⁵ Şadi Aydın, a.g.e.

¹⁶ M. H. Sadık, *Ḳava'id-i Zebān-i Türki*, Kerec 2009, Pınar Yay.

1. 2. Eserin Dil Tarihi Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi

1. 2. 1. Yazım-Ses Özellikleri

1. a: kelime başında آ , kelime ortasında ve sonunda elif ا ile yazılmaktadır. آپارماق aparmak, تاپماق tapmaq

2. e, è: kelime elif ile başlarsa üstünlü elif ve esreli elif ile, ünsüzle başlarsa üstün ve esre ile yazılmaktadır. ایلشماق ayleşmak, çekilماق çekilmek, eşidماق eşidmek.

3. ı, i: kelime başında genellikle elif + yā اي ile, kelime içinde ve sonunda ise yā ي veya esre ile yazılmaktadır. ایستی isti, یخماق yıkmak.

4. o, ö, u, ü: kelime elif ile başlarsa üstünlü veya üstünsüz elif + vāv او ile, kelime ünsüzle başlarsa üstün ve üstünlü harf + vāv ile, kelime içinde ve sonunda vāv و ile yazılmaktadır. اوتورماق oturmak, بوşاتماق boşatmak, بویاماق boyamak, هولکماق hülkmak.

5. ä: Eski Türkçe a ünlüsünden gelişmiş ve Azerbaycan Türkçesinde ümumiyetle è'ye dönüşmüş bu ünlü, sözcüklerde böyle bir gelişme olup olmadığı yazımdan belli olmamakla beraber 19. yüzyılda bir ön damaksıllaşmanın çoktan başlamış olduğu düşünülebilir. Metinde /a/ ile /e/ arasında yarı açık /e'/yi göstermektedir. İPA karşılığının æ olduğu düşünülmektedir.

6. Arapça ve Farsça kelimelerde olduğu gibi Türkçe kelimelerde de harekeler kullanılmıştır. Büyük ölçüde ünlüler hareke ve ünlü işaretleri ile yazılmıştır; hareke ve ünlü işaretleri kullanılmadan yazılan kimi örneklerle de rastlanmaktadır.

7. Eski Oğuz Türkçesi metinlerinin fonetik bakımdan gösterdiği en dikkat çekici özellik, yuvarlaklık-düzlük bakımından vokal uyumunun zayıf olması; vokallerde genellikle bir yuvarlaklaşma eğiliminin bulunmasıdır. Eski Türkçe devrinde de bu uyumun sağlam olmadığını biliyoruz. 19. yüzyıl Tebriz ağzında ise bu uyum kimi zaman yuvarlaklaşma eğiliminde kimi zaman da düzleşme eğiliminde görülmektedir. bildirme eki: *pisdür* (MN11350 8r 18), *yaşşıdur* (MN11350 8v 20, 9r 8), iyelik eki: *adung* (MN11350 13r 2), ilgi eki: *hänçerünün* (MN11350 9r 18), geçmiş zaman: *éledum* (MN11350 9v 5), öğrenilen geçmiş zaman *görmüşsen* (MN 11350 10r 17), emir kipi *vurız* (MN11350 4r 1) vb.

8. Kalınlık-incelik bakımından mastarlar ve çoğul ekleri dışında vokal uyumu görülmektedir: *vurdum* (MN11350 MN11350 3r 4, 7v 16), *taparlı* (MN11350 8r 10), fakat *gelmağ* (MN11350 2v 2 vb.), *vurarler* (MN11350 4v 18).

9. Yazar eserinde kelime başı kaf'lı ک Türkçe sözcüklerde ötümlüleşme gerçekleşmişse bunların "Farsça kaf" ile söylendiği kaydı düşmüş, olmadığı durumlarda her hangi bir kayıt düşmemiştir. Buna göre Eski Türkçedeki kelime başı k-'li kelimelerin çoğu Tebriz ağzında ötümlüleşip g- olmuştur. *gel-* (MN11350 5r 4), *getir-* (MN11350 5r 4), *gizlet-* (MN11350 5v 7), *gey-* (MN11350 5v 10), *gör-* (MN11350 6v 1), vb. Ancak *kürek* (MN11350 13r 6), *körpi* (MN11350 13r 14) gibi ötümlüleşmemiş sözcükler de vardır. Bu k-'li sözcükler bugünkü sözyleyişle uygunlaşmaktadır.

10. Yazar eserinde kelime başı ve ortası ba'lı ب Türkçe sözcüklerde ötümlüleşme gerçekleşmişse bunların "Farsça ba" ile söylendiği kaydı düşmüş, olmadığı durumlarda her hangi bir kayıt düşmemiştir. *poşı* (MN11350 11v 4), *pişmiş* (MN11350 13r 8) vb.

11. Yazar eserinde kelime başı çe'li چ sözcükleri "Farsça cim" ibaresiyle belirtmiştir. *çağur* (MN11350 14r 19), *çağır-* (MN11350 7r 3), *çağkal* (MN11350 12r 2) *çarık* (MN11350 12v 17) vb.

12. Eski Türkçedeki art sıradan sözcüklerde söz başı q-'lerin Tebriz ağzı da dahil olmak üzere Azerbaycan Türkçesinde ötümlüleşip ğ- olduğu bilinmektedir. Āštiyānī böyle sözcüklerin tamamını *kağ* harfi ile yazmıştır. Ancak bugünkü duruma bakarak yazıda gösterilmemiş olsa bile, 19. yüzyılda Tebriz ağzında art sıradan sözcüklerde de ötümlüleşmenin gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür: *kırtulmağ* (MN11350 6v 8), *kırtmağ* (MN11350 5v 17), *koymağ* (MN11359 7r 14), *kucağlamağ* (MN11350 5v 6), *kovurmağ* (MN11350 5v 9), *kaçmağ* (MN11350 6r 19), *qara* (MN11350 14r 15).

13. Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde kelime başı t-/d- durumu karışıktır. 19. yüzyıl Tebriz ağzındaki metinde d-'li biçimler tespit edilmiştir. *damar* (MN11350 11v 10), *day* (MN11350 11v 15), *davşan* (MN11350 12r 3), *dağarcık* (MN11350 13r 4), *dolı* (MN11350 13r 14), *doğrı* (MN11350 13v 20), *dol-* (MN11350 5v 1), vb.

14. Belli birkaç kelimedede gerçekleşen kelime başı b-/v- değişikliği, Batı Türkçesinde daha ilk zamanlarda olmuştur. *vérđi* (MN11350 16r 1), vb.

15. Eski Türkçedeki birden çok heceli kelimelerin sonundaki –g’ler eriyip kaybolmuştur. *pislig* > *pisli*, *kapıg* > *kapı*, *sarıg* > *sarı*, *saru kuş*’da *saru* vb.

16. Metinde tespit ettiğimize göre kimi örneklerde yazımda damak η’si korunmaktadır. Ama yazar sakın n’den (-n) sonra eklenen kaf’ın yazılıştta yazıldığı halde okunmadığına dikkat çekmiştir. *kulung* (MN11350 15v 15), *dongız* (MN11350 11v 20), *adung* (MN11350 13r 2) *yüngül* (MN11350 14r 11) *üzengi* (MN11350 14r 1). Metinden hareketle diyebiliriz ki, Tebriz ağzında Eski Türkçe -η-, -η’ler ya -n-, -n olmuş *benzer* (MN11350 15v 8), veyahut da -y- üzerinden sıfırlanmıştır: *vurdız* (MN11350 3r 1, 7v 16, 10v) *tarı* (MN11350 13r 5) vb.

17. Ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi, eklerde, ünsüzler arasında ötümlü olup olmama bakımından bir uyum yoktur. *pisdür* (MN11350 8r 18),

18. Eski Türkçede kelime başındaki y-’ler ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi metnimizde de atılmıştır. *ulduz* (MN11350 11r 1), *ılan* (MN11350 12r 4), *itmağ* (MN11350 7r 18), *itirmağ* (MN11350 7r 19), *it* (MN11350 12r 1), vb.

19. Kimi ünsüzler gerileyici ve ilerleyici benzeşme dolayısıyla, kimi ünsüzler ise uzunluk tafisi nedeniyle, kimi ünsüzler de hiç bir nedeni olmadan ikizleşmişlerdir: *seveller* سَوَّلَر (MN11350 16 5), *yèddi* (MN11350 12v 8), *sekkiz* (MN11350 12v 9), *doğkuz* (MN11350 12v 9), *ottuz* اوْتُوْز (MN11350 12v 10), *āna* اَنَا (MN11350 15r 4), vb.

20. Metnimizde Ana Türkçenin kelime başı /h/ sesi kimi kelimelerde bulunmaktadır. Bugün çağdaş Türk lehçelerinden sadece Halaç Türkçesinde sistemli bir şekilde bu sesin bulunması bir h türemesi midir, yoksa Altay dil teorisine göre Ana Altayca p’ye giden ve asli olan h sesinin kalıntısı mıdır? sorusuna çözüm getirebileceği bakımında önemlidir. *hülkmağ* (MN11350 6v 4), *hürmağ* (MN11350 7r 4), *hayva* (MN11350 12r 20), vb.

21. Kimi sözcüklerde birincil uzun ünlüler korunmaktadır¹⁷: *āv* (MN11350 14r 19), *āritmaḳ* آرتماق (MN11350 5r 17), *āлмаḳ* آلماق (MN11350 6v 15), *satın āлмаḳ* ساتين آلماق (MN11350 6r 10), *ānamaḳ* آناماق (MN11350 7r 9); kimi sözcükler de, Ana Türkçede kısa olduğunu bildiğimiz ünlüler metinde uzun olarak tespit edilmektedir: *ātmaḳ* آتماق (MN11350 5r 9), *āçmaḳ* آچماق (MN11350 5r 13), *āparmaḳ* آپارماق (MN11350 5v 4), *āşkıрмаḳ* آسقرماق (MN11350 7r 6), *şāhlamaḳ* صاخلماق (MN11350 7v 10); kimi sözcükler ise alıntı olduğundan dolayı uzun ünlü ile yazılmaktadır: *āgāhluḳ* آگاهلق (MN11350 2v 5), *zīrekluh* زیرک لخ (MN11350 2v 5), vb.

22. Eski Türkçe ve Orta Türkçede geçen kimi sözcüklerde göçüşme (metathesis) olayı tespit edilmektedir: eskik اسكك (MN11350 14v 18), körpi کُربِي (MN11350 13r 14), *çılpaḳ* چلپاق (MN11350 13r 10).

23. Bazı ünsüz benzeşmelerinin gerçekleşmiş olduğu yazıma bakarak belirlenebilmektedir: Geniş zamanın olumsuz teklik ve çokluk 2. kişide şu değişiklikleri izleyebiliriz. -zs- > -ss- > -s- (Teklik 2. kişi: -mAz sen > -mAz sin > -mAzsIn > -mAssIn > -mAsIn; Çokluk 2. kişi: -mAz siz > -mAzsIz > -mAssIz > -mAsIz); -nd- > -nn-, -ln- > -nn-, -rl- > -ll-

24. Metinde, bir kelimenin eski şeklinin yanı sıra ses gelişimi ve değişimine uğramış yeni biçimler de yer almıştır: -g- > -y- *gögermaḳ* (6v 13), fakat *göyermaḳ* (6v 13) da.

1. 2. 2. Söz Varlığı

1. Kavā‘d-i Türki’nin söz varlığı bakımından önemli bir yanı, bugün Tebriz ağzında kullanılmayan kimi sözcüklerin metinde yer almasıdır: *ķırlanḳuş* (12v 1), *ķaradaş* (14v 20), *aḳķaradaş* (14v 20), *ķaraķaradaş* (14v 20) vb.

2. Yazar eş ve yakın anlamlı sözcüklere sıkça yer vermiştir. Yazar böyle sözcükleri ‘ortak kelime’, ‘hem de’, ‘da’, ‘ve’, ‘kimi zamanlar’, ‘ikisi de’ ibareleriyle dikkat çekmiştir.

‘atmak’ انداختن anlamına gelen *ātmaḳ* (5r 9) ve *şālmaḳ* (5r 9).

‘düşmek’ افتادن anlamında olan *düşmaḳ* (5r 10) ve *yıhılmaḳ* (5r 10)

‘gezdirmek’ گرداندن anlamında olan *gezdürmaḳ* (7r 14) ve *dolandurmaḳ* (7r 14)

¹⁷. Tekin, Talât, Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, Ankara 1995.

3. Yazar anlam gelişmesine uğramış sözcüklere de dikkat çekmiştir. Bunları “hem de” ibaresiyle belirtir:

kêçirtmak hem ‘ışığı kapatmak’ خاموش کردن (6r 8) hem de ‘geçirmek’ گذرانیدن (6r 8) kaçmak hem ‘koşmak’ دویدن (6r 20) hem de ‘kaçmak’ گریختن (6r 20) gün hem ‘güneş’ آفتاب (10v 19) hem de ‘gün’ روز (10v 20) anlamlarında yazılmaktadırlar.

4. Yazar kimi sözcüklerde köken açıklama denemelerine de baş vurmuştur. *boğulmak* بوقلماق örneğinde aslının boğ olmak sözcüğünden geldiğini yazmaktadır ki bu köken açıklaması bilimsel literatürde kabul edilmemektedir.

5. Yazar kimi sözcüklerde hem Azerbaycanlıların hem de Rumuların (Anadolu Türkleri) söyleyişlerine dikkat çekmektedir. *men/ben* (MN11350 8v 1), *meni/beni* (MN11350 8v 7), *vurduğunu/vurduğunu* (MN11350 10v 1).

6. Türkçenin Farsçaya karşı zenginliğini gösteren, kimi Türkçe sözcüklerin Farsçada bir kaç kelime veya bir kaç cümleyle ancak ifade edilebildiği örnekler de sıkça geçmektedir

saçılmak (5r 8): ‘el ile sızdırarak su serpmek’ آب پاشیدن از دست بطور ترشح

utmak (7r 9): ‘boğaza bir şeyi yutmak’ فرو بردن چیزی بحلق

ummak (7r 11): bir yiyeceğe istek veya iştah duyulduğunda Azerbaycan ehline arız olan bir tür hastalık anlamına gelen ‘ummaca olmak’ (کام شدن)

kovurmak (5v 9): ‘ateşte kavurmak’ بو دادن در آتش

Türkçenin zenginliğini gösteren diğer örnekler:

hürmak خورماق: ‘havlamak’ صدای سگ, başını kaldırıp ellerini çiftleştirerek havlarsa *ulamak* اولاماق ve bunun bir parçasına *hafildamak* هافیلدماق derler.

7. Kavā‘id-i Türki’nin en önemli özelliklerinden biri de alınma sözcüklerin az olmasıdır.

1. 2. 2. 1. Söz Yapımı

1. 2. 2. 1. 1. Ekleme Yolu İle Söz Yapımı

1. 2. 2. 1. 1. 1. İsim Yapımı

İsim yapımı, ismin kök ve gövedelerine türetme ekleri getirilerek kurulan isimlerdir. İsim yapımı aşağıda gösterildiği gibi iki biçimde yapılır:

1. 2. 2. 1. 1. 1. 1. İsimden İsim Yapımı

1. -luk / -luḡ (MN11350 2v 3)

Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī isimlerden soyut adlar yapan bu eki, hemen -maḡ/-maḡ eklerinin ardında vermiş ve mastar ismi (ism-i maṣdar) olarak tanımlamıştır. Yazar bu ek için şu örnekleri vermiştir: *āgāhluḡ* آگاهلق ‘bilgelik’ (MN11350 2v 5), *zireklūḡ* زیرک لُخ ‘zekilik’ (MN11350 2v 5), ve *yaḡşılıḡ* یاخشی لُق ‘iyilik’ (MN11350 2v 5), *ḡaranluḡ* ‘karanlık’ (MN1350 13r 19), *ayrılıḡ* ‘ayrılık’ (MN11350 15r 15), *ennik* ‘allık, al renginde olan’ < *eḡlig* (MN11350 15r 15), *ḡulluḡ* ‘hizmet’ (MN1350 13v 7). Ekin anlatıldığı yerin dışında tespit edilen örneklerden Tebriz ağzında ekin -luk / -luḡ / -luḡ biçimleri yanında -liḡ ve -nik yan biçimleri de tanıklanabilmektedir.

ETü.: +IXk/+IXg (Erdal, 2004: 147), EOTü.: +IIk/+IUk/+IIḡ/+IUḡ bu ek ünlü uyumuna girmekle birlikte, yuvarlak ünlülü tabanlara düz ünlülü geldiği örnekler de bulunur (EATüE 117-118) ; MOTü.: TTü.: +IIk/+IUk; Gag.: +IIk/+IIK/+nIk/+nUk; AzTü.: +Iḡ/+lik/+luḡ/+lük; TrkmTü.: +IIk/+IUk;

Tebriz ağ.: +IIḡ/+IUḡ/+rIḡ/+rUḡ/+duḡ/+nIḡ/+tuḡ: *issiliḡ* ‘sıcaklık’, *eḡciliḡ* ‘eḡcilik’, *mal-davarriḡ* ‘davarlık’, *oruşduḡ* ‘oruçluk’, *ḡetinniḡ* ‘zorluk’ vb. (Memmedli 77)

2. +li (MN11350 12r 6)

Yazar isimlerden sıfat yapan bu eki, 3. bâbda vermiş, “yâ-i nisbet” anlamını verdiğini de belirtmiştir. Metinde geçen örnekler şunlardır: *pis pisli* ‘bok böceği’ (MN11350 12r 6) içinde *pisli* < *pis+li*, *+li* < *+lig*, *ḡuvanlu* قوائلو (MN11350 15v 10), *baharlu* بهارلو (MN11350 15v 10), *ḡaraḡorlu* قراچورلو (MN11350 15v 10). *meryemli* ‘siklop’ (MN11350 12r 6); *enni* ‘geniş’ (MN11350 13r 14) Tb. *enni*, KAZTü. *enni*; *iki canı* ‘yükülü, hamile’ (MN11350 12v 20) Tb. *iki canlı*, KAZTü. *iki canlı*.

ETü.: +IXg (Erdal, 2004: 149), EOTü.: +IU (EATüE 118) ; MOTü.: TTü., AzTü., TrkmTü.: +II/+IU; Gag.: +II/+IU/+nI/+nU.

Tebriz ağ.: +II/+IU. Ö.: *şerli* ‘şehirli’, *Tehranlı* ‘Tahranlı’ vb. kimi durumlarda /n/ ünsüzüyle biten sözlerde, bu ekten sonra +IAR çoğul eki gelince benzeşme ve ünsüz

tekleşmesi ile *-nllAr* > *-nnllAr* > *-nllAr* biçimine geçer. Ö.: *zindanılar* ‘hapisli, mahbus’ < *zindannılar* < *zindanlılar*, *azerbaycanılar* ‘Azerbaycanlılar’ vb. (Memmedli 77)

3. *+ca, +ça* (MN11350 15v 11)

Ṭabīb-i Āṣṭiyānī eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde (Korkmaz 2007: 36) olan bu eki, 3. Bâbda (harfler) vermiş, hem küçültme hem de zaman anlamını verdiğini belirtmiştir. Müellif biçimin ses-yazım ilişkisini “fethali cim” ibaresi ile vermiştir. Yazar bu biçim için şu örnekleri vermiştir. *ķarbusca* قاربوزجه (MN11350 15v 11), *vurduķca* وردوقجه (MN11350 15v 11). Metnin 2. Babındaki 9. faslında geçen *ķazanķa* “küçük kazan” قازانķه (MN11350 13v 18) biçimin yazımından ekin *+ça* yan biçiminin de olduğu tespit edilebilmektedir. Tb *+ça*.

EOTü.: *+CA* (EATüE); MOTü.: TTü., Gag., AzTü., TrkmTü.: *+CA*;

4. *+çı* (MN11350 14v 11)

Yazar bir meslekle uğraşanları bildiren isimler yapan bu eki, 2. babın 9. faslında, sözlük bölümünde vermiştir. Bu ek için *yolçı* “dilenci” يُلچي (MN11350 14v 11) örneği verilmiştir. Sözcük için yapılmış olan “zammeli ya ve harekesi düşürülmüş lam ve kesreli Farsça cim ile” şeklindeki yazım-ses ilişkiden ekin düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kaldığı ve ek ünsüzünün de bugünkü Azerbaycan Türkçesi ağızları için de yaygın olduğu şekliyle ünsüz uyumuna uymadığı tespit edilmektedir. Bu ek “Farsça cim ile” kaydı verilen *damçı* دامچي ‘damla’ (قطره) (MN6563 105r) sözcüğü içinde de vardır.

ETü.: *+çI* (Erdal, 2004: 148), EOTü.: *+CI* (EATüE 115) ; MOTü.: TTü., Gag.: *+CI/+CU*; AzTü.: *+çI/+çU*; TrkmTü.: *+çI*;

Tebriz ağ.: Bu ek Tebriz ağzında *+çI* biçimlerinin yanısıra *+çI/+çU* biçimlerinde de görülür. Ö.: *toyçı*, *penirçi*, *şikarçı*, fakat *ekinci*, *sütcü*, *işci* vb. Ş. Kerimov Çenberek ve Karvansaray ilçelerinin ağızlarında *+çI/+çU* eklerinin kullanıldığını kaydeder (Memmedli 2008: 76); Tb. *+çI*.

5. *+çek* (MN11350 11r 11-12)

Küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve adlar türeten İY ekidir. 2. bâbda sözlük bölümünde örnekler tanıklanmaktadır: *dilçek* ‘dilcik’ (MN11350 11r

11-12). Sözcük bugün de aynı anlamla *dilçek* olarak yaşamaktadır. *birçak* ‘bıçak’ MN11350 13v 2 < *bi+çak*; *emçek* ‘meme, göğüs’ < *em-ig+çek* (MN11350 11r 20); *gögçek* ‘güzel, gök gibi’ < *kök+çek* (MN11350 15r 8). Muhtemelen bu ek Azerbaycan, Irak, Doğu Anadolu ağızlarında da yaşayan *milçek* ‘sivri sinek’ (MN11350 12r 8) içinde de aranmalıdır.

ETü.: +çAk (Erdal, 1991: 44), +CAk (EATüE 115) ; MOTü.: TTü.: +CAk; Gag.: +cAk, AzTü.: +CAk; TrkmTü.: +(I)cAk.

6. +cuḳ (MN11350 11v 6)

Yazar adlara ve sıfatlara küçültme, sevgi ve acıma ifadesi katan bu eki, 2. bâbda sözlük bölümünde vermiştir. Bu ek metinde iki sözcükte geçmektedir. *âmcuḳ* ‘kadın cinsiyet organı’ MN11350 11v 6. Yazar bu sözcüğün yazım-ses ilişkisini ‘memdüde elif ve sükün-i mim ve zammeli cim ile’ ibaresiyle açıklamaktadır; *daḳarçıḳ* ‘dağarcık’ MN11350 13r 4 < *taḡar+çuk*, bkz. DLT I 411, I 244 *taḡar* id. (ED 471b), krş. TTü. *daḡarcık*, Tb. *daḡarcıḳ*.

ETü.: +çUk (Erdal, 1991: 106), +cUk (EATüE 116); MOTü.: TTü., Gag: +Cık/+CUk; AzTü, TrkmTü.: +cIk/+cUk.

7. +daş (MN11350 6v 4)

Ortaklık ve beraberlik bildiren bu ekin işlevi için bir kayıt yoktur. Örnekler sözlük bölümlerinde geçer. *yoldaş* (MN11350 6v 4), *ḳardaş* فارداش ‘erkek kardeş’ (برادر) (MN 11350 13r 9).

ETü.: +dAş (Erdal, 2004: 147), EOTü.: +dAş (EATüE 116) ; MOTü.: TTü.: +DAş; Gag., AzTü.: +daş, Tb. +daş ; TrkmTü.: +dAş; Tb. +daş.

8. +(i)raḳ (MN11350 14v 18)

Yazar sıfatlardan karşılaştırma sıfatları yapan bu eki, sözlük bölümünde vermiş ve ‘daha az’ anlamına geldiğini söylemiştir. Bu ek Tebriz ağzının karakteristik özelliği olarak bugün de kullanı gelmektedir. Metinde geçen örnekler şunlardır: *azıraḳ* ‘daha az, çok az’ (MN11350 14v 18), *yamanraḳ* (MN11350 15v 18). Bu ekin işlevleri için bkz. Erdal 1991: 62-65.

ETü.: +(I)rAk (Erdal, 1991: 62-65), EOTü.: +rAk (EATüE 119) ; MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü.: +rAk; AzTü.: +raḳ.

9. *+ge* (MN11350 15v 6)

Yazar isimden isim yapan bu eki, üçüncü bâbda vermiş ve sözcüğün kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini ‘fethalı Farsça kaf ile’ ibaresi ile belirtmiştir. Bu ek bugünkü Tebriz ağzında işlek değildir ve sınırlı sayıda bazı sözcüklerde görülmektedir. Metinde geçen örnek şudur: *özge* ‘yabancı’ (MN11350 15v 6) < *öz+ge* “başka, diğer” ED 285b. Bu ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 83-85.

10. *+gi* (MN11350 12v 17)

Yazar isimden isim yapan bu eki 2. bâbda, sözlük bölümünde vermiş ve kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini ‘zammeli Farsça kaf ve vāv-i mechüle ile’ ibaresiyle yazmıştır. Metinde geçen *güzgi* ‘ayna’ (MN11350 12v 17) < *köz+gü* (Räsänen 1969: 295a), bugünkü Tb. *güzgü*. Eki işlevi için bkz. Erdal 1991: 93. ETü.: +(A)gU (Erdal, 1991: 93), EOTü.: +gü (EATüE 117).

11. *+ş* (MN1350 12v 19, 15r 14)

İsimden isim yapan bu ek, 2. babın 9. faslının *vav* harfinde *karış* ‘karış’ sözcüğünde vardır: < *karı+ş*, *karı* için bkz. ED 644b. Ekin işlevi için bkz. Räsänen (1957: 112), Erdal (1991:102).

12. *+ık* (MN11350 11v 9)

Yazar isimden isim yapan bu eki, 2. babın sözlük bölümünde *topuğ* تپوق ve *tapuğ* تاپوق ‘topuk’ (MN11350 11v 9) < *tob+ık* (ED 437b) vermiş ve 19. yüzyıl Tebriz ağzında iki biçimde söylendiğini belirtmiştir. Bu örnek bugünkü Tebriz ağzında ise *topuğ* biçiminde kullanılmaktadır. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 40.

ETü.: +Ak/+Ik/+tlk (Erdal, 1991: 40), MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü.: +k; AzTü.: +k/+k.

13. *+sak* (MN11350 11v 3)

İsimden isim yapan bu ek, 2. bâbda, sözlük bölümünde *bağarsağ* ‘bağırsak’ (MN11350 11v 3) Tb. *bağırsağ*, KAzTü. *bağırsağ* örneğinde tespit edilmektedir.

1. 2. 2. 1. 1. 1. 2. Fiilden İsim Yapımı

1. *-maḵ/-maḥ* (MN11350 2v 2-3)

Ṭabīb-i Āṣṭiyānī fiildeki soyut hareketleri adlandıran, onları ad biçimine sokan bu eki, 1. babın 1. faslında vermiş ve mastar ekinin kimi Türkler tarafından *-mek* مک ve *-maḵ* ماق olarak da kullanıldığına dikkat çekmiştir. Yazar bu ek için şu örnekleri vermiştir: *gelmaḵ* گلماق ve *getürmaḥ* گتیرماخ (MN11350 2v 2). Ancak 2. bábda sözlük bölümünde çoğunlukla ekin *-maḵ* biçiminde kullanıldığı tespit edilmektedir. Hem verilen ekten hem de örneklerden Tebriz ağzında ekin *-maḵ* ماق / *-maḥ* ماخ olarak iki biçiminin olduğu ve ekin kullanımının kalınlık-incelik uyumuna uymadığı, her zaman kalın ünlülü biçimlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bugünkü Kuzey Azerbaycan Türkçesinin edebi dilinde bu ek *-mek/-maḵ* biçimlerinde bugünkü Tebriz ağzında ise tek biçimli olarak kalın sıradan yapıldığı tespit edilmektedir.

ETü.: *-mAk* (Tekin, 2000: 93), EOTü.: *-mAK* (EATüEk 122); MOTü.: TTü., TrkmTü.: *-mAk*; Gag.: *-mAk/-maa/-mää*; AzTü.: *-maḵ/-maḥ/-mek*.

Eserde bu ekle teşkil edilmiş isimler de vardır: *başmaḵ* ‘ayakkabı’ (MN11350 11v 13) örneği bugün de Tebriz ağzında aynı biçimde kullanılır. DLT I 466’da Oğuz kaydı ile verilen sözcük için bkz. ED 382b. *yaşmaḵ* ‘gözler ve kiprikleri kapatmadan yüz kısmını tutan bir tür örtü’ (MN11350 11v 14) < *yaş-maḵ*, *yaş-* “saklamak, gizlemek”(ED 976b) örneğinde de tespit edilmektedir. Bu ekin işlevleri için bkz. Erdal 1991: 110. *-mAk*.

2. *-an/-en* (MN11350 3v 5 vb.)

Yazar geçişli ve geçişsiz tek ve çok heceli fiillerden sıfatlar türeten ve bir işi yapanı gösteren ad olarak da kullanılan çok işlek bir sıfat-fiili eki olan (Korkmaz :73) bu eki, fail ismi (ism-i fā‘il) adı altında 1. babın 1. faslında fiilin dokuz vechesi içinde ele almış ve teklik ve çokluk olmak üzere iki çekiminin olduğunu belirtmiştir. Bu fasılda örnek fiil olarak *vur-* “vurmak” alınmıştır. Aynı babın 3. faslında da anlatılan bu ek yine fail ismi adı altında verilmiştir. Metinde geçen örnekler şunlardır:

vur-an (MN11350 3v 5, 7v 17, 10r 3), *vur-anlar* (MN11350 3v 7), *vur-anler* (MN11350 3v 7, 7v 17), *apar-an* (MN11350 8r 4), *apar-anler* (MN11350 8r 4), *tap -*

an (MN11350 8r 10), *tap-anler* (MN11350 8r 10), *ged-en* (MN11350 10r 3), *öldür-en* (MN11350 10r 3), *üz-en* (MN11350 12v 20).

ETü.: *-gAn* (Erdal, 2004: 155), EOTü.: *-(y)An* (EATüEk 124); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: *-(y)An*.

3. *-lmış/-lmiş* (MN11350 8r 10 vb.)

Yazar bu eki meful ismi (ism-i mef'ül) adı altında 1. babın 1. faslındaki fiilin dokuz vechesi içinde ele almış ve teklik ve çokluk olmak üzere iki çekiminin olduğunu belirtmiştir. Bu fasılda örnek fiili olarak *vur-* alınmıştır. Aynı babın 3. faslında da anlatılan bu ek yine meful ismi adı altında verilmiştir. Yazar 3. fasılda *apar-* örneğinde meful isminin *-dılmış/-dılmışler* ekleriyle yapıldığını da göstermiştir. Bilindiği gibi *-lmış/-lmiş* hem de *-dılmış/-dılmışler* eklerindeki sondaki *-miş* eki geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Fiili mechul çatıya sokan ekler ise, sırasıyla edilgenlik eki *-l-* ile ettirgen-edilgenlik ekleri *-dıl-*'dir. Bu eklerin işlevleri için bkz. Erdal 330-332.

KT'de geçen örnekler şunlardır: *tap-ılmış* (MN11350 8r 10), *tap-ılmışler* (MN11350 8r 10), *vur-ulmuş* (MN11350 3v 10, 7v 17), *vur-ulmuşlar* (MN11350 3v 11), *vur-ulmuşler* (MN11350 7v 18), *apar-dılmış* (MN11350 8r 4), *apar-dılmışler* (MN11350 8r 4).

4. *-t* (MN11350 12v 5)

Yazar geçişli ve geçişsiz tek ve çok heceli fiillerden ad, bazen de sıfat türeten (Korkmaz 2007: 107) bu eki şu örneklerde vermiştir. *yoğurt* (MN11350 12v 5). *kurut* 'kurut' (MN1350 12v 4). Bu sözcükler Türk lehçelerinin birçoğunda görülmektedir. Bugünkü Tebriz ağzında *yoğurt/kurut* biçimlerinde kullanılır.

ETü.: *-(U)t* (Erdal, 2004: 308-315), EOTü.: *-t* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: *-t*.

5. *-ge* (MN11350 13v 2)

Ek 2. bâbda sözlük bölümünde şu örneklerde tanıklanmaktadır: *sübürge* (MN11350 13v 2) Tb. *süpürge*, KAzTü. *süpürge*, Müellif ekin yazım-ses ilişkisini 'fethalı Farsça kaf ile' ibaresiyle belirtmiştir. *kışsa* 'kısa' (MN1350 15r 1) Tb. *kısa*,

KAZTü. *kısa*. < kıs-ga; *surğa* ‘küpe’ (MN11350 13v 5) < *ısır-ğa* ED 251b, Tb. *sırğa*, KAZTü. *sırğa*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 376-382.

ETü.: -gA (Erdal, 2004: 308-315), EOTü.: -GA (EATüEk 136); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: -gA..

6. -i (MN11350 14v 17)

Yazar tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelen bu eki şu örneklerde vermiştir: *süri* (MN11350 14v 17) Tb. *sürü*, KAZTü. *sürü*; *doğrı* ‘doğru’ (MN11350 13v 20) < togur-ı ED 472a, Tb. *doğrı*, KAZTü. *doğru*; *yazı* ‘dışarı’ (MN11350 13r 18) < yaz-ı bkz. ED 984b, Tb. *yazı*, KAZTü. *yazı*; *egri* ‘eğri’ (MN11350 14v 11) < egir-i bkz. ED113a, Tb. *eyri*, KAZTü. *eyri*; *dolu* ‘dolu’ (MN11350 11r 3) < tol-u bkz. ED491b, Tb. *dolí*, KAZTü. *dolu*; *dahı* ‘başka’ MN11350 15v 7) < tak-ı bkz. ED466a, Tb. *daha*, KAZTü. *daha*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 172-223.

ETü.: -(X)g (Erdal, 2004: 172-223), EOTü.: -g (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü.: -I/-U; TrkmTü.: -I.

7. -ek (MN11350 11r 14, 13r 6)

Ekin geçtiği sözcükler, 2. babın 2. faslında sözlük bölümünde *kürek* كُرْك ‘omuz’ (MN11350 11r 14) ve aynı babın 9. faslındaki *ba* harfi kısmında *kürek* كُرْك ‘kürek’ (MN11350 13r 6)’dir. < *küri-gek*, *küri*- “küremek” bkz. ED 742b. Yazar her iki yerde sözcüğün kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini ‘zammeli Arapça kaf ve fethalı ra ile’ ibaresiyle belirtmiştir. Bu sözcük her iki anlamda da bugünkü Tebriz ağzında *küreh* biçiminde tespit edilmektedir. Ekin geçtiği diğer örnekler ise şunlardır: *yapağ* ‘yaprak’ (MN11350 13r 10) < *yapırğak*; *darağ* ‘tarak’ (MN11350 14r 15) < *tarğak*, bkz. ED 539b, Tb. *darağ*, KAZTü. *darağ*; *kırağ* ‘kenar’ (MN11350 14v 19) < *kır-ğak*, krş. ED 653b *kırğag*, Tb. *kırağ*, KAZTü. *kırağ*; *bucağ* ‘köşe’ (MN11350 14v 19) < *bıç-ğak*~*buç-ğak*, bkz. ED 294b. Tb. *bucağ*, KAZTü. *bucağ*.

ETü.: -gAk (Erdal, 2004: 391), EOTü.: -(A)k (EATüEk 135); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.: -Ak; AzTü.: -ağ/-ek.

8. -(X)m (MN11350 15r 6, 14v 8)

Geçişli ve geçişsiz fiillerden isim türeten bu ek, 2. babda sözlük kısmında şu örneklerde geçmiştir: *ölüm* ‘ölüm’ (MN11350 15r 6) < *öl-üm*, Tb. *ölüm*, KAZTü.

ölüm; *addım* ‘adım’ (MN11350 14v 8) < **āt-ım*, **āt-* ‘adım atmak’, bkz. ED59b, Tb. *addım*, KAZTü: *addım*; *yarım* ‘yarım’ (MN11350 12v 16 2) < *yar-ım* bkz. ED968b; *ıldırım* ‘yıldırım’ (MN11350 11r 4) < *yaltrı-m*, bkz. ED 923b, Tb. *ıldırım*, KAZTü. *ıldırım*. Örneklerden anlaşılacağı üzere ekin dört biçiminin de yaşadığı tespit edilmektedir.

EOTü.: *-(X)m* (EATüEk 135); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-(X)m*.

9. *-(U)K* (MN11350 13r 11, 10r 11 vb.)

Geçişli ve geçişsiz fiillerden sıfat ve adlar türeten ek, şu örneklerde geçtiği tespit edilmektedir: *arıh* ‘zayıf insan’ (MN11350 15r 2) < *ar-uk* bkz. ED214a, Tb. *arıh*, KAZTü. *arıh*; *artuk* ‘artık’ (MN11350 6v 12) < *art-uḵ* bkz. ED204b, Tb. *artıh*, KAZTü. *artıḵ*; *böyük* ‘büyük’ (MN11350 13r 11) < *bedü-k* bkz. ED302b, Tb. *böyüh*, KAZTü. *böyük*; *ışık* ‘ışık’ (MN11350 6v 6) < *yaşu-ḵ* bkz. ED978a, Tb. *ışık*, KAZTü. *ışık*; *yumuşak* ‘yumuşak’ (MN11350 10r 11, 15r 11) < *yumşa-ḵ* bkz. ED938b, Tb. *yumşah*, KAZTü. *yumşak*; *konak* ‘misafir, konuk’ (MN11350 15r 10) < *kon-uk* bkz. ED637a, Tb. *konag*, KAZTü. *konak*; *yo’uḵ* ‘yakın’ (MN11350 15r 12) < *yaḡu-ḵ* bkz. ED901a ; *eskik* ‘eksik’ (MN11350 14v 18) < *egsü-k* bkz. ED116b, Tb. *eskih*, KAZTü. *eskik*; *savıḵ* ‘soğuk’ (MN11350 6v 16); *uzah* ‘uzak’ (MN11350 13v 17) *uzak* ‘uzak’ (MN11350 6r 20 2) Tb. *uzah*, KAZTü. *uzak*; *tepük* ‘tekme’ (MN11350 15r 3); *budah* ‘dal’ (MN11350 14r 16) Tb. *budah*, KAZTü. *budaḵ*; *éşik* ‘dışarı’ (MN11350 13r 18) Tb. *éşik*, KAZTü. *éşik*; *uşak* ‘çocuk’ (MN11350 13r 7) Tb. *uşah*, KAZTü. *uşak*; *gerek* ‘gerek’ (MN11350 3v 16, 9v 10, 9v 11) < *kerge-k* bkz. ED 742a, Tb. *gereh*, KAZTü. *gerek*. *yük* ‘yük’ (MN11350 13r 7) Tb. *yüh*, KAZTü. *yük* < **yü-k* krş. ETü. *yüd-* ED 885b; *kessek* ‘kesek’ (MN11350 14v 16) < *kes-ek*, *kesük*, bkz. ED 749b, Tb. *kessek*, KAZTü. *kessek*.

ETü.: *-(O)k* (Erdal, 1991: 224), EOTü.: *-(U)k* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü.: *-(I/U)k*; AzTü.: *-(i/u)ḵ*/*-(i/ü)ḵ*; TrkmTü.: *-(I/U)k*/*-ḵ*.

10. *-ş* (MN11350 11r 3)

Fiil kök ve gövdelerinde ‘bir işin sonucu ve ürünü olan’ somut ve soyut kalıcı adlar türeten (Korkmaz 2007: 106) bu ek, yalnız *yaḡış* ‘yağmur’ (MN11350 11r 3) < *yag-ış* bkz. ED 908a, örneğinde tespit edilmektedir. Tb. *yaḡış*.

ETü.: *-Xş* (Erdal, 1991: 262), EOTü.: *-(I)ş* (EATüEk 135); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-Iş/-Uş*.

11. *-mA* (MN11350 12v 15, 16r 8 vb.)

Fiilden isimler türeten ekin metinde geçen örnekleri şunlardır: *batma* ‘batman, eski bir ağırlık ölçüsü’ (MN11350 12v 15, 12v 16 3) Tb. *batman*, KAZTü. *batman*. < *bat-man*, bkz. ED 305b; *berkişme* ‘inat etme’ (MN11350 16r 8) < *berkiş-me*, Tb. *berkişme*, KAZTü. *berkişme*; *bulama* ‘ağız’ (MN11350 12r 17) Tb. *bulama*, KAZTü. *bulama*. < *bulga-ma*, bkz. ED 338a. Ekin işlevi için bkz. Erdal (1991: 316).

ETü.: *-mA* (Erdal, 1991: 316), EOTü.: *-mA* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-mA*.

12. *-mAn* (MN11350 12v 18)

Geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden isimler türeten bu ek, KT’de yalnız *degirman* ‘değirmen’ (MN11350 12v 18) Tb. *deyirman*, KAZTü. *deyirman*. < *tegir-men* bkz. ED 486b. örneğinde geçmektedir. Ekin işlevi için bkz. Erdal (1991: 387).

ETü.: *-mAn* (Erdal, 1991: 387), EOTü.: *-men* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-mAn*.

13. *-(A)r* (MN11350 15v 8)

Fiillerden sıfat-fiiller ve kimi kalıcı adlar türeten bu ek *benzer* ‘gibi’ (MN11350 15v 8) < *beñze-r* “benzer”, ED 352b *beñze-*. Tb. *benzer*, KAZTü. *benzer*, *açar* ‘anahtar’ (MN11350 14v 16) Tb. *açar* KAZTü. *açar* örneklerinde tespit edilmektedir.

ETü. *-(X)r*, *-Ar* (Tekin 2003: 168); EOTü.: *-(U)r* (EATüEk 124); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-(X/A)r*.

14. *-(X)n* (MN11350 14v 13, 14r 5 vb.)

Geçişli ve geçişsiz fiillerden ad ve sıfat türeten bu ekin KT’de geçtiği örnekleri şunlardır: *düğün* ‘düğüm’ < *tüg-ün* bkz. ED 485a.(MN11350 14v 13) Tb. *düyün*, KAZTü. *düyün*; *giyin* ‘zırh’ < *ked-in* bkz. ED 704b. (MN11350 14r 5) Tb. *giyin*, KAZTü. *gëyin*; *satın al-* ‘satın almak’ içinde *satın* < *sat-in* bkz. ED 802a. (MN11350

6r 10) Tb. *satın al-*, KAzTü. *satın al-*; *uzun* ‘uzun’ <*uza-n*, bkz ED 289a. (MN11350 13v 13). Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 337.

ETü.: *-(X)n* (Erdal, 1991: 300), EOTü.: *-(X)n* (EATüEk 135 *-In*); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-(X)n*.

15. **-gük**

Alet adlar yapan *-gUk* eki (ek ve başka örnekleri için bkz. Erdal 1991: 359) *ülküḥ* ‘ustura’ (MN11350 13v 1) örneğinde geçer: < *yüli-gük*, Eski Türkçe metinlerde bu sözcük *yüligü* < *yüli-gü* olarak da tanıklanmıştır, ED 928b

16. **-ndi**

Eski Türkçede *eki* ‘2, iki’ sayısını *ekinti* ‘ikinci’ sıra sayısı yapan bu ek (Tekin 2003: 131) kalıplaşarak bir vakit adı olarak KT’de karşımıza çıkar: *ikindi* ‘ikindi’ MN11350 14v 5. b. *ikindi*, KAzTü. *ikindi*.

17. **-ek**

Fiilden isim yapan bu ek, KT’de *tüpürçek* ‘tükürük’ (MN11350 13v 20) < **tüfkür-çek*, Tb. *tüpürçeh*, KAzTü. *tüpürçek* ve *birçek* ‘saç’ (MN11350 11r 9) < *bür-çek* bkz. ED357b. Tb. *birçey/birçeh*, KAzTü. *birçek* örneklerinde tespit edilmektedir.

1. 2. 2. 1. 1. 2. Fiil Yapımı

Türemiş fiiller, adlara ya da fiil kök ve gövdelerine fiil türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiillerdir. Buna göre fiil yapımı iki biçimde yapılır:

1. 2. 2. 1. 1. 2. 1. İsimden Fiil Yapımı

İsimden fiil yapımı, isimlerin kök ve gövdelerine çeşitli türetme eklerinin getirilmesiyle kurulan fiillerdir. *Ḳavā‘id-i Türki’nin* söz varlığında tespit edilen isimden fiil türeten ekler şunlardır:

1. **+Ar**

‘Yapma’ bildiren (Korkmaz 2007: 113) fiiller yapan bu ek, *suv+ar-* (MN11350 5r 7) < *suvġar-* ‘suvarmak’ (ED 786b, 791b); *otar-* ‘otlatmak’ (MN11350 5v 18) < **ot+gar-* bkz. ED 48a. *ot* ‘ot’, Tb. *otar-*, KAzTü. *otar-*; *ḳurtar-* ‘kurtarmak’

(MN11350 6v 7) < *kurt+gar-*, bkz. ED 649b. Tb. *ķurtar-*, KAzTü. *ķurtar-*; *gönder-* ‘göndermek’ (MN11350 7r 8) < *köndger-* bkz. ED 730a. Tb. *gönder-*, KAzTü. *gönder-* örneklerinde tespit edilmektedir.

ETü.: *+gAr-* (Tekin, 2000: 88, Erdal 1991: 742), EOTü.: *+Ar-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü. ve GagTü.: *+Ar-*.

2. *+Ar-*

Sıfatlar ve renk adlarına gelerek ‘olma’ bildiren fiiller kuran bu ek, 1. babın 1. faslındaki sözlük bölümünde *göy+er-* (MN11350 6v 13), *gög+er-* (MN11350 6v 13) < **kök-er-* “göğermek” (ED 713a) ve *ķabar-* ‘kabarmak, şişmek’ (MN1350 5r 7) < *ķab+ar-* id. ED 585b; Tb. *ķabar-*, KAzTü. *ķabar-* örneklerinde geçer. Yazar *göger-* örneğinde ekin kolay ve doğru okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini fetha ile belirtmiştir. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 742.

ETü.: *+(A)r-* (Tekin, 2000: 87, Erdal 1991: 499), EOTü.: *+(A)r-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü. ve GagTü.: *+(A)r-*.

3. *+A-* (MN11350 5r 12 vb.)

KT’de şu örneklerde geçer: *oyna-* ‘oyynamak’ (MN11350 5r 12, 6v 4, 9v 16; 9v 15) < *oyun+a-* ED 274b Tb. *oyna-*, KAzTü. *oyna-*; *boşat-* ‘boşaltmak’ (MN11350 6r 6) < *boş+u-t-*, bkz. *boşu-* ED 377b. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 418.

ETü.: *+A-* (Tekin, 2000: 87, Erdal 1991: 418), EOTü.: *+(A)r-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü. ve GagTü.: *+(A)r-*.

4. *+lA-* (MN11350 10r 11 vb.)

İsimlerden hem geçişli hem geçişsiz fiiller kuran, bütün Türk dilinde olduğu gibi metinde de kullanım sıklığı yüksek, işlek İFY ekidir: *ķucaķ+la-* (MN11350 5v 6) < **ķūçak+la-*, ED 591b, *éle-* ‘eylemek, yapmak, etmek’ (MN11350 10r 11, 8v 15, 9v 5, 7r 15) < *ed+le-* (ED 57a) > *eyle-* > *é:le-* > *éle-*; *avla-* ‘avlamak’ (MN11350 7r 1, 7r 1) < *ab+la-*; *iyle-* ‘koklamak’ (MN1350 5v 8, 7r 19) < *yıd+la-* ED 890b; *oķurla-* ‘hırsızlık yapmak’ (MN11350 6r 18) < *ogrı+la-* ED 94b, 94a *oķurla-*; *otla-* ‘otlamak’ (MN11350 7r 7) < *ot+la-* bkz. ED 57b; *yarala-* ‘yaralamak’ (MN11350 6v 9) ; *dişle-* ‘dişlemek, ısırarak’ (MN11350 6r 19) < *tiş+le-* bkz. ED 564a; *yükle-* ‘yüklemek’ (MN11350 5r 14) < *yük+le-* bkz. ED 912b.

ETü.: *+IA-* (Tekin, 2000: 88, Erdal 429), EOTü.: *+IA-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü.: *+IA*; GagTü.: *+IA/+nA*.

5. *+IAn-* (MN11350 7v 5)

+IA- ekiyle kurulmuş fiillerin *-n-* dönüşlülük çatı ekiyle genişletilerek *+IAn-* biçiminde kaynaşmış olan bu ek, KT'de *kéflen-* 'sarhoş olmak' (MN11350 7v 5) < Ar. *keyf+Ien-* Tb. *kéflen-*, KAzTü. *kéflen-*, *gizlen-* 'gizlenmek' < *kiz-le-n-* ED 761a. (MN11350 5v 8) Tb. *gizlen-*, KAzTü. *gizlen-* örneklerinde tespit edilmektedir.

EOTü.: *+IAn-* (EATüEk 121); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü., GagTü.: *+IAn*.

6. *+IAş-*

+IA- ekiyle kurulmuş fiillerin *-ş-* işteşlik çatı ekiyle genişletilerek *+IAş-* biçiminde kaynaşmış olan bu ek, KT'de *éyleş-* 'oturmak' (MN11350 7v 8) Tb. *éyleş-*, KAzTü. *eyleş-*, *düz éyleş-* 'düz oturmak, uslu oturmak' (MN11350 6v 2) örneğinde geçer.

MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü., GagTü.: *+IAş-*.

7. *+ilda-* (MN11350 7r 5)

Ses yansımali köklerden fiiller türeten bu ek, KT'de *hafilda-* 'köpek havlamasının bir parçası' (MN11350 7r 5) Tb. *hafilda-*, KAzTü. *hafilda-* örneğinde geçer.

8. *+kIr-/+kI-* (MN11350 6v 16 vb.)

KT'de *+kIr-/+kI-* ile biten geçişli ve geçişsiz yansımali fiiller şu örneklerde tespit edilmektedir: *ışkır-* 'hıçkırmak' (MN11350 6v 16) Tb. *ışkır-*, KAzTü. *hıçkır-*; *an kır-* 'anırmak' (MN11350 7r 4) Tb. *an kır-*, KAzTü. *an kır-*; *ça kır-* 'çağırarak' (MN11350 7r 3) DLT'de Oğuz kaydı ile *ça kırış-* (II, 209) da geçer ED 410a, 411a), Tb. *çağır-*, KAzTü. *çağır-*. *oğu-* 'okumak' < *okI-*; (MN11350 9r 19, 6r 7) Tb. *oğu-*, KAzTü. *oğu-*, *toğ-* 'dokumak' (MN11350 5r 16) < *tokI-* bkz. ED 470b. Tb. *toğI-*, KAzTü. *toğu-*. Ekin işlevleri için bkz. Erdal (1991: 465).

ETü.: *+kIr-/+kI-* (Erdal 465), MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü.: *+kIr-/+kUr*.
AzTü.: *+gIr-/+kUr-/+ğır-/+yür*.

9. *+tA-*

İsimden fiil türeten bu ek, KT'de yalnız *iste-* 'istemek' MN11350 6r 7, 7r 6 < is-te- < iz+de- Tb. *iste-*, KAzTü. *iste-* örneğinde tespit edilmektedir. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 455 ve ED 243a.

1. 2. 2. 1. 1. 2. 2. Fiilden Fiil Yapımı

1. *-ar-* (MN11350 6v 15)

Yazar ünsüzle biten geçişsiz belirli bazı fiillerden geçişli fiiller türeten¹⁸ bu eki, 1. babın 2. faslının sözlük kısmında *kız-ar-d-* قزاردماق 'kavur-' (MN11350 6v 15) < **kız-ar-* bkz. ED 685a. örneğinde vermiş ve ekin yazım-ses ilişkisini ibaresiyle belirtmiştir. Yazar *kızard-* sözcüğünün hemen yanında *kız-dır-mak* قزديرماق örneğini vermiş ve iki sözcüğün aynı anlama geldiğini yazmıştır, halbuki *kızard-* 'kavurmak' anlamında, *kızdır-* ise 'ısıtmak' anlamındadır. Bu sözcükler bugünkü Tebriz ağzında metinde olduğu gibi *kızard-*, *kızdır-* biçimlerinde geçer. Diğer örnek ise *qaytar-* 'geri çevirmek, kabul etmemek' < *qayt-ar-* bkz. ED 6765b. (MN11350 6r 3) sözcüğüdür.

ETü.: *-Ar-* (Erdal, 1991: 734), EOTü.: *-Ar-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü., GagTü.: *-Ar-*.

2. *-gUz-* (MN11350 5r 20, 16r 13)

Fiilden ettirgen fiil türeten bu ek, KT'de *durkız-* 'kaldırmak' (MN11350 5r 20, 16r 13) < *tur-guz-*, Tb. *durkız-*, KAzTü. *durkuz-* örneğinde geçer.

3. *-ir/-ur-* (MN11350 7r 19)

Geçişli ve geçişsiz fiil köklerinden ettirgen çatılı fiiller türeten *-ir/-ur-*, KT'de şu örneklerde geçer: *it-ir-* (MN11350 7r 19), *kaç-ır-t-* (MN11350 7r 12), *kêç-ir-t-* (MN11350 6r 8, 7r 12), *uç-ur-t-* (MN11350 5v 1). Yazar *kaç-ır-t-*, *kêç-ir-t-* fiillerinin doğru ve kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini 'kesreli Farsça cim ile' ibaresiyle belirtmiştir. Bu sözcükler bugünkü Tebriz ağzında da KT'de olduğu gibi *it-ir-*, *kaç-ır-t-*, *kêç-ir-t-*, *uç-ur-t-* biçimlerinde kullanılmaktadır. Diğer örnekler ise şunlardır: *yatır-* 'yatırmak' (MN11350 6r 7) < *yat-ur-* bkz. ED 892b, Tb. *yatır-*, KAzTü. *yatır-*; *yétir-* 'götürmek, yetirmek, yetiştirmek' (MN11350 6v 3) < *yét-ür-*

¹⁸ Zeynep Kormaz. a. g. e., s. 126.

bkz. ED 893a, Tb. *yétir-*, KAZTü. *yétir-*; *bişir-* ‘pişirmek’ (MN11350 5r 18) < *biş-ur-*
 bkz. ED 383b, Tb. *pişir-*, KAZTü. *bişir*, *ârtur-* ‘artırmak’ (MN11350 6v 11) < *art-ur-*
 bkz. ED 210a, Tb. *artur-*, KAZTü. *artur-*; *düşür-* ‘düşürmek’ (MN11350 5r 15) < *tüş-*
ür- bkz. ED 566a, Tb. *düşür-*, KAZTü. *düşür-*; *tabşır-* ‘emanet etmek’ (MN11350 6v
 14) < *tapşur-* < *tapış-ur-* ED 447a, Tb. *tapşır-*, KAZTü. *tapşır-*. Ekin işlevi için bkz.
 Erdal (1991: 710-733).

ETü.: *-Ur-* (Erdal, 1991: 710), EOTü.: *-Ur-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü.,
 GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-Ir/-Ur-*.

4. *-(X)l-* (MN11350 6r 13, 5v 6 vb.)

Fiilden asıl edilgen çatılı fiiller türeten ektir. Dönüşlülük görevini de
 üstlenebilmiştir. KT’de geçen örnekleri şunlardır: *boğul-* ‘boğulmak’ (MN11350 6r
 13) < *bog-ul-* bkz. ED 314b, Tb. *boğul-*, KAZTü. *boğul-*; *çekil-* ‘geri çekilmek’
 (MN11350 5v 6) < *çek-il-* bkz. ED 415a, Tb. *çekil-*, KAZTü. *çekil-*; *dêşil-* ‘deşilmek’
 (MN11350 7v 6, 7v 6) < *teş-il-* bkz. ED 564a, Tb. *dêşil-*, KAZTü. *dêşil-*; *egil-*
 ‘eğilmek’ MN11350 6r 14. < *eg-il-* bkz. ED 106a, Tb. *eyil-*, KAZTü. *eyil-*; *ezilib*
 ‘çok pişmiş et, ezilmiş’ (MN11350 15r 9) < *ez-il-* bkz. ED 287a, Tb. *ezilib*, KAZTü.
ezilib; *tutul-* ‘tutulmak’ MN11350 7r 15. < *tut-ul-* bkz. ED 456b, Tb. *tutul-*, KAZTü.
tutul-; *kırtul-* ‘kırtulmak’ MN11350 6v 7 < **kurt-ul-* bkz. ED 650a, Tb. *kırtul-*,
 KAZTü. *kırtul-*. Eki ilevi için bkz. Erdal 1991: 651-693.

ETü.: *-(X)l-* (Erdal, 1991: 651), EOTü.: *-(l)l/-ül-* (EATüEk 141); MOTü.:
 TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-(l)l/- (U)l-*.

5. *-k-* (MN11350 5r 19, 5v 17 vb.)

Fiilden fiil türeten bu ek, KT’de geçen örnekleri şunlardır: *kalğ-* ‘kalkmak’
 (MN11350 5r 19) < *kal-k-* bkz. ED 620a, Tb. *kalğmaq*, KAZTü. *kalğmaq*; *kırğ-*
 ‘turaşlamak’ (MN11350 5v 17) < *kır-k-* ED 651a, Tb. *kırğ-*, KAZTü. *kırğ-*; *sil-k-*
 ‘silkmek’ (MN11350 5v 17) < *sil-k-* ED 826b, Tb. *sil-k-*, KAZTü. *sil-k-*. Ekin işlevi
 için bkz. Erdal 1991: 645.

ETü.: *-(X)k-* (Erdal, 1991: 461), EOTü.: *-Ik-* (EATüEk 142); MOTü.: TTü.,
 GagTü.: *-Ik/-Uk-*; TrkmTü.: *-Ik/-Uk/-Iğ/-Uğ-*, AzTü.: *-Iğ/-Uğ-*.

6. *-n-* (MN11350 7r 19)

Dönüştürücü çatılı fiiller yapar: *iylen-* (MN11350 7r 19) << *yıdla-n-* bkz. ED 891a, Tb. *iylen-*, KAZTü. *iylen-*; *ārın-* ‘temizlenmek’ (MN11350 5r 18) < *arı-n-* bkz. ED 235a, Tb. *arın-*, KAZTü. *arın-*; *inan-* ‘inanmak’ (MN11350 5r 16) < *ina-n-* bkz. ED 188a, Tb. *inan-*, KAZTü. *inan-*; *sin-* ‘kırılmak’ (MN11350 6v 19) < *si-n-* bkz. ED 232a, Tb. *sin-*, KAZTü. *sin-*; *terpen-* ‘kıyıdanmak’ (MN11350 6r 2) < *tepre-n-* bkz. ED 444b, Tb. *terpen-*, KAZTü. *terpen-*; *dolan-* ‘gezmek’ (MN11350 7r 14) < *tolga-n-* bkz. ED 497a, Tb. *dolan-*, KAZTü. *dolan-*; *incin-* ‘incinmek’ (MN11350 6v 5) < **yinç-in-*, Tb. *incin-*, KAZTü. *incin-*; *oyan-* ‘uyanmak’ (MN11350 5v 13) < *odgan-*, Tb. *oyan-*, KAZTü. *oyan-*; *öğren-* ‘öğrenmek’ (MN11350 7v 13) Tb. *örgeş-*, KAZTü. *öyren-*, ~ *örge-n-* ‘öğrenmek’ (MN11350 7v 14) < **ögre-n-* bkz. ED 114b, Tb. *örgeş-*, KAZTü. *öyren-*; *begen-* ‘beğenmek’ (MN11350 5v 6) Tb. *beyen-*, KAZTü. *beyen-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 584-639.

ETü.: *-(X)n-* (Erdal, 1991: 584), EOTü.: *-(I)n/(U)n-* (EATüEk 140-141); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-(I)n/-/(U)n-*.

7. *-(u)t/-d-*

Geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden ettirgen çatılı fiiller türetir: *kaçır-t-* (MN11350 7r 12), *kéçir-t-* (MN11350 6r 8, 7r 12), *o* (MN11350 6r 4), *kızard-* (MN11350 6v 15), *otur-t-* (MN11350 7v 9), *uçur-t-* (MN11350 5v 1), *korğut-* ‘korkutmak’ (MN11350 5v 17) Tb. *korğut-*, KAZTü. *korğut-*; *incid-* ‘incitmek’ (MN11350 6v 8) < **yinç-it-*, Tb. *incit-*, KAZTü. *incit-*; *ārıt-* ‘temizlemek’ (MN11350 5r 17) < *arı-t-* bkz. ED 235a, Tb. *arıt-*, KAZTü. *arıt-*; *bulat-* ‘kirletmek’ (MN11350 5r 6) < *bulga-t-* bkz., Tb. *bulat-*, KAZTü. *bulat-*; *gizlet-* ‘gizletmek’ (MN11350 5v 7) < *kizle-t-* ED 760b, Tb. *gizlet-*, KAZTü. *gizlet-*; *ķäyit-* ‘geri dönmek’ (MN1350 5v 2) < *kay-(i)t-* ED 675a, Tb. *ķeyit-*, KAZTü. *ķayıt-*; *örget-* ‘öğretmek’ (MN11350 7v 13) < **ögre-t-* bkz. ED 114a, Tb. *örget-*, KAZTü. *öyret-*; *sürt-* ‘sürtmek’ (MN11350 6v 13, 7v 4) < *sür-t-* ED 846b, Tb. *sürt-*, KAZTü. *sürt-*; *ķäynäd-* ‘kaynatmak’ (MN11350 6r 4) < *kayna-t-* bkz. ED 678b, Tb. *ķeynet-*, KAZTü. *ķaynat-*; *terped-* ‘kıyıdatmak’ (MN11350 6r 3) < *tepre-t-* ED 444a, Tb. *terpet-*, KAZTü. *terpet-*; *oturt-* ‘oturtmak’ (MN11350 7v 9) < *oltur-t-* ED 133b, Tb. *oturt-*, KAZTü. *oturt-*; *çihart-* ‘çıkartmak’ (MN11350 5v 15) < *çikar-t-* ED 562b, çıkar- < *taşkar-*, Tb. *çihart-*, KAZTü. *çihart-*;

görsel- ‘göstermek’ (MN11350 7v 10) ~ *göster-* ‘aynı’ (MN11350 7v 9) < *körse-t-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 760-799.

ETü.: *-(X)t-* (Erdal, 1991: 760), EOTü.: *-t-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-(I)t-*.

8. *-dUr-* (MN11350 5v 15 vb.)

Ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek ‘oldurma’ ve ‘yapturma’ bildiren geçişli fiiller türeten (Korkmaz 2007: 126) bu ek, KT’de şu örneklerde geçer: *çıhdur-* ‘çıkarmak’ (MN11350 5v 15) < *çık-dur-* < *taşık+dur-, Tb. *çıhar-*, KAZTü. *çıhar-*; *dolandur-* ‘gezdirmek’ (MN11350 7r 14) < *tolgan-dur-* ED 467a, Tb. *dolandır-*, KAZTü. *dolandır-*; *doldur-* ‘doldurmak’ (MN11350 5r 20) < *tol-dur-*, Tb. *doldur-*, KAZTü. *doldur-*; *endir-* ‘indirmek’ (MN11350 5r 15) < *in-dür-*, Tb. *endir-/yendir-*, KAZTü. *endir-*; *götür-* ‘kaldırmak, almak’ (MN11350 5v 4) < **kö-tür-*, Tb. *götür-*, KAZTü. *götür-*; *karışdır-* ‘karıştırmak’ (MN11350 7v 12) < *karış-dur-*, Tb. *karışdır-*, KAZTü. *karışdır-*; *öldür-* ‘öldürmek’ (MN11350 7r 18) < *öl-tür-* ED 133b, Tb. *öldür-*, KAZTü. *öldür-*; *sındır-* ‘kırmak’ (MN11350 6v 19) < *sın-dur-*, Tb. *sındır-*, KAZTü. *sındır-*; *yandır-* ‘yandırmak’ (MN11350 6v 17) < *yandru-/yantur-* ED 947b, Tb. *yandır-*, KAZTü. *yandır-*; *getir-* ‘getirmek’ (MN11350 2v 2, 2v 3, 5r 4) < *kel-tür-* ED 716b, Tb. *getir-*, KAZTü. *getir-*; *otur-* ‘oturmak’ (MN11350 7v 8) < *ol-tur-* ED 133b, Tb. *otur-*, KAZTü. *otur-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 799-831.

ETü.: *-tUr-* (Erdal, 1991: 799), EOTü.: *-dUr-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü., GagTü.: *-Dir-/Dur-*, AzTü., TrkmTü.: *-dIr-/dUr-*.

9. *-üş-* (MN11350 7v 3)

Geçişsiz fiillerden işteşlik ve ortaklaşma çatılı fiiller kurar: *danış-* ‘konuşmak’ (MN11350 6r 6) < *tanu-ş-* ED 526b. Tb. *danış-*, KAZTü. *danış-*; *berkişme* ‘inat etme’ (MN11350 16r 8) *berkiş-* < *berki-ş-me*, Tb. *berkişme*, KAZTü. *berkişme*; *sürüş-* ‘kaymak’ (MN11350 7v 3) < *sür-üş-*, Tb. *sürüş-*, KAZTü. *sürüş-*; *yapış-* ‘yapışmak’ (MN11350 5v 20) < *yap-ış-* ED 880b, Tb. *yapış-*, KAZTü. *yapış-*; *yetiş-* ‘yetişmek’ (MN11350 6v 3) < *yét-iş-* ED 894a, Tb. *yetiş-*, KAZTü. *yetiş-*; *yığış-* ‘toplanmak’ (MN11350 6r 2) < *yığ-ış-* ED 909a, Tb. *yığış-*, KAZTü. *yığış-*; *gerneş-* ‘esnemek’ (MN11350 6r 14) < *kerin-eş-*, Tb. *gerneş-*, KAZTü. *gerneş-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal (1991: 552-583).

ETü.: *-(X)ş-* (Erdal, 1991: 552), EOTü.: *-(I)ş-* (EATüEk 141); MOTü.: TTü., GagTü.: *-Iş-/-Uş-*; AzTü., TrkmTü.: *-Iş-/-Uş-/-Aş-*.

10. *-uz-* (MN11350 5r 12)

Fiillerin kök ve gövdelerine gelerek onlardan ettirgen çatılı fiiller türetir: *ud-uz-* (MN11350 5r 12) Tb. *ud-uz-*, KAzTü. *ud-uz-*; *damız-* ‘damlatmak’ (MN11350 6r 1) < *tam-ız-* bkz. ED 510a. Tb. *damızdır-*, KAzTü. *damızdır-*.

ETü.: *-Xz-* (Erdal, 1991: 757), EOTü. *-Uz/-zUr* (Korkmaz 1973:203, EATüEk 139); MOTü.: TrkmTü., AzTü.: *-Iz-/-Uz-*.

1. 2. 2. 1. 2. Birleştirme Yolu İle Söz Yapımı

1. 2. 2. 1. 2. 1. İsimler

KT’de birleştirme yolu ile yapılmış isimler de vardır. Bunların bir kısmı sıfat tamlaması ve ad tamlaması yolu ile kurulmuş birleşik isimlerdir. Örnekler şunlardır: *Muhammed Şah-i Kâcâr* (MN11350 1v 11), *Muhammed Mü’min* (MN11350 1v 3), *Mirzâ Bâbâ-yi Tabîb-i Âştîyânî* (MN11350 1v 4) vb.; *yér köki* “havuç” (MN11350 12v 2), *péri gece* “iki gece sonra” (MN11350 14r 16), *kaşkabah* “çatık kaş” (MN11350 16r 8), *ısraka gün* “iki gün önce” (MN11350 13r 9, 14r 2), *emme kıızı* “hala kıızı” (MN11350 13v 12); *saru kuş* “iri baykuş” (MN11350 12r 15), *bozbaş* “bir tür sulu yemek” (MN11350 12r 16), (MN11350 12r 7), *âla göz* “iri göz” (MN11350 16r 7); *başı baklı* “kurbağa”, *pis pisli* “bok böceği” (MN11350 12r 6).

1. 2. 2. 1. 2. 2. Fiiller

Birleşik fiiller, bir ad veya ad soylu Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime ile etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek, kılmak, kılınmak, yapmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden ya da belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiil türleridir (Korkmaz 2007: 150). Metinde geçen örnekler şunlardır:

var olmak “var olmak”(MN11350 6r 15), *yoldaş olmak* (MN11350 6v 4), *yoldaş tutmak* (MN11350 6v 3), *ışık élemek* (MN11350 6v 6), *apar-* ‘götürmek’ (MN11350 8r 4) < *alıp bar-* vb.

1. 2. 2. 1. 2. Çekim Biçim Bilgisi

1. 2. 2. 1. 2. 1. Ad Çekimi

Ad çekimi ekleri, cümlede adlar ile fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir.¹⁹ Ad çekim ekleri şunlardır:

1. 2. 2. 1. 2. 1. 1. Teklik-Çokluk

Hiçbir çekim eki almamış ve adın yalın durumu teklik ad çekimini ifade etmektedir ve adın yalın durumuna çokluk eki olan *-Ar* eklendiğinde adın çokluk çekimi oluşur. Metinde geçen örnekler şunlardır:

Teklik A. Ç. *akaç* (MN11350 13v 4), *alma* (MN11350 12v 3), *avo* (MN11350 11v 18), *ay* (MN11350 10v 20), *börk* (MN11350 11v 12), *güzgi* (MN11350 12v 17) vb.

Çokluk A. Ç. *kitablar* (MN11350 16r 6).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 2. İyelik

İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir.²⁰ KT’de müellif, 1. babın 4. faslı olan “fiile gelen ekler” bölümünde fiil çekiminin zamirlere göre çekimini işaret ederek 1., 2., 3. teklik ve çokluk fiil çekimlerine ayrıntılı olarak belirtmişse de, isimlerle ilgili bölümde iyelik için ayrı bir fasıl açmamıştır. Yalnızca “Harfler”e ayırdığı 3. babda teklik 2. kişi iyeliğe ve 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünde de isim tamlamaları kuralları dolayısı ile teklik 3. kişi iyeliğe yer vermiştir.

T 2. K. *-in /-ung* (KT, MN11350 9r 3, 13r 2)

Teklik 2. kişi iyelik ekiye dair KT’de iki kayıt vardır. Müelli verdiği her iki örnekte de eki *-ng* ile yazmış, fakat bu yazımın yaygın veya bir kural olduğuna işaret ederek, söyleyişte genzelliğin olmadığını belirtmiştir:

Türkçede *sen* سن denilen *nün-i* sâkine ‘sen’ (تو) anlamındadır *kulung* (16) *geldi* قولونگ گلدی yani ‘senin kulun geldi’ (غلام تو آمد) gibi ve *nün-i* sâkineden sonra genelde eklenen kaf Türkçede yazılıyor (17) ama okunmuyor. (MN11350 15v 15)

¹⁹ Korkmaz, Zeynep, a.g.e., s. 23.

²⁰ Ergin, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul, 2005, s. 129.

adung nedür آدنگ نه دور yani ‘adın nedir’ (اسمت چیست) ve Türkçede nün-i sâkineden sonra kaf harfinin yazılması yaygındır. (MN11350 13r 2)

sening kulung geldi قولونگ گلدی (MN11350 15v 15) cümlesinde *kul-ung* [oku: *kul+un*]

adung nedür آدنگ نه دور (MN11350 13r 2) örneğinde *ad-ung* [oku: *adun*].

ETü.: $+(X)\eta\sim+(X)g$ (Erdal, 2004: 160), EOTü.: $-U\eta$ (EATüEk 12); MOTü.: TTü., Gag., AzTü.: $-n/-In/-Un$, TrkmTü.: $-\eta/-I\eta/-U\eta$

Tebriz ağ.: teklik 2. kişide $-n/-In/-Un$ ekleri kullanılır. ö.: *baban*, *qapın* vb. Tebriz’in Deveçi mahallesinde düz ünlülü sözcükler yuvarlak ünlüler ile de kullanıldığı tespit edilmiştir; ö.: *malun* ‘malın’, *xalun* ‘benin’ vb. (Memmedli 2008:89)

T. 3. K. -I/-sI (KT, MN11350 9v 1, 9r 12)

Teklik 3. kişi iyelik eki 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünde verilmiştir ve örnekler şunlardan ibarettir: *Zéyd’in atası* (MN11350 9r 14), *Zéyd’in alması* (MN11350 9r 12), *yelda gécesi* (MN11350 9r 14), *emusı* (MN11350 9r 14).

ETü.: $+(s)I(n+)$ (Erdal, 2004: 160), EOTü.: $-(s)I2(n)+$ (EATüEk 12); MOTü.: TTü., Gag., AzTü.: $-I/-U/-sI/-sU$, TrkmTü.: $-I/-sI$

Tebriz ağ.: Tebriz ağzında iyelik eki teklik 3. kişi ünlüyle biten sözlerde $-sI/-sU$ ekleri ile, ünsüzle biten sözlerde ise tek biçimli olarak $-i$ eki ile kullanıldığı görülür; ö.: *ağası*, *dalısı* ‘arkası’ vb. (Memmedli 2008:90)

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. Hâl

Hâl eklerinin görevleri konusunda M. Ergin şunları kaydetmektedir: “Hal ekleri ise ismi kendisine tabi olmayan, kendinin tabi olduğu unsurlarla münasebete getiren eklerdir. Bu ekler ismi isimlere, edatlara ve bilhassa fiillere bağlayarak bir çok münasebetler kurarlar ve bu münasebetlerden birçok isim, edat ve fiil grupları ile cümleler doğar. Hal ekleri içinde, dediğimiz gibi, ismi bazan isme bağlayan ek de vardır. Fakat hal ekleri esas itibariyle ismi fiile bağlayan eklerdir” (Ergin 2005 226-227, ayrıca bkz. Biray 1999: 218 vd.).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 1. İlgi Durumu +in

Yazar ismin ilgi durumunu 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünde Türkçede tamlayanın (mużāfun ileyh) işareti olarak vermiş ve bu işareti, zamirlerde veya gayri zamirlerde tamlanandan (mużaf) önce gelip sonunda ya ve sakin nun'u (-in) bulundurması gereğini vurgulamaktadır (MN11350 8v 9r). İlgi durumunu Arap gramerine göre açıklayan yazar, ayrıca 9r'deki 4. kural bölümünde 'eğer tamlayan birden fazla olursa Türkçede ilk önce en son tamlayana ya ve nun (in) ekleyerek' (MN11350 9r 15) kullanıldığını belirtir ve 'kimi Türkler vav ve nun (-un) ekleyerek' (MN11350 9r 16) söylediklerini açıklayarak 'eskilerde *-in* ekinden sonra *-nın* ekinin de eklendiğine' (MN11350 9r 16) dikkat çekmektedir. *Zéyd+in oğlan+ın kitāb-ın hātti* (MN11350 9r 17-18), *Ömer+in Bistūn hānceri+nün destesi* (MN11350 9r 18).

Yazar ismin ilgi durumunu ayrıca 1. babın 1. faslındaki zamirler bölümünde 'bitişik mecrur zamirleri' (zamiİR-i mecrūr-i muttaşıl) adı altında açıklıyor. Yazar burada altı şahıs zamirinin ilgi hâlindeki biçimlerini de belirtmiş, teklik ve çokluk 1. şahıs zamirlerde ilgi hâlinin *-in* ekinin yanı sıra *-im* ekiyle de yapıldığını açıklamıştır: onun, onların, senin, sizin, benim ~ benim, bizim ~ bizim (MN11350 8v 11-14)

ETÜ.: *+In/+nIn* (Tekin 2000, 107), EOTü.: *+(n)Uη*, KTü.: *+nIn/+nUη* (KTüG. 2008, 29), MOTü.: TTü., GTü., AZTü.: *+In/+Un/+nIn/+nUn*, TrkmTü.: *+In/+Uη/+nIn/+nIn*.

ErİlAğ. *+Ø/+(n)In/+(n)Un* (Gemalmaz 1995, 274-276), IrakTrkmTü.: *+In/+Un/+nIn/+nUn* (Bayatlı 1996, 369).

Tebriz ağ.: İsmi ilgi durumu Tebriz ağzında ünsüzle biten sözlerde *+In/+Un* ekleriyle, ünlüyle biten sözlerde ise *+nIn/+nUn* ekleriyle yapılır. ö.: *davarın, bōrkün* 'şapka' vb. Tebriz'in Arpa dere, Kere Melih, Vasmış ve İlhiçı ağzlarında yuvarlak ünlüyle yapıldığı görülür; ö.: *deryanun, bacanun, abanun* 'annenin' (Memmedli 2008, 84).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 2. Yükleme Durumu

Yazar 1. bâbın 4. faslının kurallar bölümünde (1. kural) ismin yükleme hâlini nesne (mef'ül) olarak tanımlamış ve sonunda sakin ya'nın (-I) bulunmasına da dikkat çekmiştir.

İsim Yükleme hâli

év+i(MN11350 8v 15), *kitab+i*(MN11350 8v 20) vb.

ETÜ.: *+(X)g* (Tekin 2000, 108), KTü.: *+G* (KTüG. 2008: 29), EOTü.: *+(y)I* (EATüE 31), MOTü.: TTü., GTü.: *+I/+U/+yI/+yU*, AzTü.: *+I/+U*, TrkmTü.: *+I*.

İyelikli yükleme hâli:

kitabı-nı (MN11350 8v 4) bu örnek yanlış olarak *kitabına* biçiminde yazılmıştır, *du'ası-nı* (MN11350 9r 8), *gözi-ni* (MN11350 9r 5) vb.

Yazar kişi zamirlerinin yükleme hâllerini de vermiştir. 1. babın 4. faslındaki zamirler bölümünde bitişik mensup zamirleri (zam̄-i menş̄ub-i muttasıl) adı altında vermiş ve altı şahıs zamirinin yükleme durumlarını Arap gramerine göre ayırmıştır. Sıralama ise teklik ve çokluk 1. şahıstan itibaren başlamıştır. Ayrıca aynı babın 4. faslındaki kurallar başlığı adı altında (1. kural) yüklem sonunda sakin ya'nın (-i) bulunmasına da dikkat çekmektedir. Teklik 1. kişide Rumuların (Anadolu Türkleri) dilinde *beni* biçiminde söylendiği de yazılmaktadır. (MN11350 8r-8v)

Metinde geçen örnekler şunlardır: *onı, oları* (MN11350 8v 3-4), *seni, sizi* (MN11350 8v 5-6), *meni, bizi* (MN11350 8v 7-8).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 3. Bulunma Durumu

Yazar bulunma durumunu 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünün 2. kuralında ve 3. Babın harfler kısmında ismin bulunma durumunu +dAn olduğunu ve Farsça der'e (در) '+dA' karşılık geldiğini belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir: *Zéyd'in başında* زيدین باشينده (MN11350 9r 4).

ETÜ.: *+DA* (Tekin 2000, 114), EOTü.: *+dA* (EATüE 48), KTü.: *+DA* (KTüG. 30), MOTü.: TTü., GTü.: *+dA/+tA*, AzTü.: *+dA*, TrkmTü.: *+dA*.
ErİAğ. *+(n)dA* (Gemalmaz 1995, 283-285), IrakTrkmTü.: *+dA/+tA* (Bayatlı 1996, 369), Tebriz ağ.: Tebriz ağzında bulunma durumu sonu ünlü ve ötümlü harflerle

biten sözlere *+dA* eki ötümsüz harflerle biten sözlere ise *+tA* ekinin getirilmesiyle yapılır; ö.: *bazarda*, *bucahta* ‘köşede’, *sebette* vb. (Memmedli 2008, 86).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 4. Çıkma Durumu

Yazar 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünün 2. kuralında, 2. bâbın 10. faslında ve 3. bâbın Harfler kısmında ismin çıkma durumunu *+dAn* olduğunu ve Farsça ez’e (ز) ‘*+dAn*’ karşılık geldiğini belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir. Metinde geçen şu örneklerden ekin ünsüz benzeşmesi ile *-nan* olduğunu da tespit edebilmekteyiz: *Ömerin ayağından* عمروین آياغيندين (MN11350 9r 5), *bendedeng* بنده دنگ (MN11350 15v 20), *orda* (MN11350 15v 2), *burda* (MN11350 15v 2),

ETÜ.: *+DA/+tAn* (Tekin 2000, 114), EOTü.: *+dAn/+dIn* (EATüE 55-57), KTü.: *+DA/+dIn/+dUn* (KTüG. 30), MOTü.: TTü., GTü.: *+dAn/+tAn*, AzTü.: *+dAn*, TrkmTü.: *+dAn*.

ErİlAğ. *+(n)dAn* (Gemalmaz 1995, 274-276), IrakTrkmTü.: *+dAn/+tAn* (Bayatlı 1996, 370); Tebriz ağ.: Tebriz ağzında çıkam durumu ünlü ve ütümsüzle biten sözlere *+dAn* eki ve ötümlüyle biten sözlere *+tAn* ekinin getirilmesiyle yapılır. ö.: *sudan*, Allahtan, bulaxtan, döletten vb. Azerbaycan Türkçesinin ağızlarında olduğu gibi Tebriz ağzında da sonu /n/ ve /m/ sesleri ile biten sözlere çıkma durumunda asimilasyona uğramış *+nAn* biçiminde söylendiği görülür; ö.: *günnen* ‘günden’, *mennen* ‘benden’, *gözümnen* ‘gözümnden’, *malımnan* ‘malımdan’ vb. (Memmedli 2008, 87).

1. 2. 2. 1. 2. 1.3. 5. Yönelme Durumu

Yazar 2. bâbın 10. faslında ve 3. bâbın Harfler kısmında ismin yönelme durumunu *+A* olduğunu ve Farsça be’ye ‘*+A*’ karşılık geldiğini belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir. *buraya* (MN11350 15v 4), *oraya* (MN11350 15v 3), *mene vèrdi* منه وردی (MN11350 16r 1).

ETÜ.: *-kA* (Tekin 2000, 111), EOTü.: *+(y)A/+GA* (EATüE 38-41), KTü.: *+kA/+gA/+A* (KTüG. 30), MOTü.: TTü., GTü., AzTü., TrkmTü.: *+(y)A/+nA*. ErİlAğ. *+yA/+nA* (Gemalmaz 1995, 274-276), IrakTrkmTü.: *+A* (Bayatlı 1996, 370) Tebriz ağ.: Tebriz ağzında yönelme durumu *+A/+yA* eki ile ifade olunur; *dolamaca* ‘yüyürük’, *ota* vb.

Tebriiz ağızlarında son ünlüsü /+a/, /+ı/, /+u/ olan kimi sözlere çıkma eki eklendiğinde, kalın ünlüler /+i/ ünlüsüne çevrilir. ö.: *bağçıye* ‘bağçivana’, *karxaniye* ‘fabrikaya’ vb. (Memmedli 2008, 85).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 4. Zamir Çekimi

Yazar zamirleri 1. babın 4. faslında, fiile gelen ekler bölümünde vermiş ve merfu (merfū^ç), mensup (menşūp) ve mecrur (mecrūr) olmak üzere üç bölüme ayırarak her bölümü de “bitişik” ve “ayrı” olarak iki kategoride ele almıştır. Yazar ayrı mecrur (mecrūr-i münfaşıl) zamirinin kullanılmadığını ve bitişik merfu zamirinin (zamiir-i merfū^ç-i muttaşıl) fiillerin sonlarına geldiğini söyledikten sonra ayrı merfu zamirlerinden (zamiir-i münfaşıl-i merfū^ç) başlayarak çekimleri diğer bölümlerde olduğu gibi teklik ve çokluk 3. şahıstan itibaren yapmıştır. Yazar bitişik mensup zamirleri bölümünde teklik 1. kişinin Azerbaycanlıların dilinde *meni* ve Rumuların dilinde ise *beni* şeklinde söylendiğine dikkat çekmektedir. Ayrı mensup zamirleri (zemāyir-i menşūb-i münfaşıl) bölümünde bu zamirin bitişik mensup zamirlerinden farkının olmadığını sadece fiilden önce geldiği yazılmaktadır. Bitişik mecrur zamirleri (zamiir-i mecrūr-i muttaşıl) bölümünde ise teklik ve çokluk 1. şahısların ilgi hâlinde *-in* ekinin yanı sıra *-im* ekinin de kullanıldığını söylemektedir.

Metinde geçen kişi zamirleri ve metinde verilen hâl kategorisindeki çekimleri şöyledir:

T 1. K. *men*

Yönelme: *mene* (MN11350 16r 1), Yükleme: *meni/beni* (MN11350 8v 7),

İlgi: *menin* (MN11350 8v 12), *menim* (MN11350 8v 13-14).

T 2. K. *sen*

Yükleme: *seni* (MN11350 8v 5), İlgi: *senin* (MN11350 8v 11).

T 3. K. *o*

Yükleme: *onı* (MN11350 8v 10), İlgi: *onın* (MN11350 8v 11), Yönelme: *oraya* (MN11350 15v 4).

Ç 1. K. *biz*

Yükleme: Yükleme: *bizi* (MN11350 8v 8), İlgi: *bizin* (MN11350 8v 12), *bizim* (MN11350 8v 13-14).

Ç 2. K. *siz*

Yükleme: *sizi* (MN11350 8v 6), İlgi: *sizin* (MN11350 8v 11).

Ç 3. K. *olar*

Yükleme: *oları* (MN11350 8v 4), İlgi: *oların* (MN11350 8v 11).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. Fiil Çekimi

Āṣṭiyānī birinci babın birinci faslında Türkçe mastarın dokuz vechesini şöyle sıralamaktadır: geçmiş zaman (māzī), gelecek zaman (mustakbel), fail ismi (ism-i fā' il), meful ismi (ism-i mef' ūl), emir (emr), emrin olumsuzu (nehy), geçmiş zamanın olumsuzu (cehd), geniş zamanın olumsuzu (nefy), soru (istifhām).

Yukarıda görüldüğü üzere yazar fail ismi ve meful ismini fiilin dokuz vechesi içinde yer vermektedir, ayrıca bunların tekil ve çoğul ayrımını da yapmaktadır. Āṣṭiyānī Fail ismi ve meful isminin dışında yedi vechenin herhangi birisinin altı çekiminin olduğunu şöyle yazmaktadır: bir sıyga teklik 3. şahıs için ister eril olsun ister dişil, bir sıyga ikili ve çokluk 3. şahıs için ister ikili veya çoğul olsun ister eril veya dişil, bir sıyga teklik 2. şahıs için ister eril olsun ister dişil bir sıyga ikili ve çokluk 2. şahıs için ister eril ister dişil, bir sıyga teklik 1. şahıs için ve bir sıyga da çokluk 1. şahıs için. Ve fail ismi ve meful isminin ikişer sıygasının olduğunu da şöyle kayd etmektedir: bir sıyga tekil için ister eril olsun ister dişil ve bir sıyga da ikili ve çoğul için ister eril olsun ister dişil.

Yazar kişilerin ayrımını Arap gramerine göre yapmaktadır. Yazar Türkçe ve Farsçada erillik-dişillik ve ikililik-çoğulluk ayrımının olmamasını vurguladıktan sonra fiillerin çekimini teklik 3. kişi, çokluk 3. kişi, teklik 2. kişi, çokluk 2. kişi, ve teklik 1. kişi ve çokluk 1. kişi biçiminde sıralamaktadır. (MN11350 2v 1).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 1. Geçmiş Zamanın Çekimi

Āṣṭiyānī geçmiş zamanın altı sıygası olduğunu yazdıktan sonra herhangi bir kişi için erillik-dişillik ve ikililik-çoğulluk ayrımı olmadığını söylemektedir. Kişi sıralaması ise teklik 3. kişi ve çokluk 3. kişiden itibaren başlamaktadır. Birinci babın birinci faslında örnek fiil olarak *vur-* alınmıştır. Birinci babın üçüncü faslında (fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek) ise *vurmak*, *aparmak* ve *tapmağ* fiillerinin çekimleri de yazılmıştır. Bu bölümde üç örnek de ele alınmıştır.

3. T. - <i>dı</i>	- <i>dı</i>	- <i>dı</i>
3. Ç. - <i>di-ler~dı-lar</i>	- <i>di-ler</i>	- <i>di-ler</i>
2. T. - <i>dı-n</i>	- <i>dı-n</i>	- <i>dı-n</i>
2. Ç. - <i>dı-z</i>	- <i>dı-z</i>	- <i>dı-z</i>
1. T. - <i>d-um</i>	- <i>d-ım</i>	- <i>d-um</i>
1. Ç. - <i>d-uğ~ -d-uğ</i>	- <i>dığ</i>	- <i>d-uğ</i>

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
1. K.	vurdum	apardım	tapdum
2. K.	vurdın	apardın	tapdın
3. K.	vurdu	apardı	tapdı
Çokluk			
1. K.	vurduğ, vurduğ	apardığ	tapduğ
2. K.	vurdız	apardız	tapdız
3. K.	vurdiler, vurdılar	apardiler	tapdiler

T 1. K. -*dum* (KT, 3r 4)

ETü.: -*dIm/-dUm* (Erdal, 2004: 237); DLT -*dIm/-dum/-tIm/-tUm* (Atalay 2006-I: 277-20 *egsedim* ‘eğdim, istedim’, I: 47-15 *kaçurdum* ‘kaçırdım’, I: 266-17 *ornattım* ‘yerine koydum’, III: 427-19 *öpürttüm* ‘içirttim’); EOTü.: -*dUm* (EATüEk 88); MOTü.: TTü., Gag. -*dIm/-dUm/-tIm/-tUm*; AzTü., TrkmTü. -*dIm/-dUm*
Erz.: -*dIm/-dUm* (Gemalmaz 1995-I:346); IrakTrkmTü.: Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan görülen geçmiş zaman eki -*dI/-dU/-tI/-tU*’dır; ö.: bağladım (Beyatlı 1996: 392);

AzDDAt.: Azerbaycan Türkçesinin diyalektoloji atlası programının 72. sorusunu (s. 21) oluşturan görülen geçmiş zaman ‘haritalar ve onların açıklamaları’ bölümünde gösterilmemektedir.

Tebriz ağızında Teklik 1. kişi -*dIm/-dUm* biçimde kullanılır; ö.: *vurdum, işledim, kaldım, yudum* vb. Zencan ağızında -*tI/-tU* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir. ö.: *tuttum* (Memmedli 2008:109). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise

teklik 1. kişi *-dIm/-dUm* biçiminde tespit edilmektedir: *vurdum, geldim, öpdüm, oğudum*.

T 2. K. *-dm* (KT, 2v 20)

ETü. *-dIŋ/-dUŋ ~ -dIg/-dUg* (Erdal, 2004: 237); EOTü.: *-dUŋ* (EATüEk 88); MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dIn/-dUn/-tIn/-tUn*; AZTü.: *-dIn/-dUn*; TmTü.: *-dIŋ/-dUŋ*;

bkz. ErİAğ.: *-dIn/-dUn* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü. (Kerkük ağzı): *-dUv* ö.: bağlādūv (Kifri ağzı): *-dIy* ö.: *bağlādıy* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağzında Teklik 2. kişi *-dUn* biçimde kullanılır: *aldun, bahdun* vb. Zencan ağzında *-tI/-tU* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir: *tuttun* (Memmedli 2008:110).

Bugünkü Tebriz ağızlarında ise teklik 2. kişi *-dIn/-dUn* biçiminde tespit edilmektedir: *vırdın, geldin, öpdün, oğudun*.

T 3. K. *-dı* (KT, 2v 16)

ETü. *-dI* (Erdal, 2004: 237); DLT *-dI/-tI* (Atalay 2006-II: 235-10 *kugruldı* ‘kavruldu’, II: 329-7 11 *kafçıttı* ‘kızdırdı’, II: 141-13 *büründi* ‘büründü’); EOTü.: *-dI* (EATüEk 88); ME.: *-dI/-tI* (Yüce 1993 27-28); MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dI/-dU/-tI/-tU*; AZTü.: *-dI/-dU*; TmTü.: *-dI*.

bkz. ErİAğ.: *-di* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü. *-dI*: *bağlādı* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *-dI*, *satdı, tapdı, oldı, çürüdü* vb. (Memmedli 2008:110).

R.Rüstemov görülen geçmiş zaman ekinin 3. kişide *-tI/-tU* biçimlerinin kullanılmasını Ali Bayramlı ilçesinin Navahı köyü ağzında, Salyan ilçesinin Mikayılı köyü ağzında, Ağdaş ilçesinin Qesil köyü ağzında, Ordubad ilçesinin Üstupu köyü ağzında ve Vedi ilçesinin Bağcacıq köyü ağzında tespit etmektedir. (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise teklik 3. kişi *-dI/-dU* biçiminde tespit edilmektedir: *vırdı, geldı, öpdı, oğudı*.

Ç 1. K. *-duq, -duh* (KT, 3r 6)

ETü. *-dImIz/-dUmUz* (Erdal, 2004: 237); DLT *-tImIz/-dImIz/-dümiz* (Atalay 2006-III: 235-14 açtımız ‘açtık’, I: 327-16 bardımız ‘vardık’); EOTü.: *-dUk* (EATüEk 88); ME. *-duq/-dük* (Yüce 1993 27); MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dIk/-dUk/-tIk/-tUk*; AZTü.: *-dIk/-dUk/-dIh/-dUh*; TmTü.: *-dIk/-dUk*;

bkz. Anadolu ağ. Doğu Grubu (Ağrı, Bingöl, Bitlis merkez, Diyarbakır, Elazığ, Muş, Urfa 58) *-duh/-dih*; ErİlAğ.: *-dih/-diyh/-duh/-düyh* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrmTü.: *bağlādığ* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *-duh/-tuḥ* Tebriz ağızlarının çoğunda ünlüyle biten fiiller *-duḥ* biçiminde kullanılır: *eleduḥ, itileduḥ* vb. /ş/ ve /t/ ünsüzüyle biten fiiller ise *-tuḥ* biçiminde kullanılır: *yetiştuḥ, şeştuḥ* vb. Zencan ağzında *-tlḥ/-tUḥ* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir: *tuttuḥ* (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında, çokluk 1. kişi teklik biçimi her durumda *-duḥ* olarak tespit edilmektedir; ö.: *vurduḥ, gelduḥ, öpdüḥ, oḥuduḥ*.

Ç 2. K. -dız (KT, 3r 1)

ETü. *-dİŋIz/-dUŋUz ~ -dIŋIz/-dUŋUz, -dİŋIzlAr/-dUŋUzlAr* (Erdal, 2004: 237); DLT *-dInğIz* (Atalay 2006-II: 47-5 bardınğız ‘vardımız’); EOTü.: *-dUŋuz* (EATüEk 88); MOTÜ.: TTü. ve GagTü.: *-dInIz, -dUnUz, -tInIz, tUnUz*, AZTü.: *-dInIz/-dUnUz*, TmTü.: *-dİŋIz, -dUŋIz*.

bkz. Anadolu ağ. Doğu Grubu (Elazığ, Bitlis) *-dIz*, ErİlAğ.: *-dIz/-dUz* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü. (Kerkük ağzı): *-dUvUz, -tUvUz* (Kifri ağzı): *-dIyIz, tIyIz* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *-dUz/-tUz. boğduz, böldüz* vb. /t, ḥ, ş, ç/ ünsüzleriyle biten fiillerde ise *-tIz/-tUz* biçiminde kullanılır. Ö.: *baḥtīz* vb. Zencan ağzında *-tIz/-tUz* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir: *tuttuz* (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise çokluk 2. kişi *-dIz/dUz* şeklinde tespit edilmektedir.

Ç 3. K. -diler, -dılar (KT, 2v 18)

ETü. *-dI(lAr)* (Erdal, 2004: 237); DLT *-dIIAr/-dIIAr* (Atalay 2006-II 103-8 kowuşdılar ‘kovdular’); EOTü.: *-dIIAr* (EATüEk 88); ME. *-dIIAr/-tIIAr* (Yüce 1993 73s. 200-3 dıqlışdılar) MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dIIAr, -dUIAr, -tIIAr, tUIAr*, AZTü., TmTü.: *-dIIAr/-dUIAr*.

bkz. ErİlAğ.: *-dIIAr/-dUIAr* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü.: *-dIIAr/-dUIAr/-tIIAr/-tUIAr* Ö.: *bağlādılar* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *-dIIA* Ö.: *apardıla, istedile* vb. Bu özellik Tebriz ağzını Urmiye ağzından ayırıyor. Urmiye ağzında çokluk 3. kişinin *-dIIAr* biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ö.: *getdiler, istediler* vb. (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise çokluk 1. kişi zayıf bir *-r*’nin duyulmasıyla *-dIIar* şeklinde tespit edilmektedir: *vırdılar*.

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 2. Geçmiş Zamanın Olumsuz (fi‘l-i ceħd) Çekimi

Åřtiyani birinci babın birinci faslının geçmiş zamanın olumsuzu bölümünde eğer fiilde *-mA* eki olmazsa bütün çekimlerin geçmiş zaman gibi olduğunu vurgulamaktadır. Yani geçmiş zamanın olumsuzunda geçmiş zaman fiilinin kökünden sonra *-mA* ekinin eklendiğini söylemektedir (MN11350 4r-4v).

3. T. *-ma-dı/-me-di*

3. Ç. *-me-diler~ma-dılar*

2. T. *-ma-dın/-me-din*

2. Ç. *-ma-dız/-me-diz*

1. T. *-ma-dım/me-dim*

1. Ç. *-ma-dıħ~ -me-diħ*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vurmadım, vurmedim	aparmadım	tapmadım
	2. vurmadin, vurmedin	aparmadin	tapmadın
	3. vurmadı, vurmedi	aparmadı	tapmadı
Çokluk			
	1. vurmadıħ, vurmediħ	aparmadıħ	tapmadıħ
	2. vurmadıız, vurmediz	aparmadıız	tapmadıız
	3. vurmadılar, vurmediler	aparmadiler	tapmadiler

T 1. K. *-madım, -medin* (KT 4v 4)

EOTü.: *-mAdUm* (DKK. Ergin II 462); DLT: *-mAdIm* (Korkmaz 2005 I: 251); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü. ve AzTü.: *-mAdIm*; IrTrkmTü.: *-mādım/-mēdim* Ö.: *baęlamādım* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz teklik 1. kişisi *-mAdIm* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadım, öpmedim* vb.

T 2. K. *-madın, -medin* (KT 4v 2)

DLT: *-mAdIn* (Atalay 2006 I: 79-21,22,23); EOTü.: *-mAdUŋ* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAdIn*; TrkmTü.: *-mAdIn*

IrTrkmTü.: *-mādūv* (Kerkükğz.)/*-mādiy* (Kifri ağ.) (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz teklik 2. kişisi *-mAdIn* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadın, öpmedin* vb.

T 3. K. **-madı, -medi** (KT 4r 19)

DLT: *-mAdI* (Atalay 2006 I: 149-2); ME *-mAdI* (Yüce 1993: 119, 142); EOTü.: *-mAdI* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü. ve AzTü.: *-mAdI*. IrTrkmTü.: *-mādi/-mēdi* Ö.: *bağlamādı* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz teklik 3. kişisi *-mAdI* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadı, tapmadı, aparmadı* vb.

Ç 1. K. **-madıḥ, -mediḥ** (KT 4v 5)

DLT: *-mAdUk* (Atalay 2006 II: 62-20, 63-14); EOTü.: *-mAdUk* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.ve AzTü.: *-mAdIk*. IrTrkmTü.: *-mādiḡ/-mēdiḡ* Ö.: *bağlamādiḡ* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz çokluk 1. kişisi *-mAduḥ* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmaduḥ, tapmaduḥ, aparmaduḥ* vb.

Ç 2. K. **-madız, -mediz** (KT 4v 3)

DLT: *-mAdInIz* (Korkmaz 2005 I: 251); EOTü.: *-mAdUñUz* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAdInIz*, TrkmTü.: *-mAdInIz/-mAdUñIz*. IrTrkmTü.: *-mādūvūz, bağlamādiūvūz* (Kerkük ağ.) *-mādiyūz, bağlamādiyūz* (Kifri ağ.) (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz çokluk 2. kişisi *-mAdIz* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadız, tapmadız, aparmadız* vb.

Ç 3. K. **-madılar, -mediler** (KT 4r 20)

EOTü.: *-mAdIIAr* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.ve AzTü.: *-mAdIIAr*. IrTrkmTü.: *-mādılar/-mēdiler* Ö.: *bağlamādılar* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz çokluk 3. kişisi *-mAdIIAr* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadılar, tapmadılar, aparmadılar* vb.

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 3. Geniş Zamanın Çekimi

Āṣṭiyānī bu bölümde şimdiki zaman ve geniş zamanın özelliklerine değinmektedir. Dolayısıyla *-Ar'*lı biçimlerin geniş zamanı ve *-Ir'*lı biçimlerin şimdiki zamanı ifade ettiklerini vurgulamaktadır. Geniş zamanın karşılığının Arap ve Fars dillerinde olmadığına da değinmektedir (MN11350 3r-3v). Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi ve bugünkü Tebriz ağızları aynı özellikleri taşımaktadırlar.

3. T. *-ar*

3. Ç. *-ar-ler~ar-lar*

2. T. *-ar-san*

2. Ç. *-ar-sız*

1. T. *-ar-am*

1. Ç. *-ar-uḡ~ -ar-uḡ, -tḡ*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vuraram	apararam	taparam
	2. vurarsan	apararsan	taparsan
	3. vurar	aparar	tapar
Çokluk			
	1. vuraruḡ, vuraruḡ	apararuḡ	taparuḡ
	2. vurarsız	apararsız	taparsız
	3. vurarler, vurarlar	apararler	taparler

T 1. K. *-aram* (KT, 3v 2)

ETü. *-yUr men /-r men/-Ir men/-Ur men/-Ar men*, The alternations accord with the vowels in the vowel converb *-U*, *-I* and *-A* and may reflect a prehistorical grammatical category. (Erdal, 2004: 240-241), *-är bän* (Tekin, 2000: 187); DLT: *-r men/-Ir men/-Ur men/-Ar men* (Atalay 2006 I, II, III); ME: *-r men /-Ur men/-Ar men* (Yüce 1993 55s. 120-3 *ḡılur men*); EOTü.: *-Armen/-Urmen/-ArvAn/-UrvAn/-ArvAnın/-UrvAnın/-ArvAm/-UrvAm/-ArIn/-UrIn/-ArAm/-UrAm* (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: *-rIm/-ArIm/-IrIm/-UrUm*; GagTü.: *-rIm/-(y)ArIm/-IrIm/-UrUm*; AzTü.: *-(y)ArAm/-rAm*; TrkmTü.: *-ArIn/-rIn*.

bkz. ErİlAğ.: (Yukarı Karasu, Yukarı Aras, Tortum ağ.) *-ArAm/-rAm/-UrAm/-IrAm*, (Oltu, İspir Hunut Grubu ağ.) *-ArIm/-UrUm/-IrIm/-ArUm* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü.: *-rAm/-(y)ArAm* (Beyatlı 1996: 391).

Tebriz ağzı: Memmedli *-ı, -i, -u, -ü* eklerinin şimdiki zamanla birlikte, geniş zamanı da ifade ettiğini belirtmiş, Karvansaray ilçesinin Göl kend ağzında teklik 1. kişide de kayda alınmıştır: Ö.: *Men gedi, sen qalı* (Memmedli 2008:120-122).

-ar, -er. Bu ekler geniş zamanın temel ekleri gibi Tebriz ağzında da kendini göstermektedir. Bu ekler daha çok 1. ve 2. kişilerde görülmektedir. Polonya âlimi S. Şapşal'ın Tebriz diyalektine ait topladığı metinlerde geniş zamanın 1. kişi tekliğinde kişi ekinin geniş-düz biçimi *-ım, -im* de kendini gösterir; Ö.: *Sen qaş çıx o ağaca qızlen, men diyerem; Dedi: zehrimar da vermirem; her kesin aduna çıxsa verrim ona*. Şahıs ekleri ile bağlı geniş zamanın 1. şahsında zaman ekinin fonetiği aşağıdaki durumlarda değişebilir:

- Azerbaycan konuşma diline uygun olarak, Tebriz ağzında da sonu *ı, n* ünsüzleri ile biten fiillere *-ar, -er* eki ilave edildiğinde, zaman ekinin ünlüsü düşer ve ileri benzeşme neticesinde *r* ünsüzü *ı, n* seslerine çevrilir; Ö.: *qallam, ollam, dayannam* vb.
- Sonu *r* ünsüzü ile biten fiillerde ise *a* ve *e* ünlülerinin düşmesi ile ikizleşme olayı gerçekleşir; mes.: *gönderrem, götürrüh, vurruh* vb.

T 2. K. *-arsan* (KT, 3r 18)

DLT: *-Ar sen* (Atalay 2006: III, 361-1); EOTü.: *-ArsIn/-UrsIn* (EATüEk 88); MOTü.: Ttü.: *-rsIn/-ArsIn/-IrsIn/-UrsUn*; GagTü.: *-rsIn/-(y)ArsIn/-IrsIn/-UrsUn*; AzTü.: *-(y)ArsAn/-rsAn*; TrkmTü.: *-Arsİñ/-rsİñ*;

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Tortum ağzlarıyla, İspir ağzlarının Norgâh grubu *-rsAn/-ArsAn* biçimdedir, Oltu ağzlarında ve İspir ağzlarının Hunut grubunda kalınlık-incelik ve ünlüsü darsa uyum gözetmeksizin düz veya yuvarlak olarak *-ArsIn/-rsIn/-rsUn* şekillerindedir, Şenkaya-Olur Türkmen ağzlarında şahıs ekinin ünlüsünün düz-kalın şekilleriyle karşılaşılır: *-Arsın/-rsın* (Gemalmaz 1995-I:365); IrTrkmTü.: *-AsAn/-(y)AsAn* (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağzı: *ArsAn* ekleri ile yapılmaktadır. Ö.: *vurarsan, gelersen* vb.; *-ı, -i, -u, -ü* ekleri şimdiki zamanla birlikte, geniş zamanı da ifade etmektedir. Bu özellik Tebriz

ağzında şimdi de kullanılmaktadır; Ö.: *Telesme, tez yaxçı olusan, sen de evel kombayının borusunnan özmizinkin doldurusan; Gözdiyersen qırmaq batanda çekisu:z; Eybi yohdi, gem-kesiri so:ra düzeldisü:z; Bir heftede bular hammısı başa geli* vb. Bu özellik Görçay ilçesinin Lekçulpaq köyü, Cebrayıl ilçesinin Papı ve Soltanlı köylerinde ve İmişli ilçesi ağzılarında 2. ve 3. teklik kişide kullanılması tespit edilmiştir (Memmedli 2008:120-122);

T 3. K. -ar (KT, 3r 8)

ETü. -yUr/-r/-Ir/-Ur/-Ar/-U/-I/-A (Erdal, 2004: 240-241); DLT: -r/-Ir/-Ur/-Ar (Korkmaz 2005 I: 250); ME: -r/-Ur/-Ar (Yüce 1993: 27-28); EOTü.: -Ar/-Ur; MOTü.: TTü.: -r/-Ar/-Ir/-Ur; GagTü.: -r/-(y)Ar/-Ir/-Ur; AzTü.: -r/-(y)Ar; TrkmTü.: -r/-Ar.

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ağ. -r/-Ar, Çoruhboyu ağzılarında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak ve darsa daha çok uyum gözetmeksizin yuvarlak şekilleriyle görülür -r/-Ar/-Ur (Gemalmaz 1995-I:367); IrTrkmTü.: -r/-(y)Ar Ö.: açar, diyer vb. (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. daha çok -Ar eki ile yapılır: *geder, aparar* vb. Nadir durumlarda teklik 3. kişi -a, -e eki ile ifade olunur; Ö.: *Oları beyinnen aparıla ki, kend de özi bacarmıye; gedele, kim el uzadala; baxıb göre ki, selmanın elin dişleyib* vb. (Memmedli 2008:120-122).

Ç 1. K. -aruḡ, -aruḡ (KT, 3v 4)

ETü. -yUr biz/-r biz/-Ir biz/-Ur biz/-Ar biz (Tekin, 2000: 187); EOTü.: -ArUz/-UrUz (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: -rIz/-rUz/-ArIz/-IrIz/-UrUz; GagTü.: -rIz/-rUz/-(y)ArIz/-IrIz/-UrUz; AzTü.: -rIz/-(y)ArIx; TrkmTü.: -rIs/-ArIs

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağzılarında kalınlık-incelik ve ünlüsü darsa düzlük-yuvarlaklık uyumlarına uygun olarak -rIḡ/-ruḡ/-arIḡ/-eriyh/-riyh/-rüyh biçimlerinde kullanılır, Yukarı Aras ağzılarında kalınlık-incelik ve ünlüsü darsa düzlük-yuvarlaklık uyumlarına girmek şartıyla -rIḡ/-ruḡ/-arIḡ/-erIḡ biçimlerinde tespit edilmiş, İspir ağzılarında kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla *ruḡ/-ruḡ/-aruḡ/-erüḡ* biçimlerinde, Oltu ve Tortum ağzılarında ilk ünlüsü kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla -ruḡ/-Aruḡ şekillerinde, Şenkaya-Olur Türkmen ağzılarında şahıs ekinin +z'li şekilleriyle karşılaşıldığı gibi ünlüsü de dar-düz-kalın olarak

görülür *-arñ/z/-erñ/z/-rñ/z* (Gemalmaz 1995-I:363-364); IrTrkmTü.: *-rİğ/-(y)Arİğ* (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. *-Aruñ, alaruñ, geleruñ, apararuñ, taparuñ* vb.

Ç 2. K. –arsız (KT, 3r 20)

ETü. *-yUr sIz/-r sIz/-Ir sIz /-Ur sIz/-Ar sIz* (Tekin, 2000: 187); EOTü.: *-ArsIz/-UrsIz* (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: *-rsInIz/-rsUnUz/-ArsInIz/-IrsInIz/-UrsUnUz*; GagTü.: *-rsInIz/-rsUnUz/-(y)ArsInIz/-IrsInIz/-UrsUnUz*; AzTü.: *-rsInIz/-(y)ArsInIz*; TrkmTü.: *-rsInIz/-ArsInIz*.

bkz. ErİAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Totum ağızlarında ve İspir ağızlarının Norgâh grubunda kalınlık-incelik ve darsa düzlük-yuvarlaklık uyumlarına uygun olarak *-rsIz/-rsUz/-ArsIz* biçimlerinde, Olta ağızlarında ve İspir ağızlarının Hunut grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun fakat çoklukla dar ünlülerin yuvarlakları lehinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuş *-rsIz/-rsUz/-ArsIz/-ArsUz* şekillerinde, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin ünlüsü daha çok düz-kalın olarak *-rsız/-Arsız* biçimlerinde görülür. (Gemalmaz 1995-I:366); IrTrkmTü.: *-AsIz/-(y)AsIz* (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. *-ArsIz/-ArsUz: alarsız, gellersiz, apararsız*. Memmedli Azerbaycan'ın edebî dilinde, şimdiki zaman eki olarak kullanılan *-A* ekinin Tebriz ağzında geniş zaman anlamını da bildirdiğini ve bu ekin aynı anlamda daha çok çokluk 2. kişi için *-sīz/-sīz/-sūs/-sūs* şahıs ekleri ile kullanıldığını belirtir: *qazanasīz, keçesīz, düzeldesūs, ayrilasūs* vb (Memmedli 2008:110).

Ç 3. K. -arler, -arlar (KT, 3r 15)

EOTü.: *-ArlAr/-UrlAr* (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: *-rIAr/-ArlAr/-IrlAr/-UrlAr*; GagTü.: *-rIAr/-(y)ArlAr/-IrlAr/-UrlAr*; AzTü.: *-rIAr/-(y)ArlAr*; TrkmTü.: *-rIAr/-ArlAr*

bkz. ErİAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında *-IIAr/-AllAr* biçimlerinde, Çoruhboyu ağızlarında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak ve darsa daha çok uyum gözetmeksizin yuvarlak şekilleriyle görülür *-ArIAr* (Gemalmaz 1995-I:367); IrTrkmTü.: *-IIAr/-AllAr/-(y)AllAr* (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. *-AllAr: alallar, gedeller, aparallar, tapalla, toxdalla* vb. (Memmedli 2008:121-122).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 4. Geniş Zamanın Olumsuz (fi'1-i nefy) Çekimi

Yazar geniş zamanın olumsuzunun altı şahısta çekimini 1. bâbın 1. faslında 4v sayfasında vermiştir. Aşağıda da hem birinci fasıldaki örnek hem de üçüncü fasıldaki örnekler verilmiştir.

3. T. *-maz*

3. Ç. *-maz-ler~maz-lar*

2. T. *-ma-sın*

2. Ç. *-ma-sız*

1. T. *-mar-am*

1. Ç. *-mar-ıh*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
1.	vurmaram	aparmaram	tapmaram
2.	vurmasın	aparmasın	tapmasın
3.	vurmaz	aparmaz	tapmaz
Çokluk			
1.	vurmarih	aparmarih	tapmarih
2.	vurmasız	aparmasız	tapmasız
3.	vurmazler, vurmazlar	aparmazler	tapmazlar

T 1. K. *-maram* (KT MN11350 4v 13)

ETü. *-mAz men* (Tekin, 2000: 186); DLT: *-mas men* (Atalay 2006 II: 65-21); ME: *-mes men* (Yüce 1993: 126-2); EOTü.: *-mAzAm* (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAm*; TrkmTü.: *-mArIn*; AzTü.: *-mArAm*

Bkz. ErİlAğ.: Olumsuz Geniş Zaman teklik 1. şahıs eki Erzurum ağzının bütününde kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *-mAm* şekillerindedir (Gemalmaz 1995-I: 363); IrTrkmTü.: *-mAm* Ö.: *almam, vérmem* vb. (Beyatlı 1996: 392). Tebriz ağ.: geniş zamanın olumsuz biçimi kişilere göre farklı şekilde kendini gösterir. Teklik 1. kişi *-maram/-merem* eki kullanılır. Ö.: *qozamaram, bülmerem*, *vurmaram*, *aparmaram* vb; *-mam/-mem* biçimleri daha çok yaygındır, bunların yanı sıra uzun ünlülü biçimleri de kullanılır *-mām/-mēm*; Ö.: *almam, götümem, dözmem, ayrılmām* vb.

Krş. AzDDAt.: Azerbaycan'ın Merkez, Güney-Doğu, Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı (Nahçıvan hariç) ağ. T 1. K. ve Ç 1. K. *-mArAm/-mArIm/-mAyAm, -mArIx/-mArAx/-mAyIx/-mArux/-merüg/-mAruğ/-merüj* biçimlerinde, Azerbaycan'ın Doğu, Kuzey, Kuzey-Doğu ve Nahçıvan ağızları ise T 1. K ve Ç 1. K *-mAnAm/-mAnIm,-mAnIx/-mAnIg/-menuğ/-menig/-mAnUx* biçimlerinde görülmektedir (AzDDAt.: 160-161).

T 2. K. -masın (KT MN11350 4v 9)

EOTü.: -mAzIn/-mAn (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAzsIn*; TrkmTü.: -mArsIn; AzTü.: *-mAzsAn*

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Tortum ağızları ile İspir ağızlarının Norgâh grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *-mAzsAn/-mAssAn/-mAsAn* biçimlerinde, Oltu ağızlarında ve İspir ağızlarının Hunut grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *-mAzsIn/-mAssIn/-mAsIn/-massun/-mAsUn* biçimlerinde, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin ünlüsü düz-kalın şekillerinde görülür *-mAsın/-mAssın/-mezsın* (Gemalmaz 1995-I: 365-366), AAS.: Anadolu ağızlarının Doğu Grubu ağızlarında geniş zamanın olumsuz teklik 2. kişi için -marsan biçimi tespit edilmiştir Ö.: *almarsan* vb. (Karahan 1996: 74); IrTrkmTü.: *-mAsAv/-mAsAy* Ö.: *almasav, vérmesev* vb. (Beyatlı 1996: 392). Tebriz ağ.: teklik 2. şahısta *-mazsan/-mezsen*, kimi zamanda da *z* sesinin düşmesi ile *-masan, -mesen* şeklinde görülür; Ö.: *sen tex gede bilmezsen, Hesen yoxsa inana bilmesen. -maz, -mez* ekinin -ma, -me biçimi Şeki ve Quba diyalektlerinde de görülür (Memmedli 2008:124).

krş. AzDDAt.: Azerbaycan'ın Merkez, Güney-Doğu, Batı, Kuzey, Kuzey-Batı, Güney-Batı ve Nahçıvan ağızlarında teklik 2. kişi *-mAzsAn/-mAssAn/-massağ/-messen/-massığ/-messin/-mazsağ/-mezsen/-mAsAn/-masā/-mesē* biçimlerinde, Azerbaycan'ın Merkez, Güney-Doğu, Kuzey-Doğu ve Güney-Batı'nın bir kısım ağızlarında teklik 2. kişi *-mArsAn* biçimlerinde görülmektedir (AzDDAt.: 162-163). Bugünkü Tebriz ağızlarında *-mAsAn* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *vurmazsan, aparmasan* vb.

T 3. K. -maz (KT 4v 7)

DLT: *-mas/-maz* (Atalay 2006 II: 65-19, 12-21); ME: *-mAs/-mAz* (Yüce 1993: 127-2, 170-4); EOTü.: *-mAz* (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAz*, TrkmTü.: *-mAz*

bkz. ErİlAğ.: *-mAz* (Gemalmaz 1995-I: 368); IrTrkmTü.: *-mAz* (Beyatlı 1996: 393). Tebriz ağ.: 3. şahısta *-maz, -mez*, Ö.: *Türke-deva de büllux, veli türke-deva yaxçı elemez; hele bu tezlıxda onu şerden bıraxmazla*. (Memmedli 2008:124), *vurmaz, aparmaz* vb.

Ç 1. K. -marıh (KT 4v 14)

DLT: *-mas mız* (Atalay 2006 II: 66-4); EOTü.: *-mAzUz* (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAyIz*, TrkmTü.: *-mArIs*; AzTü.: *-mArIh/-mArIk*

AAS.: Van, Ahlat, Diyarbakır ve Urfa ağızlarında *-mAnıh/-menik*, Muş ağızlarında ise *-mAroh/-mAruh* biçimleri görülür. Ö.: *almaroh, olmaruh* vb. (Karahana 1996: 74); bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *-mazıh/-meziyh* şekillerindedir, Yukarı Aras ağızlarında ilk ünlüsü kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla *-mazıh/-meziyh* şekillerindedir, İspir ağızlarında kalınlık-incelik uyumlarına uygun olarak *-mazuh/-mezük* şekillerindedir, Oltu ve Tortum ağızlarında ilk ünlüsü kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla *-mazuh/-mezuh* şekillerindedir, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin +z’li şekilleriyle karşılaştığı gibi ünlüsü de düz-dar-kalın olarak görülür *-mAzıh/z/-mAyız* (Gemalmaz 1995-I:364); IrTrkmTü.: *-māriğ/-mēriğ* (Beyatlı 1996: 392).

bugünkü Tebriz ağızlarında *-mAruh* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *vurmaruh, aparmaruh* vb.

Ç 2. K. -masız (KT 4v 11)

MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAzsIz*, TrkmTü.: *-mArslıIz*, AAS.: Muş merkez, Bulanık ve Malazgirt ağzında olumsuz geniş zaman eki, olumsuz eki ile *-r* geniş zaman ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ö.: *almarsız* vb.

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Tortum ağızlarında, ve İspir ağızlarının Norgâh grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *-mAzsIz/-mAssIz/-mAsIz* biçimdedir, Oltu ağızlarında ve İspir ağızlarının Hunut grubunda

kalınlık-incelik uyumuna uygun, fakat çoklukla şahıs ekininünlüsü yuvarlaklaşmış olarak *-mAzsIz/-mAssUz/-mAsUz* biçimindedir, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin ünlüsü düz-kalın şekliyle görülür *-mAssız/-mAsız* (Gemalmaz 1995-I: 366-367); IrTrkmTü.: *-māsız/-mēsiz* Ö.: *almāsız, vērmešiz* (Beyatlı 1996: 392).

Tebriz ağ.: *-mAzsIz* Ö.: *qoymazsız* vb. (Memmedli 2008:124). Bugünkü Tebriz ağızlarında *-mAzsIz/-mAsIz* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *vurmazsız, aparmasız* vb.

Ç 3. K. -mazler, -mazlar (KT 4v 8)

DLT: *-maslar* (Atalay 2006 II: 65-26); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAzlAr*; TrkmTü.: *-mAzlAr*. ErİlAğ.: *-mAzlAr* (Gemalmaz 1995-I: 368); IrTrkmTü.: *-mAzlAr* (Beyatlı 1996: 392).

Tebriz ağ.: çokluk 3. şahısta *-mAzlAr* *~mAzlA* biçimleri kullanılır. Ö.: *bıraħmazla, vērmezle, gel-mezler, almazlar*

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 5. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Yazar öğrenilen geçmiş zamanı 4. fasılda 10r sayfasında anlatmaktadır. Bu bölümde çekimler 1. fasıldaki gibi detaylı anlatılmamıştır. Ama yazar, o dönem Tebriz ağzında öğrenilen geçmiş zamanın hem *-Ip/-Up* hem de *-mIş* ekleri ile yapıldığını söylemektedir. Teklik ve çokluk 1. kişinin *-Ip/-Up* ekleri ile yapılmadığına da dikkat çekmektedir. Ayrıca aynı bölümde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesini de kaydetmektedir. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin teklik ve çokluk 1. kişilerde *-üp* eki ile de yapıldığı görülmektedir (MN11350 10r). Bu kısımda örnek fiil olarak *gör-* alınmıştır. Bu özellik bugünkü Tebriz ağızlarında da görülmektedir.

3. T. <i>-miş</i>	<i>-üp</i>
3. Ç. <i>-mişler</i>	<i>-üpler</i>
2. T. <i>-mişsen</i>	<i>-üpsen</i>
2. Ç. <i>-mişsiz</i>	<i>-üpsiz</i>
1. T. <i>-mişem</i>	<i>-Ø</i>
1. Ç. <i>-mişiğ</i>	<i>-Ø</i>

gör-

Teklik

1. görmişem	-Ø
2. görmüşsen	görüpsen
3. görmüş	görüp

Çokluk

1. görmüşih	-Ø
2. görmüşsiz	görüpsiz
3. görmüşler	görüpler

T 1. k. -mişem (KT, MN11350 10r 18)

ETü.: *-miş män* (Tekin 2000: 190); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mİşIm/-mUşUm*; AzTü.: *-mİşAm/-mUşAm*; TrkmTü.: *-İpdİrIn/-UpdİrIn*, Türkmen Türçesinde *-mİş* biçimleri nadiren ve özel durumlarda kullanılır.

ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında genellikle Öğrenilen Geçmiş zaman Teklik 1. kişi eki ünlü uyumlarına uygun olarak *-mİşAm/-mUşAm* biçimlerinde kullanılır. İspir ağızlarında genellikle dar ünlüsü dar-düz-ince kalmak ve geniş ünlüsü fiilin son hecesinin ünlüsüyle kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla *-mİşAm* biçimlerinde kullanılır. Tortum ağızlarında ise sadece tek biçimli *-mişem* biçiminde tespit edilmiştir. Oltu ağızlarında teklik 1. kişi herhangi bir uyum gözetmeksizin yalnız *-mişim* şeklinde görülmektedir. (Gemalmaz 1995-I:350).

Tebriz ağ.: Öğrenilen geçmiş zaman teklik 1. kişi Tebriz ağzında ölçünlü Azerbaycan Türçesinde olduğu gibi *-mİşAm/-mUşAm* biçimlerinde görülmektedir. Ö.: *yaşamışam, tohımışam, görmüşem* vb. (Memmedli 2008:111). Bugünkü Tebriz ağzında *-mİşAm/-mUşAm* biçimleri görülmektedir. Ö.: *tapmışam, gédmişem, aparmışam, vurmüşam* vb.

T 2. K. -mişsen(KT, MN11350 10r 17)

EOTü.: *- mİşIn/-(y)Up* durusun (EATüEk 80); MOTü.: TTü., *-mİşIn/-mUşUn*; GagTü.: *-mİşIn/-mUşU*; AzTü.: *-mİşAm/-mUşAm*; TrkmTü.: *-İpdİrsİñ/-Updİrsİñ*. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında genellikle ünlü uyumlarına uygun olarak *-mİssAn/-mUssAn/-mİsan* biçimlerinde kullanılır. İspir ağızlarında *-mişAn*, Tortum ağızlarında *-mişsen*, Oltu ağızlarında *-mişsin* ve

Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında herhangi bir uyum gözetmeksizin -mişin biçimlerinde tespit edilmektedir (Gemalmaz 1995-I:350-351);

Tebriz ağ.: Teklik 2. şahısta *-mIsAn/-mUsAn* biçimlerinin yanı sıra *-IpsAn/-UpsAn* biçimleri de görülür. Ö.: *yatmısan, bişirmisen, yazıpsan, çekipsen* vb. (Memmedli 2008:107-111); Bugünkü Tebriz ağzında *-mIsAn/-mUsAn/-IpsAn/-UpsAn* biçimleri görülür. Ö.: *almısan, alıpsan* vb.

T 3. K. -miş (KT, MN11350 10r 17)

ETü. *-mİş/-mİş ol* (Erdal, 2004: 293-301); EOTü.: *-mİş/-(y)Up durur/-(y)Up dur* (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mİş/-mUş*; AzTü.: *-mİş/-mUş*; TrkmTü.: *-Ipdlr/-Updlr*. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında genellikle ünlü uyumlarına uygun olarak *-mİş/-mUş*, Çoruhboyu ağızlarında ise yalnız *-miş* biçimlerinde görülmektedir (Gemalmaz 1995-I:352);

AzDDAt.: Öğrenilen geçmiş zaman Azerbaycan Diyalektoloji Atlası Programının 73. sorusunu oluşturmaktadır. Azerbaycan ağızlarında bu zaman şöyledir: Azerbaycan'ın Doğu, Kuzry-Doğu, Güney-Doğu ve Nahçıvan ağızlarının bir kısmında *-Ib/-Ub* biçimleri, Merkez, Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızlarında *-If/-Uf* biçimleri, Digah, Arapkadim, Afatlı, Ahmetli, Ziybe, Zalam, Çahırlı, Çilegir, Hacışeker, Hökmali vb. ağızalarda *-Ip/-Up*, Aşağı Ayıblı, Baş Göynük, Alhaslı, Baş Dize, Bedirkala, Boyat, Büyük Dehne vb. ağızlarında *-Itdl/-UtdU* biçimlerinde, Ağbil, Aşağı Maralan, Banke, Baş Emirhanlı, Habur, Havalı, Hallı, Lenin kend, Lekit, Karı Kışlak, Kızıl Ağaç vb. ağızlarında *-Ifdl/-UfdU*, Biçenek, Biğir, Alilambeyli, Gilezi, Zerme, Semyonovka, Cerimbel, Şahseven vb. ağızlarında *-Ibdl/-UbdU*, Ağdam, Azaplı, Benenyar, Bercan, Sularıbağ, Tülü, Türkan, Hanegah vb. ağızlarında *-Ipdl/-UpdU* biçimlerinde tespit edilmiştir. (AzDDAt. 1990: 154-155).

Tebriz ağ.: Teklik 3. kişide *-Ip/-Up* ekleri kullanılır. Ö.: *alıp, tapıp, görüşüp* vb. (Memmedli 2008:112).

Ç 1. K. -mişih (KT, MN11350 10r 18)

MOTü.: TTü.: *-mİşIz/-mUşUz*; GagTü.: *-mİşIk/-mUşUk*; AzTü.: *-mİşIh/-mUşUh*; TrkmTü.: *-IpdlrIs/-UpdlrIs*. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında *-mişih/-mişiyh/-muşuh/-müşüyh*, Yukarı Aras ağızlarında *-mişih/-muşuh*, İspir ağızlarında -

mişuḥ/-mişük, Oltu ve Tortum ağızlarında yalnız tek biçimli *-mişuḥ* biçimlerinde tespit edilmiştir.(Gemalmaz 1995-I: 350);

AzDDAt.: Azerbaycanın Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızları: Zengilan, Qubadlı, Laçın, Kelbecer, Gence, Daşkesen, Gedebeý, Qazax, Ağstafa, şemkir, Şeki, Oğuz, Qax, Füzuli Cebaryıl, Xankendi, Mingeçevir, Naftalan, Naxçıvan Muxtar Respublikasi: Ordubad, Culfanın büyük kesmi, Şahbuz, Qıvraq, Azerbaycanın Güney-Doğu ağızları: Lerik, Yardımlı'nın büyük kısmı ve Azerbaycan'ın Doğu ağızları: Bakı, Bilgeh, Nardaran, Saray vb.'de kişi işaretleyici olarak *-ağ/-eg* biçimleri kullanılmaktadır.

Azerbaycanın Batı ağızları: Türkan, Buzovna, Cumgayıt, Hızı, Siyezen, Deveçi, Hudat, Haçmaz, Kusal, Kuba, Kebele, İsmayılı, Şamaxı, Ağsu, Ağdaş, Göyçay, Zerdab, İmişli, Kürdemir, Sabirabad, Saatlı Bilesuvar, Neftçala, Celilabad, Masallı vb. *-ağun/-ağın/-egin/-eyin/-egün/-eyün* biçimleri kullanılır. Azerbaycan'ın Kuzey-Doğu ağızlarından Hudat ve Kuba ağızları *-ağuz/-egüz* biçimleri kullanılır (AzDDAt: 148-149).

Tebriz ağ.: Çokluk 1. kişi *-mİşuḥ/-muşuḥ* biçiminde kullanılır. Ö.: *sarımışuḥ, kalmışuḥ, korumuşuḥ, bürümüşuḥ, vurmüşuḥ, gétmişuḥ* vb. (Memmedli 2008: 111);

Ç 2. K. -mişsiz (KT, MN11350 10r 17)

EOTü.: -mİşsIz (EATüEk 80); MOTü.: TTü.: -mİşsInIz/-mUşsUnUz; GagTü.: -mİşInIz/-mUşUnUz; AzTü.: -mİşsInIz/-mIsInIz/-mUşsUnuz/-mUsUnUz; TrkmTü.: -İpdİrlİñIz/-UpdİrlİñIz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında *-mİssIz/-mUssUz*, İspir ağızlarında *-mişsIz*, Oltu ve Torum ağızlarında ise *-mişsiz/-mişiz* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:345-346);

Tebriz ağ.: Öğrenilen geçmiş zaman çokluk 2. kişi *-mIsŪz/-mUsŪz/-İpsŪz/-UpsŪz* biçimlerinde kullanılır. Ö.: *yığışmısŪz, deymisŪz, vurupsŪz, götürŪpsŪz* vb. (Memmedli 2008:111).

Ç 3. K. -mişler (KT, MN11350 10r 17)

EOTü.: -mİşlAr/-(y)Up dururlar/-(y)Up durlar (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü.: -mİşlAr/-mUşlAr ; TrkmTü.: -İpdİrlAr/-UpdİrlAr. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında *-mİşlAr/-mUşlAr*, İspir ağızlarında *-mişlAr*, Oltu

ve Torum ağzılarında ise *-mişler* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:346).

Tebriz ağ.: Çokluk 3. şahısta *-IplA/-UplA* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *yaradıpla, çalıpla, dadanıpla* vb. (Memmedli 2008:112).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 6. Gelecek Zamanın Çekimi

Yazar 4. fasılda 10r sayfasında gelecek zamanın çekimini vermiştir. Birinci fasıldaki gibi açıklamalara yer verilmemiştir. Yazar teklik ve çokluk 1. kişilerde gelecek zamanı gelecek zamanın hikayesiyle karıştırmıştır. Örnek fiili olarak *vur-* fiili alınmıştır.

3. T. *-acağdır*

3. Ç. *-acağdılar*

2. T. *-acağsan*

2. Ç. *-acağsız*

1. T. *-acağam*

1. Ç. *-acağıh*

vur-

Teklik

1. vuracağam

2. vuracağsan

3. vuracağdır

Çokluk

1. vuracağıh

2. vuracağsız

3. vuracağdılar

T 1. k. -acağam (KT, MN11350 10r 10)

DLT.: -, EOTü.: (y)AcAGIn, fakat -(y)IsArvAn/-(y)IsArvAnIn/-(y)IsArIn/IsArAm/-(y)Am/--sAm gerek biçimleri de (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: -(y)AcAğIm; GagTü.: -(y)AcAm; AzTü.:-(y)acağam/-(y)eceyem; TrkmTü.: men –cağ/ men -cek. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağzılarında -(y)acağam/-(y)ecegem, İspir ağzılarında -(y)AcAm, Oltu ağzılarında -(y)acam/-(y)ecam ve Yukarı Aras ve Torum ağzılarında -(y)AcAğam/-(y)ecağam biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:358); IrTrkmTü.: -AcAğAm (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağ.: Gelecek zaman teklik 1. kişi *-Acağam/-ecam* biçimlerinde kullanılır. Ö.: *alacağam, oğuyacağam, üşüyecağam* vb. *-ecam* biçimi Azerbaycan'ın Nahçıvan, Şeki, Muğan, Zaqatala-Qağ ağızlarında da tespit edilmiştir (Memmedli 2008:119); Bugünkü Tebriz ağzında da Memmedli'nin eserinde olduğu gibi *-Acağam/-ecam* biçimlerinde görülmektedir. Ö.: *tapacağam, gèdecam* vb.

T 2. K. *-acağsan* (KT, MN11350 10r 9)

ETü.: -; EOTü.: *-(y)AcAksIn*, fakat *-(y)IsArsIn/-(y)AsIn* de (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: *-(y)AcAksIn*; GagTü.: *-(y)AcAn* ; AzTü.: *-acağsan/-eceksen*; TrkmTü.: sen *-cağ/* sen *-cek*. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında *-(y)acağsan/-(y)eceyh*sen, İspir ağızlarının Hunut grubunda *-(y)AcAsIn*, Oltu ağızlarında *-(y)acağsın/-(y)ecağsın* ve Yukarı Aras ve Torum ağızlarında *-(y)AcAğsan/-(y)ecağsan* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:360); IrTrkmTü.: *-AcAğsAn* (Beyatlı 1996: 393).

AzDDAt.: Azerbaycan Diyalektoloji Atlasının 80. sorusunu oluşturan gelecek zaman teklik ve çokluk 2. kişi Azerbaycan ağızlarında şöyledir: Azerbaycan'ın Doğu, Kuzey-Doğu, Güney-Doğu, Kuzey ağızlarının bir kısmı ve Nahçıvan ağızlarının bir kısmı *-acağ/-ecek* biçimlerinde, Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızları *-AjAğ* biçimlerinde tespit edilmiştir. Gelecek zamanın teklik ve çokluk 2. şahıslarının kayd edilmiş diğer biçimleri ise şunlardır: *-As/-Ā/-ey/-eyIs/-Aş/-AcA/-AjA/-cI/-cU/-IyA* (AzDDAt 1990: 158-159); Tebriz ağ.: Teklik 2. kişide *-Acağsan* biçimi kullanılır. Ö.: *göreceğsan, dönecağsan* vb. (Memmedli 2008:107-119).

Bugünkü Tebriz ağzında ise *-Acağsan* biçimleri görülür. Ö.: *aparacağsan, ölecağsan, vuracağsan* vb.

T 3. K. *-acağdır* (KT, MN11350 10r 9)

ETü.: -; EOTü.: -, fakat *-(y)IsAr/-(y)A/-sA gerek/-dAçI* (EATüEk 100); MOTü.: TTü., GagTü.: *-(y)AcAk*; AzTü.: *-(y)acağ/--(y)ecek*; TrkmTü.: ol *-cağ/* ol *-cek*.

ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve İspir ağızlarında *-(y)acağ/--(y)eceyh*, Yukarı Aras, Oltu ve Tortum ağızlarında *-(y)AcAğ*, Şenkaya-Oltu Türkmen ağızlarında ise *-acağ/--(y)eceyh* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:362); IrTrkmTü.: *-AcAğ*

(Beyatlı 1996: 393). Tebriz ağ.: teklik 3. kişide *-AcAḥ* eki kullanılır. Ö.: *donacaḥ, bilecaḥ, düzelecaḥ* vb. (Memmedli 2008:119).

Ç 1. K. *-acaḡıḥ* (KT, MN11350 10r 10)

ETü.-; EOTü.: -, fakat *-(y)IArUz/-(y)AvUz/-sAvUz gerek* (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: *-(y)AcAḡİz*; GagTü.: *-(y)AcAz*; AzTü.: *-acaḡıḥ/-eceyik*; TrkmTü.: biz *-caḡ/* biz *-cek*. ErİlAḡ.: Yukarı Karasu ağızlarında *-(y)acayıḥ/-(y)eceyih/-(y)eceyig*, Yukarı Aras ağızlarında *-(y)acayıḥ/-(y)ecayıḥ/-(y)eceyih*, İspir ağızlarının Hunut grubunda *-(y)acayuh/-(y)eceyuk*, İspir ağızlarının Norgâh grubunda *-(y)acawuh/-(y)ecewük*, Oltu ağızlarında *-(y)AcAwuh/-(y)Acayuh/-(y)AcAyıḥ/-(y)ecAyıḥ*, Torum ağızlarında *-(y)Aceyuh* ve Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında *-(y)Aceyih* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:359-360); IrTrkmTü.: *-AcAḡİḡ* (Beyatlı 1996: 393);

Tebriz ağ.: Çokluk 1. şahısta *-acaḡuh/-Acıyuh* biçimleri kullanılır. Ö.: *çihacaḡuh, gēdecaḡuh/gideciyuh, tutaciyuh, getireciyuh* vb. (Memmedli 2008: 119); Bugünkü Tebriz ağzında ise *-acaḡuh/-Acıyuh* biçimlerinde görülür.

Ç 2. K. *-acaḡsız* (KT, MN11350 10r 9)

ETü. -; EOTü.: *-(y)AcAksİz* fakat *-(y)IsArsİz/-(y)Asİz* de (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: *-(y)AcAksInİz*; GagTü.: *-(y)AcAnİz*; AzTü.: *-acaḡsız/-eceksiniz*; TrkmTü.: siz *-caḡ /* siz *-cek*. ErİlAḡ.: Yukarı Karasu ağızlarında *-(y)acaḡsız/-(y)eceyhsiz*, Yukarı Aras, Oltu ve Tortum ağızlarında çokluk 2. şahıs *-(y)acaḡsız/-(y)ecaḡız*, İspir ağızlarında *-(y)AcAsız*, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında ise *-acaḡsız/-(y)eceyhsiz* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:345-361); IrTrkmTü.: *-AcAḡsİz* (Bayatlı 1996: 393).

Tebriz ağ.: Çokluk 2. şahısta *-Acaḡsıs/-Acaḡsus/-Acaḡsız/-Acaḡsuz* biçimi kullanılır. Ö.: *alacaḡsus, düşecaḡsus, girecaḡsus* vb. (Memmedli 2008:119).

Ç 3. K. *-acaḡdılar* (KT, MN11350 10r 9)

EOTü.: -, fakat *-(y)IsArİAr/-(y)AlAr/(y)sAlAr gerek* (EATüEk 100); MOTü.: TTü., GagTü.: *-(y)AcAklAr*; AzTü.: *-acaḡlar/-ecekler*, TrkmTü.: olar *-caḡ/* olar *-cek*.

ErİlAḡ.: Yukarı Karasu ve İspir ağızlarında *-(y)acaḡlar/-(y)eceyhler*, Yukarı Aras, Oltu ve Tortum ağızlarında *-(y)AcAḡlAr*, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında

ise *-acağlar/-(y)eceyhler* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:362); IrTrkmTü.: *-AcAğlAr* (Beyatlı 1996: 394).

Tebriz ağ.: Çokluk 3. şahısta *-Acağlar ~-Acağla* biçimi tespit edilmiştir. Ö.: girecağla, birleşecağla, beleşdirecağla vb. (Memmedli 2008:111), *vıracañlar, söyecağlar* vb.

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 7. Emir Fiili (fi' l-i emr)

Yazar emir fiilinin de diğer fiiller gibi altı şahısta çekiminin olduğunu belirttikten sonra teklik üçüncü kişi kısmında bu kişinin 19. yüzyılda Tebriz ağzında *vursın* biçiminde geçtiğini kaydetmekte, ve kimi Türklerin teklik 3. kişi için *gerek vursın* biçiminde söylediklerine de dikkat çekmektedir. Teklik 1. kişi MN11350 numaralı nüshada *vuram* ve MN6563 numaralı nüshada *vurum* biçiminde geçmektedir. Teklik ve çokluk 1. kişide her iki nüshada da, üçüncü fasıldaki fiil örneklerinden *aparmak* örneği şimdiki zamanla karıştırılmıştır. Fiilin ince sıradan örneği olmadığı için ince sıradan çekimi de görülmemektedir. Bu bölümde de 1. ve 3. fasıldaki örnekler verilmiştir.

3. T. *-sın*

3. Ç. *-sınlAr*

2. T. *-Ø*

2. Ç. *-ız*

1. T. *-am/-um*

1. Ç. *-ağ/-ağ*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vur-am (MN11350 4r 2-3), vur-um (MN6563 75v 3)	apararım	tapım
	2. vur	apar	tap
	3. vursın	aparsın	tapsın
Çokluk			
	1. vur-ağ, vur-ağ	apararığ doğrusu aparağ	taparğ
	2. vur-ız	aparız	tapız
	3. vur-sınlar, vur-sınlar	aparsınlar	tapsınlar

T 1. k. -am, -um/-ım (KT, MN6563 75v 3)

ETü. -AyIn (Tekin, 2000: 182); EOTü.: -(y)AvAn/-(y)AvAm/-(y)Am/-(y)AyIn/-(y)AyIm (EATüEk 105); MOTü.: TTü.: -AyIm; GagTü.: -AyIm; AzTü.: -Im/-Um; TrkmTü.: -AyIn. ErİAğ.: -Ø+ (Gemalmaz 1995-I:345); IrTrkmTü.: -Im/-Um (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağ. Tebriz ağzında emrin 1. kişi tekinde şahıs eki iki biçimlidir: -ım/-im, Ö.: *dolanım, görüm*, vb. By özelliğe Azerbaycan Bakı, Şamağı diyalektlerinde ve Mereze ilçesinin ağızlarında da rast gelmek mümkündür (Memmedli 2008:107). Bugünkü Tebriz ağzında -Um/-Im biçimlerinde görülmektedir. Ö.: *tapım, gédim, öpüm, aparım, vurum* vb.

T 2. K. -Ø (KT, MN11350 3v 20)

ETü. Ø/(X)gII (Tekin, 2000: 180--181); DLT: -gII/-kıl/-kil (Korkmaz 2005 I: 249); EOTü.: - Ø/-gI (EATüEk 105); ME: -gII (Yüce 1993: 27); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: Ø; TrkmTü.: -gIn/-gUn/-Ay

ErİAğ.: +Ø, Dilek-Şart kipinin Teklik 2. şahsı /a/ ünlemiyle kullanıldığında emir 2. şahıs ifadesi taşır ö.: *alsana, oğusana*, Emir Teklik 2. şahıs ayrıca zarf-fiil olarak kullanılır ö.: *yavral yağar* ‘yalvarıp yakarak’ (Gemalmaz 1995-I:345); IrTrkmTü.: -Ø/-ginen/-kinen (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağzına ait kimi ülkelerde çalışılmış diyalektoloji metinlerinde emir şeklinin teklik 2. şahsı değişik şekilde gösterilmiş. Yabancı âlimlerden K. Foy’un topladığı metinlerde emir şeklinin teklik 2. şahsı yalnız -ginen eki ile ifade olunur. Halbuki bu şahsın teklik biçimi H. Ritter’de eksiz, S. Şapşal’da ise hem -ginen eki ile, hem de eksiz işlenmiştir. Memmedli Tebriz ağzının araştırılması ile alakalı baktığı diyalektolojik materyallerde bu biçimlerin ikisini de tespit etmiştir. *aparginen, dur, kaç* vb. Tebriz ağzında -ıynan,- iynen, -ynan, -ynen biçimleri de göülür; Ö.: *çixıynan, yeynen, yeriynen*, aynı biçimin -yne şekli de ‘demek’ sözünde kendini gösterir; *Dir indiki me: yirsen deyne ki, ala qarqa, bala qarqa, balaları yetim qalan qarğa vay!* (Memmedli 2008:107-108).

AzDDAt.: Azerbaycan ağızlarında Emir fiilinin Teklik İkinci Kişi için şu ekler kullanılmaktadır: -Ø/-gınan/-ginen/-gunan/-günen/-gine/-nan/-nen/-ınan/-inen/-unan/-

ünen/-ıynan/-iyenen/-kınan/-ginen (150-151). Bugünkü Tebriz ağzında *Ø/-gInAn* biçimleri görülür.

T 3. K. -sm (KT, MN11350 3v 15)

ETü. *-zUn/-çun* (Tekin, 2000: 181-182); DLT: *-sUn* (Korkmaz 2005 I: 250); EOTü.: *-sUn* (EATüEk 105); ME: *-sUn* (Yüce 1993: 28); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.ve AzTü.: *-sIn/-sUn*;

ErİAğ.: bütün Erzurum ağızlarında Emir 3. şahıs eki Türkiye Türklüesi aydın konuşmasında olduğu gibidir. Ancak Erzurum'un Çoruhboyu ağızlarında bu ekin ünlüsünün bazan uyum gözetmeksizin yuvarlak olduğu görülür. Ö.: *alsın, gelsün* (Gemalmaz 1995-I:346); IrTrkmTü.: *-sIn/-sUn* (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağ.: teklik 3. kişide *-sIn/-sUn* ekleri kullanılır. Ö.: *alsın, görüşün* (Memmedli 2008:110).

Ç 1. K. -ağ, -ak (KT, MN11350 4r 4)

ETü. *-İlm/-Allm* (Tekin, 2000: 182); EOTü.: *-(y)AvUz/-(y)Alum* (EATüEk 105); ME: *-r/-Ur/-Ar* (Yüce 1993: 27-28); MOTü.: TTü., GagTü.: *-(y)Allm*; AzTü.: *-Ağ/-Ak*; TrkmTü.: *-Alln*

AAS.: Çokluk 1. şahıs emir eki *-Allm* Doğu Grubu ve Batı Grubu ağızlarının bir kısmında pek az kullanılır. Bu ekin yerini istek eki *-A* almıştır. Ö.: VI., VII., VIII. Gruptaki Adana, Adıyaman, Ankara (Nallıhan, Kızılcahamam, Beypazarı, Ayaş, Çamlıdere, Güdül hariç), Kızılırmak bucağı (çankırı), Çorum merkez ilçesi ve güneyindeki yöreler, Gaziantep, Tarsusu, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Nevşehir vb.ağızlarında emir çokluk 1. kişilerde *-Ak/-Ağ* biçimleri karşımıza çıkmaktadır. Ö.: *verek, bağah, dökek, bulah, geçek* vb. (karahan 1996: 49, 103) ; IrTrkmTü.: *-ag* (Beyatlı 1996: 393).

AzDDAt.: Azerbaycanın Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızları: Zengilan, Qubadlı, Laçın, Kelbecer, Gence, Daşkesen, Gedebey, Qazax, Ağstafa, şemkir, Şeki, Oğuz, Qax, Füzuli Cebaryıl, Xankendi, Mingçeçevir, Naftalan, Naxçıvan Muxtar Respublikasi: Ordubad, Culfanın büyük kesmi, Şahbuz, Qıvraq, Azerbaycanın Güney-Doğu ağızları: Lerik, Yardımlı'nın büyük kısmı ve Azerbaycan'ın Doğu ağızları: Bakı, Bilgeh, Nardaran, Saray vb. *-ag/-eg* biçimleri kullanılmaktadır.

Azerbaycanın Batı ağızları: Türkan, Buzovna, Cumqayıt, Xızı, Siyezen, Deveçi, Xudat, Xaçmaz, Qusar, Quba, Qebele, İsmayılı, Şamaxı, Ağsu, Ağdaş, Göyçay, Zerdab, İmişli, Kürdemir, Sabirabad, Saatlı Bilesuvar, Neftçala, Celilabad, Masallı vb. –*ağun/-ağın/-egin/-eyin/-egün/-eyün* biçimleri kullanılır.

Azerbaycan'ın Kuzey-Doğu ağızlarından Xudat ve Quba ağızları –*ağuz/-egüz* biçimleri kullanılır (AzDDAt: 148-149).

M. Şireliyev ve R. Rüstemov Tebriz ağızında emrin çokluk 1. şahısta tek biçimli –*ağ* ekinin kullanıldığı kaydetmişlerdir. Amerika âlimi V. Haunzenholder ile M. Lütfizade'nın konuşma sözlüğü şeklinde bastıkları 'Azerbaycan dilinin esas kursu' kitabında Tebriz diyalektinin bu özelliği gösterilmiştir. Ö.: *kesax, dolanax* vb. (Memmedli 2008:107). Bugünkü Tebriz ağızında de emrin çokluk 1. şahsı tek biçimli olarak –*ağ* biçiminde görülür. Ö.: *vurağ, gédah, öpağ* vb.

Ç 2. K. -ız (KT, MN11350 4r 1, 8r 5, 8r 11)

ETü. –*İŋ/-Uŋ/-İŋlAr/-UŋlAr* (Tekin, 2004: 181); DLT: Kâşgarlı, eserinin fiiller bölümünde Oğuzcadaki çekimli fiillerle ilgili bazı açıklamalar yapmıştır. Emir kipinde Türklerin (Karahanlıların), fiil kök ve tabanları üzerine, ikinci şahıs teklik biçiminde –*ğİl/-kıl/-kil* (I, 43-45), çokluk çekiminde –*ñlAr* eklerini getirmelerine karşılık (II, 45), Oğuzlarla Kıpçakların 2. şahıs teklik için yalnız fiil kök ve tabanını kullandıkları, çokluk için de –*İñ* ekini eklediklerini bildiriyor (Korkmaz 2005 I: 249),; ME: –*ŋ* (Yüce 1993: 28); EOTü.: –(U)ŋ/(U)ŋUz (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü.: –*InIz/-UnUz*, AzTü.: –*In/-Un*; TrkmTü.: –*İñ/-Uñ*. ErİlAğ.: –(y)In/(y)Un, –(i)yIn (Gemalmaz 1995-I:345-346); IrTrkmTü.: –*n/-vun* (Kerkük ağızı) –*yın* (Kifri ağızı) (Bayatlı 1996: 393).

AzDDAt.: Azerbaycan'ın Balaken, Zaqatala, Qax, Şeki, Ağdaş, Nahçıvan özerk cumhuriyeti ağızları –*In/-Un* biçimlerinde kullanılır, Astara, Lenkeran, Celilabad merkez, Kusar ve Kuba ağızlarında –*Uz* biçimlerinde, Tomuz, Şemkir, Gedebeş ağızlarında –*An/-ēn/-ēn* biçimlerinde, Doğu, Kuzey-Doğu, Güney-Doğu ağızlarında –*Un* biçimlerinde ve Batı, Kuzey-Bat ve, Güney-Batı ağızlarında –*İŋ/-Uŋ* biçimlerinde kullanıldığı görülmektedir(152-153). Bugünkü Tebriz ağızında emrin çokluk 2. şahsı –*In/-Un/-Iz/-Uz* biçimlerinde görülür. Ö.: *vurun, gedin, öpün* vb. –*Iz/-Uz*'li biçimler seyrek ve daha çok saygılı ve nezaketli kullanımlarda görülür.

Ç 3. K. -sınler, sınlar (KT, 3v 17)

EOTü.: -sUnlAr (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: -*sInlAr/-sUnlAr*. ErİlAğ.: Emir Çokluk 3. şahıs, Teklik 3. şahıs şeklinin üzerine *-lAr* eklerinin *-nAr* şekillerinde getirilmesiyle elde edilir *-sInnAr, sUnnAr* (Gemalmaz 1995-I:346); IrTrkmTü.: *-sInlAr/-sInnAr/-sUnnAr* (Beyatlı 1996: 394).

Tebriz ağ.: *-sInnAr/-sUnnAr/ -sInnA/-sUnnA*, tapşırısınna, dağıtısınna vb. (Memmedli 2008:108).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 8. Emir Fiilinin Olumsuz (fi'1-i nehy) Çekimi

Yazar bu kısımda emrin olumsuzunun da altı şahısta çekiminin olduğuna değinmekte ve teklik 3. şahıstan başlayarak çekimleri Arap gramerine göre ayırmaktadır. Bu bölümde de 1. ve 3. fasıldaki örnekler verilmiştir. 3. fasıldaki, *vur-* dâhil bütün örneklerin çekiminde çokluk 2. kişi emir çekimi geniş zamanın olumsuz biçimi ile karıştırılmış, *-mayız* yerine *-masız* olarak çekilmiştir.

3. T. *-masın/-mesin*

3. Ç. *-masınlAr/-mesinler*

2. T. *-mA*

2. Ç. *-mayız*

1. T. *-mıyam*

1. Ç. *-mıyah/-mıyağ*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vurmıyam	aparmıyam	tapmıyam
	2. vurme, vurma	aparma	tapma
	3. vurmesin, vurmasın	aparmasın	tapmasın
Çokluk			
	1. vurmıyah, vurmıyağ	aparmıyah	tapmıyah
	2. vurmıyız, fakat vurmasız (8r ..) da	aparmasız	tapmasız
	3. vurmesinler, vurmasınlar	aparmasınler	tapmasınler

T 1. K. -mıyam (KT MN11350 4r 15)

MOTü.: TTü., TrkmTü. ve GagTü.: *-mAyAyIm*; AzTü.: *-mıyAm*

IrTrkmTü.: *-mlyIm* (mIyAyIm) (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz teklik 1. kişisi *-mlyIm* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmıyım, öpmiyim, almıyım* vb.

T 2. K. –ma, -me (KT 4r 11)

DLT: *-manğız/-ma* (Atalay 2006: II 45-16, 64-12,); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mA* ; TrkmTü.: *-mAgIn/-mAgUn/-mAy*. IrTrkmTü.: *-mA* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz teklik 2. kişisi *-mA* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurma,öpme, alma* vb.

T 3. K. –māsın, -mesin (KT 4r 7)

ETü. *-mazun* (Tekin, 2000: 182); DLT: *-masun* (Atalay 2006 III: 311-23); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAsIn*; IrTrkmTü.: *-māsın/-mēsın* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz teklik 3. kişisi *-mAsIn* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmasın, öpmesin, almasın, aparmasın* vb.

Ç 1. K. –mıyaḥ, -mıyaḳ (KT 4r 17)

ETü.: *-mAllm* (Tekin, 2000: 180--181); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAyAllm*; AzTü.: *-mlyAḥ/-mlyAk*; TrkmTü.: *-mAyAlln*. IrTrkmTü.: *-mlyAg* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz çokluk 1. kişisi *-mlyAḥ* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmıyaḥ, öpmıyaḥ, almıyaḥ* vb.

Ç 2. K. –mayız (KT 4r 13)

ETü. *-mAḡ* (Tekin, 2000: 180-181); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAyInIz*, AzTü.: *-mAyIn*; TrkmTü.: *-mAyIñ*
IrTrkmTü.: *-māvün* (Kerkük ağ.), *-māyin* (Kifri) (Beyatlı 1996: 393), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz çokluk 2. kişisi *-mıyın/-mēyin/-meyin/-mēn* biçiminde kullanılır. Ö.: *vırmıyın, öpmēyin* vb.

Ç 3. K. –māsınlar, -mesinler (KT 4r 9)

MOTü.: TTü., AzTü., TrkmTü. ve GagTü.: *-masInIAr*. IrTrkmTü.: *-māsınlar/-mēsınler* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz çokluk 3. kişisi *-masınnar* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmasınnar, öpmesınner, almasınnar, aparmasınnar* vb.

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 9. Soru Fiilinin Çekimi

Yazar 19. yüzyılda Tebriz ağzında geniş zamanın soru şeklinin geniş zaman ile aynı olduğunu, fakat vurgu ve söyleyiş tarzıyla ayırt edilebileceğine değinmekte, fakat eskilerde *mI* soru işaretinin de kullanıldığına dikkat çekmekte ve fiillerin çekiminde *-mI* soru işaretini yazmaktadır. (MN11350 4v-5r) Yazarın hem eskilerde soru işaretinin kullanıldığına değinmiş olmasına hem de çekim dizilerinde *mI* soru edatını kullanmış olmasına bakarak, son zamanlara kadar soru işaretinin Tebriz ağzında kullanılmış olduğu sonucuna varabiliriz. Hem birinci babın birinci faslındaki *vur-* örneğinde hem de 3. fasıldaki *vur-*, *apar-* ve *tap-* örneklerinde (MN11350 8r) geniş zamanın soru şekli işlenilmiştir. Bugünkü Tebriz ağızlarında, bütün zamanlarda soru işaretinin tam olarak kalktığı ve vurgu ve tonlama yolu ile sorunun yapıldığı görülmektedir.

3. T. *-ar mı*

3. Ç. *-ar-ler mi*

2. T. *-arsan mı*

2. Ç. *-arsız mı*

1. T. *-aram mı*

1. Ç. *-arılığ mı*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vuraram mı	aparram mı	taparam mı
	2. vurarsan mı	apararsan mı	taparsan mı
	3. vurar mı	aparar mı	tapar mı
Çokluk			
	1. vurarılığ mı	aparılığ mı	taparılığ mı
	2. vurarsız mı	apararsız mı	taparsız mı
	3. vurarler mi	apararler mi	taparler mi

2. *Ḳavā'id-i Türkî* Çevirisi

[Mukaddime]

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥîm

(MN11350 1v 1, MN6563 67v)

الحمد لله الذى جعل من آيات قدرته خلق السموات و الارض و اختلاف السننكم و الوانكم ان فى ذلك (2)
لايات العالمين و صلى الله على محمد و اله اجمعين

Ama sonra hâl erbabının harmanından başak toplayan, (3) söz ehlinin meclisinde ayakkabılıkta bir köşede oturan, insanların en hakiri kulların en zayıfı (4) Mîrzâ Bâbâ-yi Ṭabîb-i Āṣṭiyānî diye bilinen Muḥammed Mu'min şöyle der: Rabbanî irade ve semavî teyit ile insanların önemli işleri, (5) kapıcısı Dârâ, muhafızı Ḳayser olan, yüce şanlı, (MN6563 67r) (6) Cem makamlı, yıldızlar kadar askeri olan, gök saraylı, ordular donatıp halkı gözeten, yedi ülkeye buyruk buyuran, dünya padişahlığının parlak alını, (7) saltanat ve hükümranlığının keskin gözü, adalet kanunlarını yerleştiren, zulüm ve haksızlığın kökünü kazıyan yüce padişahın kullarının yeterlik ve dirayet eline verildiği zaman, (8) o padişah ki istikrarsız dünya onun sözünün sağlamlığı sayesinde istikrar kazanmış, itibarsız âlem onun devletinin temelini sağlamlığı sayesinde itibara kavuşmuştur. (9) O öyle istikbal sahibidir ki yanında bulunanlar onun muvafakıyla uğur bulurlar, uğur sahipleri ise onun muhalefetinden dolayı uğursuzluğa düşerler. O (10) âdil ve cömert padişah, güç sahibi ve kahredici hakan, Allah katından desteklenen ve düşmanlara karşı muzaffer olan sultan oğlu sultan oğlu sultan, (11) hakan oğlu hakan oğlu hakan Muḥammed Şâh-i Ḳacâr -Allah onun padişahlık ve saltanat dönemini ebedî kılsın, (MN6563 68v) (12) onun iyilik ve ihsan feyzini âlemdekiler üzerine daim eylesin- İran saltanat tahtına geçince onun kaza hükmündeki fermanı (13) gereğince Fars memleketinin vezirlik ve hükümdarlık işi celal memleketlerinin şahsüvarisi (14) ve yücelik meydanının tek süvarisi yani benzersiz vezir, tedbirleri olan danışman, ululuk sahibi, yücelik (15) ve sağlamlık sıfatlarıyla donanmış, izzetli ve saadetli, yeterlilik ve güvenilirlik sahibi, hakanın yakını, sultanın güvendiği, (16) yüce ve ulu devletinin dayancı Mirzâ Muḥammed Taḳî-i Āṣṭiyānî -gölgesi daim olsun-, bu hakir kul

(MN6563 68r), can dostlardan (17) ve Hâzret-i Halîl ile adaş olan yüce Allah'ın kullarından biriyle o şerefli bölgeye gönderildi. Bir süre o padişahın sonsuz iltifatları (MN11350 2r 1) ve muhabbetleri sayesinde orada neşe ve mutluluk içerisinde yaşadım. (2) Yüce Allah'ın ve şefkat ve rahmetinin bir örneği olan cihan padişahının tavır ve eğilimi sayesinde Türk topluluğunun Irak (3) ve Fars memleketlerine çokça gelip gittiklerini, çoğu meclis ve mahfillerde güzel yüzlü Türklerin (4) gönülleri fethettiklerini ve Farşlıları güzel konuşmaları ile (MN6563 69v) cezb ettiklerini ve Iraklıların akıllarını başlarından aldıklarını gördüm. (5) Şiir:

Farsça konuşan Türkler ömre ömür katarlar

Saki, takva sahibi pirlere müjde ver

Ancak bu bölge insanların çoğu (6) onların kelime ve tabirlerinden habersizlerdi ve onları anlamak için çabalasalar da amaçlarına ulaşmadıkları için her zaman üzgün olup (7) kendi kendileriyle savaş hâlindeydiler. Bu fakir "Rüsva olmak istemiyorsan toplumla aynı renge bürün" ve (8) "İnsanlar padişahlarının dini üzeredir" sözleri uyarınca, o dilin kelimeleri üzerinde tam bir heyecan ve istekle yoğunlaştım (MN6563 69r) (9) ve onların kelime ve ibarelerini anlaşılabilir ve ilginç bir şekilde bu kitapta bir araya getirmeyi düşündüm. Böylece bu bilgileri (10) başka bilgilerde olduğu gibi yazmaya ve güzel dilli Farşlıların bu dili telaffuz edip konuşmak (11) istedikleri zaman rahatlıkla bu kitaptan yararlanmalarını sağlamaya niyetlendim. Bu kitaba *Ḳavā'id-i Türkî* adını verdim. (12) Türkçe ve Farsçada ortak olan kelimeleri gözardı etmeden açıkladım. Kelimelerin çoğunu (13) Azerbaycan'ın en güzel memleketi olan Tebriz halkının dilini esas alarak yazdım. Bu dilin mensuplarından beklentim odur ki (14) bir yanlış ve hata gördükleri zaman merhamet ve dostluk kalemiyle düzeltip güzelleştirsinler. Kitabı üç bab ve bir (15) hatimeye ayırdım:

1. Bab: Fiiller (ef'âl): Bil ki fiiller dört fasıldan oluşur. (MN6563 70v)

1. Fasıl: Masterlardan türeyen fiillerin kuralları (*ḳavā'id-i iştikâḳ-i ef'âl ez maşâdir*)

(16) **2. Fasıl:** Fiil Masterları (*maşâdir-i fi'l*)

3. Fasıl: Fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek (*Der emşile-i çend ez ef'âl be-cihet-i ziyâdeti-i tavzîh*)

4. **Fasıl:** (17) Fiile gelen ekler (muta‘ allikāt be-ef‘ āl)

2. **Bab:** İsimler: Bil ki isimler dokuz fasıldan oluşur

1. **Fasıl:** Gök bilimi adları (18) ve unsurlar (ism-i semāviyāt ve ‘ anāşır)

2. **Fasıl:** İnsan uzuv ve organları (a‘ zā ve cevāriḥ-i insān)

3. **Fasıl:** Erkek ve kadın giysisi (libās-i zen u merd)

4. **fasıl:** (19) Hayvan adları (ism-i ḥayvānāt)

5. **Fasıl:** Böcek adları (ism-i havām)

6. **Fasıl:** Kuş adları (ism-i ṭuyūr)

7. **Fasıl:** Yiyecek adları (ism-i ma‘kulāt) (20)

8. **Fasıl:** Sayılar (a‘ dād)

9. **Fasıl:** Hece (teheccī: heceleme) harflerinin sırasına göre farklı eşyaların adları (ism-i eşya’-i müteferriḫa be tertīb-i ḥurūf-i teheccī)

3. **Bab:** Harfler (Ḥurūf). (MN11350 2v 1)

Hatime: Birleşik kelimeler (Pāre elfāz-ı mürekkeb). (MN6563 70r)

1. Bab 1. Fasıl

Mastarlardan Türeyen Fiillerin Kuralları(ḳavā‘id-i iştikāk-i ef‘ āl ez maşādir)

Bil ki Türkçe mastarın (maşdar-i Türki) (2) sonunda *-maḳ* ماق veya *-maḫ* ماخ eki gelir, ‘gelmek’ (آمدن) ve ‘getirmek’ (آوردن) anlamına gelen *gelmaḳ* گلماق ve *getürmaḫ* گتیرماخ gibi ve kimi Türkler (3) bu mastar eklerini (lafz-i maşdar) *-mek* مک ve *-maḳ*‘a ماق dönüştürüp söylüyorlar. Yukarıdaki örnekler *gelmek* گلمک ve *getürmaḳ* گتیرماق. Ama mastar ismi (ism-i maşdar) (4) sonunda *-luḳ* لُق veya *-luḫ* لُخ olan kelimedir. ‘bilgelik’ (آگاهی), ‘zekilik’ (زیرکی) (5) ve ‘iyilik’ (خوبی) anlamına gelen *āgāhluḳ* آگاهلق , *zīrekluḫ* لُخ زیرک ve *yaḫşılıḳ* لُق یاخشى gibi.

Nitekim her dilde her mastarın dokuz vechesi bulunduğu gibi Türkçe mastarın da dokuz vechesi bulunmaktadır: (6) geçmiş zaman (māzī), (MN6563 71v) gelecek zaman (mustaḳbel), fail ismi (ism-i fā‘il), meful ismi (ism-i mef‘ūl), emir (emr), emrin olumsuzu (nehy), geçmiş zamanın olumsuzu (ceḫd), geniş zamanın olumsuzu (nefy), soru (istifhām).

Nihayet Arapçadan başka bu fiillerin her birinin (7) altı sıygası (sīğa) vardır; çünkü Fars ve Türk dillerinde eril (tezk̄ir) ve dişil (te'nīs), ikili (teşniye) ve çoğul (cem^ç) arasında fark yoktur. (8) Bu yüzden **geçmiş zamanın** altı sıygası vardır: bir sıyga (sīğa) teklik 3. şahıs (mufred-i gā'ib) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'ennes), (9) bir sıyga (sīğa) ikili ve çokluk 3. şahıs (teşniye ve cem^ç-i gā'ib) için ister ikili (teşniye) veya çoğul olsun ister eril (tezk̄ir) veya dişil (te'nīs), bir sıyga (sīğa) teklik 2. şahıs (mufred-i muhātab) için (10) ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'ennes), bir sıyga (sīğa) ikili ve çokluk 2. şahıs (teşniye ve cem^ç-i muhātab) için ister eril (tezk̄ir) ister dişil (te'nīs), (11) bir sıyga (sīğa) teklik 1. şahıs (mütellim-i vahde) için ve bir sıyga (sīğa) da çokluk 1. şahıs (mütellim-i ma'a'l-gayr) için.

(MN6563 71r) Diğer altı veche ise, gelecek zaman (mustakbel), (12) emir (emr), emrin olumsuzu (nehy), geçmiş zamanın olumsuzu (cehd), geniş zamanın olumsuzu (nefy), soru (istifhām) vecheleri bu şekilde her birinin altı sıygası vardır. Ama fail isminin (ism-i fā'il) (13) ve meful isminin (ism-i mef'ul) iki sıygası vardır: bir sıyga tekil (mufred) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'ennes) ve bir (14) sıyga da ikili ve çoğul (teşniye ve cem^ç) için ister eril (tezk̄ir) olsun ister dişil (te'nīs).

Bu açıklamalardan sonra 'vurmak' (زدن) anlamına gelen *vurmağ* ورماق (15) fiilinin teklik 3. şahıs **geçmiş zaman** (fi'l-i māzī) çekiminde (şıyga-yı mufred-i gā'ib ez fi'l-i māzī) –*mağ* mastar işaretleyicisini ('alāmet-i maşdar) (16) düşürerek yerine -dı getirip *vurdu* وُردی diyoruz; yani geçmiş zamanda (17) bilinmeyen bir kadın veya erkek 'vurdu' (زد). Ve ikili ve çokluk 3. şahıs geçmiş zaman çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem^ç i gā'ib ez fi'l-i māzī) –*ler* لَر veya –*lar* لَر eki (18) tekil biçimine (MN6563 72v) getirerek *vurdiler* وُردِيْلَر veya *vurdılar* وُردِيْ لَر diyoruz; yani geçmiş zamanda bilinmeyen iki erkek (19) veya kadın 'vurdular' (زدند). Ve teklik 2. şahıs geçmiş zaman çekiminde (şıyga-yi mufred-i muhātab ez fi'l-i māzī) teklik 3. şahsın (mufred-i gā'ib) sonuna *nun* (-n) ekini getirerek (20) *vurdın* وُردِيْن –yā-i mechüle ve nūn-i sākine ile- biçiminde söylüyoruz; yani geçmiş zamanda sen (to) 'vurdun' (زدی) bilinen bir kadın veya erkek. (MN11350 3r 1) Ve ikili ve çokluk 2. şahıs geçmiş zaman çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem^ç i muhātab ez fi'l-i māzī) teklik 3. şahsın (mufred-i gā'ib) sonuna –*za* (-z) ekini ekleyerek *vurdız* وُردِيْز –yā-i (2) mechüle ve zā-

i mu'ceme-i sākine ile- söylüyoruz yani geçmiş zamanda bilinen siz (şomā) iki erkek veya kadın 'vurdunuz' (زديد). (3) Teklik 1. şahıs geçmiş zaman çekiminde (şıyga-yi mütekellim-i vaḥde ez fi'l-i māzī) teklik 3. şahsın (mufred-i gā'ib) sonunda olan *ya'yı* يا kaldırıyoruz ve yerine *vav* ve *mim*'i (4) getirerek *vurdum* وُردم -vāv-i mechūle ve mīm-i sākine ile- şeklinde söylüyoruz (MN6563 72r) yani ben (men) geçmiş zamanda 'vurdum' (زدم). Ve çokluk 1. şahıs (5) geçmiş zaman çekiminde (şıyga-yi mütekellim-i ma'a'l-ğayr ez fi'l-i māzī) teklik 3. şahsın (mufred-i gā'ib) sonunda olan *ya'yı* يا kaldırdıktan sonra *vav* و او ve *kaf* كاف (-uḵ) veya *vav* و او ve *ha* حا (-uḵ) ekleyerek (6) *vurduḵ* وُردِک veya *vurduḵ* وُردِوِخ - vāv-i mechūle ile- şeklinde söylüyoruz; yani geçmiş zamanda biz (mā) 'vurduk' (زديم).

Ve **gelecek zamanın** (fi'l-i mustakbel) de altı (7) sıygası vardır. Teklik 3. şahıs gelecek zaman çekiminde (şıyga-yi mufred-i gā'ib ez fi'l-i mustakbel) ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'enneş) vur- şeklinde olan fiil köküne elif ve (8) sâkin ra (rā-i sākine) (-Ar) ekleyerek *vurar* وُرار yani şimdiki zamanda (zamān-i hāl) veya gelecek zamanda (fi'l-i mustakbel) bilinmeyen bir erkek veya kadın 'vurur' (ميزند). Nihayet (9) yazılışta (kitābet) yazılsa bile kimileri elifi fetha'ya çeviriyor ama telaffuz edilirken *vurer* وُرر -birinci ra fethalı ve elif-i mechūle (10) ve ikinci ra ise sâkin ra ile- olarak söylüyorlar. Ama fiil (MN6563 73v) gelecek zaman (fi'l-i mustakbel) değil de şimdiki zamanda (zamān-i hāl) gerçekleşirse kimileri (11) kökün sonuna ya يا ve *ra* را (-ır) ekleyerek *vurır* وِریر -birinci ra kesreli ve yā-i mechūle (12) ve ikinci ra ise sâkin ra ile- şeklinde söylüyorlar; yani bilinmeyen bir kişi 'vuruyor' (ميزند); şimdi vurur <fiilini göz önünde bulundurursak> bilinmeyen bir kişi şimdiki zamandan sonra 'vurur' (ميزند) anlamına geliyor ve bu fark (13) Arap ve Fars dillerinde bulunmamaktadır; nitekim bu kural geniş zamanın (fi'l-i muzāri') altı çekiminde de (14) vardır. Gelecek zamanın ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem' i gā'ib ez fi'l-i mustakbel) ister eril olsun ister dişil (15) ikili ve çokluk işareti ('alāmet-i cem' ve teşniye) olan *-Jer* لَر veya *-Jar* لَر teklik 3. şahsın (mufred-i gā'ib) sonuna ekleyerek *vurarler* وُرارلر veya *vurarlar* وُرارلار biçiminde söylüyoruz; yani (16) bilinmeyen iki erkek veya kadın vuruyorlar veya şimdiki zamandan (zamān-i hāl) sonra vuracaklar. Gelecek zamanın teklik 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i muḥāṭab ez fi'l-i mustakbel) ister (17) eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'enneş) *-sen* سَن -fethalı sin ve nūn-i sākine ile- ekini teklik 3.

şahsın (mufred-i gâ'ib) sonuna ekleyerek (18) *vurarsan* ورارسن biçiminde söylüyoruz; yani bilinen sen (tō) bir erkek veya kadın 'vuruyorsun' (میزنی) veya şimdiki zamandan sonra vuracaksın. Gelecek zamanın ikili ve çokluk 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem' i muhâtab ez fi' l-i mustekbel) (MN6563 73r) (19) ister eril (tezkîr) olsun ister dişil (te'nîs) -sîz سیز -kesreli sin ve yâ-i mechûle ve zâ-i mu'ceme-i sâkine ile- ekini (20) teklik 3. şahsın (mufred-i gâ'ib) sonuna ekleyerek *vurarsız* ورارسیز şeklinde söylüyoruz; yani bilinen siz iki erkek veya kadın (MN11350 3v 1) şimdiki zamanda 'vuruyorsunuz' (میزنید) veya bundan sonra vuracaksınız. Ve gelecek zamanın teklik 1. şahsın çekiminde (mütekellim-i vaḥde ez fi' l-i mustekbel) teklik 3. şahsın (mufred-i gâ'ib) sonuna mîm-i sâkine ekliyoruz ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için (2) mim'den önceki ḥarfî fethalî yapıp *vuraram* وُرام şeklinde söylüyoruz; yani ben şimdi 'vuruyorum' (میزنم) veya bundan sonra vuracağım. Ve Gelecek zamanın çokluk 1. şahsın çekiminde (şıyga-yi mütekellim-i ma' a'l-ğayr ez fi' l-i mustekbel) (3) mim yerine kaf veya ḥa ekliyoruz ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için ḥa'dan önceki ḥarfî zammeli yapıp (4) *vuraruḥ* وُرارُح veya *vuraruḥ* وُرارُح biçiminde söylüyoruz; yani biz şimdi 'vuruyoruz' (میزنیم) veya bundan sonra vuracağız.

Fail isminin (ism-i fâ' il) iki çekimi vardır: (5) fail isminin (ism-i fâ' il) eril (müzekker) ve dişil (mü'ennes) tekil çekiminde (şıyga-yi mufred) fiilin köküne elif ve nûn-i sâkine ekleyerek *vuran* وُران biçiminde söylüyoruz; (6) yani (MN6563 73v) 'vuran' (زنده) bir erkek veya kadın ve fail isminin (ism-i fâ' il) ikili ve çoğul çekiminde (sıygâ-i teşniye ve cem') ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'ennes) tekil biçimine (7) -ler لر veya -lar لار ekleyerek *vuranler* وُرانلر ve *vuranlar* وُرانلار şeklinde söylüyoruz; yani vuranlar (زنده) iki erkek veya kadın. (8)

Ve **meful isminin** (ism-i mef' ūl) de iki çekimi vardır: meful isminin (ism-i mef' ūl) eril (müzekker) ve dişil (mü'ennes) tekil çekiminde (şıyga-yi mufred) fiilin köküne *lām-i sâkine* (-l) (9) ve -miş ekliyoruz ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için lam'dan önceki ḥarfî zammeli yapıp (10) *vurulmuş* وُرولمیش biçiminde söylüyoruz; yani 'vurulmuş' (زده شده) bir erkek veya kadın. Ve meful isminin (ism-i mef' ūl) ikili ve çoğul çekiminde (sıygâ-i teşniye ve cem') tekiline -ler لر (11) veya -lar لار ekleyerek *vurulmuşler* وُرولمیشلر veya *vurulmuşlar* وُرولمیشلار biçiminde söylüyoruz; yani (12) 'vurulmuş' (زده شده) iki erkek veya kadın.

Ve **emir fiilinin** (fi‘l-i emr) belirtildiği gibi altı sıygası vardır: iki sıyga (13) teklik ve çokluk 3. şahıs için ve iki sıyga teklik ve çokluk 2. şahıs için ve iki sıyga teklik ve çokluk 1. şahıs için. Ama (14) emir fiilinin teklik 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i ġā’ib ez fi‘l-i emr) fiilin köküne (MN6563 74r) -*sin* سین -sīn-i mūhmele ve yā-i mechūle ve nūn-i sākine ile- ekleyerek (15) *vursin* ورسین biçiminde söylüyoruz; yani bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurması gerek’ (بايد بزند), ve kimi Türkler (16) *gerek vursin* گرک ورسین biçiminde söylüyorlar ve bu kast ettiği manayı anlatmak istiyor halbuki buna gereksinim yok. (17) Emir fiilinin ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem‘-i ġā’ib ez fi‘l-i emr) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā’ib) sonuna -*ler* لر veya -*lar* لار ekleyerek *vursinler* ورسینلر ve *vursinlar* ورسینلار biçiminde söylüyoruz; (18) yani bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmaları gerek’ (بايد بزنند). (19) Ve emir fiilinin teklik 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i hāzīr ez fi‘l-i emr) ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü’ennes) fiilin köküne bir şey eklemeden (20) *vur* و biçiminde söylüyorlar; yani bilinen sen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda ‘vur’ (بزن). Ve emir fiilinin ikili²¹ ve çokluk 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem‘-i hāzīr ez fi‘l-i emr) (MN11350 4r 1) teklik 2. şahsın (mufred-i muḡāṭab) sonuna -*ız* يز ekleyerek *vurız* وریز - yā-i mechūle ile- biçiminde söylüyoruz; yani bilinen siz (MN6563 75v) iki erkek veya kadın ‘vurunuz’ (بزنید). (2) Ve emir fiilinin teklik 1. şahsın çekiminde (şıyga-yi mütেকellim-i vaḡde ez fi‘l-i emr) eylemin köküne mīm-i sākine ekliyor ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için (3) mīm’den önceki harfi fethalı yapıyorlar.²² Ve emir fiilinin çokluk 1. şahsın çekiminde (şıyga-yi mütেকellim-i ma‘al-ğayr ez fi‘l-i emr) eylemin köküne *aḡ* آخ veya -*aḡ*-آق sākineyn (4) ekliyor ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için elif’den önceki harfi fethalı yapıp *vuraḡ* وراخ ve *vuraḡ* وراق biçiminde söylüyoruz; (5) yani biz şimdiki zamanda ‘vuruyoruz’ (میزنیم).

Ve **emir fiilinin olumsuzu** (fi‘l-i nehy) de yazılan yolla altı çekimi vardır: ve (6) emir fiilinin olumsuz teklik 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i ġā’ib ez fi‘l-i nehy) eylemin köküne -*mesin* مسین -fethalı mim ve kesreli sin ve yā-i mechūle ve

²¹ ikili: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır.

²² MN6563 nüshasında şu ibare de yazılmaktadır: mimden önceki harfi zammeli yapıp vurum ورم yani şimdiki zamanda ‘vuruyorum’ biçiminde söylüyoruz ve kimileri mimden önceki harfi fethalı yapıyorlar.

nūn-i (7) sākine ile- veya -masin ماسين -mīm-i memdūde ile- ekleyerek vurmesin ورمسين veya vurmasin ورماسين biçiminde söylüyoruz; yani (MN6563 75r) (8) bilinmeyen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmasın’ (نزند). Ve emir fiilinin olumsuz (fi‘l-i nehy) ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem‘-i gā‘ib ez fi‘l-i nehy) teklik 3. şahsın sonuna (9) çokluk işaretli olan -ler veya -lar’ı ekleyerek vurmesinler ورمسينلر veya vurmasınlar ورمسينلر biçiminde söylüyoruz; yani (10) bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmasınlar’ (نزند). Ve emir fiilinin olumsuz (fi‘l-i nehy) teklik 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i muḥāṭab ez fi‘l-i nehy) (11) eylemin köküne -me مە – fethalı mim ve hā-i sākine ile- veya -ma ما ekleyerek vurma ورمه veya vurma ورمه biçiminde söylüyoruz; (12) yani sen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurma’ (مزن). Ve emir fiilinin olumsuz (fi‘l-i nehy) ikili ve çokluk 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem‘i muḥāṭab ez fi‘l-i nehy) (13) eylemin köküne -mayız مائيز -yā-i mechūle ve zā-i mu‘ceme ile- ekleyerek vurmamız ورمائيز biçiminde söylüyoruz; yani (14) siz iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmamız’ (نزند). (MN6563 76v) Ve emir fiilinin olumsuz (fi‘l-i nehy) teklik 1. şahsın çekiminde (şıyga-yi mütakellim-i vaḥde ez fi‘l-i nehy) (15) eylemin köküne -mim -birinci mim kesreli veya harekesi düşürülmüş fethalı mim (meftūḥ be mīm-i zede şode) ile- ekleyerek vurmıyam ورميم biçiminde söylüyoruz; yani (16) ben ‘vurmamam gerek’ (بايد نزنم). Ve emir fiilinin olumsuz (fi‘l-i nehy) çokluk 1. şahıs çekiminde (şıyga-yi mütakellim-i ma‘a’l-ğayr ez fi‘l-i nehy) eylemin köküne -mıyaḥ مياخ veya -mıyaḥ مياق -kesreli mim ile- ekleyerek (17) vurmıyaḥ ورمياخ veya vurmıyaḥ ورمياق biçiminde söylüyoruz; yani biz şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmamız gerek’ (بايد نزنيم).

Ve **geçmiş zamanın olumsuzunun** (fi‘l-i ceḥd) de altı (18) çekimi vardır ve eğer fiilin kökünden sonra -ma ما veya -mim ميم (-m-) harfi gelmezse bütün çekimler geçmiş zaman gibidir. (19) Ve geçmiş zamanın olumsuz (fi‘l-i ceḥd) teklik 3. şahıs çekimini (şıyga-yi mufred-i gā‘ib ez fi‘l-i ceḥd) *vurmadı* ورمادی veya *vurmedi* ورمدی -fethalı mim ile- biçiminde söylüyoruz; yani bilinmeyen bir erkek veya kadın (20) geçmiş zamanda ‘vurmadı’ (نزد). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fi‘l-i ceḥd) ikili ve çokluk 3. şahıs çekimini (şıyga-yi teşniye ve cem‘i gā‘ib ez fi‘l-i ceḥd) *vurmadılar* ورماديلر veya *vurmediler* ورمديلر biçiminde söylüyoruz; (MN11350 4v 1) yani

bilinmeyen iki erkek veya kadın geçmiş zamanda ‘vurmadılar’ (نزدند). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fi‘l-i ceħd) teklik 2. şahsın çekimini (şıyga-yi mufred-i muħātab ez fi‘l-i ceħd) (2) *vurmadın* ورمادين veya *vurmedin* ورمدين biçiminde söylüyoruz; yani bilinen sen bir erkek veya kadın geçmiş zamanda ‘vurmadın’ (نزدی). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fi‘l-i ceħd) ikili ve (3) çokluk 2. şahsın çekimini (şıyga-yi teşniye ve cem‘i muħātab ez fi‘l-i ceħd) *vurmadız* ورمادیز veya *vurmediz* ورمدیز biçiminde söylüyoruz; yani bilinen siz iki erkek veya kadın (4) geçmiş zamanda ‘vurmadınız’ (نزدید). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fi‘l-i ceħd) teklik 1. şahsın çekimini (şıyga-yi mütekellim-i vaħde ez fi‘l-i ceħd) *vurmadım* ورمادیم veya *vurmedim* ورمدم biçiminde söylüyoruz; yani ben (5) geçmiş zamanda ‘vurmadım’ (نزدم). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fi‘l-i ceħd) çokluk 1. şahsın çekimini (şıyga-yi mütekellim-i ma‘a‘l-ğayr ez fi‘l-i ceħd) *vurmadıħ* ورمادیħ veya *vurmedıħ* ورمدیħ biçiminde söylüyoruz; yani biz (6) geçmiş zamanda vurmadık (نزدیم).

Ve **geniş zamanın olumsuzunun** (fi‘l-i nefy) de altı çekimi vardır: geniş zamanın olumsuz (fi‘l-i nefy) teklik 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i ġā‘ib ez fi‘l-i nefy) eylemin köküne *-maz* ماز ekleyerek (7) *vurmaz* ورماز biçiminde söylüyoruz; yani bilinmeyen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmaz’ (نمی زند). Ve geniş zamanın olumsuz (fi‘l-i nefy) ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem‘i ġā‘ib ez fi‘l-i nefy) (8) teklik 3. şahsın sonuna *-ler* لر veya *-lar* لار ekleyerek *vurmazler* ورمازلر biçiminde söylüyoruz; (MN6563 77v) yani bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda (9) veya bundan sonra ‘vurmazlar’ (نمی زنند). Ve geniş zamanın olumsuz (fi‘l-i nefy) teklik 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i muħātab ez fi‘l-i nefy) fiilin köküne *-masın* ماسن -fethalı sin ile- ekleyerek *vurmasın* ورماسن biçiminde söylüyoruz; (10) yani bilinen sen bir erkek şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmazsın’ (نمی زنی). Ve geniş zamanın olumsuz (fi‘l-i nefy) ikili ve çokluk 2. şahsın çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem‘i muħātab ez fi‘l-i nefy) fiilin (11) köküne *-masız* ماسیز ekleyerek *vurmasız* ورماسیز biçiminde söylüyoruz; yani bilinen siz iki erkek veya kadın (12) şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmazsınız’ (نمی زنید). Ve geniş zamanın olumsuz (fi‘l-i nefy) teklik 1. şahsın çekiminde (şıyga-yi mütekellim-i vāħde ez fi‘l-i nefy) fiilin köküne *-maram* مارم -fethalı rā-i mühmele ve harekesi düşürülmüş mim ile- (13) ekleyerek *vurmaram* ورمارم biçiminde söylüyoruz; yani ben şimdiki zamanda

veya bundan sonra ‘vurmam’ (نمی زنم). Ve geniş zamanın olumsuz (fi‘l-i nefy) çokluk 1. şahsın çekiminde (şıyga-yi mütekellim-i ma‘a’l-ğayr ez fi‘l-i nefy) (14) fiil kökünün sonuna -*marīḥ* ماریخ-ḥā-i mu‘ceme ile -ekleyerek *vurmarīḥ* ورماریخ -yā-i mechūle ile- biçiminde söylüyoruz; (MN6563 77r) yani biz şimdiki zamanda (15) veya bundan sonra ‘vurmayız’ (نمی زنیم).

Ve **soru fiili** (fi‘l-i istifhām) bu zamanda aynen gelecek fiili (fi‘l-i mustakbel) gibidir ve farkı yoktur sadece bir dış ipucu (16) ve söyleyiş tarzıyla ayırt edilir; nihayet eskilerde soru fiilinin çekiminin sonuna *mi** می (17) ekliyormuşlar. Ve soru fiilinin teklik 3. şahsın çekiminde (şıyga-yi mufred-i gā‘ib ez fi‘l-i istifhām) *vurar mi* ورارمی biçiminde söylüyorlarmış; yani acaba bilinmeyen bir erkek veya kadın (18) şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor mu’ (آیا می زند). Ve soru fiilinin ikili ve çokluk 3. şahıs çekiminde (şıyga-yi teşniye ve cem‘i gā‘ib ez fi‘l-i istifhām) *vurarler mi* ورارلرمی biçiminde söylüyormuşlar; yani (19) acaba bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyorlar mı’ (آیا می زند). Ve soru fiilinin teklik 2. şahıs çekimini (şıyga-yi mufred-i muḥāṭab ez fi‘l-i istifhām) *vurarsan mi* ورارسنمی biçiminde söylüyorlarmış; (20) yani acaba sen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor musun’ (آیا می زنی). Ve soru fiilinin ikili ve çokluk 2. şahıs çekimini (şıyga-yi teşniye ve cem‘i muḥāṭab ez fi‘l-i istifhām) (MN11350 5r 1) *vurarsız mi* ورارسیزمی biçiminde söylüyorlar; yani acaba siz iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor musunuz’ (آیا می زنی). (MN6563 78v) Ve (2) soru fiilinin teklik 1. şahıs çekimini (şıyga-yi mütekellim-i vaḥde ez fi‘l-i istifhām) *vurarım mi* ورارممی biçiminde söylüyorlarmış; yani ben şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor muyum’ (آیا می زنم). Ve soru fiilinin çokluk 1. şahıs çekimini (şıyga-yi mütekellim-i ma‘a’l-ğayr ez fi‘l-i istifhām) (3) *vurarīḥ mi* ورارخمی biçiminde söylüyorlarmış; yani acaba biz şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor muyuz’ (آیا می زنی).

İkinci Fasıl

Hece sırasına göre mastarların anlatımı (der beyān-i maṣādir be tertīb-i ḥurūf-i teḥeccī)

(4) **Elif Ḥarfî:** ‘gelmek’ (آمدن): *gelmaḳ* گلماق -fethalı Farsça kaf (kāf-i Farsî) ile-, ‘getirmek’ (آوردن): *getürmaḳ* گتورمق -fethalı Farsça kaf ile-, (5) ‘asmak’ (آویختن): *asmaḳ* آسماق -memdūde elif ile-, ‘içmek’ (آشامیدن): *içmaḳ* ایچماق -kesreli hemze ile-

işmak ایشماق da kullanmışlar, ‘kirlenmek’ (آلوده شدن) (6) *batmak* باتماق, ‘kirletmek’ (آلوده کردن) *batırmak* باترماق ve *bulatmak* بولاتماق her ikisini de kullanırlar, ‘su içmek’ (آب خوردن) *su içmak* سو ایچماق -zammeli (7) sin ile-, ‘su vermek’ (آب دادن) *suvarmak* سوارماق, ‘geğirmek’ (آروغ زدن) *geyirmek* گئیرماق -fethalı Farsça kaf ile, ‘kabarmak’ (آب پاشیدن) *kabarmak* قبارماق -fethalı kaf ile-, (8) el ile sızdırarak su serpmek (از دست بطور ترشح) *degmak* دگماق -fethalı dal ve hareketi düşürülmüş Farsça kaf ile- ortak mastardır (9) ve bir şeyin diğer şeye değmek anlamına da gelmiştir, ‘atmak’ (انداختن) *atmak* آتماق -memdüde elif ile- ve *şalmak* صالماق ikisi de (10) kullanılmış, ‘düşmek’ (افتادن) *düşmak* دوşماق -zammeli dal ile- ve *yıhılmak* یخلماق -kesreli ya ve ha ile- de derler, ‘durmak’ (ایستادن) (11) *durmak* دورماق - zammeli dāl ile- ortak mastardır ayağa kalkmak (برخواستن) anlamına da gelmiştir.

Ba Harfi: ‘oynamak’ (بازی کردن) (12) *oynamak* اوینماق -zammeli hemze ve hareketi düşürülmüş ya (yā-i zede şode) ile-, ‘oyunu yenmek’ (بازی بردن) *udmak* اودوماق (13), ‘açmak’ (باز کردن) *açmak* آچماق -memdüde elif ile-, ‘açılmak’ (باز شدن) *açılmak* آچلماق -memdüde elif ve kesreli Farsça cim (cīm-i Farsī) ile-, (14) ‘yüklemek’ (بار کردن) *yüklemek* یوکلماق -zammeli ya ve sükün-i rā ve kesreli kaf ve hareketi düşürülmüş lam (lām-i zede şode) ile-²³, ‘yüklenmek’ (بار شدن) *yüklenmak* یوکلماق, ‘yük salmak’ (بار انداختن) (15) *yük salmak* یوک سالماق, ‘aşağı getirmek’ (پایین آوردن) *düşürmak* دوşورماق -zammeli dal ile- ve *endirmek* اندیرماق -fethalı hemze ile-, ‘dokumak’ (بافتن) (16) *tohmak* تخماق -zammeli ta ve hareketi düşürülmüş ha ile-, ‘yağmak’ (باریدن) *yağmak* یاقماق, ‘inanmak’ (باور کردن) *inanmak* اینانماق -kesreli hemze ile-, ‘serpmek’ (پاشیدن) *sepmaak* سپماق (17) -fethalı sin ve hareketi düşürülmüş Farsça ba (bā-i Farsī-yi zede şode) ile-, ‘temizlemek’ (پاک کردن) *arınmak* آرنماق -kesreli ra ve hareketi düşürülmüş nun (nūn-i zede şode) ile-, ‘pişirmek’ (پختن) *bişirmek* بشیرماق -kesreli ba ve noktalı sin (sīn-i menkūte) ve hareketi düşürülmüş ya ile-, (19) ‘bağışlamak’ (بخشیدن) (MN6563 79v) *bağışlamak* باغیشلماق -kesreli ğayn ve hareketi düşürülmüş şin (şīn-i zede şode) ve fethalı lam ile-, ‘ayağa kalkmak’ (برخواستن) (20) *durmak* دورماق -zammeli dal ile- ve *kalhmak* فالخماق

²³ MN6563 numaralı nüshada zammeli ya ve sükün-i kaf ile geçmektedir.

, ‘bulunmak’ (پیدا شدن): (14) *tapılmak* تاپلماق -kesreli Farsça ba ile-, ‘sarmak’ (پیچیدن): *sarımak* سریماق -fethalı sin ile-, ‘inmek’ (پیاده شدن): *enmak* أنماق -fethalı hemze ile-, ‘dışarı çıkmak’ (بیرون آمدن): (15) *çihmak* چخماق -kesreli Farsça cim ile-, ‘dışarı çıkarmak’ (بیرون آوردن): *çihartmak* چخارتماق , ‘dışarı çıkarmak’ (بیرون آوردن): *çihartmak* چخارتماق .

Ta Harfi: (16) ‘kivirmek’ (تاییدن): *tavlamak* تولماق -fethalı ta ile-, ‘ateşlenmek’ - قورخماق *korhmak* (ترسیدن): *korhmak* (ترسیدن): *korhmak* قورخماق -kesreli kaf ile-, ‘korkmak’ (ترسیدن): *korhmak* قورخماق -zammeli kaf ve sükün-i (17) ra ve ha ile-, ‘korkutmak’ (ترسانیدن): *korhutmak* قورختماق -zammeli kaf ve ha ile-, ‘tıraşlamak’ (تراشیدن): *kırhmak* قرخماق -kesreli kaf ile-, ‘silkmek’ (تکانیدن): *silkmak* سیلکماق²⁹ (18) -kesreli sin ve sükün-i ya ve lam ile-.

Cim Harfi: ‘otlatmak’ (چریدن): *otarmak* اوتارماق³⁰ -zammeli hemze ile-, ‘atlanmak’ (جستن بکسر جیم): *vaşlanmak* واشلانماق (19) ve kimileri *tullanmak* تُلانماق -zammeli ta ve harekesi düşürülmüş şeddeli lam (lām-i müşedded-i zede şode) ile- da söylüyorlar; ‘bulmak’ (جستن بضم جیم مثل پیدا کردن): (20) *tapmak* تاپماق , ‘yapışmak’ (چسبیدن): (MN6563 80r) *yapışmak* یاپیشماق -kesreli Farsça ba ile-, ‘tatmak’ (چشیدن): - قورتورماق *kurturmak* (MN11350 6r 1) *kurturmak* (حفته انداختن): *dadmak* دادماق , ‘tekmelemek’ (چکانیدن): *damlatmak* دام ماق , ‘damlamak’ (چکانیدن): *damlatmak* -zammeli kaf ile-, ‘damlamak’ (چکانیدن): *damlatmak* - یقماق *yıkmak* (2) *yıkmak* (جمع کردن): *toplamak* -birinci kesreli mim ile-, ‘toplamak’ (جمع کردن): *toplamak* -kesreli ya ile-, ‘toplanmak’ (جمع شدن): *yıkışmak* یقیشماق -kesreli ya ve kaf ile-, ‘kimildamak’ (جنیبیدن): *terpenmak* ترپنماق -fethalı ta ve Farsça ba ile-, (3) ‘kimildatmak’ (جنیبانیدن): *terpedmak* ترپدماق , ‘savaşmak’ (جنگ کردن): *savāşmak* سواشماق -fethalı sin ve memdüde elif ile-, ‘kaynamak’ (جوشیدن): *käynāmak* قینماق (4) *käynāmak* -fethalı kaf ve harekesi düşürülmüş ya ile-, ‘kaynatmak’ (جوشانیدن): *käynādmak* قیندماق , ‘çiğnemek’ (جویدن): *çeynemak* چینماق -fethalı Farsça cim ve nun ile-, ‘dermek’ - بوزماق *büzmak* (چین دادن): *büzmak* -fethalı dal ile-, ‘büzmek’ (چین دادن): *büzmak* -zammeli ba ile-.

Ha Harfi: ‘inkâr etmek’ (حاشا کردن): *danmak* دانماق , ‘konuşmak’ (حرف زدن): (6) *danışmak* دانیشماق -kesreli nun ile-.

²⁹ *silkmak* سیلکماق: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır .

³⁰ MN11350 nüshada transkripsiyonu yanlış yazılmıştır.

Ha Harfi: ‘boşaltmak’ (خالی کردن): *boşatmak* -zammeli ba ile-, ‘boşalmak’ (خالی شدن): *boş olmak* (7) *oğumak* (خواندن): ‘okumak’, *boşatmak* -zammeli hemze ile-, (MN6563 81v) ‘uyumak’ (خوابیدن): *yatmak* , ‘uyutmak’ - kesreli ta ile-, (خواستن): *istematik* - kesreli kaf ve fethalı ta ile-, (8) ‘ışığı kapatmak’ (خاموش کردن): *kéçirtmak* - kesreli kaf ve Farsça cim ile- ve bu ortak kelimedir ‘geçirmek’ (گذرانیدن) anlamına da gelmiş, ‘kapanmak’ (خاموش شدن): (9) *kéçmak* ve ‘geçmek’ (گذشتن) anlamına da gelmiş, ‘kaşımak’ (خریدن): *kaşımak* , ‘çizmek’ (خراشیدن): *cızmak* - kesreli cim ile-, ‘almak’ (خریدن): (10) *satın ālmaq* - memdüde elif ile-, ‘yemek’ (خوردن): (11) *yémaq* - kesreli ya ile- nitekim bir şeyin başka bir şeye veya yere değmesine (11) *degmak* - fethalı dal ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf (kāf-i Farsī-yi zede şode) ile- derler ‘kāse kâseye değdi’ (کاسه بکاسه خورد) anlamına gelen *çanaḥ çanaḥa degdi* (بزمین خورد) ‘yere değdi’ (12) yahut da *yére degdi* (خراب کردن): ‘yıkılmak’, *yédürmak* , ‘yedirmek’ (خورانیدن): *yédürmak* gibi, ‘yıkılmak’ (خراب شدن): (13) *yihılmak* - kesreli ya ve sükün-i ḥa ile-, ‘yıkılmak’ (خراب شدن): (13) *yihılmak* - kesreli ya ve sükün-i ḥa ile-, ‘boğmak’ (خفه کردن): *boğmak* -zammeli bā-i muvaḥḥade ile-, ‘boğulmak’ (خفه شدن): *boğulmak* -zammeli ba ve kaf ile- ki aslı (MN6563 81r) *boğ olmak*’tır (خمیازه کشیدن): *gerneşmak* - fethalı Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş ra (rā-i zede zode) ve fethalı nun ile-, ‘eğilmek’ (خم شدن): *egilmak* - fethalı hemze (15) ve kesreli Farsça kaf ile-, ‘gülme’ (خندیدن): *gülmak* -zammeli Farsça kaf ve vāv-i mechüle ile-.

Dal Harfi: ‘var olmak’ (داشتن): *var olmak* (16) , ‘vermek’ (دادن): *vérmak* - kesreli vav ile-, ‘bilmek’ (دانستن): *bilmak* - kesreli bā-i muvaḥḥade ile-, ‘girmek’ (داخل شدن): *girmak* - kesreli Arapça³¹ kaf ile-, ‘biçmek’ (درو): *yırtmak* (دریدن): ‘yırtmak’ - kesreli bā-i muvaḥḥade ile-, *biçmak* (17) *biçmak* - kesreli bā-i muvaḥḥade ile-, ‘ağrımak’ (درد داشتن): *ākırmak* - memdüde elif ile-, (18) ‘parlamak’ (درخشیدن): *parıldımak* - kesreli hemze ve dal ile-, ‘yalan söylemek’ (دروغ گفتن): *yalan démaq* , ‘hırsızlık yapmak’ (دزدیدن): *oğurlamak* - kesreli dal ile-, (19) *dişlemek* (دندان گرفتن): *dişlemek* - kesreli dal ile-, ‘koşmak’ (دویدن): *kaçmak* ve ‘kaçmak’ (گریختن) anlamında da gelmiştir, ‘koşturmak’ (دواندن): (20) *kaçırtmak* - kesreli Farsça cim ile-, ‘uzak olmak’

³¹ Arapça: bu sözcük MN6563 nüshasında yazılmamıştır.

(دور بودن) *uzak olmak* -zammeli her iki hemze ile-, ‘uzaklaştırmak’ (دور)
 (کردن) (MN6563 82v) *uzak élemek* -kesreli (MN11350 6v 1) ikinci hemze
 ile-, ‘dikmek’ (دوختن) *tikmak* -kesreli ta ile-, ‘sağmak’ (دوشیدن) *sağmak* ,
 ساقماق *sağmak* -zammeli Farsça kaf ile-, ‘görmek’ (دیدن) *görmak* -zammeli Farsça kaf ile-.

Ra (2) Harfi: ‘dik oturmak’ (راست نشستن) *düz éyleşmak* -kesreli
 hemze- ve *düz oturmak* -zammeli hemze ile-, ‘yetişmek’ (رسیدن) (3)
yétişmak -kesreli ya ve ta ile-, ‘yetiştirmek, götürmek’ (رسانیدن) *yétirmek*
 رفیق (رفیق) *yétirmek* -kesreli Farsça kaf ile-, ‘arkadaş edinmek’ (رفیق شدن)
 (رفیق شدن) *yétirmek* -zammeli ya ile-, ‘arkadaş olmak’ (رفیق شدن) (4)
yétirmek -zammeli hemze ile-, ‘oyunmak’ (رقص کردن) *oyunmak* -zammeli hemze
 ile-, ‘ürkmek’ (رم کردن) *ürkmak* -fethalı hemze ve ha ile- ikisi de söylenir,
 ‘boyamak’ (رنگ کردن) *boyamak* -zammeli ba ve fethalı ya ile-, ‘incinmek’
 (رنجیدن) *incinmak* -kesreli (6) hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve nun ile-,
 ‘ışıklandırmak’ (روشن کردن) *ışıklandırmak* -kesreli hemze ile-, ‘ışıklanmak’
 (روشن شدن) *ışıklanmak* -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile-,
 ‘kurtarmak’ (رهانیدن) *kurtarmak* -zammeli kaf ile-, ‘kurtulmak’ (رها شدن)
 (رها شدن) *kurtulmak* -zammeli (8) kaf ile-, ‘dökmek’ (ریختن) *dökmak*
 -zammeli ta ile-.

Za Harfi: ‘doğmak’ (زاییدن) *doğmak* -zammeli dal ile-, ‘incitmek’
 (زجر کردن) *incitmak* -kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve nun ile-,
 ‘yaralamak’ (زخم برداشتن) *yaralamak* , یارالاماق *yaralamak* (زخم کردن) *yaralamak*
 ‘vurmak’ , یارا اولماق *olmak* (10) *olmak* (زخم شدن) *olmak* , یارالانماق *olmak*
 (زدن) *olmak* -zammeli vav işba‘ ile- ve *çalmak* -zammeli vav işba‘ ile- için
 ikincisi ise (11) cansız varlıklar için def, daire, sikke ve buna benzerleri, ‘artırmak’
 (زیاد کردن) *arturmak* (زیاد شدن) *arturmak* (12) *arturmak* -memdüde elif ile-,
 (زیاد کردن) *arturmak* . آرتوق اولماق *arturmak* .

Sin Harfi: ‘yapmak’ (ساختن) *yapmak* -kesreli kaf ve birinci ya ile-,
 ‘sürtmek’ (سبزدن) *sürtmek* (13) *sürtmek* -zammeli sin ile-, ‘yeşermek’ (سبزدن)
 (سبزدن) *sürtmek* -zammeli sin ile-, ‘yeşermek’ (سبزدن) *sürtmek* (13)
sürtmek -zammeli sin ile-, ‘yeşermek’ (سبزدن) *sürtmek* (13) *sürtmek*
 -birinci zammeli *göyermak* -zammeli Farsça kaf ile- ve *göyermak* -zammeli Farsça kaf
 ikinci ise fethalı Farsça kaf ile-, (سیوختن) *sikmak* (سیوختن) *sikmak* (14) *sikmak* -

kesreli sin ile- ve *keýirmek* قییرماق -kesreli kaf ve ya ile-, ‘emanet etmek’ (سپردن): *tabşıрмаق* تابشیرماق -kesreli ba ve şin ile-, ‘almak’ (ستاندن): (15) *ālmak* آلماق -memdūde elif ile- ‘almak’ (گرفتن) gibi, ‘kavurmak’ (سرخ کردن): *kızardmaq* قزاردماق -kesreli kaf ile- ve {*kızdıрмаق* قزدیرماق} -kesreli kaf ile-, (MN6563 83v) ‘kulaklaşmak’ (سرگوشی) (کردن): (16) *şavıq* سوادق -zammeli kaf ile-, ‘soğuklamak’ (سرد شدن): *olmaq* اولماق -fethalı hemze ve sin ile-, ‘hıçkırmak’ (سکسکه کردن): *işkıрмаق* ایشقرماق -kesreli mim ile-, (17) ‘binmek’ (سوار شدن): *minmaq* مینماق -kesreli hemze ve kaf ile-, ‘yanmak’ (سوختن): *yanmaq* یانماق , ‘yakmak’ (سوزانیدن): *yandıрмаق* یاندیرماق .

(18) **Şin Harfi:** ‘olmak’ (شدن): *olmaq* اولماق -fethalı hemze ile-, ‘yıkamak’ (شستن): *yumak* یوماق -zammeli ya ile-, ‘kırılmak’ (شکستن): (19) bir şey kendi kendine kırılırsa *şınmaq* سینماق -kesreli sin ile- başkası tarafından kırılırsa *şındırmaq* سیندیرماق söylüyorlar, (20) ‘elbise ve yeri sökmek’ (شکافتن جامه و لباس): *sökmaq* سؤکماق -zammeli sin ve harekesi düşürülmüş Arapça kaf (kāf-i Arabî-yi zede şode) ile-, ‘ağaç ve bunun gibi şeyleri sökmeğe’ (شکافتن چوب و امثال ذلك) de *yarmaq* یارماق (MN11350 7r 1) derler, ‘avlamak’ (شکار کردن): *avlamak* اولاماق -fethalı hemze ile-, ‘avlanmak’ (شنا کردن): *avlanmaq* اولانماق , ‘saymak’ (شمردن): *saymaq* سایماق , ‘yüzmek’ (شنا کردن): (2) *üzümaq* اوزوماق -zammeli hemze ile-, ‘tanımak’ (شناختن): *tanımaq* تانماق -kesreli nun ile-, ‘duymak’ (شنیدن): *işidmaq* ایشیدماق -kesreli hemze ile-, ‘kişnemek’ (شبهه اسب): (3) *kişnemaq* کیشنماق -kesreli Arapça kaf ve fethalı nun ile-.

Şad Harfi: ‘çağırmaq’ (صدا زدن): *çaqırmaq* چاقیرماق -Farsça cim ve kesreli kaf ile-, ‘anırmak’ (صدای خر): (4) *ānqırmaq* آنقرماق -memdūde elif ve kesreli kaf ile-, ‘havlamak’ (صدای سگ): (MN6563 83r) *hürmaq* خورماق -zammeli ha ile- başını kaldırıp ellerini (5) çiftleştirerek havlarsa *ulamaq* اولاماق ve bunun bir parçasına *hafıldamaq* هافلدماق -kesreli fa ile- derler.

Ṭa Harfi: (6) ‘istemek’ (طلب کردن و طالب شدن مثل خواستن): *istemaq* ایستماق .

Aym Harfi: ‘hapşırmaq’ (عطسه کردن): *āşkıрмаق* آسقرماق -memdūde elif ile-, (7) ‘otlamak’ (علف خوردن): *otlamaq* ائله ماق -zammeli hemze ile-.

Fa Harfi: ‘küfür etmek’ (فحش دادن): *sögmaq* سؤگماق -zammeli sin ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf ile-, (8) ‘göndermek’ (فرستادن): *göndermaq* گؤندیرماق -zammeli Farsça kaf ile-, ‘satmaq’ (فروختن): *satmaq* ساتماق , ‘buyurmak’ (فرمودن): *buyurmaq* بویروماق -zammeli (9) ba ve ya ile-, ‘boğaza bir şeyi yutmak’ (فرو بردن چیزی بحلق):

utmaq -memdüde elif -آنماق (فهمیدن): ‘anlamak’ -zammeli hemze ile-, اوتماق -memdüde elif ile-.

Kaf Harfi: (10) ‘iş olmak’ (کارداشتن): *iş olmaq* -birinci hemze kesre ve ikinci hemze fetha ile-, ‘ekmek’ (کاشتن): *ekmaq* -fethalı hemze ile-, (11) bir yiyeceğe istek veya iştah duyulduğunda Azerbaycan ehline arız olan bir tür hastalık anlamına gelen ‘ummaca olmak’ (کام شدن): *ummaq* -zammeli hemze ile- (12) ‘koymak, bırakmak’ (گذاردن): *koymaq* , قويماق ‘geçirmek’ (گذراندن): *kêçirtmaq* , کچرتماق ‘kaçırmak’ (گذرانیدن): *kaçirtmaq* -kesreli Farsça cim ile-, ‘geçmek’ (گذشتن): *isti* (گرم کردن) ‘ısıtmak’ gibi, (خاموش کردن) ‘ışığın kapanması’ *kêçmaq* (13) *gezip tozmaq* , ایستی اولماق *isti olmaq* (گرم شدن) ‘ısınmak’ (MN6563 84v) , ایستی اله ماق *élemaq* ve *dolanmaq* -fethalı Farsça kaf ile- (14) *gezmaq* -گرم شدن و گشتن (گردیدن و گشتن) (گردیدن و گشتن) *gezdürmaq* ve *dolandurmaq* (گرداندن) ‘gezdirme’ da söyliyorlar, دولانماق *tutmaq* da توتماق (کردن) ‘yapmak’ , توتولماق *tutulmaq* (گرفتار بودن) ‘başı kalabalık olmak’ (15) , دولاندورماق (گرفتن) ‘almak’ *álmaq* -memdüde elif ile- ve *élemaq* -kesreli hemze ile- kimi zamanlarda ise *kılmaq* -kesreli kaf ile- söyliyorlar ‘namaz kıldı’ (نماز خواند) *namaz kıldı* gibi, ‘ağlamak’ (گریه) قاقماق *kaçmaq* (فرار کردن) ‘kaçmak’ -memdüde elif ile-, (17) آقلاماق *āklamak* (کردن) *çekmaq* (کشیدن) ‘çekmek’ , سانجماق *sancmaq* (گزیدن) ‘sokmak’ , گوبدن) ‘koşmak’ (دوبدن) *çekmaq* -zammeli اولدورماق *öldürmaq* (کشتن) ‘öldürmek’ (18) , فethalı Farsça cim ile-, (18) ‘öldürmek’ -zammeli hemze ile-, ‘demek’ (گفتن) *démaq* -kesreli dal ile-, ‘kaybolmak’ (گم شدن) *itmaq* , ایترماق *itirmaq* (گم کردن) ‘kaybetmek, yitirmek’ -kesreli hemze ile-, ‘kokuşmak’ (گنبدن) *iylenmaq* -kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve fethalı lam ile-, yeri ve kimi şeyleri ‘kazmağa’ (کندن) *kazmaq* (20) ve hayvanlar ve meyvelerin derisini ‘soymağa’ (کندن) ve ‘soyundurmak’ (برهنه کردن) <eylemine> de *soymaq* -zammeli sin ile- derler *koynı derisi* (MN11350 7v 1) *soy* (کوچ) ‘göçmek’ , (پوست گوسفند را بکن) ‘koyunun derisini soy’ yani قوینی درسی سوی *soy* -zammeli kaf ile-, قورماق *kurmaq* (کوک کردن) ‘ayarlamak’ , کوچماق *köçmaq* (کردن) ‘dinlemek’ (2) *qulaq āsmaq* -zammeli kaf ve memdüde elif ile-, (کوش کردن) *dögmaq* (کوبیدن) ‘döğmek’ (MN6563 84r) -fethalı dal? ve sükün-i vav? ve kâf-i Farsi³² ile-.

³² Farsi: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır.

Lam Harfi: (3) ‘titremek’ (لرزیدن): *titremağ* تیترماق, ‘kaymak’ (لغزیدن): *sürüşmağ* : سوروشماق - zammeli sin ve harekesi düşürülmüş vav (vāv-i zede şode) ile-, ‘aksamak’ (لنگیدن): *ākşıрмаğ* آقسرماق (4) -memdūde elif ve sükūn-i kaf ve kesreli sin ile-.

Mim Harfi: ‘sürtmek’ (مالیدن): *sürtmağ* سورتماق -zammeli sin ve sükūn-i ra ve ta ile- (5) ‘sürtmek’ (سائیدن) gibi, ‘kalmak’ (ماندن): *kalmağ* قالماق, ‘ölmek’ (مردن): *ölmağ* -kesreli کفلُ نِماق *kéflênmağ*: (مست شدن) ‘sarhoş olmak’ -zammeli hemze ile-, ‘emmek’ (مکیدن): (6) *emmağ* أم ماق -fethalı hemze ile-, ‘deşilmek’ (منفجر شدن): *dêşilmağ* دیشلماق -kesreli dal ve şin ile- *çıban deşildi* چبان دشلدی yani ‘çıban deşildi’ (دنبیل منفجر شد) gibi.

Nun Harfi: (7) ‘yumuşamak’ (نرم شدن): *yumuşmağ* اولماق -zammeli یُموشاق اولماق -zammeli ya ve mim ile-, ‘yakın olmak’ (نزدیک بودن): *yo’uğ* اولماق -zammeli ya ve hemze ile-, (8) ‘yakınlatmak’ (نزدیک کردن): *yo’uğ élemağ* , یُوخ اِلِه ماق -kesreli ایشماق *éyleşmağ* -zammeli hemze ve ta ile- ve *éyleşmağ* ایشماق (نشاندن): *oturmağ* اُترماق -zammeli hemze ve ta ile- ve fethalı lam ile- da söylüyorlar. (9) ‘oturtmak’ (نشاندن): *oturtmağ* اُترتماق , ‘göstermek’ (نشانندن): *göstermağ* گسترماق -zammeli Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş sin (sîn-i zede şode) ve fethalı ta ile-, (10) *bağmağ* باخماق (نگاه کردن) ‘bakmak’ -zammeli Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş şad ve harekesi *şāhlaşmağ* ساخلاماق (MN6563 85v) : (نگاه داشتن) ‘saklamak’ (نمودن): *görsetmağ* -zammeli h̄a (h̄ā-i zede şode) ve fethalı lam ile-, (11) *ğrsetmağ* گُرستماق -zammeli Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş ra ve fethalı sin ile-, ‘yazmak’ (نوشتن): *yazmağ* یازماق , ‘yazdırmak’ (نویساندن): *yazdurmağ* یازدورماق .

Vav Harfi: (12) ‘esmek’ (وزیدن): *esmağ* اَسماق -fethalı hemze ile-.

Ha Harfi: ‘karıştırmak’ (همزدن): *karışdırmağ* قارشدرماق ve *eşmağ* اِشماق -kesreli همزدن -zammeli sin ve ta ile- da kullanırlar.

Ya Harfi: (13) ‘öğretmek’ (یاد دادن): *örgétmağ* اُورگتماق -zammeli hemze ve kesreli Farsça kaf ile-, ‘öğrenmek’ (یاد گرفتن): *öğrenmağ* اوگرنماق -zammeli hemze ve kesreli Farsça kaf ile-, (14) *örđenmağ* اورگتماق (sükun-i kâf-i Farsi) ve fethalı ra ile- ve *örđenmağ* اورگتماق da söylüyorlar.

3. Fasıl

fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek (Der emşile-yi çend ez ef'âl be cihet-i ziyâdeti-yi tavzih)

(15) örneğin vurmak (زدن) mastarı olan *vurmağ* وُرْماق fiilinin dokuz vechesi şu biçimdedir: **geçmiş zaman fiili** (fi' l-i mâzi)

(16) *vurdu* وردی (زد)

vurdılar وردیلر (زدند)

vurdın وردین (زدی)

vurdız وردیز (زدید)

vurdum وردوم (زددم)

vurduğ وردوخ (زدیم)

gelecek zaman (fi' l-i mustekbel)

vurar ورار (میزند)

vurarlar ورارلر (میزنند)

(17) *vurarsan* ورارسن (میزنی)

vurarsız ورارسیز (میزنید)

vurram ورمم (میزنم)

vurruğ ورموخ (میزنیم)

fail ismi (ism-i fâ' il)

vuran ووران (یکنفر زننده)

vuranlar وورانلر (جماعت زننده)

meful ismi (ism-i mef' ul)

vurulmuş وورلمیش (یکنفر زده شده)

(18) *vurulmuşlar* وورولمیشلر (جماعت زده شده)

emir fiili (fi' l-i emr)

vursın ورسین (بزند)

vursınlar ورسینلر (بزینند)

vur وور (بز)

vurın وورین (بزینید)

(MN6563 85r) *vurum* ورووم (بزیم)

vurağ وراخ (بزیم)

emir filinin olumsuz (fi' l-i nehy))

(نزند) ورماسین *vurmasın* (19)

(نزنید) ورماسینلر *vurmasınler*

(نزن) ورمما *vurma*

(نزنید) ورماسیز *vurmasız*

(نزنم) ورمیم *vurmıyam*

(نزنیم) ورمیاخ *vurmıyaḥ*

geçmiş zamanın olumsuzu (fi' l-i ceḥd)

(نزد) ورمدی *vurmadı*

(نزدند) ورمدیلر *vurmadıler*

(نزدی) ورمدین *vurmadın* (20)

(نزدید) ورمدیز *vurmadız*

(نزدم) ورمدم *vurmadım*

(نزدیم) ورمدیخ *vurmadıḥ*

geniş zamanın olumsuzu (fi' l-i nefy)

(نمیزند) ورمز *vurmaz*

(نمیزند) ورمزلر *vurmazler*

(نمیزنی) ورمسن *vurmasın*

(نمیزنید) ورمیز *vurmayız*

(نمیزنم) ورمارم *vurmaram*

(نمیزنیم) ورماریخ *vurmarıḥ* (MN11350 8r 1)

soru fiili

(آیا میزند) ورارمی *vurar mı*

(آیا میزنند) ورارلرمی *vurarler mi*

(آیا میزنی) ورارسنمی *vurarsan mı*

(آیا میزنید) ورارسیزمی *vurarsız mı*

(آیا میزنم) ورارم می *vuraram mı*

(آیا میزنیم) ورارخمی *vurarıḥ mı*

ve (2) 'götürmek' (بردن) anlamında olan *aparmaq* آپارماق mastarından başka bir örnek:

geçmiş zaman fiili

آپاردی *apardı*

آپاردیلر *apardiler*

آپاردین *apardın*

apardız آپاردیز

apardım آپاردم

(3) *apardıḥ* آپاردخ

gelecek fiili

aparar آپارار

apararler آپارارلر

apararsan آپارارسن

apararsız آپارارسیز

apararam آپارارام

apararıḥ آپارارخ

Fail ismi (ism-i fā' il)

(4) *aparan* آپاران

aparanler آپارانلر

meful ismi (ism-i mef' ul)

apardılmış آپاردلمیش

apardılmışler آپاردلمیشلر

emir fiili (fi' l-i emr)

aparsın آپارسین

aparsınler آپارسینلر

apar آپار

(5) *aparız* آپاریز

aparam آپارام³³

aparaḥ آپاراخ³⁴

emir filinin olumsuzu (fi' l-i nehy)

aparmasın آپارماسین

aparmasınler آپارماسینلر

aparma آپارما

(MN6563 86v) *aparmasız* آپارماسیز

aparmıyam آپارمیم

aparmıyaḥ آپارمیاخ

(6) geçmiş zamanın olumsuzu (fi' l-i ceḥd)

³³ MN11350 numaralı nüshada yanlışçasına *apararam* آپارارام biçiminde yazılmıştır.

³⁴ MN11350 numaralı nüshada yanlışçasına *apararıḥ* آپارارخ biçiminde yazılmıştır.

aparmadı آپارمدی

aparmadiler آپارمدیلر

aparmadın آپارمدین

aparmadız آپارمدیز

aparmadım آپارمدیم

aparmadıḡ آپارمدیخ

geniş zamanın olumsuzu (fi' l-i nefy)

(7) *aparmaz* آپارمز

aparmazler آپارمز لر

aparmasın آپارمسین

aparmasız آپارمسیز

aparmaram آپار مارم

aparmarıḡ آپار مار یخ

soru fiili

aparar mı آپار ارمی

apararler mi آپار ار لر می

(8) *apararsan mı* آپار ارسنمی

apararsız mı آپار ارسیز می

aparram mı آپار رم می

aparrıḡ mı آپار رخ می

'bulmak' (پیدا کردن) anlamında olan *tapmaḡ* mastarından başka bir örnek:

geçmiş zaman fiili

(9) *tapdı* تاپدی

tapdiler تاپدیلر

tapdın تاپدین

tapdız تاپدیز

tapdum تاپدوم

tapduḡ تاپدوخ

gelecek zaman fiili

tapar تاپار

taparler تاپار لر

taparsan تاپار سن

(10) *taparsız* تاپارسيز

taparam تاپارم

taparîḥ تاپارخ

fail ismi (ism-i fā' il)

tapan تاپان

tapanler تاپانلر

meful ismi (ism-i mef' ūl)

tapılmış تاپلميش

tapılmışler تاپلميشلر

emir fiili (fi' l-i emr)

(11) *tapsın* تاپسين

tapsınler تاپسين لر

tap تاپ

tapız تاپ يز

tapım تاپم

tapah تاپاخ

emir filinin olumsuzu (fi' l-i nehy)

tapmasın تاپماسين

tapmasınler تاپماسينلر

tapma تاپما

(12) *tapmasız* تاپماسيز

tapmıyam تاپ ميم

tapmıyah تاپمياخ

geçmiş zamanın olumsuzu (fi' l-i ceḥd)

tapmadı تاپمدي

tapmadiler تاپمديلر

tapmadın تاپ مدين

tapmadız تاپمديز

tapmadım تاپ مديم

tapmadıḥ تاپ مديخ

(MN6563 86r) (13) **geniş zamanın olumsuzu** (fi' l-i nefy)

tapmaz تاپمز

tapmazler تاپمزلر

tapmasın تاپمسن

tapmasız تاپماسیز

tapmaram تاپمارم

tapmarıh تاپماریح

soru fiili

tapar mı تاپارمی

taparler mi تاپارلرمی

(14) *taparsan mı* تاپارسنمی

taparsız mı تاپارسیزمی

taparam mı تاپارممی

taparıh mı تاپارخمی .

4. fasıl

Fiile gelen ekler (Der müta' allikāt be ef' āl)

örneğin (15) **zamirler**dir. Bil ki zamirler genel olarak üç sıygadır çünkü ya merfu (merfū^ʿ) veya mensup (menşūp) veya mecrurlar (mecrūr) ve her (16) biri ya bitişik (muttaşıl) veya ayrılardır (münfaşıl), iki çarpı üçten altı oluşur ve ayrı mecrur (mecrūr-i münfaşıl) gelmiyor o zaman beş bölüm kalıyor (17) ve her bölümün altı çekimi vardır. Bildiğin gibi Türkçede altı çekimden fazla yok, nitekim altıyı beşe çarparsak otuz oluşur, ama bildiğin ve yukarıda söylendiği gibi Türkçede **bitişik merfu zamiri** (zamīr-i merfū^ʿ-i muttaşıl) fiillerin sonlarına gelen bitişik zamirlerdir (zamīr-i muttaşıl), (18) ama Türkçenin altı **ayrı merfu zamiri** (zamīr-i münfaşıl-i merfū^ʿ) vardır; teklik 3. şahıs (mufred-i ġā'ib) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'enneş) (MN6563 87v) *o* او (ū) -vāv-i (19) mechüle ile-, ikili ve çokluk 3. şahıs (teşniye ve cem^ʿ-i ġā'ib) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'enneş) *olar* اولار (20) teklik 2. şahıs (mufred-i hāzır) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'enneş) *sen* سن , ikili ve çokluk 2. şahıs (teşniye ve cem^ʿ-i hāzır) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'enneş) (MN11350 8v 1) *siz* سیز , teklik 1. şahıs (mütekelim-i vaḥde) için *men* من Azerbaycanlıların dilinde *ben* بن ise Rumuların dilinde ve (2) çokluk 1. şahıs için *biz* بیز -yā-i mechüle ve zā-i mu'ceme ile-

kullanılır. Ama **bitişik mensup zamirlerinin** (zamîr-i menşûb-i muttaşıl) de (3) altı çekimi vardır: teklik 3. şahıs (mufred-i gâ'ib) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü'ennes) *onu* اونی - vāv-i mechûle ile- *vurdu onu* وردی اونی (4) yani 'vurdu onu' (زد او را) gibi, ikili ve çokluk 3. şahıs (teşniye ve cem' -i gâ'ib) için *oları* اولاری, *vurdu oları* وردی اولاری yani (5) 'vurdu onları' (زد آنها را) gibi, ve teklik 2. şahıs (mufred-i hâzır) eril (müzekker) ve dişil (mü'ennes) için *seni* سنی, *vurdu seni* وردی سنی, yani 'vurdu seni' (زد ترا) gibi, ve ikili (6) ve çokluk 2. şahıs³⁵ (teşniye ve cem' -i hâzır) (MN6563 87r) eril (müzekker) ve dişil (mü'ennes) için *sizi* سیزی -yâ-i mechûle ile- *vurdu sizi* وردی سیزی yani 'vurdu sizi' (زد شماها را) gibi , teklik 1. şahıs (mütakkelim-i vaḥde) için (7) *meni* منی Azerbaycanlıların dilinde *beni* ise Rumuların dilinde *vurdu meni* وردی منی veya *vurdu beni* وردی بنی (8) yani 'vurdu beni' (زد مرا) gibi, ve çokluk 1. şahıs (mütakkelim-i ma'a'l-gayr) için *bizi* بیزی *vurdu bizi* وردی بیزی yani 'vurdu bizi' (زد ما را) gibi kullanılır; unutmayalım (9) ki bu zamirler aynen **ayrı merfu zamirlerdir** (zamîr-i münfaşıl-i merfû') ki her birisinin sonuna ya یا ilave edilmiş. Ama **ayrı mensup zamirleri** (zemâyîr-i menşûb-i münfaşıl) (10) aynen bitişik mensup zamirleri (zemâyîr-i menşûb-i muttaşıl) gibidir, fakat ayrı mensup zamirleri fiilden önce geliyorlar *onu* (11) *vurdu* وردی اونی yani 'vurdu onu' (زد او را) gibi. **Bitişik mecrur zamirleri** (zamîr-i mecrûr-i muttaşıl) de altıdır: buna kıyasen *onun* اونین *oların* اولارین *senin* سینین *sizin* سیزین (12) *menin* منین *bizin* بیزین nihayet teklik ve çokluk 1. şahısta (mütakkelim-i vaḥde ve ma'a'l-gayr) istedikleri zaman son harf olan nun'u (13-14) mim'e dönüştürüp ve *menim* منیم ve *bizim* بیزیم biçiminde söylüyorlar.

Kural : bilmelisiniz ki bitişik mensup zamirleri (zemâyîr-i menşûb-i muttaşıl) bölümünde anlattığımız gibi mefuliyet (mef' ūliyet) ve mensubiyetin (menşûbiyet) işareti nesnenin (mef' ūl) sonunda sâkin ya'nın bulunmasıdır ve buna benzerleri. Zamirlerin dışında (15) ise *evi harâb éledüm*³⁶ أوی خراب إله دُم yani 'evi yıktım' (خانه غلیان را کشیدم) ve *gelyanı çekdim* غلیانی چکدیم yani 'nargileyi içtim' (کاغذ را نوشتم) (MN6563 88v) ve *yazdım* یازدیم yani 'kâğıdı yazdım' (کاغذ را نوشتم) (MN6563 88v) ve onu da bununla karşılaştır.

³⁵ 2. şahıs: hâzır: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır.

³⁶ *éledüm* إله دُم sözcüğü MN6563 numaralı nüshada *éledim* إله دیم biçiminde geçmektedir.

Kural : bil ki Türkçe sözcüklerde tamlayanın (mużāfun ileyh) işareti (17) zamirlerde veya gayri zamirlerde tamlanandan (mużaf) önce gelip ve sonunda ya ve nūn-i sākinen bulunduruyor: (18) *onun oğlı* اونين اوغلى yani ‘onun ođlu’ (پسر او) ve *Zéyd’in kitabı* زيدين كتابي yani ‘Zeyd’in kitabı’ (كتاب زيد), birinci örnek zamirler için, ikinci örnek ise (19) gayri zamirler için. Ama tamlananın (mużaf) işareti tamlayandan (mużāfun ileyh) sonra gelmesidir ve nesne (mef’ ul) olmadığı zaman (20) sonuna sākin ya ilave edilir: *Zéyd’in kitabı yağşıdur* زيدين كتابي ياخشى دور yani ‘Zeyd’in kitabı iyidir’ (يعنى كتاب زيد خوب است) (MN11350 9r 1) ve nesne (mef’ ūl) olduğu zaman yahut da sākin ya’dan sonra -dA (در) anlamına gelen –de (ده) (2) veya –dAn (از) anlamına gelen –den (دن) veya ya با anlamına gelen *hā-i müfīd* (هاي مفيد) ve bunlar gibi eklenirse nesne (mef’ ul) bile olmasa tamlananın (mużaf) sonuna nun ve yā-i ma’ en ilave edilir: (3) birinci kısım için örnek: tamlanan (mużaf) nesne olursa: *Zéyd’in kitabını* (4) *yazdım* زيدين كتابي نه؟ يازديم yani Zeyd’in kitabını yazdım (کتاب زيد (را نوشتم), ve ikinci örnek: *Zéyd’in başında* زيدين باشينده yani Zeyd’in başında (در سر زيد) ve *Ömerin (5) ayağından* ³⁷ عمرين اياغيندين yani Ömerin ayağından (از پای عمر), *Bekir’in évine* بكرين اوينه yani Bekir’in evinde (در خانه بكر) , zaman zaman ya’yı kaldırıp (6) ondan önceki harfi kesreli bırakıyorlar ve bu da yā’nın çıkarılmasına delalet eder, birinci örnekte *Zéyd’in kitabın yazdım* زيدين كتابن يازديم –kesreli nun ile-gibi (7) ve ikinci örnekte (MN6563 88r) *Zéyd’in başında* زيدين باشينده .

Kural : bil ki tamlananın (mużaf) sonunda yā-i (8) meksūre veya hā-i sākinen olduğu zaman sin’e dönüştürülür: *Zéyd’in du‘ası yağşıdur* زيدين دعاسی ياخشى دور (9) yani Zeyd’in du‘ası iyidir (دعای زيد خوبست) ve *Zéyd’in du‘asını oğudum* زيدين دعاسینی اوخودوم (دعای زيد را خواندم) birinci (10) örnekte nun’suz ya nesne olmayan tamlanana (mużaf) eklenmiş ve ikinci örnekte (11) nun ve yā-i ma’ en nesne olan tamlanana (mużaf) eklenmiş ve hā-i sākinen ilave olunan üçüncü kısımda *Zéyd’in (12) alması yağşıdur* زيدين الماسی ياخشى دور yani Zeyd’in elması iyidir (سيب زيد خوب است) gibi, ve bu kural her zaman geçerlidir ki her hangi bir sözcüğün sonunda (13) vav, elif ve hā-i sākinen olursa tümcenin (cümle) zorluğunu gidermek için ya’dan önce -sInI ekini sözcüğe ilave ediyorlar: (14) *Zéyd’in atası gördüm* زيدين اتاسی گوردم ve *yeldā gécresi* يلداه گجه سی , emusi موسى gibi ki bu kelimelerin sonu elif ve ha ve vav’dır.

³⁷ *ayağından* sözcüğü MN11350 nüshasında yanlış olarak *ayağında* biçiminde yazılmıştır.

(15) **Kural**: tamlanan (mużaf) ve tamlayan (mużāfun ileyh) tekrarlandığı zaman ‘Zeyd’in oğlunun yazı hattı iyidir’ (خط کتاب پسر زید خوب است) veya (MN6563 89v) ‘Ömerin kemer kamasının sapı kötüdür’ (دسته خنجر کمر عمر بد است) gibi örneklerde Türkçede ilk önce en son tamlayana (mużāfun ileyh) yā ve nūn ekleyerek kullanılır. Ve kimi (16) Türklerin dilinde vav ve nun ekleniyor ve ondan sonra eskilerde nin ekini ekleyerek şu şekilde kullanılır *Zeyd’in oğlanın kitabın hātı yaḥşıdır* [Zeyd’in oğlanının yazı hattı iyidir] زیدین اوغلانین کتابین خطی یاخشی دور ya ve nun eklediklerinde, ve vav ve nun ekledikleri zaman (18) *Ömerin Bistūn hāncerinūn destesi pisdür* [Ömerin Bistun kamasının sapı kötüdür] عمرون بیستون خنجرنون دسته سی bu iki örnek nesne (mef’ül) olmayan tamlanan (mużaf) için. Ve *Zeyd’un oğlanın kitabının hātini oḥudum* زیدون اوغلانون کتابنون خطنی اوخدوم yani ‘Zeyd’in oğlunun yazı hattını okudum’ (خط کتاب پسر زید را خواندم) bu örnek de nesne olan tamlanan (mużaf) için.

(20-MN11350 9v 1) **Kural**: zamirler konusunda ilgili (muta‘allike be bāb-i zamāyir): Bil ki kelimeye eklenen özne, tamlayan (mużāfun ileyh) veya müpteda olursa ve sonunda sākin ya bulundurursa Farsçadaki sakin şinin anlamını ifade eder; *ağrıdı gözi* آغردی گزی yani (2) ‘gözü ağrıdı’ (چشمش درد کرد) ve (MN6563 89r) oğlanın gözi اوغلانین گزی yani (3) ‘gözü ak oldu’ (چشمش سفید شد) gibi. Ve hem de nesne işaretidir yani Arapçadaki nesne işareti olan nasp (naşb) rolündedir: (4) *çek gelyanı* چک غلیانی gibi ama eğer sözcüğe eklenen sākin ya nesne olursa ya’dan önce (5) kesreli nun da ilave ediyorlar: *gözini kor éledum* چشمش را کور کردم) yani ‘gözünü kör ettim’ (چشمش را کور کردم) gibi,

Kural: (6) Bil ki mastarlarda mim olan olumsuz harfi, mastar işaretinden önce gelir ve aynı eylemi yapıyor: (7) ‘vurmak’ (زدن) anlamında olan *vurmaḥ* ورماخ و *vurmamaḥ* ورمماق yani ‘vurmamak’ (نزدن) biçiminde söylüyoruz.

Kural: bil ki lām-i sākineyi (8) mastar işaretini kaldırdıktan sonra fiilin köküne eklersek yedi vechenin herhangi birisinde edilgen fiili (mechūliyet-i ef’al) yapmış oluruz: (9) örneğin *vurdu* وردی yani ‘vurdu’ (زد) *vuruldu* ووردی yani ‘vuruldu’ (زده شد), ‘vurur’ (میزند) anlamına gelen *vurar* ورار (10) *vurulur* وورلور yani ‘vurulur’ (زده میشود), *vur* ور yani ‘vur’ (بزن) (MN6563 9ov) *vurul* وورول yani ‘vurul’ (زده شو), *gerek vursun* گرک وورلسون (11) *gerek vurulsun* (باید بزند) yani ‘vurması gerek’ (گرک وورلسون)

Kural : Geçmiş zaman çekimine fethalı sin eklendiğinde Türklerin şart harfi (ḥarf-i şart) oluşur ve şart harfini ekledikten sonra geçmiş zamanın işareti olan dalı kaldırıp teklik 3. şahıs çekiminde ya'yı (6) ha'ya dönüştürüyorlar ve mastar işaretini kaldırdıktan sonra sonuna –sA ekini ilave ediyorlar, (7) aslı *vurdu* وردى olan *vursa*'ya ورسه şart eki sin'i getirince dal düşer ve ya ha'ya dönüşür ve (8) geçmiş zamanın anlamı gelecek zaman olarak değişiyor yani 'eğer vursa' (اگر بزند) ve *vurdılar* وردیلار fiilinden *vursalar* ورسه لار yani 'eğer (MN6563 92v) vursalar' (اگر بزندند) (9) ve *vurdın* وردین fiilinden *vursan* ورسن ki –sin eki eklendikten sonra dal ve ya harfleri düştü ve teklik 2. şahıs işareti olan nun harfi kaldı, (10) ve *vurdız* fiilinden *vursaz* ورساز ve *vurdum* fiilinden *vursam* ورسام yani 'eğer vursam' (اگر بزئم) ve *vurduḡ* fiilinden *vursaḡ* ورساخ yani (11) 'eğer vursak' (اگر بزئم).

Kural : Yukarıda söylediğimiz gibi Türkçede tamlayan (mużāfun ileyh) tamlanandan (mużaf) önce gelir zikr edilen eklerle birlikte (12) ve sıfat da mevsuftan (mevşūf) önce gelir onlara hiç bir harf eklemeyen: (13) *gétđi yaḡşı oġlan* گندى ياخشى اوغلان yani 'gitti iyi oġlan' (رفت پسر خوب), veya *gördüm yaḡşı oġlanı* گوردوم ياخشى اوغلانى yani 'gördüm iyi oġlanı' (دیدم پسر خوب را) (14) birinci örnek nesnesi olmayan <tümce> için ikinci örnek ise nesneli <tümce> için.

Kural : Teklik 1. şahıstaki mim kendinden öncekini kesreli yapıyor: (15) *canım* حال من ve *ḡalım* حال من yani 'canım' (جان من) ve 'keyfim' (حال من) gibi.

Kural : Türkler genelde (16) elifi fethaya vavı zammeye ve yayı kesreye dönüştürüyorlar ve transkripsiyonda yazılıp da (17) ama okunurken telaffuz edilmeyen bu kısım harflere meçhüle derler.

Kural : Türkçede ḡa ve ḡaf harfleri aynı mahreçliler (hem mahreç) ve (18) anlamlarında değişiklik yaranmadan biri öbürüne dönüşebiliyor.

İkinci Bab³⁸

Şeylerin Adları

(MN6563 92r) şu da on fasıldan oluşur:

³⁸. İkinci babda MN6563 nüshasında sözcüklerin Arapçaları da yazılmaktadır. Arapçaları yazılmayan sözcüklerin ise MN6563 nüshasında yazılmamaktadır.

Birinci Fasıl: (19) Gökbilimi Adları (der ism-i semāviyāt)

‘gök’ (آسمان): *gök* گوك –birinci zammeli Farsça kaf ikinci ise harekesi düşürülmüş kaf (kāf-i zede şode) ile- ve Arapçası *sema*’ (سما) ve çoğulu *semāvāt*’tır (سماوات) ve *fēlek* (فلك) de derler, ‘güneş’ (آفتاب): *gün* گون – zammeli (20) Farsça kaf ile- ve bu ortak kelimedir gün’lere (روز) de *gün* گون derler ve Arapçası *şems* (شمس) olarak meşhurdur *şāriḳ* (شارق) ve *şerḳ* (شرق) ve *yūḥ* (يوح) ve *beyzā* (بيضا) ve *zēkā* (ذكا) -zāl-i mu’ceme ile- da kullanırlar, ‘ay’ (ماه): *āy* آى -memdūde elif ile- ve bu kelime de (MN11350 11r 1) ortaktır hem gök aylarına hem de insan aylarına ikisine de *ay* آى derler Arapçası *ḳamer*’dir (قمر), ‘yıldız’ (ستاره): *ulduz* الدوز – zammeli hemze ve harekesi düşürülmüş lam ile- ve Arapçada *kōvkeb* (كوكب) ve *necm* (نجم) ve *şehab* (شهاب) ve *derri* (درئى) söylüyorlar, (2) ‘bulut’ (ابر): *bulut* بلوت – zammeli bā-i muvahhade ve lam ile- ve Arapçada *seḥāb* (سحاب) ve *ḡeym* (غيم) -ikisinde de birinci harf fetha ile- ve *ḡeyn* (غين); bütün göğü kaplayan buluta *ḡemām* (غمام) ve beyaz buluta *mīḡ* (مieg) -kesreli mim ile- ve *mozn* (مزن) -zammeli mim ile-; ve gölge eden buluta ‘*ārīz* (عارض) derler, ‘ateş’ (آتش): *ot* أت -zammeli hemze ve sükūn-i ta ile-, ‘rüzgar’ (باد): *yēl* يل -kesreli ya ve sükān-i lam ile- ve Arapçada *reyḥ* (ريح) ve çoğulu *riyaḥ*’tır (رياح) fakat Arapçada her yönden esen rüzgar farklı adla adlandırılır nitekim doğu taraftan esen rüzgar *şabā* (صبا) ve onun karşıtı *debūr* (دبور) ve kible yönden esen rüzgar *şemāl* (شمال) ve onun karşıtı *cunūb* (جنوب) ve karşı rüzgara *nekbā* (نكبا) -fethalı nun ile- ve kasırgaya ‘*āşār* (اعصار) -kesreli hemze ile- derler, ‘su’ (آب): (3) *su* سو³⁹ -zammeli sin ile-, ‘toprak’ (خاك): *topraḳ* تُپراق⁴⁰ -zammeli ta ve sükūn-i ba ile-, ‘yağmur’ (باران): *yaḳış* ياقيش -kesreli ḳaf ile- ve Arapçası *meṭer* (مطر) çoğulu ise *emṭār* (امطار), ‘kar’ (برف): *ḳar* قار Arapçası ise *selḥ* (تلخ) -fethalı şa ile-, ‘dolu’ (تگرگ): (4) *dolu* دولو -zammeli dāl-i mūhmele ile- Arapçası ise *bered* (برد) -fethalı ba ve ra ile-, ‘yıldırım’ (برق): *ıldırım* ايلدرم -kesreli hemze, dal ve ra ile- ve Arapçası da *berḳ*’dir (برق), ‘göy gürlledi’ (آسمان صدا كرد): *göy gürldedi* گوى گرلددى - zammeli iki (5) Farsça kaf ve ra ile- Arapçası da *ra*’d’dir (رعد).

İkinci Fasıl: İnsan ve Diğer Canlıların Uzuv ve Organlarının Adları (der ism-i ‘azā ve cevārīḥ-i insan ve diğeri cāneverān)

³⁹ *su* سو: bu sözcük MN6563 nüshasında bulunmamaktadır.

⁴⁰ *topraḳ* تُپراق: bu sözcük MN6563 nüshasında bulunmamaktadır.

‘saç’ (گیس): (6) *saç* -Farsça cim ile- Arapçası ise ‘*izar* (عذار), ‘tüy’ (موی): *tük* - zammeli ta ile- ‘dökmek’ (ریختن) fiilinin 2. şahıs emir fiilinin çekimi de bu biçimdedir yani ‘dök’ (بریز)⁴¹ Arapçada ise *şer* (شعر) -fethalı şin ile- söylüyorlar, ‘deri’ (پوست) *deri* (دری) - fethalı dal ile- Arapçası ise *cild* (جلد) ve çoğulu *culūd* (جلود), ‘baş’ (سر): (7) *baş* (باش) Arapçası ise *re’s* (رأس) ve çoğulu *ru’ūs* (روس), ‘beyin’ (مغز): *béyin* (بئین) -kesreli bā-i muvahhade ve ya ile- Arapçası ise *moḥ* (مخ) ve çoğulu *emḥāḥ* (امخاخ), ‘alın’ (پیشانی): *ānni* (آن) -memdüde elif ve şeddeli nun ile- ve Arapçası *cebin* (جبین) ve *nāşiye* (ناصیه), ‘kaş’ (ابرو): *kaş* (قاش) Arapçası ise *ḥācib* (حاجب) ve bu ortak kelimedir önleyen ve kapıcıya da *ḥācib* (حاجب) derler, (8) ‘göz’ (چشم): *göz* - zammeli Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş za (zā-i zede şode) ile- Arapçası ise ‘*eyn* (عين) ve çoğulu *e’yān* (اعیان), ‘göz bebeği’ (حذقه چشم): *gile* -kesreli Farsça kaf ve fethalı lam ile- ortak kelimedir Arapçası *ḥedke* (حذقه), (9) ‘kiprik’ (مژگان): *kiprik* -kesreli Arapça kaf ile- Arapçası ise *hodob* (هدب) çoğulu *ehdāb* (اهداب), ‘kulak’ (گوش) *ḫulaḫ* (قلاق) -zammeli ḫaf ile- Arapçası ise *ozn* (اذن) -zammeli hemze ile-, ‘saç’ (زلف): *birçek* (بیرچک) -kesreli bā-i muvahhade ile- (MN6563 93r) Arapçası ise ..., ‘burun’ (دماغ)⁴²: *burun* (برون) (10) -zammeli be ve ra ile- Arapçası ise *e’nf* (انف) -fethalı hemze ile-, ‘ağız’ (دهن): *ākız* (آقز) -memdüde elif ile- Arapçada ise *fem* (فم) ve *ḥebk* (حبک) derler, ‘dudak’ (لب): *dudaḫ* (دوداق) -zammeli dal ve vāv-i mechüle ile- Arapçası ise *şefe* (شفه) -fethalı fa ve şin ile-, ‘diş’ (دندان): *diş* (دیش) -kesreli dal ile- Arapçada ise *sen* (سن) çoğulu *esnān* (أسنان) ve *zers* (ضرس) -fethalı źad ile- çoğulu *eźrās* (اضراس) ve *şeger* (صغر) de söylüyorlar, ‘dil’ (زبان): (11-12) *dil* (دیل) -kesreli dal ile- Arapçada *lisan* (لسان) -kesreli lam ile- derler, ‘dilcik’ (زبان کوچک): *dilçek* (دیلچک), ‘boğaz’ (گلو): *boḫaz* (صورت) *üz* -zammeli ba ile- Arapçası ise *ḥolḫūm* (حلقوم) -zammeli ha ile-, ‘yüz’ (وجه) -fethalı vav ile- ve ön dişlerle öğütücü dişlere paralel olarak bulunan yüzün bir kısmına Farsçada lop (لپ) denir Türkçede ise *ord* (أرد) -zammeli hemze ile- derler, ‘sakal’ (ریش): *saḫḫal* (سقال) (13) -fethalı sin ve şeddeli ḫaf ile- Arapçası ise *liḫye* (لحیه) -kesreli lam ile-, ‘bıyık’ (سبیل): *bıyığ* (بیغ) -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile- ve kimileri burut (بروت) de derler Arapçası *şārb* (شارب), ‘boyun’ (گردن): *boḡın* (بوئین) (14) -zammeli ba ile- Arapçası ise *ceyd* (جید) ve *reḫebēh* (رقبه) -fethalı ra ve ḫaf ile-, (MN6563 94v) ‘omuz’ (شانه):

⁴¹ Yani ‘dök’ (بریز): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

⁴² MN6563 nüshasında Farsçası *Bīnī* (بینی) olarak geçmektedir.

çiyin چیین -kesreli Farsça cim veya harekesi düşürülmüş ya ile- ve *çigin* چگین -kesreli Farsça cim ile- ve *kürek* کُرک -zammeli (15) Arapça kaf ve fethalı ra ile- de derler Arapçası ise *ketif* (کتف) -birinci harf fethalı ikinci ise kesreli ile-, ‘el’ (دست): *el* آل - fethalı hemze ve sükün-i lam ile- Arapçası ise *yed* (يد) -fethalı ya ile-, ‘sağ el’e (دست راست): *sağ el* ساق ال ve (16) ‘sol el’e (دست چپ): *sol el* سل ال -zammeli sin ile- derler Arapçada ise *yedi yomna* (يد يمنى) ve *yedi yosra* (يد يسرى) derler, ‘kol’(بازو): *kol* قل -zammeli kaf ile- Arapçası ise ‘*azod* (عضد) -birinci harf fethalı ikinci ise zammeli ile-, ‘dirsek’ (آرنج): *dirsek* ديرسک -kesreli sin ile- Arapçası ise *mirfêk* (مرفق) çoğulu ise *merâfîk* (مرافق), ‘bilek’ (مچ دست): *bilek* بيلک -fethalı (17) lam ile- Arapçası ise *zend* (زند) çoğulu *zinād* (زند) , ‘avuç’ (كف دست): *ovuç* أوج -zammeli hemze ile- Arapçada ise *rāheh* (راحة), ‘elin arkası’ (پشت دست): *el-dalı* الدالی -fethalı hemze ve sükün-i lam ile- Arapçası ise *zehre’l-yed* (ظهر اليد), ‘parmak’ (انگشت): *barmağ* بارماق Arapçası ise *enmele* (انمله) -birinci harf fethalı ile- ve *işbe* (اصبع) -birinci harf kesreli ile- çoğulu *enāmil* (انامل) ve *eşabi* (اصابع) ve Arapçada herhangi bir parmağın başka bir adı vardır Türkçede ise ‘küçük parmak’ (انگشت کوچک) (18) *çilik barmağ* چليک بارماق - kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *hinzir* (خنصر) ve onun yanındakine *binşir* (بنصر) söylüyorlar çoğulu *benāşir*, ‘orta barmak’ (انگشت وسط): *orta barmağ* اورتا بارماق - zamme ile- Arapçası ise *vostā* (وسطی) -zamme ile- ve onun yanındakine *sebābih* (سبایه) ve onun yanındakine *ibham* (ابهام) derler, ‘tırnak’ (ناخن): *dırnağ* ديرناق -kesreli dal ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *zifr* (ظفر) çoğulu (MN6563 94r) *eẓfār* (اظفار) (19) ‘yumuruk’ (مشت): *yumuruğ* يموروخ -zammeli ya ve mim ile- Arapçası ise *vekez* (وَكز) -fethalı vav ve kaf ile- , ‘koltuk’ (بغل): *koltuğ* قلتق -zammeli kaf ve harekesi düşürülmüş lam ile- Arapçası ise *ibṭ* (ابط) -kesre ile-, ‘koltuk altı’na da (زیر تحت) *koltuğ āltı* قلتق آلتی -memdüde elif ile- söylüyorlar Arapçası ise *teht-i ibṭ* (تحت) (20) ‘göğüs’ (سینه): *döş* دُش -zammeli dal ve sükün-i şin ile- Arapçası ise *şedr* (صدر) -fethalı hemze ve sükün-i mim ve kesreli cim ile- Arapçası ise *sedā* (ثدى) -fetha ile-, ‘yürek’ (دل): *ürek* أورك (MN11350 11v 1) -zammeli hemze ve fethalı ra ile- Arapçada ise *kelb* (قلب) derler ve amaç et parçası olmayıp da insan tabiatının istediği şey anlamına gelirse Türkçede ona *göğül* گوگل (2) -zammeli Farsça kaflar ile- derler, ‘kara ciğer’ (جگر): *kara ciger* قارا جگر ve Arapçada ‘ak ciğer’ (شش): *ağ ciger* اق جگر ve onun bir parçasına *filzeh* (فلذه) derler, ‘böğrek’ (قلوه): *böyreg* بويرگ -zammeli ba ve harekesi

düşürülmüş ya ve (3) fethalı ra ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf ile- ve kimileri *böyrek* بویرک de derler Arapçası ise *kolyeh* (كلييه) -zamme ile-, ‘dalak’ (سپرز): *dalağ* دالاق Arapçası ise *tiḥal* (طحال) -kesre ile-, ‘göbek’ (ناف): *göbek* گویک -zammeli Farsça kaf (4) ve kesreli ba ile- Arapçası ise *sorreh* (سرّه) -zamme ile-, ‘bağırsak’ (روده) : *bağarsak* باقارساق Arapçası ise *ma‘ā* (معا) çoğulu *im‘ā* (امعا), ‘karın’ (شکم): *karın* قارین Arapçası ise *beṭn* (بطن) çoğulu *buṭūn* (بطون), ‘yan’ (پهلوی): *yan* یان Arapçası ise *cenb* (جنب ایمن), ‘sağ yan’ (پهلوی راست): *sağ yan* ساق یان Arapçası ise *cenb-i eymen* (جنب ایمن), ‘sol yan’ (پهلوی چپ): *sol yan* سُل یان (5) - zammeli sin ile- Arapçası ise *cenb-i eyser* (جنب ایسر) *kaburga* (دنده): *kaburga* قبورقه Arapçası ise *zil‘* (ضلع) çoğulu *eżlā‘* (اضلاع), ‘bel’ (کمر): *bel* بل -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş lam ile- Arapçası ise *hişr*’dir (خِصْر) -kesre ile-, ‘sik’ (ذکر): *sik* سیک -kesreli sin ile- Arapçası ise *zıkr* (ذکر), ‘taşak’ (خایه): *daşşak* داشاق -şeddeli şin ile- Arapçası ise *haşiye* (خصیه), (6) ‘am’ (فرج): *āmcuğ* أمجوق -memdüde elif ve sükūn-i mim (MN6563 95v) ve zammeli cim ile- ve *dıllağ* دلاق -kesreli dal ve şeddeli lam ile-, ve amşaka (امشاقه) -fethalı hemze ile- (7) üçü de kullanılır Arapçada ise *ferc* (فرج) ve *şekr* (شکر) -fethalı şin ile- söylüyorlar, ‘göt’ (کون): *göt* گوت -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise *meğ‘ad* (معد) -fetha ile-, ‘ayak’ (پا): *ayağ* آياق - fethalı hemze ile- Arapçası *ricl* (رجل) -kesre ile- çoğulu *ercel* (ارجل) ve söylendiği kurala göre ‘sağ ayak’a (پای راست) (8) *sağ ayağ* ساق آياق ve ‘sol ayak’a (پای چپ) *sol ayağ* سل آياق derler Arapçası ise *ricl-i eymen* ve *eyser* (رجل ایمن و ایسر), *yomna* ve *yosra* (یمنی و یسری) -birinci harf zamme ile- de söylüyorlar, ‘but’ (ران): *bud* بود -zammeli ba ile- Arapçası ise *fehż* (فخذ), ‘diz’ (زانو): *diz* ديز -kesreli dal ile- Arapçası ise *rokbe* (ركبه), ‘baldır’ (ساق پا): *baldır* بالدر -kesreli dal ile- Arapçası da *sāğ*’dır (ساق), (9) ‘topuk’ (قوزک): *topuğ* تپوق ve *tapuğ* تاپوق Arapçası ise *ka‘b* (كعب), ‘taban’ (پاشنه): *daban* دابان Arapçası ise ‘*aķib* (عقب), ‘kemik’ (استخوان): *sümüg* سُمُوگ -zammeli sin ve mim- Arapçası ise ‘*ażm* (عظم) çoğulu ‘*iżām* (عظام), ‘başın arkası’ (پیش رو) *kaḥaḥ* قاباخ (10) ve bu ortak kelimedir kabak (كدو) anlamına da gelmiştir Arapçası ise *emām* (امام) -fetha ile-, ‘damar’ (رگ): *damar* دamar -fethalı dal ile- Arapçada tüm damara ‘*irğ* (عرق) çoğulu ‘*urūğ* (عروق) ama atar damarlara *şeryan* (شریان) ve durgun damarlara *ovredēh* (اورده) söylüyorlar çoğulları *şerā‘in* (شرائین) ve *ovredāt* (اوردات).

Üçüncü fasıl: Giysi Adları (der ism-i libāsha)

bütün (11) giysilere *paltar* پالتار derler Arapçası ise *sevb* (ثوب) , ‘gömlek’ (پیراهن): *köyne* کونیک -zammeli Arapça kaf ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *ķemiş* (قميص), ‘eşofman’ (زیرجامه) (12) *tunman* تونمان -zammeli ta ile- Arapçada ise *serāvil* (سراويل), *ķeṭāb* (قطاب) ve *ceyb* (جيب) derler, ‘şapka’ (كلاه): börk -zammeli ba ve Arapça kaf ile- Arapçası ise *ķelensuh* (قلنسوه) -birinci ve ikinci fetha ile- gece şapkasına de *gece börki* گنجه بورکی derler, ‘etek,cübbe’ (قبا): *don* -zammeli dal ile- Arapçası ise *yelmik* (يلميق) -fetha ile-, (13) ‘kürk’ (پوستين) : *kürk* کورک (MN6563 95r) -zammeli Arapça kaf ve vāv-i sākin ile- Arapçası ise *ferv* (فرو) , باشماق *başmaķ* (كفش) : ayakkabı , -fethalı hemze ile- , *ayakķabi* (پا افزار) : ‘çarık’ Arapçada ise *teshin* (تسخين) -kesreli ta ve sükün-i sin ile- ve *heffeş* (خفش) -fetha ile- derler, (14) ‘kadınların baş örtüsü’⁴³ (دستمال سر زنها) : *poşı* پوشی -zammeli Farsça ba (bā-i Farsī) ile- Arapçası ise *mi‘cer* (معجر), ve gözler ve kiprikleri kapatmadan yüz kısmına tutan bölüme de *yaşmaķ* ياشماق derler.

(15) Dördüncü Fasıl: Hayvan Adları (der ism-i ḥayvanāt)

‘at’ (اسب) : *āt* آت -memdūde elif ile- ve erkek at yavrusu: *day* دای ve dişi at yavrusu: (16) *ķulan* قولان -zammeli ḳaf ile- ve Arapçada at’a *feres* (فرس) ve katır’a (دوه) *deve* (شتر) : ‘deve’ , derler , *be‘l* (بعل) -birinci fetha ve ikincisi sükün ile- (قاطر) da fethalı dal ve vav ile- Arapçası ise *cemel* (جمل), ‘öküz’ (گاو نر) : *öküz* اوكوز -zammeli hemze ve Arapça kaf ile-, inek (گاو ماده) : *iynek* اينك (17) -kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve kesreli nun ile- Arapçada tüm sığıra *beķereh* (بقره) ve *şūr* (ثور) ve bozağı’ya *‘icel* (عجل) derler, ‘dağ ineği’ (گاو كوهی) : *maral* مرال - fethalı mim ile-, ‘eşek’ (خر) : *ķoşek* كوشك -kesreli hemze ve şin ile-, ‘sıpa’ (كره خر) : *ķoşek* -zammeli (18) Arapça kaf ve fethalı şin ile- Arapçada ise eşeğe *ḥimār* (حمار) derler, ‘koyun’ (گوسفند) : *ķoyin* قوين -zammeli ḳaf ile- Arapçada ise *genem* (غنم) ve koç’a *ze‘n* (ضان) derler, ‘dağ koyunu’ (گوسفند كوهی) : *avo* اوو ve kimileri zammeli hemze ile söylüyorlar, ‘keçi’ (بز) : *geçi* گچی -kesreli (19) Farsça kaf ve Farsça cim ile- Arapçada ise *mā‘iz* (ماعز) ve yavrusuna *cedā* (جدی) ve ‘kuzu’ (بره) : *ķuzi* (آهو) : *ceyran* -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *ḥeml* (حمل) -fetha ile-, ‘ceylan’

⁴³ ‘kadınların baş örtüsü’ (دستمال سر زنها) : bu sözcük MN6563 nüshasında çarķed (چارقد) olarak geçmektedir.

(شیر) ‘aslan’ derler, (غزال) *gezāl* ve (ظبی) *zebā* ise Arapçada -fethalı cim ile- *aslan* -memdūde elif ile- Arapçada *esed* (اسد) -fethalı hemze ile- daha çok kullanılır nitekim *gezenfer* (غضنفر), *leys* (لیث), *hāriṣ* (حارث), ‘afernā (عفرنی), *dilhās* (دلهاث), *heysem* (هیصم) ve *hirmās* (هرماس) da söylenir, (20) ‘kurt’ (گرگ): *ḳurt* ve bu ortak kelimedir (MN6563 96v) solucan’a da *ḳurt* derler Arapçada *ze’b* (ذئب), *sirhān* (سرحان), *seyd* (سید) -üç sözcükte de birinci harf kesreli ile-, *ḥebs* (حبث), *e’vs* (اوس) ve *ṣiznān* (شیننان) dereler, ‘ayı’ (خرس): *āyī* -memdūde elif ile- Arapçası ise *dobb’dr* (دب) -zammeli dal ile- , ‘domuz’ (خوک): *dongız* -zammeli dal ile- Arapçası ise *ḥinzīr* (خنزیر), (MN11350 12r 1) *seg* (سگ), *tāzi* (تازی), *tūle* (توله) ve bütün köpek kısımlarına *it* (ایت) derler ve *köpek* -zammeli Arapça kaf ile- büyük olanına derler Arapçada tüm köpeklere *kelb* (کلب) derler, (2) ‘çakal’ (شغال): *çaḳḳal* -fethalı Farsça cim ve şeddeli ḳaf ile- Arapçada ise *ibn āvā* (ابن آوی) ve *kelb berri* (کلب بری) derler, ‘tilki’ (روباه): *tülki* -zammeli ta ve sukūn-i lam ve kesreli Farsça kaf ile- Arapçada ise *se’leb* (ثعلب) adlandırılır, (3) ‘...’ (موصوره): *şevşar* -fethalı şad ile-, ‘kedi’ (گرهه): *pişik* -kesreli Farsça ba ile- Arapçası ise *sinnur* (سنور) -kesreli sin ve şeddeli nun ile-, ‘tavşan’ (خرگوش): *davşan* -fethalı dal ile- Arapçası ise *erneb* (ارنب).

Beşinci Fasıl: (4) Böcek Adları (der havām)

‘fare’ (موش): *sıçan* -kesreli sin ile- Arapçası ise *fā’re* (فاره), ‘yılan’ (زنبور) *ilan* Arapçası ise *ḥeyye* (حیه) ve her türünün özel adı vardır, ‘arı’ (نحل) -fethalı nun ile- bu kelime Arapçadır ve Türkçesi *arı* -memdūde elif ile- ve *nehl* (نحل) -fethalı ḳaf ile- bal arısı anlamındadır, ‘kırkayak böceği’ (هزارپا): *ḳırḥayaḳ* (5) -kesreli ḳaf ve harekesi düşürülmüş ra ile- Arapçası ise *ḥerbeş* (حربش) -fetha ile-, ‘kaplumbağa’ (خار) (سلاحفاه) *soleḥfāh*, ‘kirpi’ (سنگ پشت) -zammeli ta ile- Arapçası ise *tusbaḳa* (توسباقه): *kirpi* (کریپی) -kesreli Arapça kaf ve harekesi düşürülmüş ra ve Farsça ba ile- Arapçası ise *ḳonfoz* (قنفذ) -birinci ve üçüncü zamme ile-, (6) ‘bok böceği’ (جعل): *pis pisli* -kesreli Farsça ba’lar ile- Arapçası ise *ḥonf* (خنف) -zamme ile-, ‘siklop’ (ماریم لی) *meryemli* (خرخاکی) -zamme ile-, ‘kertenkele’ (سوسمار) *kertenkele* -birinci fethalı Arapça kaf ikinci ise fethalı (7) Farsça *şabb* (صب) -fethalı şad ile- (MN6563 96r), ‘kurbağa’ (قورباغه): *başı baḳlı* (ماهی) *baluḳ* -zammeli lam ile- Arapçası ise *zifde* (ضفدع), ‘balık’ (ملخ) *çekirtge* -fethalı Farsça cim ve

kesreli Arapça kaf ve (8) harekesi düşürülmüş ra ve ta ve ikinci fethalı Farsça kaf ile- Arapçası ise *cerād* (جراد) -fetha ile-, ‘sinek’ (مگس): *çibin* چیبین -kesreli Farsça cim ve bā-i muvahhade - Arapçası ise *zobab*’dır (ذباب) –birinci zammeli ile-, ‘sivri sinek’ (پشه): *milçék* میلچک (9) -kesreli mim ve harekesi düşürülmüş ya ve lam ve kesreli Farsça cim ile- ve *miḳ miḳ* میق میق da söylüyorlar Arapçası ise *beḳ*’dır (بق) -fetha ile-, ‘karınca’ (مورچه): *karışka* قاریشقه -kesreli ra ile- Arapçası ise *neml*’dir (نمل) -fethalı nun ve sükün-i mim ile-, (10) ‘güve’ (کیک): *bire* بیره -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *borgūs* (برغوث) -zammeli ya ile-, ‘bit’ (شپش): *bit* بیت -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *ḳommel*’dir (قمل) -zammeli ḳaf ve şeddeli fethalı mim ile, ‘kurt’ (کرم): *ḳurt* قورت .

(11) Altıncı Fasıl: Uçanlar (der tuyūr)

Uçanların bütününe *ḳuṣ* قوش söylüyorlar Arapçası ise *ṭeyr* (طیر) ve çoğulu *tuyūr*’dur (طیور) av kuşu olan doğana (باز) da *ḳuṣ* قوش derler Arapçası da *bāz*’dır (باز) ve Farsçada bāşe (باشه) denilen bir tür av kuşuna Arapçada *ṣeḳr* (صقر) ve *bāşıḳ* (باشق) derler, ‘piliç’ (جوجه مرغ): *ferik* فریک Arapçası ise *ferḥ* (فرخ) -fethalı fa ile-, ‘tavuk’ (مرغ خانگی): (12) *toyuk* تویوق -zammeli ta ve ya ile- Arapçası ise *docāc* (دجاج) -zammeli dal ile-, ‘keklik’ (کبک): *keklik* ککلیک -birinci fethalı Arapça kaf (MN6563 97v) ikinci ise harekesi düşürülmüş kaf ile- Arapçası ise *ḳebc* (قبج) ve ‘...’ (کبک دری) ovc (اوج) derler, ‘güvercin’ (کبوتر): *gögürçin* گوگرچین -zammeli (13) Farsça kaflar ile- Arapçada ise *hemām* (حمام) derler, ‘serçe’ (گنجشک): *serçe* سرچه -kesreli sin ve Farsça cim ile- Arapçası ise *oṣfūr* (عصفور) -zammeli ayın ile-, ‘karga’ (کلاغ): *ḳarḳa* قارقا Arapçası ise *ḡorāb*’dır (غراب) -zamme ile-, kuzgun (کلاغ جاره): *ḳecele* قجله -fethalı cim (14) ve ḳaf ile- ve Arapçada ise ḡorabın bir türüdür İsfahan şehrinde kuzguna kelāḡcāreh کلاغجاره derler, ‘sığır’ (سار): *sıḳırçin* سقرچین -kesreli sin ve ḳaf ve Farsça cim ile- Arapçada ise *zorzur* (زرزور) derler, ‘kırlangıç’ (پرستو): *ḳırlanḳuṣ* قیرلان قوش -kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *ḥeṭāf* (خطاف) -fetha ile-, (15) ‘ibibik’ (هدهد): *buppi* بوپ پی -zammeli ba ile- Arapçası da *hodhod*’dur (هدهد), ‘baykuş’ (جغد): *bayḳuṣ* بایقوش Arapçası ise *coḡd*’dır (جغد) -zamme ile- ve *būf* (بوف) adıyla bilinen iri olan türüne Türkçede *saru ḳuṣ* ساروقوش derler, ‘yarasa’ (خفاش): *gece ḳuṣı* گجه قوشی yani gece kuşu (مرغ شب) Arapçası da *ḥoffāṣ*’tır (خفاش).

(16) Yedinci Fasıl: Yiyecek Adları (der ism-i çizhāyi ki hūrākī est)

‘su’ya (آب) yukarıda söydediğimiz gibi *su* سو söylüyorlar Arapçası ise *ma*’ (ماء), ‘bozbaş’ (آب گوشت): (17) *bozbaş* بوز باش Arapçası ise *ma’e’l-lehm* (ماء اللهم), ‘ağız’ (أغوز): *bulama* بولاما Arapçada ise *lebā*’ (لبا), ‘un’ (أرد): *un* اون -zammeli hemze ile- Arapçası ise *sivik* (سويق) ve *rekiḳ* (رقيق), ‘vişne’ (آلبالو): *gilenar* گیلنار -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *kerāšiyā* (قراصيا) -fetha ile-, ‘sarı erik’ (آلو زرد): *sarı alu* ساری آلو (18) çünkü sarıya (زرد) sarı derler Arapçada ise *edrek*’in (ادرک) bir türüdür, ‘kara erik’ (آلو سیاه): *ḳara alu* آلو ڳارا çünkü karaya (سیاه) *ḳara* آلو derler (MN6563 97r) Arapçası ise *ocāṣ* (اجاص) -zamme ile-, ‘yemiş’ (آجیل): *yemiş* یمیش -kesreli ya ve mim ile- Arapçası ise ..., (19) ‘üzüm’ (انگور): *üzüm* اوزوم -zammeli hemze ile- Arapçası ise ‘*ineb*’ (عنب) ve onun tanesine *gile* گله -kesreli Farsça kaf ve fethalı lam ile- derler, ‘tatlı sucuğu’ (باسلق): *sucuḳ* سجوق -zammeli sin ve cim ile- Arapçası ise ..., ‘pirinç’ (برنج): (20) *dügi* دوگی -zammeli işba olunmuş (meşbū‘a) dal ve kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *orz* (ارز), ‘ayva’ (به): *hayva* هیوا -fethalı ha ile- Arapçası ise *sefercel* (سفرجل) -fethalı sin ile-, ‘soğan’ (پیاز): *soḳan* سقان -zammeli sin ile- Arapçası ise *bešel* (بصل) -fethalı birinci ve ikinci ile-, ‘yumurta’ (تخم مرغ): *yumurta* یُمورته (MN11350 12v 1) -zammeli ya ve mim ile- Arapçası ise *beyze* (بیضه) -fetha ile-, ‘arpa’ (جو): *ārpa* آریا -memdüde elif ile- Arapçası ise *še‘ir* (شعیر) -fetha ile-, ‘kavun’ (خریزه): *ḳoḡun* قُنُون -zammeli ḳaf ve hemze ile- Arapçada ise *biṭṭiḥ* (بطيخ) derler, ‘kuyruk’ (دنبه): *ḳuyruḳ* قویروق -zammeli ḳaf ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise ‘*ilye*’ (الیه) -kesre ile-, (2) ‘yağ’ (روغن): *yaḳ* یاق Arapçası ise *dohn* (دهن) -zamme ile-, ‘uşkun’ (ریباس): *uṣḳun* اُشقون -zammeli hemze ile- Arapçası da *riybās* (ریباس), ‘havuç’ (زردک): *yér köki* یرکوگی -kesreli ya ve harekesi düşürülmüş ra ve zammeli Arapça kaf- Arapçası ise *cezr* (جزر) -fetha ile-, ‘kaysı’ (زردآلو): *erik* (3) -fethalı hemze ile- Arapçası ise *meşmeş* (مشمش) -fetha ile-, ‘kaymak’ (سرشیر): *ḳaymaḳ* قیماق Arapçası ise *zobd* (زبد) -zamme ile-, ‘iğde’ (سنجد): *iyde* اییده -kesreli hemze ve ya ile- Arapçası ise *gobrā* (غبرا) -zammeli ḡayn ile-, ‘elma’ (سیب): *ālma* آلمه -memdüde elif ile- Arapçası ise *tofāḥ* (تفاح), ‘sarımsak’ (سیر): *sarumsaḳ* سارمساق -zammeli ra ile- Arapçası ise *sōm* (ثم) -zamme ile-, ‘süt’ (شیر): *sūt* سوت (4) -zammeli sin ile- Arapçası ise *leben* (لبن) -fetha ile-, ‘mercimek’ (عدس): *mercimek* مرجمک Arapçası ‘*ades*’ (عدس), ‘bal’ (عسل): *bal* بال Arapçası da ‘*ase*’ (عسل), ‘kabak’ (كدو): *ḳabaḥ* قباخ ve bu ortak kelimedir ön taraf da *ḳabaḥ* قباخ olarak geçer (MN6563 98v) Arapçası ise *ḳer*’ (قرع) -

fetha ile-, ‘ceviz’ (گردو): *koz* فز -zammeli kaf ile- Arapçası ise *cevz*’dir (جوز), ‘kurut’ (کاشک): *qurut* قوروت Arapçası ise *ef* (افط) -fetha ile-, (5) ‘buğday’: *bukde* بوقده -zammeli ba ile- Arapçası ise *hinte* (حنطه) -kesre ile-, ‘kevinc, çöreotu’ (کویج): *yemişan* یمیشان -kesreli ya ve mim ile- Arapçası ise *za’rūr* (زعرور) -fetha ile-, ‘et’ (گوشت): *et* آت -fethalı hemze ile- Arapçası ise *lehm* (لحم), ‘yoğurt’ (ماست): *yoqurt* -birinci -zammeli ya ve kaf ile- Arapçası ise *leben* (لبن) ve ke’emzā (کامضی) -ikinci fetha ile-, (6) ‘ekmek’ (نان): *çörek* چورک -zammeli Farsça cim- Arapçası ise *hobz* (خبز) -zamme ile-, ‘tuz’ (نمک): *duz* دوز -zammeli dal ile- Arapçası ise *milh* (ملح) -kesre ile-, ‘karpuz’ (هندوانه): *karpuz* قارپوز Arapçada ise *bittiḥ* (بطیخ), ‘.....’⁴⁴: *çekirdek* (هسته): *çekirdek* -kesreli vav ile- ve dabuqe (دابوقه) deler, ‘çekerdek’ (لب): *lobb* -zamme ile- her şeyin çekirdeğine derler, (7) ‘buz’ (بخ): *buz* بوز -zammeli ba ile- Arapçası ise *ceded* (جمد) -fetha ile-.

Sekizinci Fasıl: Sayılar (‘adād)

birden bine kadar: ‘bir’ (یک): *bir* بیر Arapçası ise *eḥed* (احد) -fethalı hemze ile-, ‘iki’ (دو): *iki* ایکی Arapçası ise *‘eṣnān* (اثنان), ‘üç’ (سه): (8) *üç* اوچ -zammeli hemze ile- Arapçası ise *selāṣ* (ثلاث), ‘dört’ (چهار): *dörd* درد -zammeli dal ile- Arapçası ise *erbe’* (اربع), ‘beş’ (پنج): *bēṣ* بش -kesreli ba ile- Arapçası ise *ḥems* (خمس) -fetha ile-, ‘altı’ (شش): *ālti* آلتی -memdūde elif ile- Arapçası ise *sette* (سئته) -kesre ile-, ‘yedi’ (هفت): *yēddi* یددی -kesreli ya (9) ve şeddeli dal ile- Arapçası ise *seb’* (سبع) -fethalı sin ile-, ‘sekiz’ (هشت): *sekkiz* سککز -kesreli sin ve şeddeli Arapça kaf ile- Arapçası ise *ṣemān* (ثمان), ‘dokuz’ (نه): *doḳḳuz* دوققوز -zammeli dal ve şeddeli kaf ile- Arapçası ise *tis’e* (عشر), ‘on’ (ده): (10) *ān* آن -memdūde elif ile- Arapçası ise *aṣer* (عشر), ‘yirmi’ (بیست): *iğirmi* اگیرمی -kesreli hemze ve Farsça kaf ile- Arapçası ise *işrin* (عشرین) -kesre ile-, ‘otuz’ (سی): *ottuz* اوئز -zammeli hemze ve şeddeli ta ile- Arapçası ise *ṣalāṣin* (ثلاثین), ‘kırk’ (چهل): *kırḫ* قرخ -kesreli kaf ile- Arapçası ise *arba’in* (اربعین) (MN6563 98r) -fetha ile-, (11) ‘elli’ (پنجاه): *elli* آله -fethalı hemze ve şeddeli lam ile- Arapçası ise *ḥemseyn* (خمسين) -fetha ile-, ‘altmış’ (شصت): *āltmiş* آلتمیش -memdūde elif ile- Arapçası ise *sittin* (ستین) -kesreli sin ve şeddeli ta ile-, ‘yetmiş’ (هفتاد): *yēdmış* (12) -kesreli ya ile- Arapçası ise *seb’in* (سبعين), ‘seksen’ (هشتاد): *seksen* سکسن

⁴⁴ Bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

fethalı sin ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf ile- Arapçası ise *semānīn* (ثمانین), ‘doksan’ (نود): *doḡsan* - zammeli dal ve sükūn-i ḡaf ile- Arapçası ise *tis’in* (تسعين), ‘yüz’ (صد): *yüz* -zammeli ya ile- Arapçası ise *mi’e* (مائة) ve iki yüz’e *mi’etan* (ماتان), ‘bin’ (هزار): *min* (13) -kesreli mim ile- Arapçası ise *’elf* (الف) - fethalı hemze ile- ve iki bin’e *’elfān* (الفان) derler. ve diğer sayıları bunlarla karıştırıyorlar nitekim Türkçede Arapçanın tersine ilk önce çok olan sayıyı daha sonra az olanı söylüyorlar: *ān bir* (آن بیر) (14) ‘on bir’ (یازده) Arapçası ise *eḡedi* ‘eşer’ (یکصد و سی و پنج) Arapçası ise *ḡems ve šelāšin ve mi’e* (خمس و ثلاثین و مائه), *min dörd yüz elli iki* (هزار و چهار صد و پنجاه و دو) Arapçası ise *’işneyn ve ḡemsiyn ve erba’ mi’e ba’du’l-elf* (اثین و خمسين و اربعمائه بعد الالف), *ān* (15) *min altı yüz kırk üç* (هزار و شش صد و چهل و سه) Arapçası ise *solš erbe’in ve setma’e ve ašere elf* (ثلث اربعین و ستمائه و عشر الف) derler ve onu da bununla karşılaştır, (MN6563 99v) ve ‘batman’a (من) *batma* batme derler Arapçada ise *menn* (من) -şeddeli nun ile-, nitekim *bir batma* ‘bir batman’ (بیک من) (16) *iki batma* ‘iki batman’ (دو من) Arapçada ise *eḡeden men* (احدی من) ve *ešnānen men* (اثنان من) derler ve kaçta kadar olursa olsun şu şekilde söylüyorlar, ‘yarım batman’a (نیم من) *yarım batma* yarım batme Arapçası ise *nišf men* (نصف من) nitekim ‘yarım Şahi’ye (نیم بیر چارک) *bir çarık* (بیر چارک) (17) ve ‘dörtte bir’e (بیک چهار یک) *de bir çarık* derler Arapçada ise *rob’ men* (ربع من) -zammeli ra ile- derler.

Dokuzuncu fasıl: Hece sırasına göre⁴⁵ diğer adlar:

Elif Harfi: ‘ayna’ (آینه): *güzgi* -zammeli (18) Farsça kaf ve vāv-i mechüle ile- Arapçası ise *mirāt* (مرات) -kesre ile-, ‘değirmen’ (آسیا): *degirman* -fethalı dal ve kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *tāḡhūne* (طاحونه) ve çoğulu *tevāḡhīn* (طواحين), ‘yuva’ (آشیانه): *yuva* -zammeli ya ile- Arapçası ise *vekr* (وکر) -fethalı vav ile-, ‘kargaşa’ (آشوب): *ḡarış* (19) -kesreli ra ve šin- Arapçası ise *sebl* (سبل) ve *ḡōḡā* (غوغا) ve *ḡāfe* (غافه) ve *ḡā* (غاء) -fetha ile-, ‘mavi’ (آبی): *ḡōy* -zammeli Farsça kaf ve vāv-i mechüle ile- bu yüzden gök rengine de *ḡōy* söyliyorlar Arapçada ise göğün maviliğine (20) ‘demir’ (آهن): *demür* -fethalı dal ve zammeli mim ile- Arapçada ise *ḡedīd* (حدید) ve bir parça demire de *rayze* (ریزه) -fetha ile- derler,

⁴⁵ hece sırasına göre: Bu ibare MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

‘yüzücü’ (آب باز): *üzen* اوزن -zammeli hemze ve fethalı zā-i mu’ceme ile- Arapçası ise *sebbāh* (سباح), ‘yüklü’ (آبستن): *iki canı* ایکی جانی Arapçası ise *hāmīle* (حامله), ‘ses’ (آواز): (MN11350 13r 1) *ses* سس -fethalı sin ile- Arapçası ise *şōt* (صوت), ‘testere’ (اره): *bukcı* بُقچی - zammeli bā-i muvahhade ile- Arapçası ise *minşar* (منشار) -kesre ile-, ‘ucuz’ (ارزان): *ucuz* أُجوز -zammeli hemze ve cim ile- Arapçası ise *rehīş* (رخيص) (MN6563 99r) -fetha ile-, ‘ad’ (اسم) ismi Arapçadır ve *nām* (نام) Farsçadır, Türkçesi *ād* -memdūde elif ile- (2) *adung nedür* ادنگ نه دور yani ‘adın nedir’ (اسمت چیست) ve Türkçede nūn-i sākineden sonra kaf harfinin yazılması yaygındır, ‘göz yaşı’ (اشک) : (3) *yaş* ياش ve bu kelime ortaktır artık yıla da *yaş* ياش derler Arapçası ise *dem* (دمع) çoğulu *dumū* (دموع), ‘gül’ (اصطخ): *gül* گول -zammeli Farsça kaf ile-, ‘bugün’ (امروز): *bugün* بوگون (4) -zammeli ba ve Farsça kaf ile- Arapçası ise *elyōm* (اليوم) -fetha ile-, ‘bugece’ (امشب): *bugéce* بوگجه -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *elleyl* (كَلُون) -fetha ile-, ‘kerpeten’ (ماشه): *maşa* ماشه Arapçası ise *kollūn* (داقارچيق) -kesreli cim ve sükūn- i ra ile-, ‘yüzük’ (انگشتر): *üzük* أُزوك (5) -zammeli hemze ve zā-i mu’ceme ile- Arapçası ise *hātem* (خاتم).

Ba Harfi: ‘Tanrı’ (بارى تعالى): *tarı* تارى⁴⁶, ‘yukarı’ (بالا): *yuharı* يوخارى -zammeli ya ile- Arapçada ise *ilv* (علو) -kesreli ayın ile- ve *fōk* (فوق) ve *şu’ūd* (صعود) ve *omme* (تحت) de derler, ‘aşağı’ (پايين): *āşakı* آشاقه (6) -memdūde elif ile- Arapçası ise *teht* (تحت) -fetha ile- ve sofla (سفل), ‘dam’ (بام): *dam* دام dam üstü’ne de *dam üste* دام اوسته -zammeli hemze ile- derler Arapçası ise *seth* (سطح) -fethalı sin ile-, ‘kanat’ (بال): *kanat* دابان Arapçası ise *conāh* (جناح) çoğulu *ecnihe* (اجنحه), ‘taban’ (پاشنه): *daban* دابان Arapçası ise *akib* (عقب), ‘kürek’ (پارو): *kürek* كُرَك (7) -zammeli Arapça kaf ve fethalı ra ile- Arapçası ise ..., ‘ince’ (باريك): *ince* اينجه -kesreli hemze ve sükūn-i ya ve nun ile- Arapçası ise *dekik* (دقيق) (MN6563 100v) ‘yük’ (بار): *yük* يوك -zammeli ya ile- Arapçası ise *himl* (حمل) -kesreli ha ile-, ‘çocuk’ (بچه): *uşak* اوشاق (8) -zammeli hemze ile- Arapçası ise *tiñl* (طفل) ve çoğulu *ettāl* (اطفال) nitekim Türkçede uşakler çoğuldur Arapçada ise *veled* (ولد) de tiñl anlamındadır ama kız olursa *tiñle zū libde* (طفله ذو لبده) derler, ‘pişmiş’ (پخته): *pişmiş* پيش ميش -kesreli Farsça ba ve kesreli mim ile- Arapçası ise *telih* (طليخ), ‘baba’ (پدر): *ātta* آتا -memdūde elif ve şeddeli ta ile- Arapçası ise *eb* (اب) -fetha ile-, (9) ‘erkek kardeş’ (برادر): *kardeş* قارداش Arapçası ise

⁴⁶ ‘Tanrı’ (بارى تعالى): bu sözcük MN11350 nüsahtasında bulunmamaktadır.

eh (اخ) -fetha ile-, yaşlı erkek (پیره مرد): *koça* (قوجه)⁴⁷ -zammeli kaf ile- Arapçada ise *seyh* (شیخ), yaşlı kadın (پیره زن): *karı* (قاری)⁴⁸ Arapçada ise *seyhe* (شیخه), ‘dünden bir gün önce’ (پریروز): *israğa gün* ایسرافه گون Arapçası ise ... , ‘dün gecedden bir gece önce’ (پریشب): *israğa gece* ایسرافه گجه Arapçası ise ..., ‘vücut şişmesi’ (بر آمدگی در) (عضو): *kalhib* قالخب (10) -memdūde kaf ve harekesi düşürülmüş lam⁴⁹ ve kesreli ha ile- Arapçası ise *verem* (ورم) çoğulu evrām (اورام), ‘çıplak’ (برهنه): *çılpaq* چلیپاق - kesreli Farsça cim ve sükūn-i lam ile- Arapçası ise ‘ora (عری) ve ‘oryān (عریان), ‘yaprak’ (برگ): *yapaq* یاپاخ Arapçası ise *vereq* (ورق) -fethalı vav ile-, (11) ‘kanat’ (پر) -fetha ile-⁵⁰: *bilek* بلک -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş lam ile- Arapçası ise *reyş* (ریش) ve bu ortak kelimedir, ‘sulu’ (پرآب): *sulı* سولی -zammeli sin ile- Arapçası ise *serā* (ثری) -fetha ile-, ‘dolu’ (پر): *dolı* دولی -zammeli dal ile- Arapçası ise *mellān* (ملائن) -fethalı mim ve harekesi düşürülmüş şeddeli lam ile-, ‘büyük’ (بزرگ): *böyük* بیوک - zammeli ba (12) ve ya ile- Arapçası ise *celil* (جلیل), ‘oğlan’ (پسر): *oqlan* اوقلان - zammeli hemze ile- Arapçası ise *ibn* (ابن) , (MN6563 100r) arka (پس): *dalı* دالی ve *geri* و پشت (و پشت) -kesreli Farsça kaf ile- Arapçada ise *verā* (وراء) -fetha ile- ve arka taraf’a (دال دال (سرت) -Fetha ile- derler, ‘sırt’a (پشت): yukarıda söylediğimiz gibi dal Arapçası ise *zehr* (ظهر) (13) ve sırtlık’a da *dalı* دالی söylüyorlar Arapçası ise *motekkā* (مکتا) - kesreli kaf ile- Arapçası ise *ba‘r* (بعر) - fetha ile-, ‘yün’ (پشم): *yun* یون -zammeli ya ile- Arapçası ise *şof* (صوف), ‘sonra’ (بعد) Arapçadır Farsçası sipes (سپس) ve Türkçesi *sora* سره -zammeli sin ile-, (14) ‘yüksek’ (بلند): *uca* اوجه -zammeli hemze ve fethalı cim ile- Arapçası ise *şamiḥ* (شامخ), ‘köprü’ (قنطرة) ve *keṅtere* (جسر) -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise *cisr* (جسر) : *körpi* کُریپی (پل آب) , ‘bağ’ (بند): *baq* باق Arapçası ise ..., ‘geniş’ (پهن): *enni* انئی -fethalı hemze ve şeddeli nun ile- Arapçası ise *ariḥ* (عریض) , (15) hayvanların derisi (پوست حیوانات) : *deri* دری - fethalı dal ile-, badem, ceviz, yumurta, karpuz, kavun kabukları (16) ve bunların benzerlerine *kabuḥ* قابوخ derler Arapçası ise *kişr* (قشر) -kesre ile-, ‘sidik’ (بول): *südük* -zammeli sin ve dal ile- ve *işe* ایشه de derler, (17) ‘ileri’ (پیش): *iréli* ایرلی -kesreli hemze ve ra ile- Arapçada ise *kebl* (قبل) ve karşı’ya da ‘emām (امام) derler , ‘ölçü’ (ölچی): *keyl* (کیل), *mekiy* (مکیل) ve *mikyāl* (پیمانه)

⁴⁷ yaşlı erkek (پیره مرد): *koça* (قوجه): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır

⁴⁸ yaşlı kadın (پیره زن): *karı* (قاری): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır

⁴⁹ harekesi düşürülmüş lam : MN6563 nüshasında sükūn-i lam olarak geçmektedir.

⁵⁰ -fetha ile-: bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

(مکیال), (18) ‘dışarı’ (بیرون): *éşik* -kesreli hemze ve şin ile- ve *yazı* de kullanırlar Arapçası ise *hāric* (خارج).

Ta Harfi: ‘yaz’ (تابستان): (19) *yay* Arapçası ise *şiyf* (صیف), ‘karanlık’ (تاریکی): *karanluḥ* -zamme ile- Arapçası ise *zūlmet* (ظلمت) -fethalı *ḳaf* ve zammeli lam ile- Arapçası ise *pipik* پی (تاج خروس) ‘ibik’ (مدلهم) *müdlehimm* (داجی) ve *dāci* (مظلم) *mūzlim* ile- Arapçası ise *çuze* چوزه -fethalı Farsça cim ile- Arapçası ise *eklil’e-ddik* (اکلیل الدیگ) ‘nasır’ (تاول): *yaş* یاش Arapçası ise *bebe* -kesre ile- ve *meblūl* (مبلول) -fetha ile-, ‘tükürük’ (تف): *tüpürçek* -zammeli ta ve Farsç ba ve ile- Arapçası ise *bozāk* (بزاگ) ve *boşāk* (بصاق), ‘acı’ (تلخ): *āci* -zammeli mim ve kesreli cim ile- Arapçası ise *morr* (مر) -fethalı ra ile-, ‘dar’ (تنگ) *dar* Arapçası ise *zīk* (ضیق) ve *zenik* (ضنیگ) *iti* ایتی -kesreli hemze ile- Arapçası ise *hedid* (حدید) ve *hiddet* (حذت) -kesre ile-, ‘ustura’ (تیغ دلاکی): *ülküḥ* -zammeli hemze ve vāv-i mechūle ve zammeli Arapça *kaf* ile- Arapçası ise *mūsā* (موسی).

Cim Harfi: (2) ‘bıçak’ (چاقو): *birçak* -kesrele bā-i⁵¹ muvahhade ile- Arapçada ise ..., ‘kuyu’ (چاه): *ḳuy* -zammeli *ḳaf* ile- *bi’r* (بئر) -kesre ile- ve *cobb* -سبورگه *sübürge* (جاروب) ‘süpürge’ (قلیب) *ḳeliib* -zammeli cim ile- ve *miknise* (مکنسه) ve *misfere* (مسفره) -kesreli mim ile- *şārūf* (شاروف) süpürge Arapçalaşmışdır, ‘sol’ (چپ): *sol* -zammeli sin ile- Arapçası ise *yesār* (یسار), ‘kaç’ (چند): *neçe* -kesreli nun ve Farsça cim ile- Arapçası ise *kem* (کم) -fetha ile-, ‘orman’ (جنگل): *mēşe* -kesreli mim ve fethalı şin ile- Arapçası ise *ḥenis* (خنیس) -harekesi düşürülmüş kesreli *ḥa* (kesr-i ḥā-i zede şode) ile- ve *ḡeyze* (غیضة) -fethalı *ḡayn* ile-, (4) ‘ark’ (جوی آب) *ārḥ* -fethalı hemze ile- Arapçası ise *nehr* (نهر) ve çoğulu *enhār* (انهار), ‘ağaç’ (درخت): *āḳac* -memdūde elif ile- ve bu ortak kelimedir Arapçası ise *ḥeşeb* -fethalı *ḥa* ve şin ile-, ‘nasıl’ (چه قسم و چه طور): *neçe* (5) -kesreli nun ve cim ile- Arapçası ise *bi’eyyi nev’in ve e’yyi neḥv* (بای نوع و ای نحو).

Ha Harfi: ‘şimdi’ (حالا): *indi* -kesreli hemze ile- Arapçası ise *elḥāl* (الحال), ‘kulağa takılan halka, <küpe>’ (حلقه که در گوش کنند) *surḳa* -zammeli sin ile- Arapçası ise *ri’as* (رعاش).

⁵¹ bā-i: bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

(6) **Ha Harfi:** ‘tanrı’ (خدا): tarı (تاری) ve Arapçası *Allah* (الله) ve *bārite‘ālā* (باری تعالی) ⁵², (MN6563 101r) ‘ev’ (خانه): *év* او -kesreli hemze ile- Arapçası ise *beyt* (بيت), ‘çiğ’ (خام): *çig* چی -kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *focc* (فج) -zammeli fa ve şeddeli cim ile-, ‘siklop’ (خاکشیر): şiveran (شیوران) Arapçası ise *ħobā* (حبی) -zamme ile-, ‘diken’ (خار): *tikān* تیکان -kesreli ta ile- Arapçası ise *şevk* (شوک) -fetha ile-, ‘boş’ (خالی): (7) *boş* بُش -zammeli ba ile- Arapçası ise *ħāvī* (خاوی), ‘kül’ (خاکستر): *kül* کُول -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise *rimād* (رماد) -kesre ile-, ‘hizmet’ (خدمت) Arapçadır; Türkçesi *ķulluk* قُلُوق -zammeli ķaf ve şeddeli lam ile-, ‘çiğ kerpiç’ (خشت) (8) *kerpiç* چی کرپیچ -fethalı Arapça ķaf ve kesreli Farsça ba ile- Arapçası ise *lebin* (لبن) -fetha ile-, ‘pişmiş kerpiç’ (خشت پخته): *pişmiş kerpiç* پیش می‌ش کرپیچ Arapçası ise *ācor* (آجر), ‘kuru’ (خشک): *ķuri* قوری -zammeli ķaf ile- Arapçası ise *cāf* (جاف), (9) ‘kurumuş’ (خشکیده): *ķuryub* قُورِیُوب Arapçası ise *mecfūf* (مجفوف), ‘serin’ (خنک): *serin* (خون): *ķan* قان Arapçası ise *dem* (دم) -fetha ile-, üzüm, hurma ve bunlara benzer tanelerine (10) *salħum* سَالْحُم -zammeli ħā-i mu’ceme ile- Arapçası ise *ķinvān* (قنوان) -kesreli ķaf ile- ve arpa ve buğday başaklarına *sütül* (ستل) -zammeli sin ve ta ile- söylüyorlar Arapçada ise *sonbole* (سنبله) ve *senbol* (سنبل) -fetha ile- da derler, ‘tulum’ (خیک): *tuluħ* تُولُوح -zammeli ta ve lam ile- (11) ve su tulumunun (kırba) da aynı adı vardır Arapçası ise *zikk* (زق) -kesre ile-

Dal Harfi: ‘damat’ (داماد): *güreken* گُورِه کن -birinci zammeli Farsça ķaf (12) ikinci ise fethalı Arapça ķaf ile-, (MN6563 102v) ‘kız’ (دختر): *ķız* قِر -kesreli ķaf ile- Arapçası ise *bint* (بنت) ve *ibne* (ابنه), ‘*emme ķızı* , عمه قزی , *ħala ķızı* خالا قزی ve ‘*emu ķızı* (دختر عمه) yani *ħala ķızı* (دختر عمه), *teyza ķızı* (دختر خاله) ve *amca ķızı* (دختر عمو), (13) ‘ağaç’ (درخت): *aķaç* آقَاچ ve bu ortak kelimedir odun ve fersaħa de derler Arapçası ise *şecer* (شجر) -fethalı şin ve cim ile-, ‘uzun’ (دراز): *uzun* أُوزُون -zammeli hemze ile- Arapçası ise *ķevīl* (طویل), (14) ‘ağrı’ (درد): *āķrı* أقری -memdüde elif ile- Arapçası ise *elem* (الم) -birinci ve ikinci fethalı ile- da’ (داء) da derler, ‘iri’ (درشت): *iri* ایری -kesreli hemze ile- Arapçası ise *ħeşen* (خشن) birinci ve ikinci fethalı ile-, ‘bayrak’ (درفش): *biyze* بیزه Arapçası ise ..., ‘yalan’ (دروغ): (15) *yalan* یالان Arapçası ise *ķizb* (کذب) -kesre ile- ve *firyē* (فریه) -kesreli fa ile-, ‘hırsız’ (دزد): *oķrı* أقری -zammeli hemze ile-

⁵² ‘tanrı’ (خدا): tarı (تاری) ve Arapçası *Allah* (الله) ve *bārite‘ālā* (باری تعالی): bu ibare MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

Arapçası ise *sārīk* (سارق) , ‘bilezik’ (دست بند): *kolbağ* -zammeli kaf ile- Arapçası ise *sevār* (سوار) -fethalı sin ile-, ‘zor’ (دشوار): *çetin* -zammeli Farsça cim ile- Arapçası ise *şe‘b* (صعب) -fethalı şad ile- ve ‘osr’ (عسر) -zammeli ayın ile, ‘savaş’ (دم حیوانات) *kuyurk* (سباباش *sabaş*), ‘hayvanların kuyruğu’ (دعا) Arapçadır (16) Türkçesi *çipān* (دمل): *çipan* -zammeli ta ile- Arapçası ise *duḥān* (دخان) -zamme ile- ve *yehmūm* (يحموم), (MN6563 102r) ‘uzak’ (دور): *uzaḥ* (أوزاخ) -zammeli hemze ile- Arapçası ise *sehīk* (سحيق) ve *ba‘īd* (بعيد) -fetha ile- ve *bo‘d* (بعد) -zamme ile- ve *sūy* (سوی) uzaklık (دوری) anlamındadır, ‘köy’ (ده): *kend* (کند) -fethalı Arapça kaf ile- Arapçası ise *qerye* (قریه) -fetha ile- ve çoğulu *qorā* (قرى) -zamme ile-, ‘tencere’ (دیگ): (18) *kazkan* (قازقان) , ‘küçük tencere’ (دیگچه): *dūnen* (دیروز) , ‘dün’ (دیروز): *dūnen* (دوئن) Arapçası ise *ems* (امس) ve *yevmul-kebl* (يوم القبل), ‘dün gece’ (دیشب): *dūnen gece* -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *leylel-kebl* (ليل القبل) , ‘deli’ (دیوانه): *deli* (دلی) -fethalı (19) dal ile- Arapçası ise *mecnūn* (مجنون) , ‘geç’ (دیر): *gec* (گج) -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *šemem* (شمم) ve *şeṭīr* (شطير) uzaklık (دوری) ve yakınlık (نزدیکی) anlamındadır.

Zal Harfi: ‘kömür’ (ذغال): *kömür* -zammeli Arapça kaf ve mim ile- Arapçası ise *feh̄m* (فحم) -fethalı fa ile-.

Ra Harfi: (20) solun karşıtı sağ *sağ* (ساق) yalanın karşıtı sağ *doğrı* (دُقرى) -zammeli dal ile- *o sözleri doğrudur* (او سوزلری دقرى دور) (MN11350 14r 1) yani o sözleri doğrudur (این حرفها درست است) gibi Arapçası ise *şidk* (صدق) ve *hodā* (هدى) -zammeli ha ile- eğriye karşıt sağa Arapçada *istikāmet* (استقامت) -kesreli hemze ile- derler, ‘yol’ (راه): *yo* (يُل) -zammeli ya ile- ortak kelimedir defa anlamına da gelmiş Arapçada ise *terīk* (طريق) ve *sebīl* (سبيل) ve *şirāt* (صراط) derler, ‘üzengi’ (ركاب): (2) *üzengi* (روز) : (2) *gün* (روز) , ‘gün’ (ركاب), *rikab*’dır (ركاب), *gün* (يوم) *yōm* (يوم) ve *nehār* (نهار), (MN6563 103v) {‘bugün’ (امروز): *bugün* (بوگون) Arapçası ise *elyevm* (اليوم) -fethalı hemze ile-, {‘dün’ (دیروز): *dūnen* (دوئن) Arapçası ise *ems* (امس) -fethalı hemze ile- ve *yevm’ul-kebl* (يوم القبل) }, {‘dünden bir gün önce’ (پیروز): *ısrāka gün* (غد) -fethalı ğayn ile-, ‘yarın değil öbür gün’ (پس فردا): *pēri gün* (پری گون) Arapçası ise ... ,

‘oruç’ (روزه): *oruç* أُوْرُوْج zammeli hemze ile- Arapçası ise *şēvm* (صوم), ‘baca’ (روزن): *baca* بَاْجَه -fethalı cim ile- Arapçası ise *menfez* (منفذ), ‘kum’ (ریگ روان): (4) *ḳum* قُوْم -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *reml* (رمل).

Za Harfi: ‘sarı’ (زرد): *sarı* سَارِی Arapçada ise *eşfer* (اصفر) ve *fāḳi* (فاقع) derler, ‘ekme’ (زرع): *ārşı* آرْشِ -memdāde elif ve harekesi düşürülmüş ra ve kesreli şin ile-, (5) ‘zırh’ (زره): *giyin* گِیْن -kesreli Farsça kaf ile- aynı zamanda geyinmek anlamında olan *gēyinmak*’tan گِیْن ماق emir fiilinin teklik 2. şahıs çekimidir Arapçası ise *dir* (درع), ‘çirkin’ (زشت): *pis* پِیْس (6) -kesreli Farsça ba ile- ve kötü anlamında da kullanırlar Arapçası ise *ḳebīh* (قبيح), ‘kış’ (زمستان): *ḳış* قِیْش -kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *şitā* (شتا) -kesreli şin ile-, ‘çukur’ (زمین گود): *çuḫur* چُوْخُوْر -zammeli (7) Farsça cim ve ḥā-i mu’ceme ile- Arapçada ise *ḥeżiz* (حضيض) ve *neşib* (نشيب) ve *hecl* (هجل) -fethalı ha ile- ve *rehde* (رهده) -fethalı ra ile- derler, ‘canlı’ (زنده): *diri* دِیْرِی -kesreli dal ile- Arapçası ise *ḥeyy* (حی) -fethalı ḥa ve şeddeli ya ile-, ‘avrat’ (زن): *ārvat* آرواد -memdāde elif ile- Arapçası ise *mir’eh* (مراه) -kesreli mim ile-, ‘erken’ (زود): *tēz* تِز -kesreli ta ile- Arapçası ise *seri* (سريع) -fethalı ile- ve *sur’at* (سرعت) -zammeli ile-, (8) ‘güç’ (زور): *güç* گُوْج -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise (MN6563 103r) *cebr* (جبر) -birinci fetha ile-, bağırsaktan yapılmış olan ‘tel’ (زه): *kiriş* كِرِیْش -kesreli Arapça kaf ile- ve (9) kap kacaklar ve başka şeylerde olan kenar’a da *zēh* زِه söylüyorlar, ‘alt’ (زیره): *ālt* آلت -memdāde elif ve sükün-i lam ve ta ile-, (10) ‘eyer’ (زین): *yeher* يَهْر -fethalı ya ve ha ile-.

Sin Harfi: ‘yaş’ (سال): *yaş* یَاش söylendiği gibi ortak kelimedir, ‘ak’ (سپید): (11) *āk* آق -memdāde elif ile- Arapçası ise *ebyeż* (ابيض) ve *biyāz* (بياض), ‘yeşil’ (سبز): *yaşıl* یَاشِیْل -kesreli şin ile- Arapçası ise *eḫzer* (اخضر) ve *ḥożre* (خضرة), ‘hafif’ (سبک): *yüngül* یُونْگُل -zammeli ya ile- Arapçası ise *ḥefif* (حفيف), ‘sahur’ (سحر): obaşdan اوبى -zammeli hemze ile- Arapçası ise *seḫer* (سحر) *nişfu’l-leyl* (نصف الليل) de derler, (12) ‘sert’ (سخت و محکم): *berk* بَرْك -fethalı ya ve sükün-i ra ve Arapça kaf ile- Arapçası ise *seht* (سخت), ‘kırmızı’ (سرخ): *kırmız* قِرْمِز Arapçada ise *eḫmer* (احمر) ve *ḥomre* (حمره) -zammeli ḥa ile- ve *eḫmer* (احمر) ve *ḳānī* (قانی) de derler, ‘allık’ (سرخاب): *ennik* اَنْیِک fethalı hemze ve (13) kesreli şeddeli nun ile- Arapçası ise ..., ‘kurşun’ (سرب): *ḳurḳuşum* قُرُقُشُوْم -zammeli (MN6563 104v) ḳaflar ile- Arapçada ise *reşāş* (رصاص) -memdāde elif ile- ve *reşāş* ’*esved* (رصاص اسود) derler, ‘gevşek’ (سست): *boş* بُوْش -zammeli ba ile- ortak kelimedir Arapçası ise *riḫvet* (رخوت) -kesreli ra

ile-, ‘yapışkan’ (سريشم): yapuŝkan (ياپوشقان)⁵³ Arapçası ise *ğera* (غرى), ‘taşlık, katı’ (سنگدان): petek (پتك)⁵⁴ Arapçası ise *kāniŝe* (قانسه), ‘üstübeç’ (سفیدآب): (14) *kırŝan* داش كِرشان -kesreli Arapça kaf ile- Arapçası ise *sifidāc* (سفيداج), ‘taş’ (سنگ): *daŝ* -kesreli Arapçada ise *hecer* (حجر) çoğulu *iħcār* (احجار) ve *ğebdā* (عبدى) ve *ŝeħr* (صخر) ve *celmed* (جلمد) ve *colmūd* (جلمود) -birinci ve ikinci zameli cim ile- da taş anlamındadır, ‘ağır’ (سنگين): *ākır* (آقير) -memdūde elif ve kesreli kaf ile- Arapçası ise *ŝekīl* (ثقیل) -fetha ile-, ‘iğne’ (سوزن): *iyne* (ينه) -kesreli hemze ile- Arapçası ise *keyāt* (خياط) -kesreli ile- ve *meħyet* (مخيپت), ‘atlı’ (سوار): (15) *ātli* (آتلى) -memdūde elif ile- Arapçada ise *fāris* (فارس) derler, ‘şiş’ (سيخ): *ŝiŝ* (سيش) ortak kelimedir Arapçası ise *seffūd* (سفود) -fethalı ve ŝeddeli fa ile-, ‘kara’ (سياه): *ķara* (قارا) Arapçası ise *sivad* (سواد) ve *esved* (اسود).

ŝin Harfi: ‘sakal tarağı’ (شانه ريش): *darak* (داراق) Arapçası ise *moŝiŝ* (مشيپت) -zammeli mim ile-, (16) ‘boynuz’ (شاخ حيوانات): *buynız* (بوى نيز) -zammeli ya ve harekesi düşürülmüş ya ve nun ve harekesi düşürülmüş zā-i muceme (zā-i mu‘ceme-yi zede ŝode) ile- Arapçası ise *ķern* (قرن) -fetha ile- çoğulu *ķūrūn* (قرون), ‘dal’ (شاخه) (درخت): *budaħ* (بوداخ) (17) -zammeli ba ile- Arapçası ise *goŝn* (غصن) -zamme ile- ve *fer‘* (فرع) -fethalı fa ile-, ‘akşam’ (شام): *ākŝam* (آقشام) -memdūde elif ile- Arapçası ise *mesa‘* (مسا) -fethalı mim ile- ve *meğrib* (مغرب), ‘gece’ (شب): *gece* (گجه) yukarıdaki satırlarda söylendiği gibi Arapçası ise *leyl* (ليل), ‘bugece’ (امشب): *bugéce* (بو گجه) (MN6563 104r) Arapçası ise ..., ‘yarın gece’ (فردا شب): *ŝaba gece* (صبا گجه) Arapçası ise ..., (18) ‘yarın gece değil öbür gece’ (پس فردا شب): *péri gece* (پرى گجه) Arapçası ise ..., {‘dün gece’ (پريشيب): *dūnen gece* (دُونَن گجه) Arapçası ise ...}, {‘dün gece değil öbür gece’ (ديشيب): *israķa gece* (ايسرافه گجه) Arapçası ise ...}, {‘gece yarısı’ (نصف شب): *gece yarısı* (گجه يارى) -kesreli ra ile- Arapçası ise *niŝfu‘l-leyl* (نصف الليل), ‘çiy’ (شبنم): *ŝeħ* (شيخ) (19) -kesreli ŝin ve ve harekesi düşürülmüş hā-i mühmele (hā-i mühmele-yi zede ŝode) ile- Arapçası ise *ŝeķt* (سقط), *ŝeķiŝ* (سقيپت), *berf* (برف), *jāle* (ژاله), *ŝebnem* (شبنم) ve *teħl* (طل) -fetha ile-, ‘çoban’ (چوپان): *çoban* (چوبان) -zammeli Farsça cim ile- Arapçası ise *rā‘i* (راعى), ‘şarap’ (شراب): *çahur* (چاخور) -Farsça cim ile- Arapçada ise *ħomr* (خمر), *rāħ* (راح), *modām* (مدام), *ķerķif* (فرقف) vb. derler, ‘av’ (شكار): *av* (او) -fethalı (20) hemze ve harekesi düşürülmüş vav ile- kimileri ise memdūde elif ile söylüyorlar Arapçası ise *ŝeyd* (صيد), ‘kılıc’ (شمشير): *ķilinc* (قليچ) -kesreli kaf ve lam ile- Arapçada ise *seyf* (سيف)

⁵³ ‘yapışkan’ (سريشم): yapuŝkan (ياپوشقان): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁴ taşlık, katı’ (سنگدان): petek (پتك): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

ve *corāz* (جراز) ve *hosām* (حسام) ve *šārim* (صارم) ve ‘*azm* (عزم) derler, ‘eş’ (شوهر): *er* أر (MN11350 14v 1) -fethalı hemze ile- Arapçası ise *zevc* (زوج) .

Şin Harfi: ‘sabah’ (صبح): *seher* سحر ve sahur’a da ovaşdan اواشدان söylüyorlar Arapçada ise sabaha *ğidūd* (غودود) -kesre ile- ve *fecr* (فجر) derler, ‘çöl’ (صحرا): *çöl* چؤل -zammeli Farsça cim ve vāv-i mechūle ile- Arapçası ise *bādiye* (بادیه).

Ṭa Harfi: (2) ‘organ’ (طناب): *ip* ايپ -kesreli hemze ile- kinnap’a da *ip* ايپ derler Arapçası ise *tonob* (طنب) ve *bizemmīn* (بضمين) çoğulu *eṭnāb* (اطناب), ‘altın’ (طلا) : *kızıl* قريل -kesreli kaf ve za ile- Arapçası ise *zēhb* (ذهب).

Za Harfi: ‘öğle’ (ظهر): (3) *günorta* گُونُورته -zammeli Farsça kaf ve nun ile- Arapçası ise *sohr* (صخر) -zammeli sad ile-.

Aym Harfi: (MN6563 105v) ‘akıllı’ (عاقل): *eḳilli* عَقْلِي -fethalı ayın ve kesreli kaf ve harekesi düşürülmüş şeddeli lam ile- Arapçası ise *lebīb* (لييب) -fethalı lam ile-, (4) ‘gelin’ (عروس): *gelin* گلين -fethalı Farsça kaf ile- Arapçası ise ‘*arūs* (عروس) çoğulu ‘*arāīs* (عرائس) ve ‘*arās* (عراس), ‘dügün’ (عروسی): *toy* تُوی -zammeli ta ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise ..., ‘ter’ (عرق) Arapçadır Türkçesi *ter* تُر -fethalı ta ve harekesi düşürülmüş ra ile-, (5) ‘ikindi’ (عصر) Arapçadır Türkçesi *ikindi* ايکيندي - kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve Farsça kaf ile-, ‘ot’ (علف): *ot* أُت - zammeli hemze ile- Arapçası ise ..., hala (عمه) Arapçadır Türkçesi *bibi* بي بي (6) ‘kuş üzümü’ (عنب الثعلب) Arapçadır İsfahan’da tācirīzī (تاجريزي) Fars’de revāterbeh (انگور سگ) (ایت اوزومی) *it üzümü* derler yani ‘köpek üzümü’ (انگور سگ), ‘bayram’ (عيد) Arapçadır Türkçesi *bayram* بايرام .

Ğaym Harfi: ‘kul’ (غلام): *ḳul* قُول -zammeli kaf ile- Arapçada eğer kast edilen satılık köle ise *a‘bd* (عبد) -fethalı ayın ile- ve eğer kast edilen yakınların biri ise *ğāzi* (غازي) derler çoğulu *ğāziyan* (غازيان), (7) ‘kın’ (غلاف): *ḳın* قِن -kesreli kaf ve harekesi düşürülmüş nun ile- Arapçası ise *ḳirām* (قرام) -kesre ile-.

Fa Harfi: ‘ağaç’ (فرسخ): *ākac* آقاج -memdūde elif ile- ortak kelimedir Arapçası ise *ferseḥ* (فرسخ).

(8) **Ḳaf Harfi:** ‘adım’ (قدم) -fetha ile- Arapçadır Türkçesi⁵⁵ *āddım* اَدْم -memdūde elif ve fethalı şeddeli dal ile-, ‘borç’ (قرض): *borc* بُرچ -zammeli (9) ba ve harekesi

⁵⁵ Arapça ve Türkçe sözcükleri MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

düşürülmüş ra ile- *kerz* (قرض) ve *deyn* (دين) ikisi de Arapçadır *vām* (وام) ise Farsçadır, ‘damla’ (قطره) Arapçadır Türkçesi (MN6563 105r) *damçı* -Farsça cim ile-, ‘yemin’ (قسم) ve *yemīn* (يمين)⁵⁶ ve *ḥelfe* (حلفه)⁵⁷ üçü de Arapçadır Türkçesi⁵⁸ ise *ānd* -memdüde elif ve sukun-i nun ve dal ile-, (10) ‘kalay’ (قلع): *kalay* - fethalı kaf ile- Arapçası ise *reṣāṣ ebyeẓ* (رصاص ابيض).

Kaf Harfi: ‘bıçak’ (كارد): *birçak* -kesreli ba ile- ortak kelimedir Arapçası ise *sikkīn* (سكين), ‘kāse’ (چاناخ): *çanaḥ* Arapçası ise *kiş’a* (قصه) -kesreli kaf ile-, ‘iş’ (كار): (11) *iş* -kesreli hemze ile- *iş olmak* (ایش اولماق) fiilinin emir biçimidir Arapçası ise *şoğl’dır*⁵⁹ (شغل), ‘arşın’ (گز): *ārş* -memdüde elif ile- Arapçası ise *zer’* (زرع), ‘saman’ (كاه): *saman* Arapçası ise *tīn* (تين) -kesreli ta ve sükūn-i ya ile-, ‘doğrunun karşıtı eğri’ (كج مقابل راست): *egri* -fethalı hemze ve Farsça sükūn-i kaf ile- Arapçası ise *mu’avvac* (معوج) -zammeli mim ile-, ‘dilençi’ (گدا): *yolçı* (12) -zammeli ya ve harekesi düşürülmüş lam ve kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *miskīn* (مسكين), ‘pahalı’ (گران): *baha* -fethalı ba ile- Arapçası ise *gālī* (غالی), ‘bez’ (كرباس): *béz* -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş zā-i mu‘ceme ile- Arapçası ise *kirbas* (كرباس) -kesreli kaf ile-, (13) ‘dügüm’ (گره): *dügün* -zammeli dal ve Farsça kaf ile- Arapçası ise *uḫde* (عقده), ‘toz toprak’ (گرد و غبار): *toz* -zammeli ta ve sükūn-i (14) zā-i mu‘ceme ile- Arapçası ise *ucāc* (عجاج) -zamme ile- ve *neḫ’* (نقع) ve *heyc* (هيج) ve *kanā* (قنا) ve *habā* (هبا) -hepsinde birinci fetha ile-, ‘sıcak’ (گرم): *isti* -kesreli hemze ile- Arapçada ise *sehīn* (سخين) ve *ḥār* (حار), ‘solucan’ (كرم) -kesreli Arapça kaf ile-: *ḫurt* -zammeli kaf ile- ve *kurt* (گرگ) anlamına da gelmiş Arapçası ise *dūd* (دود), (15) ‘geniş’ (گنساد): *gen* -fethalı Farsça kaf ile- Arapçası ise *vesī’* (وسيع) ve *vāsi’* (واسع), ‘çamur’ (گل): *palçık* -Farsça ba ve cim ile- Arapçası ise *ḫīn* (طين), ‘kesek’ (كلوخ): (16) *kessek* -fethalı Arapça kaf ve şeddeli sin ile- Arapçası ise *medereh* (مدره) -fetha ile-, ‘anahtar’ (کلید): *āçar* -memdüde elif ve Farsça cim ile- Arapçası ise *miftāḥ* (مفتاح) -kesreli mim ile-, ‘yoğun’ (كلفت): (17) *yoḫun* -zammeli ya ve kaf ile- Arapçası ise *zāḫm* (ضخم) ve *zuḫām* (ضخام) ve *zehīm* (ضخيم), ‘sürü’ (گله): *sūri* -zammeli sin ile- Arapçası ise *şedi’* (صديع) ve *fırk* (فرق) -kesreli ile-, ‘az’ (كم): *āz* -memdüde elif ile- ve (18) *eskik* -fethalı

⁵⁶ *yemīn* (يمين): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁷ *ḥelfe* (حلفه): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁸ üçü de Arapçadır Türkçesi : bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁹ *iş olmak* (ایش اولماق) fiilinin emir biçimidir Arapçası ise *şoğl’dır*: bu tümce MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

hemze ve harekesi düşürülmüş sin ve kesreli Farsça kaf ile- de aynı anlamdadır ve ‘daha az’a (کمتر) *azırak* آزارق söylüyorlar Arapçada ise sırasıyla *nākiş* (ناقص) ve *enkeş* (انقص) derler ve *kelil* (قليل) ve *nedr* (ندر) ve *besir* (بسير) de söylerler , ‘evin ve odanın köşesine’ (کنج خانه و اتاق) *bucah* بوجاخ derler Arapçası ise *zāviye* (زاویه), ‘kenar’ (کنار): *kırak* قراق -kesreli kaf ile- Arapçası ise *teref* (طرف), (MN6563 106r) ‘cariye’ye (کنیز) genelde *karadaş* قراداش ve beyaz *karakardaş* قراقراداش (سیاه) cariye’ye (20) ve siyah *akkaradaş* آق قراداش (سفید) cariye’ye de *akkaradaş* آق قراداش söylüyorlar Arapçası ise *cāriye* (جاریه), ‘dağ’ (کوه): *dag* داغ Arapçada ise *cebel* (جبل) -fethalı cim ve ba ile- ve *tūr* (طور) ve *tūd* (طود) ve eteği’ne de *keye* قَیَه -fethalı kaf ve ya ile- derler, (MN11350 15r 1) ‘kısa’ (کوتاه): *kışsa* قِصًا -kesreli kaf ve şeddeli şad ile- Arapçası ise *kāsir* (قاصر), ‘küçük’ (کوچک): *hürde* خورده Arapçası ise *şegir* (صغیر), ‘çukur’ (گود): *çuhur* چوخور -zammeli Farsça cim ve hā-i mu‘ceme ile- Arapçası ise *gā’ir* (غائر), ‘beşik’ (گهواره): (2) *bēsik* بَشِيک -kesreli ba ve şin ile- Arapçası ise *hūdec* (هودج) ve *mehd* (مهد).

Lam Harfi: ‘zayıf’ (لاغر): *ārḥ* آرخ -memdūde elif ve kesreli rā-i mūhmele ile- Arapçası ise *huzal* (هزال) ve ‘acef’ (عجف) -fethalı ayın ve cim ile-, ‘yorgan’ (الحاف): *yorkan* يورقان (3) - zammeli ya ile- Arapçası ise *imhad bester* (امهاد بستر), ‘tekme’ (لنگ): *tepuq* تپوک -fethalı ta ile- Arapçası ise ..., ‘futa’ (لنگ حمام): *fūta* فوطه Arapçası ise ..., ‘şaşı’ (لوچ): *çeri* چری -kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *efleḥ* (افلح), ‘kaygan’ (مزلق): *sürün* سُرُون -zammeli sin ile- Arapçası ise *muzleḥ* (مزلق).

(4) **Mim Harfi:** ‘anne’ (مادر): *ānna* آنا -memdūde elif ve şeddeli nun ile- Arapçası ise *vālide* (والده) omm (أُم) -zammeli hemze ve şeddeli mim ile-, yılın on iki ‘ay’ına - اوروج آی (ماه رمضان) da *oruc ay* kamer adıyla (5) ve Ramazan ayına (شهر) ve her ayın adı da *meşhur* (مشهور), ‘erkeğin karşıtı dişi’ (ماده مقابل نر): *dişi* دِيشی -kesreli dal ile- Arapçası ise *mū’ennes* (مونث), ‘erkek’ (مرد): *kīşī* كِيشِي (6) -kesreli Arapça kaf ile- Arapçası ise *recol* (رجل), (MN6563 107v) ‘ölüm’ (مرگ): *ölüm* أَلْم -zammeli hemze ve lam ile- Arapçası ise *mevt* (موت), ‘tat’ (مزه): *dad* داد Arapçası ise *ta‘m* (طعم), ‘su tulumu’ (مشک آب): *tuluḥ* تُولُوخ -zammeli ta ile- söylendiği gibi (7) ‘tulum’a (خیک) da derler Arapçası ise *zuḥḥ* (زق), ‘kalem ucu’ (مغز قلم): *ilik* اِلِيک -kesreli hemze ve lam ile- Arapçası ise *moh* (مخ) ceviz ve badem içine de *içi* اِچِي -kesreli hemze (8) ve Farsça cim ile- derler Arapçası ise *lubb* (لب), ‘güzel’ (مقبول): *gözel* گُوزَل -zammeli Farsça kaf ve fethalı zā-i mu‘ceme ile- ve *gögçek* گُوگچک -fethalı Farsça kaf ile- de

derler Arapçası ise *şehh* (صح) ve *melh* (ملح), (9) ‘gaga’ (منقار): *dimdik* -kesreli daller ile- Arapçası ise *minḳād* (منقاد) çoğulu *menāḳid* (مناقيد), ‘çok pişmiş etin özelliği’ (مهرا): *ezilib* -fethalı hemze ve kesreli zā-i mu‘ceme ve lam ile- Arapçası ise *muherrā* (مهرا), bilezik ve kolyelik yapmak için ‘boncuk’ (مهره): (10) *muncih* -zammeli mim ve harekesi düşürülmüş nun ve kesreli cim ve harekesi düşürülmüş ḥa ile- Arapçası ise ..., ‘misāfir’ (مهمان): *ḳonaḳ* - zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *zēyf* (ضيف) -fetha ile- ve evinde konuğu olan kimse *muḳzif* (مضيف), ‘sis’ (ميغ) Arapçadır: *duman* -zammeli dal ile-, (11) ‘ara’ (ميان): *āra* -memdūde elif ile- Arapçası ise *veseṭ* (وسط).

Nun Harfi: ‘sap’ (نخ): *sap* ortak kelimedir Arapçası ise ..., ‘erkek’ (نر): *ērkek* -kesreli hemze ve fethalı kaf ile- Arapçası ise ..., ‘yumuşak’ (نرم): *yumuşak* -zammeli ya ve mim ile- Arapçası ise *melāset* (ملاست) ve *meles* (ملس), ‘yakın’ (نزدیک): *yo’uḥ* -zammeli ya ve hemze ile- Arapçası ise *ḳerīb* (قريب) ve mastar ismi (ism-i maşdar) olan yakınlık (نزدیکی): *yo’uḥluḳ* Arapçası ise *zulfē* (زلفه) -zamme ile-, ‘gümüş’ (نقره): *kūmiş* -zammeli Arapça kaf ile- Arapçası ise *fiḳze* (فض), (13) {‘gece yarısı’ (نصف شب): *gece yarısı* -kesreli rā-i mūhmele ile- Arapçası ise *nişfu’l-leyl* (نصف الليل)}, ‘yarı’ (نصف) Arapçadır Türkçesi *yarı* , ‘keçe’ (نمد): *keçe* -kesreli Arapça kaf ile- (MN6563 107r) ‘kamiş’ (نی): *ḳāmiş* -fethalı ḳaf ile- Arapçası ise *ḳeşeb* (قصب), ‘süngü’ (نیزه): *cıda* -kesreli cim ile- Arapçası ise *rumḥ* (رمح) -zamme ile-.

Vav Harfi: (14) ‘karış’ (وجب): *ḳarış* -kesreli ra ile-, ‘şişme’ (ورم) Arapçadır: *şiş* -kesreli şin ile- söylendiği gibi ortak kelimedir.

Ha Harfi: ‘kuduz’ (هار): (15) *ḳudur* -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *uḳūr* (عقور); kudurmuş (هار شده است): *ḳudurlup* , ‘ayrılık’ (هجر): *āyırılıḥ* -memdūde elif ile- Arapçadır, ‘böyle’ (هم چنین و همین طور): *bēle* (16) -kesreli ba ile- ‘biz de’ (ما هم) anlamına da gelmiş Arapçası ise *bikezā* (بكذا), *bēle gelduḥ* yani ‘biz de geldik’ (ما هم آمدیم) gibi⁶¹, ‘hepsi’ (همه): *hamısı* -kesreli mim ve sin ile- Arapçası ise *mecmū* (مجموع), ‘odun’ (هيمة): *odun* (17) -zammeli hemze ve dal ile- Arapçası ise *ḥaṭab* (حطب) -fetha ile-.

⁶⁰ ‘keçe’ (نمد): *keçe* : bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

⁶¹ *bēle gelduḥ* (ما هم آمدیم) gibi: bu ibare MN6563 nüshasında geçmemektedir.

Ya Harfi: ‘bir arada’ (یکجا): *bir yérde* بیریرده -kesreli bā-i muvahhade ve ikinci kelimedede kesreli ya ile- Arapçası ise *cemī* (جمع).

Onuncu⁶² fasıl

İşaret İsimleri (esmā-i işāre)

(18) yakında tekili göstermek (müşārun ileyh-i mufred-i qarīb) için ister eril (müzekker) olsun ister dişil (mü’ennes) *bu* بو -vāv-i mechüle ile- kelimesi ve (19) yakında ikili ve çoğulu göstermek (müşārun ileyh-i teşniye ve cem’-i qarīb) için ister eril olsun ister dişil *bular* بولار - vāv-i mechüle ile- kelimesi kullanılır, (20) ve uzakta tekili göstermek (müşārun ileyh-i mufred-i ba’id) için ister eril olsun ister dişil *o* او kelimesi ve uzakta ikili ve çoğulu göstermek (müşārun ileyh-i teşniye ve cem’-i ba’id) için ister (MN11350 15v 1) eril olsun ister dişil *olar* اولار veya *anlar* آنلار iki farklı kelime kullanılır ama yakın mekanı göstermek (müşārun ileyh-i mekân-ı qarīb) için (2) *burda* بُورده -zammeli ba ile- kelimesi ve uzak mekanı göstermek (müşārun ileyh-i mekân-ı ba’id) için *orda* اورده -zammeli hemze ile- kelimesi kullanılır ki bunların asli *bu yérde* بُورده (3) ve *o yérde*’dir. أُورده . كمالا يخفى على المتائل . ve belirli bir mekana işaret edilmediği zaman *buraya* بُورايه (4) ve *oraya* أُورايه biçiminde söylüyorlar, *oraya gel* أُورايه گل gibi, ama bunun tersine belirli bir mekan kast edildiğinde *orda* (5) *qalsın* أُورده قالسين yani orada kalsın (آنجا باشد) biçiminde söylüyorlar.

Üçüncü Bab

Harfler (Ḥurūf)

‘öyle’ (آنچنان): *éle* إله -kesreli hemze ile- *vurdu* (6) *éle ki öldi* وردی إله کی اولدی yani ‘vurdu öyle ki öldü’ (زد آنچنانکه مرد) gibi, ‘diğer’ (دیگر): *özge* -zammeli hemze ve sükün-i vav ve zā-i mu’ceme ve fethalı Farsça kaf ile- (7) *başka* باشقه ve *dahı* داهی da ‘diğer’ (دیگر) ve ‘gayri’ (غیر) anlamlarında kullanılmış, *kim* کیم soru işaretini (ḥarf-i istifhām) belirtir, (8) ‘gibi’ (مثل) anlamında olan *kimi* کیمی ve *tek* تک ikisi de benzerlik ve gibilik (ḥarf-i teşbīh) ifade eder *benzer* بنذر yani ‘ona benzer’ (بان)

⁶² MN11350 nüshada yanlış olarak dokuzuncu fasıl olarak geçmektedir.

Ḥatime

Birleşik Sözler Hakkında (Pāre elfāz-ı mürekkeb)

‘seviyorum’ (دوست میدارم) (5) *sevmişem* -fethalı sin ile-, ‘seviyorlar’ (دوست میدارند) (6) *seveller* -سَوَّلَر fethalı sin ve vav ve şeddeli lam ile-, ‘soğuk yer’ (جای سرد) *serin* -سَرین fethalı sin ile-, ‘üst’ (روی چیزی) *üst* -اوست zammeli hemze ile- *biri birnin* (تو بر تو) (7) ‘iç içe’ (روی کتابها) *kitabler üste* اوسته yani ‘kitaplar üstü’ (7) ‘iri göz’ (چشم درشت) *ālagöz* -آلا گوز -memdüde elif ile-, ‘bundan sonra’ (بعد از این) *bunan sora* بونن سره ‘inat etme’ (سخت مشو) (8) *berkişme* (همین است) *işte budur* , قاشقآباخ *kaşķabaķ* (ابرو ترش کردن) ‘kaş ķatmak’ , برکش مه (9) , اوزيانمه دور *öz yanımdadır* (پیش خودم است) ‘kendi yanındadır’ , اله بودور *öz yanındadır* (پیش خودتست) ‘kendi yanındadır’ : *nece oldu* (چه طور شد) , *nasıl oldu* , اُونَن *onnan* (از آن) ‘ondan’ , اوزيانم *öz yanım* , اُدی *urasan* (بزنی) ‘vurasın’ , هارداليدن *harda idin* (کجا بودی) ‘neredeydin’ (10) , اُدی -fethalı ra ve sin ile-, ‘yiyessin’ (بخوری) *yiyesen* -birinci ya kesreli ikinci ise fethalı ya ile- (11) *gellem* گَلَم (بیایم) ‘geleyim’ , ve onu bununla karşılaştıır , *bilesine* (به او) ‘ona’ , اُونَم *vurram* (بزئم) ‘vurayım’ -Farsça kaf ve şeddeli lam ile-, بيلسينه ديرم *bilesine diyerem* بيلسينه (12) yani ‘kendisine söylerim’ (باو ميگويم) ‘ne yapıyorsun’ (چه کار میکنی) *neyniyesen* (چه کار میکنی) *neyniyesen* , نى نيرسن *neyniyesen* (چه کار میکنی) ‘ne yapıyorsun’ (13) *vurdurdu* (امر کرد او را زدند) ‘buyurdu onu vurdular’ , نى نيه سن *durķuzdurdı* (امر کرد او را برخيزانند يا برخيزاند) ‘buyurdu onu kaldırsınlar veya kaldırdı’ (زمین لرزید) *yer titredi* , يَر تيريندى *yér tirindi* (زمین جنبید) ‘yer tirildedı’ , نُورقُوزدُوردى (زمین لرزید) *yér titredi* . (14)

3. Dizinler

3.1. Türkçe-Farsça Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Dizini

Arapça kaf: kâf-i Arabi MN11350 11r 15, 11v 11, 13, 18, 12r 1, 5, 6, 7, 12, 12v 2, 9, 13v 1, 8, 12, 17, 19, 14r 8, 12, 14, 14v 14, 16, 15r 6, 12, 13.

aynı mahreçli: müttehidü'l-mahreç MN11350 10v 17.

ayrı mensup zamir: zemâyir-i menşüb-i münfaşıl MN11350 8v 9, 10. (22.s)

ayrı merfû zamir: zamîr-i münfaşıl-i merfû^c MN11350 8r 18,8v 9.

ba-i müvehhide: bâ-i müvehhide MN11350 6r 13, 6r 16, 17, 11r 2, 7, 9, 12r 8, 13r 1, 13v 2, 15r 17.

ben: men MN11350 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 4, 13, 5r 2, 8v 1.

benzerlik ve gibilik: harf-i teşbih MN11350 15v 8.

bitişik: muttaşıl MN11350 8r 16.

bitişik mecrur zamir: zamîr-i mecrûr-i muttaşıl MN11350 8v 11. (onı oların 22.s)

bitişik mensup zamir: zamîr-i menşüb-i muttaşıl MN11350 8v 2, 10, 13-14. (....)

bitişik merfu zamiri: zamîr-i merfû^c -i muttaşıl MN11350 8r 17.

bitişik zamir: zamîr-i muttaşıl MN11350 8r 17.

biz: mâ MN11350 3r 6, 3v 4, 4r 17, 4v 5, 14, 5r 3, 8v 2.

cer harfî: harf-i cer MN11350 10r 5. isimleri kesreli, yani esreli okutan, şu yirmi harf: (bâ, min, ilâ, an, lâm, alâ, fî, kaf, hattâ, rûbbe, vâv-ı kasem, tâ-i kasem, hâşâ, müz, münz, adâ, key, levlâ, halâ, lealle).

çoğul: cem^c MN11350 2v 7, 9, 10, 14, 15r 19, 20.

çokluk 1. şahıs: mütekellim-i ma^c a'l-ğayr MN11350 2v 11, 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 5, 13, 5r 2, 8v 2, 8, 12, 10r 17.

dâl-i mühmele: dâl-i mühmele MN11350 11r 4. (noktasız de)

dişil: te'nîş MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 15r 18, 19, 20, 15v 1.

edilgen fiili: mechûliyet-i ef^c al MN11350 9v 8.

emir: emr MN11350 2v 6,12.

emir fiili: fi^c l-i emr MN11350 3v 12, 14, 17, 19, 20, 4r 2, 7v 18, 8r 4, 10, 14r 5, MN6563 105r 5.

eril: tezkîr MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 3v 19, 8r 18, 19, 20 2, 8v 3, 5, 6, 15r 18, 19, 20, 15v 1.

-(y)XncA zarf-fiil eki: ezây-i tavkıyeti: MN11350 9v 17.

fail ismi: ism-i fā' il MN11350 2v 6, 12, 3v 4, 5, 6, 7v 17, 8r 3, 8r 10.

Farsça ba: bā-i Farsī MN11350 11v 14, 12r 3, 5, 13r 8, 20, 13v 8, 14v 15. (pe sesini veren Acem basi)

Farsça cim: cīm-i Farsī MN11350 5r 13, 5v 7, 11, 15, 6r 4, 8, 20, 7r 4, 12, 17, 11r 6, 14 2, 18, 11v 19, 12r 2, 7, 8, 9, 13, 14, 13r 10, 19, 13v 3, 6, 15, 17, 14r 7, 19 2, 14v 1, 9, 12, 15, 16, 15r 1, 3, 8, 15v 12, 16r 3, 4. (ç sesini veren Acem cesi)

Farsça kaf: kāf-i Farsī MN11350 5v 4, 7, 6r 11, 15 2, 6v 1, 3, 13 3, 7r 7, 8, 14, 7v 9, 11, 13, 10v 19, 20, 11r 5, 8, 11v 2, 19, 12r 2, 7, 8, 13, 17, 19, 20, 12v 18 2, 19, 13r 3, 4 2, 12, 14, 13v 3, 7, 11, 18, 19, 14r 2, 5, 8, 14v 3, 4, 5, 13, 15, 18, 15r 8 2, 15v 6, 19, 16r 11. (g sesini veren Acem kefi)

Farsça sükün-i kaf: sükün-i kāf-i Farsī MN11350 7v 14, 14v 11. (harekesiz g sesi veren Acem kafi)

fiil: fi'1 MN11350 2r 16, 17, 2v 15, 3r 7, 10, 4v 14, 7v 14, 15 2, 18 2, 19, 20, 8r 1, 2, 3, 4, 5, 6 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 2, 14, 17, 8v 10, 9v 8, 13, 18, 10r 1, 10v 1, 8, 9, 10 3, , 14v 11, 15v 18,

fiile gelen ekler: muta' allikāt bi ef' āl MN11350 2r 17.

fiiller: ef' al MN11350 2r 15, 2v 1, 6, 7v 14, 8r 17, 10r 15, 15v 18.

fiil mastarları: meşādīr-i ef' al MN11350 2r 16

if' al bābı: bāb-i if' al MN11350 10r 4.

ikili: MN11350 2v 7, 9, 10, 14, 15r 19, 20.

ikili ve çoğul çekimi: sıygā-i teşniye ve cem' MN11350 3v 6, 10.

ikili ve çokluk işareti: 'alameti cem' ve teşniye MN11350 3r 15.

ikili ve çokluk 3. şahıs: teşniye ve cem' i gā'ib MN11350 2v 9, 17, 3r 14, 3v 17, 4r 8, 4r 20, 4v 7, 18, 8r 19, 8v 4.

ikili ve çokluk 2. şahıs: teşnih ve cem' i muhāteb MN11350 2v 10, 3r 1, 18, 3v 20 ,4r 12, 4v 2-3, 10, 20, 8r 20, 8v 5-6.

işaret zamirleri: esmā-i işāre MN11350 15r 17.

ha-i sākine: hā-i sākine MN11350 4r 11, 9r 8, 11, 13, 15v 20.

harekesi düşürülmüş Arapça kaf: kāf-i Arabī-yi zede şodeMN11350 6v 20.

harekesi düşürülmüş ḥa: ḥā-i zede şodeMN11350 5r 16, 15r 10.

harekesi düşürülmüş Farsça ba: bā-i Farsī-yi zede şodeMN11350 5r 17.

harekesi düşürülmüş Farsça kaf: kāf-i Farsī-yi zede şodeMN11350 5r 8, 6r 11, 7r 7, 11v 3, 12v 12.

harekesi düşürülmüş kaf: kāf-i zede şodeMN11350 10v 19, 12r 12.

harekesi düşürülmüş kesreli ha: kesr-i hâ-i zede şodeMN6563 101v.

harekesi düşürülmüş hâ-i mühmele: hâ-i mühmele-yi zede şodeMN11350 14r 19.

harekesi düşürülmüş lam: lām-i zede şodeMN11350 5r 14, 11r 1, 19, 11v 5, 13r 10, 11, 14v 12.

harekesi düşürülmüş mim: mīm-i zede şodeMN11350 4r 15, 4v 12.

harekesi düşürülmüş nun: nūn-i zede şodeMN11350 5r 18, 5v 8, 14r 16, 14v 7, 15r 10.

harekesi düşürülmüş ra: rā-i zede şodeMN11350 6r 14, 7v 11, 12r 5, 8, 12v 2, 14r 4, 14v 4, 8.

harekesi düşürülmüş sin: sīn-i zede şodeMN11350 7v 9, 14v 18, 15v 10.

harekesi düşürülmüş şiddeli lam: lām-i müşedded-i zede şodeMN11350 5v 19, 13r 11, 14v 3.

harekesi düşürülmüş şin: şīn-i zede şodeMN11350 5r 19.

harekesi düşürülmüş ta: tā-i zede şodeMN11350 5r 17.

harekesi düşürülmüş vav: vāv-i zede şodeMN11350 7v 3, 14r 20.

harekesi düşürülmüş ya: yā-i zede şodeMN11350 5r 12, 18, 5v 2, 3, 6r 4, 6v 6, 9, 11r 13, 14, 18, 11v 2, 11, 17, 12r 9, 10 2, 12v 1, 13v 16, 14r 16, 14v 4, 5.

harekesi düşürülmüş za: zā-i zede şodeMN11350 11r 8.

harekesi düşürülmüş zā-i mu'cime: zā-i mu'cime-yi zede şodeMN11350 14r 16, 14v 12.

geçişli: muta'addi MN11350 10r 4.

geçişsiz fiil: fi'l-i lāzim MN11350 10r 4.

geçmiş zaman: māzī MN11350 2v 6, 8, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 3r 1, 2, 3, 4, 5, 6, 4r 18, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 13, 10r 20, 10v 1 2, 2, 3 2, 4-5 2, 8.

geçmiş zamanın olumsuzu: fi'l-i ceħd MN11350 2v 6, 12, 4r 17, 19, 4r 20, 4v 1, 2, 4, 5, 7v 19, 8r 6, 12.

gelecek zaman: mustakbel MN11350 2v 6, 11, 3r 6, 7, 8, 10, 14, 16, 18, 3v 1, 2, 4v 15, 7v 16, 8r 3, 9, 10v 8.

geniş zaman: fi'l-i mużāri' MN11350 3r 13.

kelime: kelime MN11350 2r 6, 8, 9.

küçültme: teşgīr MN11350 15v 11.

mastar: masdar MN11350 2r 16, 2v 1, 5 2, 15, 5r 3, 8, 11, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 6, 10v 1, 2, 6.

mastar eki: lafz-i masdar MN11350 2v 3.

mastar ismi: ism-i masdar MN11350 2v 3.

mastar işareti: 'alāmet-i masdar MN11350 2v 15, 9v 6, 8, 13, 14, 19, 10r 2, 12, 10v 6.

mastarlardan türeyen fiiller: iştiķākī ef'āl ez meşādir MN11350 2r 15.

mechüle: mechüle MN11350 10v 17. (edilgen)

mecrūr: mecrūr MN11350 8r 15. (harf-i cerr veya izāfet hallerinde, son herfi /i/ ile okunan kelimenin hāli.)

mecrūr-i münfeşil: mecrūr-i münfeşil MN 11350 8r 16.

meful ismi: ism-i mef' ūl MN11350 2v 6, 13, 3v 8 2, 10, 7v 17, 8r 4, 8r 10.

mefuliyet: mef' ūliyet, nesen veya tümleç olmayı belirten MN11350 8v 13-14.

memdūde elif, uzun ā harfi: elif-i memdūde MN11350 5r 13, 5v 4, 6r 3, 10, 17, 6v 15, 7r 4, 6, 9, 15, 7v 2, 4, 11r 7, 10, 19, 11v 6, 15, 19, 20, 12r 4, 12v 1, 3, 8, 10, 11, 13r 1, 6, 8, 10, 20, 13v 4, 14, 14r 4, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 20, 14v 7, 8, 9, 11, 16, 17, 15r 2, 4, 11, 15, 16r 2, 7.

men: men MN11350 8v 1.

mensubiyet: menşūbiyet MN11350 8v 13-14.

mensup: menşup MN11350 8r 15

merfū: merfū' MN11350 8r 15.

meşbū' a dal: işba olunmuş dal MN11350 12r 20.

mevsuf: mevşūf MN11350 10v 12.

mīm-i sākine: mīm-i sākine MN11350 3v 1, 4r 2.

geniş zamanın olumsuzsu: fi' l-i nefy MN11350 2v 6, 12, 7v 20, 4v 6 2, 7, 9, 10, 12, 13, 7v 20, 8r 6, 13.

emir fiilinin olumsuzsu : fi' l-i nehy MN11350 2v 6,12, 4r 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 7v 18, 8r 5, 11.

nesne: mef' ūl MN11350 8v 19, 9r 1, 2.

noktalı ha: hā-i mu' ceme MN11350 4v 14, 13v 10, 14r 7, 15r 1.

noktalı sin: sīn-i menķūte MN11350 5r 18.

nūn-i sākine: nūn-i sākine MN11350 3r 17, 15v 16.

o: ū MN11350 8r 18, 15r 20.

olar: ānhā MN11350 8r 19, 8v 11, 15v 1.

rā-i mühmele: rā-i mühmele, noktasız re MN11350 4v 12, 15r 2, 13.

sākin ra: rā-i sākine MN11350 3r 7-8, 10, 12.

sākin ya: yā-i sākine MN11350 8v 13-14, 20, 9r 1, 9v 1, 4.

sebep ve neden: ta' lil ve cehet MN11350 15v 9.

sen: tō MN11350 3r 18, 3v 20, 4r 12, 4v 2, 10, 20, 8r 20, 15v 15.

sıfat: şıfat MN11350 1v 15, 10v 12, 15r 17.

sıyga: şıyga MN11350 2v 7, 8 2, 9 2, 11 2, 12, 13 2, 14, 3r 7, 3v 12 2, 13 2, 8r 15, 10r 15.

sīn-i mühmele: sīn-i mühmele, noktasız sin MN11350 3v 14.

- siz: şomā MN11350 3r 2, 20, 4r 1, 14, 4v 3, 11, 5r 1, 8v 1.
- soru: istifhām MN11350 2v 6, 12.
- soru fiili: fi' l-i istifhām MN11350 4v 15, 16, 17, 18, 19, 20, 5r 2 2, 8r 1, 8r 7, 13.
- soru işareti: harf-i istifhām MN11350 15v 7.
- şart harfi: harf-i şart MN11350 10v 4-5 2.
- şimdiki zaman: zamān-i hāl MN11350 3r 8, 10, 12, 16, 18, 3v 1, 15, 18, 20, 4v 7.
- tamlanan: mużaf MN11350 8v 17, 10v 11, 8v 17, 19, 9r 2, 3, 7, 10, 11, 15, 19.
- tamlayan: mużāfün ileyh MN11350 8v 16, 19, 9r 15 2, 9v 1, 10v 11.
- üstünleme: tafzīl MN11350 15v 18, 19.
- tekil: mufred MN11350 2v 13,18, 15r 18,20.
- tekil çekimi: şıygā-yi mufred MN11350 3v 5, 8.
- teklik 3. şahıs: mufred-i ġā'ib MN11350 2v 8, 15, 19, 3r 1, 3, 5, 3r 7, 15, 17, 20, 3v 1, 14, 4r 6, 8, 19, 4v 6, 17, 8r 18, 8v 3, 10v 4-5.
- teklik 2. şahıs: mufred-i muḫāṭab MN11350 2v 9, 19, 3r 16, 3v 18, 4r 10, 4v 1, 9, 19, 8r 20, 8v 5, 10v 9, 14r 5.
- teklik 1. şahıs: mütekellim-i vaḫde MN11350 2v 11, 3r 3, 3v 1, 4r 2, 14, 4v 4, 12, 5r 2, 8v 1, 8v 6, 12, 10r 17, 10v 14.
- telaffuz: telaffuz MN11350 2r 10,3r 9.
- cümle: cümle MN11350 9r 13, 10v 14 2.
- Türkçe mastar: masdar-i Türkī MN11350 2v 2, 5.
- uzak mekanı göstermek: müşārun-ileyh-i mekân-ı ba' id MN11350 15v 2.
- uzakta tekili göstermek: müşārun-ileyh-i müfred-i ba' id MN11350 15r 20.
- uzakta ikiliyi ve çoğulu göstermek: müşārun-ileyh-i teşniye ve cem' -i ba' id MN11350 15r 20.
- vāv-i mechüle: vāv-i mechüle MN11350 3r 6, 5v 1, 5, 6r 15, 8r 18-19, 8v 3, 11r 10, 12v 18, 19, 13v 1, 14v 1, 15r 18, 19.
- yā-i mechüle: yā-i mechüle MN11350 3r 11, 4v 14, 8v 2, 6.
- yā-i meksüre: yā-i meksüre MN11350 9r 7-8.
- yā-i nisbet: yā-i nisbet MN11350 15v 10.
- yakında tekili göstermek: müşārun-ileyh-i müfred-i qarib MN11350 15r 18.
- yakında ikiliyi ve çoğulu göstermek: müşārun-ileyh-i teşniye ve cem' -i qarib MN11350 15r 19.
- yakın mekanı göstermek: müşārun-ileyh-i mekân-ı qarib MN11350 15v 1.
- ya ve nūn-i sākineyn: ya ve nūn-i sākineyn MN11350 8v 17.
- zā-i mu'ceme: zā-i mu'ceme, noktalı za MN11350 4r 13, 8v 2, 13r 5, 14v 14, 15r 8, 9, 15v.

zā-i mu'ceme-i sākine: zā-i mu'ceme-i sākine MN11350 3r 19.

zāl-i mu'ceme: zāl-i mu'ceme MN11350 10v 20.

zāmir: zāmir MN11350 8r 15 2, 8v 9, 13-14, 17 2, 18, 19, 9v 1.

3.2. Farsça-Türkçe Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Dizini

‘alāmet-i masdar: mastar işareti MN11350 2v 15, 9v 6, 8, 13, 14, 19, 10r 2, 12, 10v 6.

ānhā: olar MN11350 8r 19, 8v 11, 15v 1.

bāb-i if‘al: if‘al bābı MN11350 10r 4.

bā-i Farsī: Farsça ba, pe sesini veren Acem besi MN11350 11v 14, 12r 3, 5, 13r 8, 20, 13v 8, 14v 15.

bā-i Farsī-yi zede şode: harekesi düşürülmüş Farsça ba MN11350 5r 17.

bā-i müvehhīde: ba-i müvehhīde, tek noktalı be harfi MN11350 6r 13, 6r 16, 17, 11r 2, 7, 9, 12r 8, 13r 1, 13v 2, 15r 17.

cem‘: çoğul MN11350 2v 7, 9, 10, 14, 15r 19, 20.

cīm-i Farsī: Farsça cim, ç sesini veren Acem cesi MN11350 5r 13, 5v 7, 11, 15, 6r 4, 8, 20, 7r 4, 12, 17, 11r 6, 14 2, 18, 11v 19, 12r 2, 7, 8, 9, 13, 14, 13r 10, 19, 13v 3, 6, 15, 17, 14r 7, 19 2, 14v 1, 9, 12, 15, 16, 15r 1, 3, 8, 15v 12, 16r 3, 4.

cümle: cümle MN11350 9r 13, 10v 14 2.

dāl-i mühmele: noktasız de MN11350 11r 4.

e‘al: fiiller MN11350 2r 15, 2v 1, 6, 7v 14, 8r 17, 10r 15, 15v 18.

elīf-i memdūde: uzun ā harfi, kimi zamanda kalınlığa işaret eder MN11350 5r 13, 5v 4, 6r 3, 10, 17, 6v 15, 7r 4, 6, 9, 15, 7v 2, 4, 11r 7, 10, 19, 11v 6, 15, 19, 20, 12r 4, 12v 1, 3, 8, 10, 11, 13r 1, 6, 8, 10, 20, 13v 4, 14, 14r 4, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 20, 14v 7, 8, 9, 11, 16, 17, 15r 2, 4, 11, 15, 16r 2, 7.

esmā-i işāre: işaret zamirleri MN11350 15r 17.

emr: emir MN11350 2v 6,12.

ezāy-i tavkıyeti : -(y)XncA zarf-fiil eki MN11350 9v 17.

fi‘l: fiil MN11350 2r 16, 17, 2v 15, 3r 7, 10, 4v 14, 7v 14, 15 2, 18 2, 19, 20, 8r 1, 2, 3, 4, 5, 6 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 2, 14, 17, 8v 10, 9v 8, 13, 18, 10r 1, 10v 1, 8, 9, 10 3, , 14v 11, 15v 18,

fi‘l-i ceħd: geçmiş zamanın olumsuzu 2v 6, 12, 4r 17,19, 4r 20, 4v 1, 2 , 4, 5, 7v 19, 8r 6, 12.

fi‘l-i emr: emir fiili MN11350 3v 12, 14, 17, 19, 20, 4r 2, 7v 18, 8r 4, 10, 14r 5, MN6563 105r 5.

fi‘l-i istifhām: soru fiili MN11350 4v 15, 16, 17, 18, 19, 20, 5r 2 2, 8r 1, 8r 7, 13.

fi‘l-i lāzim: geçişsiz fiil MN11350 10r 4.

fi‘l-i muzāri‘: geniş zaman MN11350 3r 13.

fi‘l-i nefy: geniş zamanın olumsuzu MN11350 4v 6 2, 7, 9, 10, 12, 13, 7v 20, 8r 6, 13.

- fi' l-i nehy: emir fiilinin olumsuzu MN11350 4r 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 7v 18, 8r 5, 11.
- ism-i fā' il: fail ismi; etken çatılı sıfat-fiil MN11350 2v 6, 12, 3v 4, 5, 6, 7v 17, 8r 3, 8r 10.
- ism-i mef' ūl: meful ismi; edilgen çatılı sıfat-fiil MN11350 2v 6, 13, 3v 8 2, 10, 7v 17, 8r 4, 8r 10.
- ism-i masdar: mastar ismi MN11350 2v 3.
- istifhām: soru MN11350 2v 6, 12.
- iştikāki ef' āl ez meşādir: mastarlardan türeyen fiiller MN11350 2r 15.
- hā-i sākine: ha-i sākine, harekesiz he sesi MN11350 4r 11, 9r 8, 11, 13, 15v 20.
- harf-i cer: cer harfi, isimleri kesreli, yani esreli okutan, şu yirmi harf: (bā, min, ilā, an, lām, alā, fī, kaf, hattā, rübbe, vāv-ı kasem, tā-i kasem, hāşā, müz, münz, adā, key, levlā, halā, lealle) MN11350 10r 5.
- hā-i mu'ceme: noktalı ha MN11350 4v 14, 13v 10, 14r 7, 15r 1.
- hā-i mühmele-yi zede şode: harekesi düşürülmüş ha-i mühmele MN11350 14r 19.
- hā-i zede şode: harekesi düşürülmüş ha MN11350 5r 16, 15r 10.
- harf-i istifhām: soru işareti MN11350 15v 7.
- harf-i şart: şart harfi MN11350 10v 4-5 2.
- harf-i teşbih: benzerlik ve gibilik MN11350 15v 8.
- kāf-i Arabi: Arapça kaf, Arap kefi MN11350 11r 15, 11v 11, 13, 18, 12r 1, 5, 6, 7, 12, 12v 2, 9, 13v 1, 8, 12, 17, 19, 14r 8, 12, 14, 14v 14, 16, 15r 6, 12, 13.
- kāf-i Arabī-yi zede şode: harekesi düşürülmüş Arapça kaf MN11350 6v 20.
- kāf-i Farsī: Farsça kaf, g sesini veren Acem kefi MN11350 5v 4, 7, 6r 11, 15 2, 6v 1, 3, 13 3, 7r 7, 8, 14, 7v 9, 11, 13, 10v 19, 20, 11r 5, 8, 11v 2, 19, 12r 2, 7, 8, 13, 17, 19, 20, 12v 18 2, 19, 13r 3, 4 2, 12, 14, 13v 3, 7, 11, 18, 19, 14r 2, 5, 8, 14v 3, 4, 5, 13, 15, 18, 15r 8 2, 15v 6, 19, 16r 11.
- kāf-i Farsī-yi zede şode: harekesi düşürülmüş Farsça kaf MN11350 5r 8, 6r 11, 7r 7, 11v 3, 12v 12.
- kāf-i zede şode: harekesi düşürülmüş kaf MN11350 10v 19, 12r 12.
- kelime: kelime MN11350 2r 6, 8, 9.
- kesr-i hā-i zede şode: harekesi düşürülmüş kesreli ha MN6563 101v.
- lafz-i masdar: mastar eki MN11350 2v 3.
- lām-i müşedded-i zede şode: harekesi düşürülmüş şiddeli lam MN11350 5v 19, 13r 11, 14v 3.
- lām-i zede şode: harekesi düşürülmüş lam MN11350 5r 14, 11r 1, 19, 11v 5, 13r 10, 11, 14v 12.
- mā: biz MN11350 3r 6, 3v 4, 4r 17, 4v 5, 14, 5r 3, 8v 2.

- masdar: mastar MN11350 2r 16, 2v 1, 5 2, 15, 5r 3, 8, 11, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 6, 10v 1, 2, 6.
- masdar-i Türkî: Türkçe mastar MN11350 2v 2, 5.
- mâzî: geçmiş zaman MN11350 2v 6, 8, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 3r 1, 2, 3, 4, 5, 6, 4r 18, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 13, 10r 20, 10v 1 2, 2, 3 2, 4-5 2, 8.
- mechûle: mechule, edilgen MN11350 10v 17.
- mechûliyet-i ef' al: edilgen fiili MN11350 9v 8.
- mecrûr: mecrur, harf-i cerr veya izâfet hallerinde, son herfi i ile okunan kelimenin hâli MN11350 8r 15.
- mecrûr-i münfaşıl: ayrı mecrur MN 11350 8r 16.
- mef'ûl: nesne MN11350 8v 19, 9r 1, 2.
- mef'ûliyet: mefuliyet, nesnen veya tümleç olmayı belirten MN11350 8v 13-14.
- men: ben MN11350 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 4, 13, 5r 2, 8v 1 2.
- meşâdir-i ef' al: fiil mastarları MN11350 2r 16.
- menşûp: mensup, kelimenin sonuna Türkçede –li, Arapça ve Farsçada, kelime sessiz harfle bitiyorsa bir –î; sesli harfle bitiyorsa, yerine göre, sesli harf atılarak veya atılmayarak –î, –yî veya vî getirilerek yapılan sıfat MN11350 8r 15.
- menşûbiyet: mensubiyet MN11350 8v 13-14.
- merfû': merfu, zamme (o, ö, u, ü) ile harekelenmiş harf MN11350 8r 15.
- mevşûf: belirtilen MN11350 10v 12.
- mîm-i sâkine: sakın mim, harekesi olmayan me harfi MN11350 3v 1, 4r 2.
- mîm-i zede şode: harekesi düşürülmüş mim MN11350 4r 15, 4v 12.
- mufred: tekil MN11350 2v 13,18, 15r 18,20.
- mufred-i gâ'ib: teklik 3. şahıs MN11350 2v 8, 15, 19, 3r 1, 3, 5, 3r 7, 15, 17, 20, 3v 1, 14, 4r 6, 8, 19, 4v 6, 17, 8r 18, 8v 3, 10v 4-5.
- mufred-i muhâtab: teklik 2. şahıs MN11350 2v 9, 19, 3r 16, 3v 18, 4r 10, 4v 1, 9, 19, 8r 20, 8v 5, 10v 9, 14r 5.
- mustekbel: gelecek zaman MN11350 2v 6, 11, 3r 6, 7, 8, 10, 14, 16, 18, 3v 1, 2, 4v 15, 7v 16, 8r 3, 9, 10v 8.
- muta' addi: geçişli MN11350 10r 4.
- muta' allikât bi ef' âl: fiile gelen ekler MN11350 2r 17.
- muttaşıl: bitişik MN11350 8r 16.
- mużaf: tamlanan MN11350 8v 17, 10v 11, 8v 17, 19, 9r 2, 3, 7, 10, 11, 15, 19.
- mużâfün ileyh: tamlayan MN11350 8v 16, 19, 9r 15 2, 9v 1, 10v 11.
- müşârun-ileyh-i mekân-ı ba' id: uzak mekanı göstermek MN11350 15v 2.

- müşārun-ileyh-i mekân-ı qarib: yakın mekanı göstermek MN11350 15v 1.
- müşārun-ileyh-i müfred-i ba' id: uzakta tekili göstermek MN11350 15r 20.
- müşārun-ileyh-i müfred-i qarib: yakında tekili göstermek MN11350 15r 18.
- müşārun-ileyh-i teşniye ve cem^c-i ba' id: uzakta ikili ve çoğulu göstermek MN11350 15r 20.
- müşārun-ileyh-i teşniye ve cem^c-i qarib: yakında ikili ve çoğulu göstermek MN11350 15r 19.
- mütেকellim-i ma' a'l-gayr: çokluk 1. şahıs MN11350 2v 11, 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 5, 13, 5r 2, 8v 2, 8, 12, 10r 17.
- mütেকellim-i vahde: teklik 1. şahıs MN11350 2v 11, 3r 3, 3v 1, 4r 2, 14, 4v 4, 12, 5r 2, 8v 1, 8v 6, 12, 10r 17, 10v 14.
- müttehidü'l-mâhreç: aynı mahreçli MN11350 10v 17.
- nefy: geniş zamanın olumsuzu MN11350 2v 6, 12, 7v 20, 8r 6, 13
- nehy: emir fiilinin olumsuzu MN11350 2v 6,12.
- nūn-i sākine: sakin nun, harekesi olmayan ne harfi MN11350 3r 17, 15v 16.
- nūn-i zede şode: harekesi düşürülmüş nun MN11350 5r 18, 5v 8, 14r 16, 14v 7, 15r 10.
- rā-i mühmele: noktasız re MN11350 4v 12, 15r 2, 13.
- rā-i sākine: sakin ra MN11350 3r 7-8, 10, 12.
- rā-i zede zode: harekesi düşürülmüş ra MN11350 6r 14, 7v 11, 12r 5, 8, 12v 2, 14r 4, 14v 4, 8.
- şyga: çekim, sıyga MN11350 2v 7, 8 2, 9 2, 11 2, 12, 13 2, 14, 3r 7, 3v 12 2, 13 2, 8r 15, 10r 15,
- şyga-yi mufred: tekil çekimi MN11350 3v 5, 8.
- şıfat: sıfat MN11350 1v 15, 10v 12, 15r 17.
- sīn-i menķūte: noktalı sin MN11350 5r 18.
- sīn-i mühmele: noktasız sin MN11350 3v 14.
- sīn-i zede şode: harekesi düşürülmüş sin MN11350 7v 9, 14v 18, 15v 10.
- sūkūn-i kāf-i Farsi: Farsça sūkūn-i kaf, harekesiz g sesi veren Acem kefi MN11350 7v 14, 14v 11.
- şīn-i zede şode: harekesi düşürülmüş şin MN11350 5r 19.
- şomā: siz MN11350 3r 2, 20, 4r 1, 14, 4v 3, 11, 5r 1, 8v 1.
- tafzīl: üstünleme MN11350 15v 18, 19.
- tā-i zede şode: harekesi düşürülmüş ta MN11350 5r 17.
- ta^c lil ve cehet: sebep ve neden MN11350 15v 9.
- telaffuz: söyleyiş, sesletim, telaffuz MN11350 2r 10,3r 9.
- te'nīs: dişil MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 15r 18, 19, 20, 15v 1.
- teşgīr: küçültme MN11350 15v 11.

tezkîr: eril MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 3v 19, 8r 18, 19, 20 2, 8v 3, 5, 6, 15r 18, 19, 20, 15v 1.

tō: sen MN11350 3r 18, 3v 20, 4r 12, 4v 2, 10, 20, 8r 20, 15v 15.

ū: o MN11350 8r 18, 15r 20.

vāv-i mechūle: vāv-i mechūle, Türkçede o, ö, u ve ü harflerini ifade eder MN11350 3r 6, 5v 1, 5, 6r 15, 8r 18-19, 8v 3, 11r 10, 12v 18, 19, 13v 1, 14v 1, 15r 18, 19.

vāv-i zede şode: harekesi düşürülmüş vav MN11350 7v 3, 14r 20.

yā-i mechūle: yā-i mechūle, Türkçede ı ve i harflerini ifade eder MN11350 3r 11, 4v 14, 8v 2, 6.

yā-i meksūre: kesre ile, esre ile okunan ya MN11350 9r 7-8.

yā-i nisbet: Türkçede -IX -İranlı gibi- ve -İ -Musevî gibi- eklerini ifade eder MN11350 15v 10.

yā-i sākine: sākın ya MN11350 8v 13-14, 20, 9r 1, 9v 1, 4.

yā-i zede şode: harekesi düşürülmüş ya MN11350 5r 12, 18, 5v 2, 3, 6r 4, 6v 6, 9, 11r 13, 14, 18, 11v 2, 11, 17, 12r 9, 10 2, 12v 1, 13v 16, 14r 16, 14v 4, 5.

ya ve nūn-i sākineyn: ye ve ne harflerinin harekesiz olması MN11350 8v 17.

zā-i mu' ceme: noktalı za MN11350 4r 13, 8v 2, 13r 5, 14v 14, 15r 8, 9, 15v.

zā-i mu' ceme-i sākine: harekesiz noktalı za MN11350 3r 19.

zā-i mu' ceme-yi zede şode: harekesi düşürülmüş noktalı za MN11350 14r 16, 14v 12.

zā-i zede şode: harekesi düşürülmüş za MN11350 11r 8.

zāl-i mu' ceme: noktalı zal MN11350 10v 20.

zamān-i hāl: şimdiki zaman MN11350 3r 8, 10, 12, 16, 18, 3v 1, 15, 18, 20, 4v 7.

zāmir: zamir MN11350 8r 15 2, 8v 9, 13-14, 17 2, 18, 19, 9v 1.

zāmīr-i mecrūr-i muttaşıl: bitişik mecrur zamir MN11350 8v 11.

zāmīr-i menşūb-i muttaşıl: bitişik mensup zamir MN11350 8v 2, 10, 13-14.

zāmīr-i merfū'-i muttaşıl: bitişik merfu zamiri, fiillerin sonuna gelen bitişik zamirler MN11350 8r 17.

zāmīr-i muttaşıl: bitişik zamir MN11350 8r 17.

zāmīr-i münfaşıl-i merfū': ayrı merfu zamir, şahıs zamirleri MN11350 8r 18, 8v 9.

zemāyīr-i menşūb-i münfaşıl: ayrı mensup zamir MN11350 8v 9, 10.

3.3. Türkçe Sözcük ve Eklerin Dizini

Aşağıdaki dizin, eserde Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī'nin Farslara Türkçeyi öğretmek için verdiği Türkçe malzemenin dizinidir. Malzemenin MN11350 nüshasındaki yerleri gösterilmiştir. MN11350 nüshasındaki olmayıp MN6563 nüshasında olan madde başları da dizine dâhil edilmiştir. Her madde başı, eğer bugünkü Tebriz ağzı ve standart Azerbaycan Türkçesinde tespit edilmişse, bunlar da dizinde verilmiştir.

acı 'acı' MN11350 13r 20. Tb. *acı*,
KAZTü. *acı*

açar 'anahtar' MN11350 14v 16. Tb.
açar KATü. *açar*.

açıl- 'açılmak' Tb. *açıl-*, KATü. *açıl-*.
açılacağıdır MN11350 10r 10;
açılmak MN11350 5r 13.

ad 'ad, isim' MN11350 13r 1. Tb. *ad*,
KAZTü. *ad*. **adung** MN11350 13r
2.

addım 'adım' MN11350 14v 8. Tb.
addım, KAZTü: *addım*.

âgâh 'bilen, bilgeli, haberdâr'. Tb.
âgâh, KAZTü. *agah*.
âgâhluğ MN11350 2v 5.

ağla- 'ağlamak' Tb. *ağla-*, KAZTü.
ağla-, **ağlamak** MN11350 9v
16. **ağlaya** MN11350 9v 16.

âğrı- 'ağrımak' Tb. *âğrı-*, KAZTü. *âğrı-*.
âğrıdı MN11350 9v 1.

ak 'ak, beyaz' MN11350 9v 2. Tb. *ag*,
KAZTü. *ag*.

ak ciger 'ak ciğer' MN11350 11v 2.
Tb. *ag ciyer*, KAZTü. *ag ciyer*.

ak karadaş 'beyaz tenli cariyeye'
MN11350 14v 20. Tb. *ag*
keniz, KAZTü. *ag bedenli keniz*.

akçaç 'ağaç' MN11350 13v 4, 13v 13,
14v 7. Tb. *agac/agaç*, KAZTü.
agac.

akız 'ağız' MN11350 11r 10. Tb. *agiz*,
KAZTü. *agiz*.

âkla- 'ağlamak' (krş. ağla-) Tb. *ağla-*,
KAZTü. *ağla-*. **âklamak**
MN11350 7r 16.

akrı 'ağrı' MN11350 13v 14. Tb. *agrı*,
KAZTü. *agrı*. **akrımak**
MN11350 6r 17.

âksır- 'aksamak, hafifçe topallamak'
(krş. âşkır-) Tb. *asğır-*, KAZTü.
asğır-, **âksırmak** MN11350 7v
3.

akşam 'akşam' MN11350 14r 17. Tb.
ağşam, KAZTü. *ağşam*.

âla göz 'iri göz' MN11350 16r 7.
Tb. *ala göz*, KAZTü. *ala göz*

alma 'elma' MN11350 12v 3. Tb.
alma, KAZTü. *alma*. **alması**
MN11350 9r 12.

al- 'almak, satın almak' Tb. *al-*,
KAZTü. *al-*. **almak** MN11350
6v 15, 7r 15.

alt 'alt' MN11350 14r 9. Tb. *alt*,
KAZTü. *alt*.

- altı** ‘altı’ MN11350 12v 8. Tb. *altı*, KAZTü. *altı*.
- altmış** ‘altmış’ MN11350 12v 11. Tb. *atmış*, KAZTü. *altmış*.
- amcuğ** ‘kadının cinsiyet organı’ MN11350 11v 6. Tb. *amcığ*, KAZTü. *amcığ*.
- an** ‘on’ MN11350 12v 10. Tb. *on*, KAZTü. *on*.
- an bir** ‘on bir’ MN11350 12v 13. Tb. *on bir*, KAZTü. *on bir*.
- an min altı yüz kırık üç** ‘on bin altı yüz kırık üç’ MN11350 12v 15. Tb. *on min altı yüz kırık üç*, KAZTü. *on min altı yüz kırık üç*.
- and** ‘yemin’ MN11350 14v 9. Tb. *and*, KAZTü. *and*.
- anla-** ‘anlamak’ Tb. *anla-*, KAZTü. *anla-*, **anlamak** MN11350 7r 9.
- anlar** ‘onlar’ MN11350 15v 1. Tb. *olar*, KAZTü. *onlar*
- änna** ‘anne’ MN11350 15r 4. Tb. *ana*, *ebe*, KAZTü. *ana*.
- ännü** ‘alın’ MN11350 11r 7. Tb. *alın*, KAZTü. *alın*.
- änkır-** ‘anırmak’ Tb. *änkır-*, KAZTü. *änkır-*, **änkırmaq** MN11350 7r 4.
- apar-** ‘götürmek’ MN11350 8r 4. Tb. *apar*, KAZTü. *apar-*, **aparan** MN11350 8r 4. **aparanler** MN11350 8r 4. **aaprar** MN11350 8r 3. **aaprar mı** MN11350 8r 7. **apararam** MN11350 8r 3, 8r 5.
- apararık** MN11350 8r 3, 8r 5. **apararler** MN11350 8r 3. **apararler mi** MN11350 8r 7. **apararsan** MN11350 8r 3. **apararsan mı** MN11350 86 8. **apararsız** MN11350 3. **apararsız mı** MN11350 8r 8. **apardı** MN11350 2. **apardiler** MN11350 2. **apardılmış** MN11350 8r 4. **apardılmışler** MN11350 8r 4. **apardım** MN11350 8r 2. **apardın** MN11350 8r 2. **apardığ** MN11350 8r 3. **apardız** MN11350 8r 2. **aparız** MN11350 8r 5. **aparma** MN11350 8r 5. **aparmadı** MN11350 8r 6. **aparmadiler** MN11350 8r 6. **aparmadım** MN11350 8r 6. **aparmadın** MN11350 8r 6. **aparmadığ** MN11350 8r 6. **aparmadız** MN11350 8r 6. **aparmaram** MN11350 8r 7. **aparmarık** MN11350 8r 7. **aparmasın** MN11350 8r 5. **aparmasınler** MN11350 8r 5. **aparmasız** MN11350 8r 5. **aparmak** MN11350 5v 4, 8r 2. **aparmaz** MN11350 8r 7. **aparmazler** MN11350 8r 7. **aparmıyam** MN11350 8r 5. **aparmıyah** MN11350 8r 5. **aparrık** mı MN11350 8r 8. **aparsın** MN11350 8r 4. **aparsınler** MN11350 8r 4.
- ära** ‘ara, orta’ MN11350 15r 11. Tb. *ara*, KAZTü. *ara*.
- arı** ‘arı’ MN11350 12r 4. Tb. *arı*, KAZTü. *arı*
- ärin-** ‘temizlenmek’ Tb. *ärin-*, KAZTü. *ärin-*, **ärinmaq** MN11350 5r 18.
- ärit-** ‘temizlemek’ Tb. *ärit-*, KAZTü. *ärit-*, **äritmaq** MN11350 5r 17.

- ārīḥ** ‘zayıf insan’ MN11350 15r 2. Tb.
arīḥ, KAzTü. *arīḥ*.
- arpa** ‘arpa’ MN11350 12v 1. Tb.
arpa, KAzTü. *arpa*.
- ārtur-** ‘artırmak’ Tb. *artır-*, KAzTü.
artır-, **artırmaḵ** MN11350 6v
11.
- artuḵ** ‘artık’ Tb. *artıḥ*, KAzTü. *artıḵ*,
artıḵ, **artuḵ olmaḵ** MN11350 6v
12.
- arvat** ‘kadın’ MN11350 14r 7. Tb.
arvat, *zenen*, KAzTü. *arvat*.
- aslan** ‘aslan’ MN11350 11v 19. Tb.
aslan, *şēr*, KAzTü. *aslan*, *şir*
- as-** ‘asmak’ Tb. *as-*, KAzTü. *as-*,
asmaḵ MN11350 5r 5.
- āşkır-** ‘hapşirmek’ (krş. āksır-) Tb.
aşkır-, KAzTü. *aşkır-*, **āşkıрмаḵ**
MN11350 7r 6.
- aşakı** ‘aşağı’ MN11350 13r 5. Tb.
aşagı, KAzTü. *aşagı*
- at** ‘at’ MN11350 11v 15. Tb. *at*,
KAzTü. *at*, **atlı** MN11350
14r 15.
- ata** ‘ata, baba’ (krş. āttā) Tb. *ata*, *baba*,
KAzTü. *ata*, **atası** MN11350 9r
14.
- āt-** ‘atmak’ Tb. *at-*, KAzTü. *at-*, **atmaḵ**
MN11350 5r 9.
- āttā** ‘ata, baba’ (krş. ata) MN11350 13r
8. Tb. *ata*, *baba*, KAzTü. *ata*.
- avla-** ‘avlamak’ Tb. *ovla-*, KAzTü.
ovla-, **avlamaḵ** MN11350 7r 1.
- avlan-** ‘avlanmak’ Tb. *ovlan-*, KAzTü.
ovlan-, **avlanmaḵ** MN11350 7r
1.
- avo** ‘dağ koyunu’ MN11350 11v 18.
Tb. *dağ koyunı*, KAzTü. *dağ*
koyunu
- ay** ‘ay’ MN11350 10v 20, 11r 1, 15r 4,
15r 5. Tb. *ay*, KAzTü. *ay*.
- ayaḵ** ‘ayak’ MN11350 11v 7. Tb.
ayaḥ/ayağ, KAzTü. *ayaḵ*
ayaḵından MN11350 9r 4-5.
- ayaḵḵabı** ‘çarık’ MN11350 11v 13. Tb.
ayaḵḵabı, KAzTü. *ayaḵ ḵabı*
- ayı** ‘ayı’ MN11350 11v 20. Tb.
ayı, KAzTü. *ayı*
- āyırı** ‘ayrı’ MN11350 16r 2. Tb.
ayırı, KAzTü. *ayırı*
- ayrılıḥ** ‘ayrılık’ MN11350 15r 15. Tb.
ayrılıḥ, KAzTü. *ayrılıḥ*
- az** ‘az’ MN11350 14v 17, 15v 14. Tb.
az, KAzTü. *az*
- azıraḵ** ‘daha az, çok az’ MN11350 14v
18. Tb. *azıraḵ*, KAzTü. *azımtıl*
- bağışla-** ‘bağışlamak’ Tb. *bağışla-*,
KAzTü. *bağışla-*, bağışlamak
MN11350 5r 19.
- Baca** ‘baca’ MN11350 14r 3. Tb.
baca, KAzTü. *baca*.
- baha** ‘pahalı’ MN11350 14v 12. Tb.
baha, KAzTü. *baha*.
- baḥ-** ‘bakmak’ Tb. *baḥ-*, KAzTü. *baḥ-*
baḥmaḵ MN11350 7v 10.
- baḵ** ‘bağ’ MN11350 13r 14. Tb.
bağ, KAzTü. *bağ*.

- bağla-** ‘bağlamak’ Tb. *bağla-*, KAzTü. *bağla-*, **bağlamak** MN11350 5v 5.
- bağarsak** ‘bağırsak’ MN11350 11v 3. Tb. *bağarsak*, KAzTü. *bağırsak*.
- bal** ‘bal’ MN11350 12v 4. Tb. *bal*, KAzTü. *bal*.
- baldır** ‘baldır’ MN11350 11v 8. Tb. *baldır*, KAzTü. *baldır*.
- balık** ‘balık’ MN11350 12r 7. Tb. *balık*, KAzTü. *balık*
- barmak** ‘parmak’ MN11350 11r 18. Tb. *barmak*, KAzTü. *barmak*
- baş** ‘baş’ MN11350 11r 7. Tb. *baş*, KAzTü. *baş*, **başında** MN11350 9r 4, 7.
- başı baklı** ‘kurbağa’ MN11350 12r 7. Tb. *kurbağa*, KAzTü. *kurbağa*.
- başka** ‘başka’ MN11350 15v 7. Tb. *başka*, KAzTü. *başka*.
- başmak** ‘ayakkabı’ MN11350 11v 13. Tb. *başmak*, KAzTü. *başmak*.
- bat-** ‘kirlenmek’ Tb. *bat*, KAzTü. *bat*-**batmak** MN11350 5r 6.
- batır-** ‘kirlenmek’ Tb. *batır-*, KAzTü. *batır-*, **batırmak** MN11350 5r 6.
- batma** ‘batman, eski bir ağırlık ölçüsü’ MN11350 12v 15, 12v 16 3. Tb. *batman*, KAzTü. *batman*.
- bayram** ‘bayram’ MN11350 14v 6. Tb. *bayram*, KAzTü. *bayram*.
- baykuş** ‘baykuş’ MN11350 12r 15. Tb. *baykuş*, KAzTü. *baykuş*.
- begen-** ‘beğenmek’ Tb. *beyen-*, KAzTü. *beyen-*, **begenmak** MN11350 5v 6.
- bél** ‘bel’ MN11350 11v 5. Tb. *bél*, KAzTü. *bél*.
- bende** ‘kul’ Tb. *kul*, KAzTü. *kul* **bendedeng** MN11350 15v 20.
- ben** ‘ben’ Tb. *men*, KAzTü. *men* b. -i MN11350 8v 7.
- benzer** ‘gibi’ MN11350 15v 8. Tb. *benzer*, KAzTü. *benzer*.
- berk** ‘sert’ MN11350 14r 12. Tb. *berk*, KAzTü. *berk*
- berkişme** ‘inat etme’ MN11350 16r 8. Tb. *berkişme*, KAzTü. *berkişme*
- bêş** ‘beş’ MN11350 12v 8. Tb. *bêş*, KAzTü. *bêş*.
- bêşik** ‘beşik’ MN11350 15r 1. Tb. *bêşik*, KAzTü. *bêşik*
- béyin** ‘beyin’ MN11350 11r 7. Tb. *béyin*, KAzTü. *béyin*
- béz** ‘bez’ MN11350 14v 12. Tb. *béz*, KAzTü. *béz*
- bırçak** ‘bıçak’ MN11350 13v 2. Tb. *piçak*, KAzTü. *bırçak*
- bıyığ** ‘bıyık’ MN11350 11r 13. Tb. *bıyığ*, KAzTü. *bıyığ*.
- bibi** ‘hala’ MN11350 14v 5. Tb. *bibi*, KAzTü. *bibi*.
- biç-** ‘biçmek’ Tb. *biç-*, KAzTü. *biç-* **biçmak** MN11350 6r 17.
- béle** ‘böyle, biz de’ MN11350 15r 15, 15r 16. Tb. *béle*, KAzTü. *béle*.

- bilek** ‘bilek’ MN11350 11r 16.
Tb. *biley*, KAzTü. *bilek*
- bile** ‘kendi’ Tb. *bile*, *öz*, KAzTü. *öz*,
bilesine MN11350 16r 11 2.
- bilk** ‘kanat’ MN11350 13r 11. Tb.
kanad, KAzTü. *kanad*
- bil-** ‘bilmek’ Tb. *bil-*, KAzTü. *bil-*,
bilmağ MN11350 6r 16.
- bir** ‘bir’ MN11350 12v 7, 15, 17, 15r
17. Tb. *bir*, KAzTü. *bir*,
biri MN11350 16r 7.
birinin MN11350 16r 7.
- birçek** ‘saç’ MN11350 11r 9.
Tb. *birçek*, KAzTü. *birçek*.
- bire** ‘güve’ MN11350 12r 10.
Tb. *bire*, KAzTü. *bire*,
- bişir-** ‘pişirmek’ Tb. *pişir-*, KAzTü.
bişir-, **bişirmağ** MN11350 5r 18
- bit** ‘bit’ MN11350 12r 10.
Tb. *bit*, KAzTü. *bit*.
- bit-** ‘bitmek’ Tb. *bit-*, KAzTü. *bit-*,
bitmağ MN11350 6v 7.
- biz** ‘biz’ MN11350 8v 2. Tb. *biz*,
KAzTü. *biz*,
bizi MN11350 8v 8 2.
bizim MN11350 8v 13-14.
bizin MN11350 8v 12.
- boğın** ‘boyun’ MN11350 11r 13.
Tb. *boyun*, KAzTü. *boyun*
- boğaz** ‘boğaz’ MN11350 11r 11- 12.
Tb. *boğaz*, KAzTü. *boğaz*
- boğ-** ‘boğmak’ Tb. *boğ-*, KAzTü. *boğ-*
boğmağ MN11350 6r 13.
- boğul-** ‘boğulmak’ MN11350 6r 13.
Tb. *boğul-*, KAzTü. *boğul-*
- borc** ‘borç’ MN11350 14v 8.
Tb. *borc*, KAzTü. *borc*
- boş** ‘boş’ MN11350 13v 6, 14r 13.
Tb. *boş*, KAzTü. *boş*,
boş olmağ MN11350 6r 6.
- boşat-** ‘boşaltmak’ Tb. *boşat*,
KAzTü. *boşalt-*, **boşatmağ**
MN11350 6r 6.
- boya-** ‘boyamak’ Tb. *boya-*,
KAzTü. *boya* **boyamağ**
MN11350 6v 5.
- bozbaş** ‘bir çeşit sulu yemek’
MN11350 12r 16. Tb. *şorba*,
KAzTü. *şorba*
- börk** ‘şapka’ MN11350 11v 12.
Tb. *börk*, KAzTü. *börk*
- böyreg** ‘böğrek’ (krş. böyrek)
MN11350 11v 2. Tb. *böyrey*,
KAzTü. *böyrek*.
- böyrek** ‘böğrek’ (krş. böyreg)
MN11350 11v 3. Tb. *böyrey*,
KAzTü. *böyrek*
- böyük** ‘büyük’ MN11350 13r 11.
Tb. *böyüh*, KAzTü. *böyük*
- bu** ‘bu’ MN11350 15r 18, 15v 2, 16r 3.
Tb. *bu*, KAzTü. *bu*,
budur MN11350 16r 8.
bular MN11350 14r 19.
bunan sora MN11350 16r 7.
burda MN11350 15v 2.
buraya MN11350 15v 3.
- bugéce** ‘bugece’ MN11350 14r 17, 13r
4. Tb. *bugéce*, KAzTü. *bugéce*.

- bugün** ‘bugün’ MN11350 14r 2, 13r 3.
Tb. *bugün*, KAZTü. *bugün*
- bucah** ‘köşe’ MN11350 14v 19.
Tb. *bucah*, KAZTü. *bucah*
- bud** ‘but’ MN11350 11v 8.
Tb. *bud*, KAZTü. *bud*
- budağ** ‘dal’ MN11350 14r 16.
Tb. *budağ*, KAZTü. *budağ*
- buççı** ‘testere’ MN11350 13r 1.
Tb. *buşkı*, KAZTü. *bışkı*.
- buğda** ‘buğda’ MN11350 12v 5.
Tb. *buğda*, KAZTü. *buğda*.
- bulama** ‘ağız’ MN11350 12r 17.
Tb. *bulama*, KAZTü. *bulama*.
- bulat-** ‘kirlletmek’ Tb. *bulat-*, KAZTü.
bulat-, **bulatmak** MN11350 5r 6
- bulut** ‘bulut’ MN11350 11r 2.
Tb. *bulut*, KAZTü. *bulud*
- buppi** ‘ibibik’ MN11350 12r 15.
Tb. *buppi*, KAZTü. *buppi*
- burun** ‘burun’ MN11350 11r 9.
Tb. *burun*, KAZTü. *burun*
- buynuz** ‘buynuz’ MN11350 14r 16.
Tb. *buynuz*, KAZTü. *buynuz*
- buyur-** ‘buyurmak’ Tb. *buyur-*,
KAZTü. *buyur-*
buyurmak MN11350 7r 8.
- buz** ‘buz’ MN11350 12v 7.
Tb. *buz*, KAZTü. *buz*
- büz-** ‘büzmek’ Tb. *büz-*, KAZTü. *büz-*
büzmak MN11350 6r 5.
- can** ‘can’ Tb. *can*, KAZTü. *can*,
canım MN11350 10v 15.
- ceyran** ‘ceylan’ MN11350 11v 19.
Tb. *céyran*, KAZTü. *céyran*
- cız-** ‘çizmek’ Tb. *cız-*, KAZTü. *cız-*
cızmak MN11350 6r 9.
- çağ** ‘çağ, zaman’ MN11350 15v 12.
Tb. *çağ*, KAZTü. *çağ*
- çahur** ‘şarap’ MN11350 14r 19.
Tb. *çahır*, KAZTü. *çahır*
- çakır-** ‘çağırmak’ Tb. *çagır-*, KAZTü.
çagır-, **çakırmak** MN11350 7r 3
- çakkal** ‘çakal’ MN11350 12r 2.
Tb. *çakkal*, KAZTü. *çakkal*
- çal-** ‘çalmak’ Tb. *çal-*, KAZTü. *çal-*
çalmak MN11350 6v 10.
- çanağ** ‘çanak, kâse’, MN11350 6r 11,
14v 10. Tb. *çanağ*, KAZTü.
çanağ
çanağa MN11350 6r 11.
- çarık** ‘çarık, ayakkabı’ MN11350 12v
17. Tb. *çarık*, KAZTü. *çanağ*
- çek-** ‘çekmek’ MN11350 7r 17, 9v 4.
Tb. *çek-*, KAZTü. *çek-*
çekdim MN11350 8v 15
çekende MN11350 9v 20.
- çekil-** ‘geri çekilmek’ Tb. *çekil-*,
KAZTü. *çekil-*, **çekilmek**
MN11350 5v 6.
- çekirdek** ‘çekirdek’ MN11350 12v r.
Tb. *çekirdek*, KAZTü.
çekirdek
- çekirtge** ‘çekirge’ MN11350 12r 7.
Tb. *çekigge*, KAZTü.
çeyirtge

- çeri** ‘şaşı’ MN11350 15r 3.
Tb. *çeri*, KAzTü. *çeri*.
- çetin** ‘zor’ MN11350 13v 15.
Tb. *çetin*, KKAzTü. *çetin*
- çeyne-** ‘çiğnemek’ Tb. *çeyne-*,
KAzTü. *çeyne-*, **çeynemağ**
MN11350 6r 4.
- çıban** ‘çıban’ MN11350 7v 6.
Tb. *çıban*, KKAzTü. *çıban*.
- çih-** ‘çıkılmak’ Tb. *çih-*, KAzTü. *çih-*,
çihmağ MN11350 5v 15, 10r 7.
- çihar-** ‘çıkarmak’ Tb. *çihar-*, KAzTü.
çihar-, **çiharmağ** MN11350 5v
15.
- çihart-** ‘çıkartmak’ Tb. *çihart-*, KAzTü.
çihart-, **çihartmağ** MN11350 5v
15.
- çihdur-** ‘çıkarmak’, Tb. *çihdur-*, KAzTü.
çihdur-, **çihdurmağ** MN11350 5v
15.
- çılpağ** ‘çılpağ’ MN11350 13r 10. Tb.
çılpağ, KAzTü. *çılpağ*.
- çibin** ‘sinek’ MN11350 12r 8.
Tb. *çibin*, KKAzTü. *çivin*.
- çigin** ‘omuz’ (krş. çiyin) MN11350 11r
14. Tb. *çiyin*, KKAzTü. *çiyin*.
- çiğ** ‘çiğ’ MN11350 13v 6.
Tb. *çiy*, KKAzTü. *çiy*.
- çiğ kerpiç** ‘çiğ kerpiç’ MN11350 13v
7. Tb. *çiğ kerpic*, KAzTü. *çiğ
kerpic*.
- çiyin** ‘omuz’ (krş. çigin) MN11350 11r
14. Tb. *çiyin*, KAzTü. *çiyin*.
- çilik** ‘küçük’ Tb. *kiçih*, KAzTü. *kiçik*,
- çilik barmağ** MN11350 11r 18.
- çoban** ‘çoban’ MN11350 14r 19.
Tb. *çoban*, KAzTü. *çoban*.
- çoğ** ‘çok’ MN11350 16r 4.
Tb. *çoğ*, KAzTü. *çok*.
- çöl** ‘çöl’ MN11350 14v 1.
Tb. *çol*, KAzTü. *çöl*.
- çörek** ‘ekmek’ MN11350 12v 6.
Tb. *çöreh*, KKAzTü. *çörek*.
- çuğur** ‘çukur’ MN11350 14r 6, 15r 1.
Tb. *çuğur*, KAzTü. *çuğur*.
- çuze** ‘nasır’ MN11350 13r 19.
Tb. *çö uzunze*, KAzTü. *ç*.
- çürü-** ‘çürümek’ Tb. *çürü-*, KAzTü.
çürü-, **çürümağ** MN11350 5v 11.
- daban** ‘taban’ MN11350 11v 9, 13r 6.
Tb. *daban*, KAzTü. *daban*.
- dad** ‘tat’ MN11350 15r 6.
Tb. *dad*, KAzTü. *dad*.
- dad-** ‘tatmak’ Tb. *dad-*, KAzTü. *dad-*,
dadmağ MN11350 5v 20.
- dağ** ‘dağ’ MN11350 14v 20
Tb. *dağ*, KAzTü. *dağ*.
- dahı** ‘başka’ MN11350 15v 7.
Tb. *daha*, KAzTü. *daha*.
- dağarcık** ‘dağarcık’ MN11350 13r 4.
Tb. *dağarcık*, KAzTü. *dağarcık*.
- dalağ** ‘dalak’ MN11350 11v 3.
Tb. *dalağ*, KAzTü. *dalağ*.
- dalı** ‘arka’ MN11350 11v 9, 13r 12,
13r 13. Tb. *dalı*, KAzTü. *dalı*.
- dam** ‘dam’ MN11350 13r 6 2.
Tb. *dam*, KAzTü. *dam*.

- damar** ‘damar’ MN11350 11v 10.
Tb. *damar*, KAzTü. *damar*.
- dam-** ‘damlamak’ Tb. *dam-*, KAzTü.
dam-, dammak MN11350 6r 1.
- damcı** ‘damla’ MN11350 14v 9.
Tb. *damcı*, KAzTü. *damcı*.
- damız-** ‘damlatmak’ Tb. *damızdır-*,
KAzTü. *damızdır-*, **damızmak**
MN11350 6r 1.
- danış-** ‘konuşmak’ Tb. *danış-*, KAzTü.
danış-, **danışmak** MN11350 6r
6.
- dan-** ‘inkâr etmek’, Tb. *dan-*, KAzTü.
dan-, **danmak** MN11350 6r 5.
- dar** ‘dar’ MN11350 13r 20.
Tb. *dar*, KAzTü. *dar*.
- darak** ‘tarak’ MN11350 14r 15.
Tb. *darak*, KAzTü. *darak*.
- daş** ‘taş’ MN11350 14r 14.
Tb. *daş*, KAzTü. *daş*.
- daşşak** ‘taşak’ MN11350 11v 5.
Tb. *daşşak*, KAzTü. *daşşak*.
- davşan** ‘tavşan’ MN11350 12r 3.
Tb. *do:şan*, KAzTü. *dovşan*.
- day** ‘erkek at yavrusu’ MN11350 11v
16. Tb. *dayça*, KAzTü. *dayça*.
- deg-** ‘değmek’ Tb. *dey-*, KAzTü. *dey-*,
degdi MN11350 6r 11, 12.
degmak MN11350 6r 11.
- degil** ‘değil’ MN11350 15v 14.
Tb. *deyir*, KAzTü. *déyil*.
- degirman** ‘değirmen’ MN11350 12v
18. Tb. *deyirman/derman*,
KAzTü. *deyirman*.
- deli** ‘deli’ MN11350 13v 18.
Tb. *deli*, KAzTü. *deli*.
- dê-** ‘demek, söylemek’, Tb. *dê-*,
kAzTü. *dê-*,
démağ MN11350 6r 18, 7r 18.
diyerem MN11350 16r 11.
- demür** ‘demir’ MN11350 12v 20.
Tb. *demir*, KAzTü. *demir*.
- deri** ‘deri’ MN11350 11r 6, 13r 15.
Tb. *deri*, KAzTü. *deri*.
derisi MN11350 7r 20- 7v 1.
derisin MN11350 5v 12.
- der-** ‘dermek, koparmak’ Tb. *der-*,
KAzTü. *der-*,
dermak MN11350 6r 5.
- deste** ‘bir şeyin elle tutulacak yeri’ Tb.
deste, kulp, KAzTü. *deste*,
destesi MN11350 9r 18.
- dêşil-** ‘deşilmek’ Tb. *dêşil-*, KAzTü.
dêşil-, **dêşildi** MN11350 7v 6,
dêşilmak MN11350 7v 6.
- deve** ‘deve’ MN11350 11v 16.
Tb. *deve*, KAzTü. *deve*.
- dıllağ** ‘kadının cinsiyet organı’
MN11350 11v 6. Tb. *dıllağ*,
KAzTü. *dıllağ*.
- dırnağ** ‘turnak’ MN11350 11r 18.
Tb. *dırnağ*, KAzTü. *dırnağ*.
- dil** ‘dil’ MN11350 11r 11-12.
Tb. *dil*, KAzTü. *dil*.
- dilçek** ‘dilcik’ MN11350 11r 11-12.
Tb. *dilçeh*, KAzTü. *dilçek*.
- dimdik** ‘gaga’ MN11350 15r 9.
Tb. *dimdik*, KAzTü. *dimdik*.

- diri** ‘canlı’ MN11350 14r 7.
Tb. *diri*, KAZTü. *diri*.
- dirsek** ‘dirsek’ MN11350 11r 16.
Tb. *dirsek*, KAZTü. *dirsek*.
- diş** ‘diş’ MN11350 11r 1o. Tb. *diş*,
KAZTü. *diş*, **dişi** MN11350 15r
5.
- dişle-** ‘dişlemek’ Tb. *dişle-*, KAZTü.
dişle-, **dişlemek** MN11350 6r
19.
- diz** ‘diz’ MN11350 11v 8.
Tb. *diz*, KAZTü. *diz*.
- dog-** ‘doğmak’ Tb. *dog-* KAZTü. *dog-*,
dogmak MN11350 6v 8.
- doğrı** ‘doğru’ MN11350 13v 20.
Tb. *doğrı*, KAZTü. *doğru*.
- doğsan** ‘doksan’ MN11350 12v 12.
Tb. *doğsan*, KAZTü. *doğsan*.
- doğkuz** ‘dokuz’ MN11350 12v 9.
Tb. *doğkuz*, KAZTü. *doğkuz*.
- dol-** ‘dolmak’ Tb. *dol-*, KAZTü. *dol-*,
dolmak MN11350 5v 1.
- dolandur-** ‘gezdirmek’ Tb. *dolandır-*,
KAZTü. *dolandır-*,
dolandurmak MN11350 7r 14.
- dolan-** ‘gezmek’ Tb. *dolan-*, KAZTü.
dolan-
dolanmak MN11350 7r 14.
- doldur-** ‘doldurmak’ Tb. *doldur-*,
KAZTü. *doldur-*
doldurmak MN11350 5r 20.
- dolu** ‘dolu’ (krş. **dolu**) MN11350 13r
11. Tb. *dolı*, KAZTü. *dolu*.
- dolu** ‘dolu’ (krş. **dolu**) MN11350 11r 3.
Tb. *dolı*, KAZTü. *dolu*.
- don** ‘etek, cübbe’ MN11350 11v 12.
Tb. *don*, KAZTü. *don*.
- donguz** ‘domuz’ MN11350 11v 20.
Tb. *doguz*, KAZTü. *donuz*.
- dög-** ‘döğmek’ Tb. *döy-*, KAZTü. *döy-*
dögmak MN11350 7v 2.
- dön-** ‘dönmek’ Tb. *dön-*, KAZTü. *dön-*
dönmak MN11350 5v 2.
- dörd** ‘dört’ MN11350 12v 8. Tb. *dörd*,
KAZTü. *dörd*.
- döş** ‘göğüs’ MN11350 11r 20. Tb. *döş*,
KAZTü. *döş*.
- du‘a** ‘dua’ Tb. *dua*, KAZTü. *dua*,
duası MN11350 9r 8, 9.
- dudak** ‘dudak’ MN11350 11r 10.
Tb. *dodağ*, KAZTü. *dodağ*.
- duman** ‘duman’ MN11350 15r 10.
Tb. *duman*, KAZTü. *duman*.
- durkız-** ‘kaldırmak’ Tb. *durkız-*,
KAZTü. *durkız-*, **durkızmak**
MN11350 5r 20, **durkızdurdı**
MN11350 16r 13.
- dur-** ‘durmak’ Tb. *dur-*, KAZTü. *dur-*,
durmak MN11350 5r 10, 5r 19.
- duz** ‘tuz’ MN11350 12v 6. Tb. *duz*,
KAZTü. *duz*.
- dügi** ‘pirinç’ MN11350 12r 20. Tb.
düyi, KAZTü. *düyi*.
- düğün** ‘düğüm’ MN11350 14v 13.
Tb. *düyün*, KAZTü. *düyün*.

- dünen** ‘dün’ MN11350 13v 18, 14r 2.
Tb. *dünen*, KAzTü. *dünen*
- dünengéce** ‘düngence’ MN1135013v
18,14r 18. Tb. *dünengéce*,
KAzTü. *Dünengéce*
- düş-** ‘düşmek, inmek’ Tb. *düş-*,
KAzTü. *düş-*,
düşmak MN11350 5r 10.
- düşür-** ‘düşürmek’ Tb. *düşür-*,
KAzTü. *düşür-*,
düşürmak MN11350 5r 15.
- düz** ‘doğru, usluca’ Tb. *düz*, KAzTü.
düz, **düz éyleş-** düz oturmak,
uslu oturmak, **düz otur-** düz
oturmak, uslu oturmak
d. -mak MN11350 6v 2.
- düz-** ‘dizmek’ MN11350 6v 2, Tb.
düz-, KAzTü.
- egil-** ‘eğilmek’ Tb. *eyil-*, KAzTü. *eyil-*
egilmak MN11350 6r 14.
- egri** ‘eğri’ MN11350 14v 11.
Tb. *eyri*, KAzTü. *eyri*.
- ākilli** ‘akıllı’ MN11350 14v 3.
Tb. *ēgilli*, KAzTü. *āgilli*
- ek-** ‘ekmek, dikmek’ Tb. *ek-*, KAzTü.
ek-, **ekmak** MN11350 7r 10.
- el** ‘el’ MN11350 11r 15. Tb. *el*,
KAzTü. *el*, **el dalı** el arkası
MN11350 11r 17.
- éle** ‘öyle’ MN11350 15v 5, 6, 16r 8.
Tb. *éle*, KAzTü. *éle*.
- éle-** ‘yapmak, etmek’ Tb. *éle-*, KAzTü.
éle-, **élecağdur** MN11350 10r
11. **éledim** MN11350 8v 15.
éledum MN11350 9v 5.
élemak MN11350 7r 15.
- elli** ‘elli’ MN11350 12v 11.
Tb. *elli*, KAzTü. *elli*.
- emçek** ‘eme, göğüs’ MN11350 11r 20.
Tb. *emcek*, KAzTü. *emcek*
- em-** ‘emmek’ Tb. *em-*, KAzTü. *em-*,
emmağ MN11350 7v 6.
- emme kıızı** ‘hala kıızı, kuzen’ MN11350
13v 12. Tb. *emme kıızı*,
KAzTü. *bibi kıızı*.
- emu** ‘amca’ Tb. *emi*, KAzTü. *emi*,
emusı MN11350 9r 14.
- emu kıızı** ‘amca kıızı, kuzen’ MN11350
13v 12. Tb. *emi kıızı*, KAzTü.
emi kıızı
- endir-** ‘indirmek’ Tb. *endir-* /yendir-,
KAzTü. *éndir-*, **endirmak**
MN11350 5r 15.
- en-** ‘inmek’ Tb. *en-/yèn-*, KAzTü. *én-*,
enmak MN11350 5v 14.
- enni** ‘geniş’ MN11350 13r 14.
Tb. *enni*, KAzTü. *enni*.
- ennik** ‘allık, al renginde olan’
MN11350 14r 12. Tb. *ennik*,
KAzTü. *allık*.
- er** ‘koca, eş’ MN11350 14r 20.
Tb. *er*, KAzTü. *er*.
- ärh** ‘ark’ MN11350 13v 4. Tb. *ärh*, K
KAzTü. *arh*.
- erik** ‘kaysı’ MN11350 12r 17. Tb. *erik*,
KAzTü. *erik*.
- érkek** ‘erkek’ MN11350 15r 11. Tb.
érkek, KAzTü. *erkek*.
- eskik** ‘eksik’ MN11350 14v 18. Tb.
eskih, KAzTü. *eskik*.

- es-** ‘esmek’ Tb. *es-*, KAzTü. *es-*, **esmağ** MN11350 7v 12.
- êşik** ‘dışarı’ MN11350 13r 18. Tb. *êşik*, KAzTü. *êşik*.
- êş-** ‘eşmek, karıştırmak’ Tb. *êş-*, KAzTü. *êş-*, **êşmağ** MN11350 7v 13.
- êşşek** ‘eşek’ MN11350 11v 17. Tb. *êşşek*, KAzTü. *êşşek*.
- et** ‘et’ MN11350 12v 5. Tb. *et*, KAzTü. *et*.
- év** ‘ev’ MN11350 13v 6, 15v 17. Tb. *év*, KAzTü. *év*, **évi** MN11350 8v 15. **évinde** MN11350 9r 5.
- éyleş-** ‘oturmak’ Tb. *éyleş-*, KAzTü. *éyleş-*, **éyleşmağ** MN11350 7v 8.
- ezilib** ‘çok pişmiş et, ezilmiş’ M MN11350 15r 9. Tb. *ezilib*, KAzTü. *ezilib*.
- futa** ‘futa’ MN11350 15r 3.
- géc** ‘geç’ MN11350 13v 19. Tb. *géc*, KAzTü. *géc*.
- gèce** ‘gece’ MN11350 9r 14, 14r 17. Tb. *gèce*, KAzTü. *gèce*, **gèce için** MN11350 15v 9.
- gèce börki** ‘gece şapkası’ MN11350 11v 12. Tb. *gèce börkü*, KAzTü. *gèce börkü*.
- gèce kuşu** ‘yarasa’ MN11350 12r 15. Tb. *gèce kuşu*, KAzTü. *gèce kuşü*.
- gèce yarısı** ‘gece yarısı’ MN11350 14r 18, 15r 13. Tb. *gèce yarısı*, KAzTü. *gèce yarısı*.
- geçi** ‘keçi’ MN11350 11v 18. Tb. *geçi*, KAzTü. *kèçi*.
- gèt-** ‘gitmek’ Tb. *gèt-*, KAzTü. *gèt-*, **gèdende** MN11350 9v 20. **gètdi** MN11350 10v 13. **gèden** MN11350 10r 3. **gètmağ** MN11350 6v 3.
- gel-** ‘gelmek’ MN11350 15v 4. Tb. *gel-*, KAzTü. *gel-*, **geldi** MN11350 15v 15-16. **gelduğ** MN11350 15r 16. **gelin** MN11350 14v 4. **gellem** MN11350 16r 11. **gelmağ** MN11350 2v 2, 5r 4. **gelmek** MN11350 2v 3.
- gelyan** ‘nargile’ Tb. *kelyan*, KAzTü. *kelyan*, g. -ı MN11350 9v 4.
- gen** ‘geniş’ MN11350 14v 15. Tb. *gen*, KAzTü. *gèn*.
- gène** ‘yine’ MN11350 15v 14. Tb. *gène*, KAzTü. *gène*.
- gerek** ‘gerek’ MN11350 3v 16, 9v 10, 9v 11. Tb. *gereh*, KAzTü. *gerek*.
- gèri** ‘geri’ MN11350 13r 12. Tb. *gèri*, KAzTü. *gèri*.
- gerneş-** ‘esnemek’ Tb. *gerneş-*, KAzTü. *gerneş-*, **gerneşmağ** MN11350 6r 14.
- getür-** ‘getirmek’ Tb. *getir-*, KAzTü. *getir-*, **getürmağ** MN11350 2v 2. **getürmağ** MN11350 2v 3, 5r 4.
- geyir-** ‘geğirmek’ Tb. *geyir-*, KAzTü. *geyir-*, **geyirmağ** MN11350 5r 7.

- gezdür-** ‘gezdirmek’ Tb. *gezdür-*, KAzTü. *gezdür-*, **gezdürmak** MN11350 7r 14.
- gez-** ‘gezmek’ Tb. *gez-*, KAzTü. *gez-*, **gezmak** MN11350 7r 14.
- gile** ‘göz bebeği’ MN11350 11r 8, 12r 19. Tb. *gile*, KAzTü. *gile*.
- gilenar** ‘vişne’ MN11350 12r 17. Tb. *gilenar*, KAzTü. *gilenar*.
- gir-** ‘girmek’ Tb. *gir-*, KAzTü. *gir-*, **girmak** MN11350 6r 16.
- giyin** ‘zırh’ MN11350 14r 5. Tb. *giyin*, KAzTü. *gèyin*.
- giyindir-** ‘giydirmek’ Tb. *giyindir-*, KAzTü. *gèyindir-*, **giyindirmak** MN11350 5v 10.
- giy-** ‘giymek’ Tb. *giy-*, KAzTü. *gèy-*, **giymak** MN11350 14r 5. **giymak** MN11350 5v 10.
- gizlen-** ‘gizlenmek’ Tb. *gizlen-*, KAzTü. *gizlen-*, **gizlenmak** MN11350 5v 8.
- gizlet-** ‘gizletmek’ Tb. *gizlet-*, KAzTü. *gizlet-*, **gizletmak** MN11350 5v 7.
- göbek** ‘göbek’ MN11350 11v 3. Tb. *göbeh*, KAzTü. *göbek*.
- gögçek** ‘güzel, gök gibi’ MN11350 15r 8. Tb. *göyçeh*, KAzTü. *göyçek*.
- göger-** ‘yeşermek’ Tb. *göyer-*, KAzTü. *göyer-*, **gögermak** MN11350 6v 13.
- gögül** ‘gönül’ MN11350 11v 1. Tb. *göyül*, KAzTü. *könül*.
- gök** ‘gök’ MN11350 10v 19. Tb. *göy*, KAzTü. *göy*.
- gönder-** ‘göndermek’ Tb. *gönder-*, KAzTü. *gönder-*, **göndermak** MN11350 7r 8.
- gör-** ‘görmek’ Tb. *gör-*, KAzTü. *gör-*, **gördi** MN11350 10r 13. **gördüm** MN11350 2v 3, 9r 14, 9v 19, 10v 13. **görmak** MN11350 6v 1. **görmiş** MN11350 10r 14, 10r 17. **görüşdi** MN11350 10r 14, 10r 18. **görüşdiler** MN11350 10r 18. **görüşdin** MN11350 10r 18. **görüşdiz** MN11350 10r 19. **görüşdüm** MN11350 10r 19. **görüşdüh** MN11350 10r 19. **görüşsem** MN11350 10r 18. **görüşiş** MN11350 10r 18. **görüşler** MN11350 10r 17. **görüşsen** MN11350 10r 17. **görüşsiz** MN11350 10r 17. **görüb** MN11350 10r 13. **görüp** MN11350 10r 16. **görüpdü** MN11350 10r 19. **görüpdiler** MN11350 10r 19. **görüpdüm** MN11350 10r 20. **görüpdüh** MN11350 10r 20. **görüpler** MN11350 10r 16. **görüpsen** MN11350 10r 16, 10r 19. **görüpsiz** MN11350 10r 16, 10r 20.
- görsset-** ‘göstermek’ Tb. *görsset-*, KAzTü. *görsset-*, **görssetmak** MN11350 7v 10.
- göster-** ‘göstermek’ Tb. *görsset-*, KAzTü. *göster-*, **göstermak** MN11350 7v 9.

- göt** ‘göt’ MN11350 11v 7. Tb. *göt*,
KAZTü. *göt*.
- götür-** ‘kaldırmak, almak’ Tb. *götür-*,
KAZTü. *götür-*, **götürmak**
MN11350 5v 4.
- göy** ‘mavi’ MN11350 11r 4, 12v 19,
12v 19. Tb. *göy*, KAZTü. *göy*.
- göyer-** ‘yeşermek’ Tb. *göyer-*,
KAZTü. *göyer-*, **göyermak**
MN11350 6v 13.
- göz** ‘göz’ MN11350 11r 8. Tb. *göz*,
KAZTü. *göz*, **gözi** MN11350 9v
1, 9v 2 2, 9v 5, **gözini**
MN11350 9v 5.
- gözel** ‘güzel’ MN11350 15r 8. Tb.
gözel, KAZTü. *gözel*.
- güc** ‘güç’ MN11350 14r 8. Tb.
güc, KAZTü. *güc*.
- gögürçin** ‘güvercin’ MN11350 12r 12.
Tb. *göyerçin*, KAZTü. *göyerçin*.
- gül** ‘gül’ MN11350 13r 3. Tb. *gül*,
KAZTü. *gül*.
- gül-** ‘gülmek’ Tb. *gül-*, KAZTü. *gül-*,
gülmak MN11350 6r 15.
- gün** ‘gün’ MN11350 10v 19, 10v 20,
14r 2. Tb. *gün*, KAZTü. *gün*,
gün orta MN11350 14v 3.
- güreken** ‘damat’ MN11350 13v 12.
Tb. *küreken*, KAZTü. *küreken*.
- gürülde-** ‘gürlemek’ Tb. *gürülde-*,
KAZTü. *gürülde-*, **gürüdedi**
MN11350 11r 4.
- göyer-** ‘yeşermek’ Tb. *göyer-*,
KAZTü. *göyer-*, **göyermak**
MN11350 6v 13.
- güzgi** ‘ayna’ MN11350 12v 17.
Tb. *güzgê*, KAZTü. *güzgü*.
- haçağ** ‘ne zaman’ MN11350 15v 12.
Tb. *haçan*, KAZTü. *haçan*.
- hafilda-** ‘köpek havlamasının bir
parçası’ Tb. *hafilda-*, KAZTü.
hafilda-, **hafildamak** MN11350
7r 5.
- hala** ‘teyze’ Tb. *hala*, KAZTü. *hala*,
hala kıızı MN11350 13v 12
- hal** ‘hâl, keyif’ Tb. *hal*, KAZTü. *hal*,
halım MN11350 10v 15.
halsızam MN11350 15v 13.
- hamı** ‘herkes’ Tb. *hamı*, KAZTü. *hamı*,
hamısı MN11350 15r 16, 15v
13.
- hansı** ‘hangisi’ MN11350 15v 13. Tb.
hansı, KAZTü. *hansı*.
- hara** ‘nereye’ MN11350 15v 12. Tb.
hara, KAZTü. *hara*.
- harab** ‘kötü, yıkık dökük’ MN11350
8v 15. Tb. *harab*, KAZTü.
harab.
- harda** ‘nerede’. Tb. *harda*, KAZTü.
harda, **hardaidin** MN11350 16r
10.
- hart** ‘kadar’ MN11350 16r 3. Tb.
hart, KAZTü. *hart*, **harta**
MN11350 16r 3.
- hayva** ‘ayva’ MN11350 12r 20.
Tb. *heyva*, KAZTü. *heyva*.
- hâncer** ‘kama’ Tb. *hâncer*, KAZTü.
hebcer, **hâncerinün** MN11350
9r 18.

- hät** ‘yazı’ Tb. *hät*, KAzTü. *het*,
hättini MN11350 9r 19.
- hürde** ‘hüçük’ MN11350 15r 1.
Tb. *hırda*, KAzTü. *hırda*.
- hür-** ‘havlamak’ Tb. *hür-*, KAzTü.
hür-, **hürmak** MN11350 7r 4.
- ıldırım** ‘yıldırım’ MN11350 11r 4.
Tb. *ıldırım*, KAzTü. *ıldırım*.
- ısraka** ‘dün değil öbürsü’ MN11350
13r 9, 14r 2, 18. Tb. *sırağa*,
KAzTü. *sırağa*.
- ısraka gece** ‘dün gece değil öbür gece’
MN11350 13r 9, 14r 18. Tb. s
sırağa gece, KAzTü. *sırağa*
gece.
- ısraka gün** ‘dün değil öbür gün’
MN11350 13r 9, 14r 2.
Tb. *sırağa gün*, KAzTü.
sırağa gün.
- ışık éle-** ‘ışıklandırmak’ Tb. *ışık éle-*,
KAzTü. *ışık éle-*, **ışık élemek**
MN11350 6v 6.
- ışıklan-** ‘ışıklanmak’ Tb. *ışıklan-*,
KAzTü. *ışıklan-*, **ışıklanmak**
MN11350 6v 6.02:23
- ışkır-** ‘hıçkırmak’ Tb. *ışkır-*, KAzTü.
hıçkır-, **ışkırmak** MN11350 6v
16.
- iç** ‘iç’ MN11350 15v 17. Tb. *iç*,
KAzTü. *iç*, **içerde** MN11350
15v 17. *içi* MN11350 15r 7.
içinde MN11350 15v 17, 16r 7.
- iç-** ‘içmek’ Tbg. *iç-*, KAzTü. *iç-*,
içmak MN11350 5r 5.
- içün** ‘için’ MN11350 15v 9. Tb.
Tb. *üçün*, KAzTü. *üçün*.
- igirmi** ‘yirmi’ MN11350 12v 10.
Tb. *yirmi*, KAzTü. *yirmi*.
- iki** ‘iki’ MN11350 12v 7, 16. Tb.
iki, KAzTü. *iki*.
- iki canı** ‘yükülü, hamile’ MN11350 12v
20. Tb. *iki canlı*, KAzTü. *iki*
canlı.
- ikindi** ‘ikindi’ MN11350 14v 5.
Tb. *ikindi*, KAzTü. *ikindi*.
- ilan** ‘yılan’ MN11350 12r 4.
Tb. *ilan*, KAzTü. *ilan*.
- ilik** ‘kalem ucu’ MN11350 15r 7.
Tb. *ilih*, KAzTü. *ilik*.
- inan-** ‘inanmak’ Tb. *inan-*, KAzTü.
inan-, **inanmak** MN11350 5r
16.
- inek** ‘inek’ MN11350 11v 16.
Tb. *inek*, KAzTü. *inek*.
- ince** ‘ince’ MN11350 13r 7.
Tb. *ince*, KAzTü. *ince*.
- incid-** ‘incitmek’ Tb. *incit-*, KAzTü.
incit-, **incidmak** MN11350 6v
8.
- incin-** ‘incinmek’ Tb. *incin-*, KAzTü.
incin-, **incinmak** MN11350 6v
5.
- indi** ‘şimdi’ MN11350 13v 5. Tb.
indi, KAzTü. *indi*.
- ip** ‘ip’ MN11350 14v 2, 14v 2. Tb.
ip, KAzTü. *ip*.
- ireli** ‘ileri’ MN11350 13r 17. Tb.
ireli, KAzTü. *ireli*.

- iri** ‘iri’ MN11350 13v 14. Tb. *iri*, KAZTü. *iri*.
- iste-** ‘istemek’ Tb. *iste-*, KAZTü. *iste-*, **istemak** MN11350 6r 7, 7r 6. **istemirem göre** MN11350 9v 13-14.
- isti** ‘sıcak’ MN11350 14v 14. Tb. *isti*, KAZTü. *isti*.
- isti elemak** ‘ısıtmak’ MN11350 7r 13. Tb. *isti éle-*, KAZTü. *isti éle-*.
- isti ol-** ‘ısınmak’ Tb. *isti ol-*, KAZTü. *isti ol-*, **isti olmak** MN 11350 7r 13.
- iş** ‘iş’ MN11350 14v 11. Tb. *iş*, KAZTü. *iş*.
- işe** ‘sidik’ MN11350 13r 16. Tb. *südüh*, KAZTü. *sidik*.
- işe-** ‘işemek’ Tb. *işe-*, KAZTü. *işe-*, **işemak** MN11350 5v 11.
- iş ol-** ‘iş olmak’ Tb. *iş ol-*, KAZTü. *iş ol-*, **iş olmak** MN11350 7r 10, 14v 11.
- işid-** ‘işitmek’ Tb. *éşit-*, KAZTü. *éşit-*, **işitmak** MN11350 7r 2.
- iş-** ‘içmek’ Tb. *iş-*, KAZTü. *iç-*, **işmak** MN11350 5r 5.
- it** ‘köpek’ MN11350 12r 1. Tb. *it*, KAZTü. *it*.
- it üzümü** ‘kuş üzümü’ MN11350 14v 6. Tb. *it üzümü*, KAZTü. *it üzümü*.
- iti** ‘keskin’ MN11350 13v 1. Tb. *iti*, KAZTü. *iti*.
- itir-** ‘yitirmek’ Tb. *itir-*, KAZTü. *itir-*, **itirmek** MN1350 7r 19.
- it-** ‘yitmek’ Tb. *it-*, KAZTü. *it-*, **itmak** MN1350 7r 18
- iyde** ‘iğde’ MN1350 12v 3. Tb. *iyde*, KAZTü. *iyde*.
- iyile-** ‘koklamak’ Tb. *iyile-*, KAZTü. *iyile-*, **iyilemak** MN1350 5v 8.
- iyilen-** ‘kokuşmak’ Tb. *iyilen-*, KAZTü. *iyilen-*, **iyilenmak** MN1350 7r 19.
- iyne** ‘iğne’ MN1350 14r 14. Tb. *iyne*, KAZTü. *iyne*.
- ķabaķ** ‘ön’ MN1350 11v 9, 12v 4.
- ķabar-** ‘kabarmak, şişmak’ Tb. *ķabar-*, KAZTü. *ķabar-*, **ķabarmak** MN1350 5r 7.
- ķabuķ** ‘kabuk’ MN1350 13r 16. Tb. *ķabıķ*, KAZTü. *ķabıķ*.
- ķaburga** ‘kaburga’ MN1350 11v 5. Tb. *ķaburga*, KAZTü. *ķabırğa*.
- ķaçırt-** ‘kaçırtmak’ Tb. *ķaçırt-*, KAZTü. *ķaçırt-*, **ķaçırtmak** MN1350 7r 12.
- ķaç-** ‘kaçmak’ Tb. *ķaç-*, KAZTü. *ķaç-*, **ķaçmak** MN1350 7r 17.
- ķaķız** ‘kâğıt’ Tb. *ķaķız*, KAZTü. *ķaķız*, **ķaķızı** MN1350 8v 16.
- ķalay** ‘kalay’ MN1350 14v 10. Tb. *ķalay*, KAZTü. *ķalay*.
- ķal-** ‘kalmak’ Tb. *ķal-*, KAZTü. *ķal-*, **ķalmak** MN11350 7v 5.

- kalh-** ‘kalkmak’ Tb. *kalhmak*,
KAZTü. *kalhmak*, **kalhmak**
MN1350 5r 19.
- kan** ‘kan’ MN1350 13v 9. Tb. *kan*,
KAZTü. *kan*.
- kanat** ‘kanat’ MN1350 13r 6. Tb.
kanat, KAZTü. *kanad*.
- kar** ‘kar’ MN1350 11r 3. Tb.
kar, KAZTü. *kar*.
- kara** ‘kara. siyah’ MN1350 14r 15.
Tb. *kara*, KAZTü. *kara*.
- kara alu** ‘siyah erik’ MN1350 12v 18.
Tb. *kere elé*, KAZTü. *kara alı*.
- kara ciger** ‘kara ciğer’ k. MN1350 11v
2. Tb. *kara ciyer*, KAZTü. *kara
ciyer*.
- karadaş** ‘cariye’ MN1350 14v 19.
Tb. *keniz*, KAZTü. *keniz*.
- karanluh** ‘karanlık’ MN1350 13r 19.
Tb. *kerannih*, KAZTü. *karanlık*.
- karakaradaş** ‘siyah tenli cariye’
MN1350 14v 2. Tb. *kere keniz*,
KAZTü. ::::
- karbuz** ‘karpuz’ Tb. *karpız*, KAZTü.
karpız, **karbuzca** MN1350 15v
11.
- kardeş** ‘kardeş’ MN1350 13r 9.
Tb. *kerdeş*, KAZTü. *kardeş*.
- karı** ‘yaşlı kadın’ MN1350 13r 17.
Tb. *karı*, KAZTü. *karı*.
- karın** ‘karın’ MN1350 11v 4.
Tb. *karın*, KAZTü. *karın*.
- karış** ‘karış’ MN1350 12v 19, 15r 14.
Tb. *kardeş*, KAZTü. *karış*.
- karışdır-** ‘karıştırmak’ Tb. *karışdır-*,
KAZTü. *karışdır-*,
karışdırmak MN11350 7v 12.
- karışka** ‘karınca’ MN1350 12r 9.
Tb. *karışka*, KAZTü. *karışka*.
- karğa** ‘karga’ MN1350 12r 13.
Tb. *karğa*, KAZTü. *karğa*.
- kaş** ‘kaş’ MN1350 11r 7. Tb.
kaş, KAZTü. *kaş*.
- kaşı-** ‘kaşımak’ Tb. *kaşır-*, KAZTü.
kaşır-, **kaşımak** MN1350 6r 9.
- kaşkabah** ‘kaş çatma’ MN1350 16r 8.
Tb. *kaşkabah*, KAZTü.
kaşkabah.
- kaya** ‘kaya’ MN1350 14v 20.
Tb. *kaya*, KAZTü. *kaya*.
- kaymak** ‘kaymak’ MN1350 12v 3.
Tb. *kaymak*, KAZTü. *kaymak*.
- kaytar-** ‘geri çevirmek, kabul
etmemek’ Tb. *keyter-*,
KAZTü. *kaytar-*, **kaytarmak**
MN11350 6r 3.
- kazança** ‘küçük tencere’ MN1350 13v
18. Tb. *kazança*, KAZTü.
kazança
- kaz-** ‘kazmak’ Tb. *kaz*, KAZTü. *kaz-*,
kazmak MN11350 7r 19.
- kazkan** ‘tencere’ MN1350 13v 18.
Tb. *kazan*, KAZTü. *kazan*.
- kacala** ‘kuzgun’ MN1350 12r 13.
Tb. *kuzgun*, KAZTü. *kuzgun*.
- kəcirt-** ‘geçmek’ Tb. *kəcirt-*, KAZTü.
kəcirt-, **kəcirtmak** MN11350 6r
8, 7r 12.

- kêç-** ‘geçmek’ Tb. *kêç-*, KAzTü. *kêç-*,
kêçmak MN11350 6r 9, 7r 13.
- kêflên-** ‘sarhoş olmak’ Tb. *kêflen-*,
KAzTü. *kêflen-*, **kêflenmak**
MN113507v 5.
- keklik** ‘keklik’ MN1350 12r 12.
Tb. *kehlik*, KAzTü. *keklik*.
- ķămış** ‘kamuş’ MN1350 15r 13.
Tb. *ķămış*, KAzTü. *ķămış*.
- kend** ‘köy’ MN1350 13v 17.
Tb. *kend*, KAzTü. *kend*.
- kertenkele** ‘kertenkele’ MN1350 12r 6.
Tb. *kertenkele*, KAzTü.
kertenkele,
- kes-** ‘kesmek’ Tb. *kes-*, KAzTü. *kes-*,
kesmak MN1350 5v 3.
- kessek** ‘kesek’ MN1350 14v 16.
Tb. *kessek*, KAzTü. *kessek*,
- ķäyir-** ‘yapmak’ Tb. *ķäyir-*, KAzTü.
ķayır-, **ķäyirmak** MN1350 6v
12, 6v 14.
- ķäyit-** ‘geri dönmek’ Tb. *ķeyit-*,
KAzTü. *ķayıt-*, **ķäyitmak**
MN1350 5v 2.
- ķäynad-** ‘kaynatmak’ Tb. *ķeynet-*,
KAzTü. *ķaynat-*, **ķäynädmak**
MN11350 6r 4.
- ķäynä-** ‘kaynamak’ Tb. *ķeyne-*,
KAzTü. *ķayna-*, **ķäynämak**
MN1350 6r 3.
- ķıl-** ‘kılmak’ Tb. *ķıl-*, KAzTü. *ķıl-*,
k. -dı MN11350 7r 16.
k. -mak MN1350
- ķılmc** ‘kılıç’ MN1350 14r 20.
Tb. *ķılmc*, KAzTü. *ķılmc*,
- ķın** ‘kın’ MN1350 14v 7. Tb. *ķın*,
KAzTü. *ķın*.
- ķıraķ** ‘kenar’ MN1350 14v 19.
Tb. *ķıraķ*, KAzTü. *ķıraķ*.
- ķırķ** ‘kırk’ MN1350 12v 10.
Tb. *ķırķ*, KAzTü. *ķırķ*.
- ķırķ ayak** ‘kırkayak böceği’ MN1350 1
12r 4. Tb. *ķırķ eyaķ*, KAzTü.
ķırķ ayak.
- ķırķ-** ‘tıraşlamak’ Tb. *ķırķ-*, KAzTü.
ķırķ-, **ķırķmak** MN1350 5v 17.
- ķırıřan** ‘üstübeç’ MN1350 14r 14.
Tb. *ķırıřan*, KAzTü. *ķırıřan*.
- ķırlanķuř** ‘kırlangıç’ MN1350 12v 14.
Tb. *ķaranķuř*, KAzTü.
ķaranķuř.
- ķırmız** ‘kırmızı’k. MN1350 14r 12.
Tb. *ķırmızı*, KAzTü. *ķırmızı*.
- ķıřřa** ‘kısa’k. MN1350 15r 1.
Tb. *ķısa*, KAzTü. *ķısa*.
- ķıř** ‘kış’ MN1350 14r 6. Tb. *ķıř*,
KAzTü. *ķıř*.
- ķız** ‘kız’ MN1350 13v 12. Tb. *ķız*,
KAzTü. *ķız*.
- ķızard-** ‘kavurmak’ Tb. *ķızart-*,
KAzTü. *ķızart-*, **ķızardmak**
MN1350 6v 15.
- ķızdır-** ‘ısıtmak’ Tb. *ķızadır-*, KAzTü.
ķızdır-, **ķızdırmak** MN1350 5v
16, 6v 15.
- ķızıl** ‘altın’ MN1350 14v 3. Tb
ķızıl, KAzTü. *ķızıl*.

- kim** ‘kim’ MN1350 15v 7. Tb.
kim, KAzTü. *kim*. **kimi**
MN1350 15v 8.
- kiriş** ‘tel’ MN1350 14r 8. Tb.
kiriş, KAzTü. *kiriş*.
- kirpi** ‘kipri’ MN1350 12r 5. Tb.
kirpi, KAzTü. *kirpi*.
- kirpik** ‘kiprik’k. MN1350 11r 9.
Tb. *kirpik*, KAzTü. *kirpik*.
- kişi** ‘erkek’ MN1350 15r 5. Tb.
kişi, KAzTü. *kişi*.
- kişne-** ‘kişnemek’ Tb. *kişne-*,
KAztü. *kişne-*, **kişnemağ**
MN1350 7r 3.
- kitab** ‘kitap’ Tb. *kitab*, KAzTü.
kitab, **kitabı** MN1350 8v 18,
20. **kitabımı** MN1350 9r 3-4,
6. **kitabımın** MN1350 9r 19.
kitablar MN1350 16r 6.
- koça** ‘yaşlı erkek’ MN1350 13r 17.
Tb. *koça*, KAzTü. *koça*.
- koğun** ‘kavun’ MN1350 12v 1.
Tb. *koğun*, KAzTü. *koğun*.
- kol** ‘kol’ MN1350 11r 16. Tb. *kol*,
KAztü. *kol*.
- kolbağ** ‘bilezik’ MN1350 13v 15.
Tb. *kolbağı*, KAzTü. *kolbağı*.
- koltuk** ‘koltuk’ MN1350 11r 19.
Tb. *koltuk*, KAzTü. *koltuk*.
- koltuk altı** ‘koltuk altı’ MN1350 11r
19. *koltuk altı*, KAzTü. *koltuk*
altı.
- konak** ‘misafir, konuk’ MN1350 15r
10. Tb. *konak*. KAzTü. *konak*.
- kor** ‘kör’ MN1350 9v 5. Tb. *kor*,
KAztü. *kor*.
- korh-** ‘korkmak’ Tb. *korh-*, KAzTü.
korh-, **korhmağ** MN1350 5v
16.
- korhut-** ‘korkutmak’ Tb. *korhut-*,
KAztü. *korhut-*, **korhutmağ**
MN1350 5v 17.
- kovur-** ‘ateşte kavurmak’ Tb. *kovur-*,
KAztü. *kovur-*, **kovurmağ**
MN1350 5v 9.
- koyın** ‘koyun’ MN1350 11v 18. Tb.
koyın, KAzTü. *koyun*.
koyımı MN1350 7r 20- 7v 1.
- koy-** ‘koymak’ Tb. *koy-*, KAzTü. *koy-*
koymağ MN1350 7r 12.
- koz** ‘ceviz’ MN1350 12v 4. Tb. *koz*,
KAztü. *koz*.
- köç-** ‘köçmek’ Tb. *köç-*, KAzTü. *köç-*,
köçmağ MN1350 7v 1.
- kömür** ‘kömür’ MN1350 13v 19. Tb.
kömür, KAzTü. *kömür*.
- köpek** ‘büyük köpek’ MN1350 12r 1.
KAztü. *köpek*.
- körpi** ‘köprü’ MN1350 13r 14. Tb.
körpi, KAzTü. *körpi*.
- köşek** ‘sıpa’ MN1350 11v 17. Tb.
köşek, KAzTü. *köşek*.
- köynek** ‘gömlek’ MN1350 11v 11.
Tb. *köyneğ*, KAzTü. *köynek*.
- kucağla-** ‘kucaklamak’ Tb. *kucağla-*,
KAztü. *kucağla-*, **kucağlamağ**
MN1350 5v 6.

- kudur** ‘kuduz’ MN1350 15r 15. Tb.
kuduz, KAZTü. *kuduz*.
- kudurlup** ‘kudurmuş’ MN1350 15r 15.
kudurmuş, KAZTü. *kudurmuş*.
- kul** ‘kul, köle’ MN1350 MN1350 14v
6. Tb. *kul*, KAZTü. *kul*.
kulung MN1350 15v 15-16.
- kulan** ‘dişi at yavrusu’ MN1350
MN1350 11v 16.
- kulağ** ‘kulak’ MN1350 MN1350 11r 9.
Tb. *kulağ*, KAZTü. *kulağ*.
- kulağ as-** ‘dinlemek’ Tb. *kulağ as-*,
KAZTü. *kulağ as-*, **kulağ asmak**
MN1350 7v 2.
- kulluğ** ‘hizmet’ MN1350 13v 7.
TB. *kulluğ*. KAZTü. *kulluğ*.
- kum** ‘kum’ MN1350 14r 4. Tb.
kum, KAZTü. *kum*.
- kurı** ‘kuru’ MN1350 13v 8. Tb. *kurı*,
KAZTü. *kurı*.
- kurıyub** ‘kurumuş’ MN1350 13v 9.
Tb. *kurumuş*, KAZTü.
kurumuş.
- kur-** ‘ayarlamak’ Tb. *kur-*, KAZTü.
kur-, **kurmak** MN11350 7v 1.
- kurt** ‘kurt, solucan’ MN1350 11v 20, 1
11v 20, 12r 10, 14v 14. Tb.
kurt, KAZTü. *kurt*.
- kurtar-** ‘kurtarmak’ Tb. *kurtar-*,
KAZTü. *kurtar-*, **kurtarmak**
MN1350 6v 7.
- kurtul-** ‘kurtulmak’ Tb. *kurtul-*,
KAZTü. *kurtul-*, **kurtulmak**
MN1350 6v 7.
- kurtur-** ‘tekmelemek’
kurturmak MN1350 6r 1.
- kurut** ‘kurut’ MN1350 12v 4. Tb.
kurut, KAZTü. *kurut*.
- kurkuşum** ‘kurşun’ MN1350 14r 13.
Tb. *kurkuşum*, KAZTü.
kurkuşum.
- kuş** ‘kuş’ MN1350 12r 11, 12r 11.
Tb. *kuş*, KAZTü. *kuş*.
- kuy** ‘kuyu’ MN11350 13v 2. Tb. *kuyı*,
KAZTü. *kuyu*.
- kuyruk** ‘kuyruk’ MN11350 12v 1, 13v
16. Tb. *kuyruk*, KAZTü.
kuyruk.
- kuzı** ‘kuzu’ MN11350 11v 19.
Tb. *kuzı*, KAZTü. *kuzu*.
- kül** ‘kül’ MN1350 13v 7. Tb.
kül, KAZTü. *kül*.
- kümiş** ‘gümüş’ MN1350 15r 12.
Tb. *gümüş*, KAZTü. *gümüş*.
- kürek** ‘kürek’ MN1350 11r 14, 13r 6.
Tb. *kürek*, KAZTü. *kürek*.
- kürk** ‘kürk’ MN1350 11v 13. Tb.
kürk, KAZTü. *kürk*.
- maral** ‘dağ ineği’ MN11350 11v 17.
Tb. *maral*, KAZTü. *maral*.
- maşa** ‘kerpeten’ MN11350 13r 4.
Tb. *maşa*, KAZTü. *maşa*.
- men** ‘ben’ MN11350 8v 1. Tb. *men*,
KAZTü. *men*,
mene MN11350 16r 1.
meni MN11350 8v 7 2.
menim MN11350 8v 13-14.
menin MN11350 8v 12.
- mercimek** ‘mercimek’ MN11350 12v 4
Tb. *mercimek*, KAZTü.
mercimek

meryemli ‘siklop’ MN11350 12r 6.

Tb. *meryemli*, KAZTü.
meryemli.

mêşe ‘orman’ MN11350 13v 3.

Tb. *mêşe*, KAZTü. *mêşe*..

milçêk ‘sivri sinek’ MN11350 12r 8.

Tb. *milçek*, KAZTü. *milçek*.

min ‘bin’ MN11350 12v 12.

Tb. *min*, KAZTü. *min*.

min dörd yüz elli iki ‘bin dört yüz elli iki’ MN11350 12v 14.

Tb. *min dörd yüz elli iki*,
KAZTü. *min dörd yüz elli iki*.

min- ‘binmek’, Tb. *min-*, KAZTü.

min-, **minmak** MN11350 6v 17.

miğ miğ ‘sivri sinek’ MN11350 12r 9.

Tb. *miğ miğa*, KAZTü. *miğ miğa*.

muncıh ‘boncuk’ MN11350 15r 10.

Tb. *muncıh*, KAZTü. *muncuk*.

N

namaz ‘namaz’ MN11350 7r 16.

Tb. *namaz*, KAZTü. *namaz*.

ne ‘ne’ MN11350 15v 9, 13, 16r 1, 2.

Tb. *ne*, KAZTü. *ne*.

nedür MN11350 13r 2.

nemene MN11350 16r 2.

ne olê ‘ne oluyor’ MN 11350 15v 13.

Tb. -, KAZTü. -.

nêce ‘nasıl’ MN11350 13v 4, 16r 9.

Tb. *nêce*, KAZTü. *nêce*. Krş.
nêçe.

nêçe ‘kaç’ MN11350 13v 3, 16r 3.

Tb. *nêçe*, KAZTü. *nêçe*.

nestê ‘ne’ MN11350 15v 10.

Tb. *ne*, KAZTü. *ne*.

nêynirsên ‘ne yapıyorsun’ MN11350

16r 12 . Tb. *nêynirsên*, KAZTü.
nêynirsên.

nêyniyesen ‘ne yapasın’ MN11350 16r

12. Tb. *nêyniyesen*, KAZTü.
nêyniyesen.

niye ‘niye, ne için’ MN11350 15v 9.

Tb. *niye*, KAZTü. *niye*..

O

o ‘o’ MN11350 8r 18. Tb. *o*, KAZTü. *o*,

olar MN11350 8r 19, 15v 1.

oları MN11350 8v 4 2.

oların MN11350 8v 11.

onı MN11350 8v 3 2, 10.

onun MN11350 8v 11, 18.

onnan MN11350 16r 9.

oraya MN11350 15v 4.

orda MN11350 15v 2.

o yerde MN11350 15v 3.

olê ‘oluyor’ MN11350 15v 13.

Tb. *olur*, KAZTü. *olur*.

odun ‘odun’ MN11350 15r 16.

Tb. *odun*, KAZTü. *odurn*

oğlan ‘oğlan’ MN11350 10v 13.

Tb. *oğlan*, KAZTü. *oğlan*.

oğlanı MN11350 10v 13.

oğlanın MN11350 9v 2

oğlanun MN11350 9r 19.

oğlı ‘oğlu’ MN11350 8v 18.

Tb. *oğlı*, KAZTü. *oğlı*.

oğı- ‘okumak’ Tb. *oğı-*, KAZTü.

oğı-,

oğudum MN11350 9r 9,

19.

oğumak MN11350 6r 7.

oğlan ‘oğlan’ MN11350 13r 12.

Tb. *oğlan*, KAZTü. *oğlan*.

- okrı** ‘hırsız’ MN11350 13v 15.
Tb. *ogrı*, KAzTü. *ogru*.
- okurla-** ‘hırsızlık yapmak’ Tb.
okurla-, KAzTü. *okurla-*,
okurlamak MN11350 6r 18.
- ol-** ‘olmak’ Tb. *ol-*, KAzTü. *ol*,
ola MN11350 9v 14.
olacağıdır MN11350 10r 10,
11.
oldı MN11350 9v 2,16r 9.
olmak MN11350 5v 9, 6r 20,
6v 18.
- ord** ‘avurt’ MN11350 11r 11- 12.
Tb. *ord*, KAzTü. *ovurt*.
- orta** ‘orta, ara’ Tb. *orta*, KAzTü. *orta*,
orta barmak MN11350 11r 18.
- oruc** ‘oruç’ (krş. oruç) Tb. *oruc*,
KAzTü. *oruc*, **oruc ay**
MN11350 15r 5.
- oruç** ‘oruç’ (krş. oruc) MN11350 14r
3. Tb. *oruc*, KAzTü. *oruc*,
- ot** ‘ot’ MN11350 14v 5, 11r 2.
Tb. *ot*, KAzTü. *ot*.
- otar-** ‘otlatmak’ Tb. *otar-*, KAzTü.
otar-, **otarmak** MN11350 5v 18.
- otla-** ‘otlamak’ Tb. *otla-*, KAzTü.
otla-, **otlamak** MN11350 7r 7.
- ottuz** ‘otuz’ MN11350 12v 10.
Tb. *otuz*, KAzTü. *otuz*.
- otur-** ‘oturmak’ Tb. *otur-*, KAzTü.
otur-, **oturmak** MN11350 7v 8.
- oturt-** ‘oturtmak’ Tb. *oturt-*, KAzTü.
oturt-, **oturtmak** MN11350 7v 9
- ovaşdan** ‘sahur’ MN11350 14v 1.
Tb. *obaşdan*, KAzTü. *obaşdan*.
- ovuç** ‘avuç’ MN11350 11r 17.
Tb. *oç*, KAzTü. *ovuç*.
- oyan-** ‘uyanmak’ Tb. *oyan-*,
KAzTü. *oyan-*, **oyanmak**
MN11350 5v 13.
- oyna-** ‘oynamak’ Tb. *oyna-*, KAzTü.
oyna-,
oynamak MN11350 5r
12, 6v 4, 9v 16.
oyniya MN11350 9v 15.
- öğren-** ‘öğrenmek’ Tb. *örgeş-*,
KAzTü. *öyren-*, **öğremak**
MN11350 7v 13.
- öküz** ‘öküz’ MN11350 11v 16.
Tb. *öküz*, KAzTü. *öküz*.
- öl-** ‘ölmek’ Tb. *öl-*, KAzTü. *öl-*,
öldi MN11350 15v 5-6.
.ölmak MN11350 7v 5.
- öldür-** ‘öldürmek’ Tb. *öldür-*, KAzTü.
öldür-, **öldürmak** MN11350 7r
18
- öldüren** ‘öldüren, katil’ MN11350 10r
3. Tb. *öldüren*, KAzTü.
öldüren.
- ölüm** ‘ölüm’ MN11350 15r 6.
Tb. *ölüm*, KAzTü. *ölüm*.
- örge-** ‘öğrenmek’ Tb. *örgeş-*,
KAzTü. *öyren-*, **örge-**
MN11350 7v 14.
- örget-** ‘öğretmek’ Tb. *örget-*, KAzTü.
öyret-, **örgetmak** MN11350 7v
13.
- ört-** ‘örtmek’ Tb. *ört-*, KAzTü. *ört-*,
örtmak MN11350 5v 12.
- öz** ‘kendi’ MN11350 15v 5, 16r 9.
Tb. *öz*, KAzTü. *öz*.

- özge** ‘yabancı’ MN11350 15v 6.
Tb. *özge*, KAZTü. *özge*.
- palçık** ‘çamur’ MN11350 14v 15. p
Tb. *palçık*, KAZTü. *palçık*.
- paltar** ‘elbise’ MN11350 11v 11.
Tb. *paltar*, KAZTü. *paltar*.
- parıldı-** ‘parlamak’ Tb. *parıldı-*,
KAZTü. *parıldı-*, **parıldamak**
MN11350 6r 18.
- pəri** ‘yarın değil öbürsü gün’, Tb. *birsi*
KAZTü. *birsi*.
- pəri gece** ‘yarın gece değil öbür gece’
MN11350 14r 18. Tb. *birsi*
gece, KAZTü. *birsi gece*.
- pəri gün** ‘yarın değil öbür gün’
MN11350 14r 3. Tb. *birsi*
gün. KAZTü. *birsi gün*.
- pipik** ‘ibik’ MN11350 13r 19.
Tb. *pipik*, KAZTü. *pipik*.
- pis** ‘çirkin, kötü, kirli’ MN11350 14r
6. Tb. *pis*, KAZTü. *pis*,
pisdür MN11350 9r 18.
- pis pisli** ‘bok böceği’ MN11350 12r 6.
- pişik** ‘kedi’ MN11350 12r 3.
Tb. *pisik*, KAZTü. *pişik*.
- pişmiş** ‘pişmiş’ MN11350 13r 8.
Tb. *pişmiş*, KAZTü. *pişmiş*.
- pişmiş kerpiç** ‘pişmiş kerpiç’
MN11350 13v 8. Tb. *pişmiş*
kerpic, KAZTü. *pişmiş kerpic*.
- poşı** ‘kadınların baş örtüsü’ MN11350
11v 14. Tb. *keleğay*, KAZTü.
keleğay.
- şaba gece** ‘yarın gece’ MN11350 14r 1
17. Tb. *saba gece*, KAZTü.
sabah gece.
- şaba gün** ‘yarın’ MN11350 14r 3.
Tb. *saba gün*, KAZTü. *sabah*
gün
- sabaş** ‘savaş’ MN11350 13v 16.
Tb. *savaş*, KAZTü. *savaş*
- saç** ‘saç’ MN11350 11r 6. Tb.
saç, KAZTü. *saç*.
- saçıl-** ‘el ile sızdırarak su serpmek’
Tb. *saçıl-*, KAZTü. *saçıl-*,
saçılmak MN11350 5r 8.
- şahla-** ‘saklamak’ Tb. *şahla-*, KAZTü.
şahla-, **şahlamak** MN11350 7v
10.
- sağ** ‘sağ’ MN11350 13v 20.
Tb. *sağ*, KAZTü. *sağ*,
- sağ ayak** ‘sağ ayak’ MN11350 11v 8.
Tb. *sağ ayağ*, KAZTü. *sağ ayak*
- sağ el** ‘sağ el’ MN11350 11r 15. Tb.
sağ el, KAZTü. *sağ el*.
- sağ yan** ‘sağ taraf’ MN11350 11v 4.
Tb. *sağ yan*, KAZTü. *sağ yan*,
- sağ-** ‘sağmak’ Tb. *sağ-*, KAZTü. *sağ-*,
sağmak MN11350 6v 1.
- sakkal** ‘sakal’ MN11350 11r 12.
Tb. *sakkal-*, KAZTü. *sakkal-*,
- salhum** ‘salkım’ MN11350 13v 10.
Tb. *salhum-*, KAZTü. *salhum*,
- şâl-** ‘salmak’ Tb. *şâl-*, KAZTü. *şâl-*,
salmak MN11350 5r 9.
- saman** ‘saman’ MN11350 14v 11.
Tb. *saman*, KAZTü. *saman*,

- sanc-** ‘sokmak, sancmak’ Tb. *sanc-*, KAZTü. *sanc-*, sancmak MN11350 7r 17.
- sap** ‘sap’ MN11350 15r 11. Tb. *sap* KAZTü. *sap*.
- sarı** ‘sarı’ MN11350 14r 4. Tb. *sarı*, KAZTü. *sarı*,
- sarı alu** ‘sarı erik’ MN11350 12r 17. Tb. *sarı alı*, KAZTü. *sarı alı*.
- sarı-** ‘sarımak’ Tb. *sarı-*, KAZTü. *sarı-*, **sarımak** MN11350 5v 14.
- sarumsak** ‘sarımsak’ MN11350 12v 3. Tb. *sarımsak*, KAZTü. *sarımsak*
- satın almak** ‘satmak al-’ Tb. *satın al*, KAZTü. *satın al-*, **satınmak almak** MN11350 6r 10.
- sat-** ‘satmak’ Tb. *sat-*, KAZTü. *sat-*, **satmak** MN11350 7r 8.
- sarı kuş** ‘iri baykuş’ MN11350 12r 15. Tb. *sarı kuş*, KAZTü, *sarı kuş*.
- savâş-** ‘savaşmak’ Tb. *savâş-*, KAZTü. *savâş-*, **savâşmak** MN11350 6r 3.
- savık** ‘soğuk’ Tb. *soyuk*, KAZTü. *soyuk*, **savık olmak** MN11350 6v 16.
- say-** ‘saymak’ Tb. *say-*, KAZTü. *say-*, **saymak** MN11350 7r 1.
- seher** ‘sabah’ MN11350 14v 1. Tb. *seher*, KAZTü. *seher*,
- sekkiz** ‘sekiz’ MN11350 12v 9. Tb. *sekkiz*, KAZTü. *sekkiz*,
- seksen** ‘seksen’ MN11350 12v 11. Tb. *seksen*, KAZTü. *seksen*.
- sen** ‘sen’ MN11350 15v 15. Tb. *sen*, KAZTü. *sen*, *seni* MN11350 8v 5. *senin* MN11350 8v 11.
- sep-** ‘serpmek’ Tb. *sep-*, KAZTü. *sep-*, **sepamak** MN11350 5r 16.
- serçe** ‘serçe’ MN11350 12r 13. Tb. *serçe*, KAZTü. *serçe*.
- serin** ‘serin’ MN11350 13v 9, 16r 6. Tb. *serin*, KAZTü. *serin*,
- ses** ‘ses’ MN11350 13r 1. Tb. *ses*, KAZTü. *ses*.
- sev-** ‘sevmek’ Tb. *söv-/söy-*, KAZTü. *sév-*, **seviller** MN11350 16r 5. **sevmişem** MN11350 16r 5.
- sıçan** ‘fare’ MN11350 12r 4. Tb, *sıçan*, KAZTü. *sıçan*.
- sıkırçın** ‘sığır’ MN11350 12r 14. Tb. *sığırçın*, KAZTü. *sığırçın*,
- sındır-** ‘kırmak’ Tb. *sındır-*, KAZTü. *sındır-*, **sındırmak** MN11350 6v 19.
- sın-** ‘kırılmak’ Tb. *sın-*, KAZTü. *sın-*, **sınmak** MN11350 6v 19.
- sik** ‘erkeğin cinsiyet organı’ MN11350 11v 5. Tb. *sik*, KAZTü. *sik*.
- sik-** ‘sikmek’ Tb. *sik-*, KAZTü. *sik-*, **sikmak** MN11350 6v 14.
- silk-** ‘silkmek’ Tb. *silk-*, KAZTü. *silk-*, **silkamak** MN11350 5v 17.
- siz** ‘siz’ MN11350. Tb. *siz*, KAZTü. *siz*,

- sizi** MN11350 8v 6 2.
sizin MN11350 8v 11.
- soğan** ‘soğan’ MN11350 12r 20.
Tb. *soğan*, KAZTü. *soğan*.
- sol** ‘sol’ MN11350 13v 3. Tb. *sol*,
KAZTü. *sol*.
- sol ayak** ‘sol ayak’ MN11350 11v 8.
Tb. *sol ayağ*, KAZTü. *sol ayak*.
- sol el** ‘sol el’ MN11350 11r 16.
Tb. *sol el*, KAZTü. *sol el*.
- sol yan** ‘sol taraf’ MN11350 11v 4.
Tb. *sol yan*, KAZTü. *sol yan*.
- sora** ‘sonra’ MN11350 13r 13.
Tb. *sōra*, KAZTü. *sonra*.
- soruş-** ‘sormak’ Tb. *soruş-*, KAZTü.
soruş-, **soruşmak** MN11350 5v
5.
- soy-** ‘soymak’ Tb. *soy-*, KAZTü. *soy-*,
soy MN11350 7r 20- 7v 1.
soymak MN11350 5v 12, 7r 20.
- sög-** ‘sövmek’ Tb. *yaman dé-*, KAZTü.
söy-, **sögmak** MN11350 7r 7.
- sök-** ‘sökme’ Tb. *sök-*, KAZTü. *sök-*,
sökmak MN11350 6v 20.
- su** ‘su’ MN11350 11r 3. Tb. *su*,
KAZTü. *su*.
- su iç-** ‘su içmek’ Tb. *su iç-/su iç-*,
KAZTü. *su iç-*, **su içmak**
MN11350 5r 6.
- sucuk** ‘tatlı sucuğu’ MN11350 12r 19.
Tb. *sucuğ*, KAZTü. *sucuk*.
sucuklı MN11350 13r 11.
- surğa** ‘küpe’ MN11350 13v 5.
Tb. *sırğa*, KAZTü. *sırğa*.
- suvar-** ‘suvarmak, sulamak’ Tb. *suvar-*
KAZTü. *suvar-*, **suvarmak**
MN11350 5r 7.
- sübürge** ‘süpürge’ MN11350 13v 2.
Tb. *süpürge*, KAZTü. *süpürge*.
- südük** ‘sidik’ MN11350 13r 16.
Tb. *südüh*, KAZTü. *sidik*.
- sümüg** ‘kemik’ MN11350 11v 9.
Tb. *sümüh*, KAZTü. *sümük*.
- sürü** ‘sürü’ MN11350 14v 17.
Tb. *sürü*, KAZTü. *sürü*.
- sürt-** ‘sürtmek’ Tb. *sürt-*, KAZTü.
sürt-, **sürtmak** 6v 13, 7v 4.
- sürün** ‘kaygan’ MN11350 15r 3.
Tb. *züyüldağ*, KAZTü.
sürüşgen.
- sürüş-** ‘kaymak’ Tb. *sürüş-*, KAZTü.
sürüş-, **sürüşmak** MN11350 7v
3.
- süt** ‘süt’ MN11350 12v 3. Tb. *süt*,
KAZTü. *süt*.
- sütül** ‘sütül’ MN11350 13v 10.
Tb. *sütül*, KAZTü. *sütül*.
- şahi** < F. ‘para birimi’ MN11350 12v
16.
- şeh** ‘çiy’ MN11350 14r 18. Tb. *şeh*,
KAZTü. *şeh*.
- şiş** ‘şiş’ MN11350 14r 15, 15r 14.
Tb. *şeh*, KAZTü. *şeh*.

- tabıdır-** ‘emanet etmek’ Tb. *tapdır-*, KAZTü. *tapdır-*, **tapdırmak** MN11350 6v 14.
- tanı-** ‘tanımak’ Tb. *tanı-*, KAZTü. *tanı-*, **tanımak** MN11350 7r 2.
- tap-** ‘bulmak’ Tb. *tap-*, KAZTü. *tap-*, **tapın** MN11350 8r 10. **tapınlar** MN11350 8r 10. **tapın** MN11350 8r 11. **tapın** MN11350 8r 9. **tapın** mı MN11350 8r 13. **tapınam** MN11350 8r 10. **tapınam** mı MN11350 8r 14. **tapın** MN11350 8r 10. **tapın** mı MN11350 8r 14. **tapınlar** MN11350 8r 9. **tapınlar** mı MN11350 8r 13. **tapınsan** MN11350 8r 9. **tapınsan** mı MN11350 8r 14. **tapınsız** MN11350 8r 10. **tapınsız** mı MN11350 8r 14. **tapın** MN11350 8r 9. **tapınlar** MN11350 8r 9. **tapın** MN11350 8r 9. **tapın** MN11350 8r 9. **tapınmak** MN11350 5v 14. **tapınmış** MN11350 8r 10. **tapınmışlar** MN11350 8r 10. **tapın** MN11350 8r 11. **tapın** MN11350 8r 11. **tapınmadı** MN11350 8r 12. **tapınmadılar** MN11350 8r 12. **tapınmadım** MN11350 8r 12. **tapınmadın** MN11350 8r 12. **tapınmadı** MN11350 8r 12. **tapınmadız** MN11350 8r 12. **tapınmak** MN11350 8r 8. **tapınmam** MN11350 8r 13. **tapınmar** MN11350 8r 13. **tapınmasız** MN11350 8r 11, 8r 13.
- tapmasın** MN11350 8r 11, 8r 13. **tapmasınlar** MN11350 8r 11. **tapmak** MN11350 5v 13, 5v 19. **tapmaz** MN11350 8r 13. **tapmazlar** MN11350 8r 13. **tapmıyam** MN11350 8r 12. **tapmıyah** MN11350 8r 12. **tapın** MN11350 8r 11. **tapınlar** MN11350 8r 11.
- tapuk** ‘topuk’ (krş. topuk) MN11350 11v 9. Tb. *topuk*, KAZTü. *topuk*.
- tarı** ‘tanrı, tengri’ MN11350 13r 5. Tb. *tarı*, KAZTü. *tanrı*,
- tavla-** ‘kıvırmak’ Tb. *tōla-*, KAZTü. *tovla-*, **tavlamak** MN11350 5v 16.
- tek** ‘tek’ MN11350 15v 8. Tb. *teh*, KAZTü. *tek*.
- tepek** ‘tekme’ MN11350 15r 3. Tb. *tepih*, KAZTü. *tepih*.
- ter** ‘ter’ MN11350 14v 4. Tb. *ter*, KAZTü. *ter*.
- terped-** ‘kımıldatmak’ Tb. *terpet-*, KAZTü. *terpet-*, **terpedmak** MN11350 6r 3.
- terpen-** ‘kımıldanmak’ Tb. *terpen-*, KAZTü. *terpen-*, **terpenmak** MN11350 6r 2.
- téz** ‘erken’ MN11350 14r 7. Tb. *téz*, KAZTü. *téz*.
- tikän** ‘tiken’ MN11350 13v 6. Tb. *tikan*, KAZTü. *tikan*.
- tik-** ‘dikmek’ Tb. *tik-*, KAZTü. *tik-*, **tikmak** MN11350 6v 1.

- tirin-** ‘tirildemek’ Tb. *tirin-*, KAzTü.
tirin-, **tirindi** MN11350 16r 13.
- titre-** ‘titremek’ Tb. *titre-*, KAzTü.
titre-, **titredi** MN11350 16r 14.
titremağ MN11350 7v 3.
- toğ-** ‘dokumak’ Tb. *toğ-*, KAzTü.
toğ-, **toğmağ** MN11350 5r 16.
- toprak** ‘toprak’ MN11350 11r 3. Tb.
torpağ, KAzTü.
torpağ.
- topuğ** ‘topuk’ (krş. tapuğ) MN11350
11v 9. Tb. *topuğ*, KAzTü.
topuğ.
- toy** ‘düğün’ MN11350 14v 4. Tb. *toy*,
KAzTü. *toy*.
- toyuğ** ‘tavuk’ MN11350 12r 12. Tb. t
toyuğ, KAzTü. *toyuğ*.
- toz** ‘toz’ MN11350 14v 13. Tb. *toz*,
KAzTü. *toz*.
- tök-** ‘dökmek’ Tb. *tök-*, KAzTü.
tök-, **tökmağ** MN11350 6v 8.
- tusbaka** ‘kaplumbağa’ MN11350 12r
5. Tb. *tısbağa*, KAzTü. *tısbağa*.
- tullan-** ‘atlamak, kendini ileri
fırlatmak’ Tb. *tullan-*,
KAzTü. *tullan-*, **tullanmağ**
MN11350 5v 19.
- tuluğ** ‘tulum’ MN11350 13v 10, 15r 6.
Tb. *tuluğ*, KAzTü. *tuluğ*.
- tunman** ‘eşofman’ MN11350 11v 12.
Tb. *tuman*, KAzTü. *tuman*.
- tut-** ‘tutmak’ Tb. *tut-*, KAzTü. *tut-*,
tutmağ MN11350 7r 15.
- tutul-** ‘tutulmak’ Tb. *tutul-*, KAzTü.
tutul-, **tutulmağ** MN11350 7r
15.
- tük** ‘tüy’ MN11350 11r 6. Tb. *tüh*,
KAzTü. *tük*.
- tülki** ‘tilki’ MN11350 12r 2. Tb. *tülkü*,
KAzTü. *tülkü*.
- tüpürçek** ‘tükürük’ MN11350 13v 20.
Tb. *tüpürceğ*, KAzTü. *tüpürceğ*
- tüsdi** ‘duman’ MN11350 13v 17. Tb.
tüsdi, KAzTü. *tüsdi*.
- uca** ‘yüksek’ MN11350 13r 14. Tb.
uca, KAzTü. *uca*.
- ucuz** ‘ucuz’ MN11350 13r 1. Tb.
ucuz, KAzTü. *ucuz*.
- uç-** ‘uçmak’ Tb. *uç-*, KAzTü. *uç-*,
uçmağ MN11350 5v 1.
- uçurt-** ‘uçurtmak’ Tb. *uçurt-*,
KAzTü. *uçurt-*, **uçurtmağ**
MN11350 5v 1.
- ud-** ‘oyunu yenmek’ Tb. *ut-*,
KAzTü. *ud-*, **udmağ** MN11350
5r 12.
- uduz-** ‘yenilmek’ Tb. *utuz-*, KAzTü.
uduz-, **uduzmağ** MN11350 5r
12.
- ula-** ‘ulamak’ Tb. *ula-*, KAzTü.
ula-, **ulamağ** MN11350 7r 5.
- ulduz** ‘yıldız’ MN11350 11rt 1.
Tb. *ulduz*, KAzTü. *ulduz*.
- um-** ‘ummaca olmak’ Tb. *um-*,
KAzTü. *um-*, **ummağ** 7r
MN11350 7r 11.
- un** ‘un’ MN11350 12r 17. Tb. *un*,
KAzTü. *un*.

- uşak** ‘çocuk’ MN11350 13r 7. Tb.
uşağ, KAzTü. *uşak*.
- uşkun** ‘uşkun’ MN11350 12v 2.
Tb. *uşkun*, KAzTü. *uşkun*.
- ut-** ‘yutmak’ Tb. *ut-*, KAzTü. *ud-*,
utmak MN11350 7r 9.
- uzah** ‘uzak’ (krş. *uzak*) MN11350 13v
17. Tb. *uzah*, KAzTü. *uzak*.
- uzak** ‘uzak’ MN11350 6r 20 2.
Tb. *uzah*, KAzTü. *uzak*.
- uzun** ‘uzun’ MN11350 13v 13. Tb.
uzun, KAzTü. *uzun*.
- üç** ‘üç’ MN11350 12v 8. Tb. *üç*,
KAzTü. *üç*.
- ülküh** ‘ustura’ MN11350 13v 1. Tb.
ülgüç, KAzTü. *ülgüç*.
- ürek** ‘yürek’ MN11350 11r 20. Tb.
ürek, KAzTü. *ürek*.
- üst** ‘üst’ MN11350 16r 6 . Tb. *üst*,
KAzTü. *üst*, **üste** MN11350 13r
6, 16r 6.
- üz** ‘yüz’ MN11350 11r 11- 12. Tb. *üz*,
KAzTü. *üz*.
- üz-** ‘yüzmek’ Tb. *üz-*, KAzTü. *üz-*,
üzen MN11350 12v 20.
- üzengi** ‘üzengi’ MN11350 14r 1. Tb.
üzengi, KAzTü. *üzengi*.
- üzük** ‘yüzük’ MN11350 13r 4. Tb.
üzüh, KAzTü. *üzük*.
- üzüm** ‘üzüm’ MN11350 12r 19. Tb.
üzüm, KAzTü. *üzüm*.
- üzü-** ‘yüzmek’ Tb. *üz-*, KAzTü. *üz-*,
üzmak MN11350 7r 2. Krş. **üz-**
- var olmak** ‘var olmak’ MN11350 6r
15. Tb. *var ol-*, KJAZTü. *var
ol-*.
- vaşlan-** ‘atlamak, atlanmak’ Tb.
vaşlan-, KAzTü. *vaşlan-*,
vaşlanmak MN11350 5v 18.
- vér-** ‘vermek’ Tb. *vér-*, KAzTü. *vér-*,
vérdi MN1135016r 1. **vérmak**
MN11350 6r 16.
- vur-** ‘vurmak’ Tb. *vur-*, KAzTü. *vur-*,
vurmak MN11350 3v 20, 7v
18, 9v 10.
vuracağam MN11350 10r 10.
vuracağdılar MN11350 10r 9.
vuracağdur MN11350 10r 9.
vuracağih MN11350 10r 10.
vuracağsan MN11350 10r 9.
vuracağsız MN11350 10r 9.
vura MN11350 9v 14.
vuran MN11350 3v 5, 7v 17,
10r 3.
vuranda MN11350 9v 19.
vuranlar MN11350 3v 7.
vuranler MN11350 3v 7, 7v 17.
vurağ MN11350 4r 4, 7v 18.
vur MN11350 9v 9, 3r 8, 9.
vurar mı MN11350 4v 17, 8r 1.
vuraram mı MN11350 8r 1.
vurrem MN11350 3v 2.
vuraram mı MN11350 5r 2.
vurarıh mı MN11350 5r 3, 8r 1.
vurarlar MN11350 3r 15.
vurarler MN11350 3r 15, 7v
16.
vurarler mi MN11350 4v 18, 8r
1.
vurarsan MN11350 3r 18, 7v
17.
vurarsan mı MN11350 4v 19,
8r 1.
vurarsız MN11350 3r 20, 7v
17.

- vurarsız mı** MN11350 5r 1, 8r 1.
- vuraruḡ** MN11350 3v 4.
- vuraruḡ** MN11350 3v 4.
- vurasan** MN11350 16r 10.
- vurak** MN11350 4r 4.
- vurdi** MN11350 2v 16, 7v 16, 8v 3, 4, 5, 6, 7 2, 8, 10, 9v 9, 10v 2, 10v 7, 15v 5-6.
- vurdılar** MN11350 10v 8, 2v 18.
- vurdiler**
MN11350 7v 16, 2v 18.
- vurdın** MN11350 2v 20 ,7v 16, 10v 9.
- vurdız** MN11350 3r 1, 7v 16, 10v 10.
- vurduḡ** MN11350 10v 2.
- vurduḡını** MN11350 2v 3.
- vurduḡ** MN11350 3r 6, 7v 16.
- vurduḡ** MN11350 3r 6.
- vurduḡca** MN11350 15v 11.
- vurdum** MN11350 3r 4, 7v 16.
- vurdurdi** MN11350 16r 12.
- vrın** MN11350 7v 18.
- vrız** MN11350 4r 1.
- vrır** MN11350 3r 11.
- vurbma** MN11350 4r 12, 7v 19, 9v 11.
- vurmadı** MN11350 4r 19, 7v 19, 9v 12.
- vurmadıḡ** MN11350 4v 5, 7v 20.
- vurmadılar** MN11350 4r 20, 7v 19.
- vurmadım** MN11350 4v 4, 7v 20.
- vurmadın** MN11350 4v 2, 7v 20.
- vurmadız** MN11350 7v 20.
- vurmaḡ** MN11350 9v 7.
- vurmaḡ** MN11350 2v 14, 6v 10.
- vurmaram** MN11350 4v 13, 7v 20.
- vurmariḡ** MN11350 4v 14, 8r 1.
- vurmasın** MN11350 4r 8, 4v 9, 7v 19, 7v 20.
- vurmasınler** MN11350 7v 19.
- vurmasız** MN11350 4v 11, 7v 19.
- vurmayız** MN11350 4r 13, 7v 20.
- vurmaz** MN11350 4v 7, 7v 20.
- vurmazler** MN11350 4v 8, 7v 20.
- vrme** MN11350 7v 19.
- vrmedi** MN11350 4r 19.
- vrmediler** MN11350 4r 20.
- vrmedim** MN11350 4v 4.
- vrmedin** MN11350 4v 2.
- vrmedih** MN11350 4v 5.
- vrmediz** MN11350 4v 3.
- vrmesin** MN11350 4r 7.
- vrmesinlar** MN11350 4r 9.
- vrmesinler** MN11350 4r 9.
- vrmiyam** MN11350 4r 15, 7v 19.
- vrmiyaḡ** MN11350 4r 17, 7v 19.
- vrmiyaḡ** MN11350 4r 17.
- vrram** MN11350 7v 17, 16r 11.
- vruruḡ** MN11350 7v 17.
- vrursa** MN11350 10v 7.
- vrursaḡ** MN11350 10v 10.
- vrursalar** MN11350 10v 8.
- vrursam** MN11350 10v 10.
- vrursan** MN11350 10v 9.
- vrursaz** MN11350 10v 10.
- vrursın** MN11350 3v 15, 16, 7v 18, 9v 10.
- vrursınlar** MN11350 3v 17.
- vrursınler** MN11350 3v 17, 7v 18.
- vrurul** MN11350 9v 10.
- vruruldı** MN11350 9v 9.
- vrurulma** MN11350 9v 11.
- vrurulmadı** MN11350 9v 12.
- vrurulmaz** MN11350 9v 12.
- vrurulmuş** MN11350 3v 10, 7v 17.
- vrurulmuşlar** MN11350 3v 11.
- vrurulmuşler** MN11350 7v 18.

- vurulsun** MN11350 9v 11.
vurulur MN11350 9v 10.
vurum MN11350 7v 18.
- yağşı** ‘iyi’ MN11350 10v 13 2. Tb.
yağçı, KAzTü. *yağşı*.
yağşıdur MN11350 8v 20, 9r 8,
 11-12.
- yağşılık** ‘iyilik’ MN11350 2v 5. Tb.
yağçılıh, KAzTü. *yağşılık*.
- yağ** ‘yağ’ MN11350 12v 2. Tb. *yağ*,
 KAzTü. *yağ*.
- yağış** ‘yağmur’ MN11350 11r 3. Tb.
yağış, KAzTü. *yağış*.
- yağ-** ‘yağmak’ Tb. *yağ-*, KAzTü.
yağ-, **yağmak** MN11350 5r 16.
- yalan** ‘yalan’ MN11350 6r 18, 13v 15.
 Tb. *yalan*. KAzTü. *yalan*.
- yaman** ‘kötü’ Tb. *yaman-*, KAzTü.
yaman, **yamandır** MN11350
 15v 18. **yamanrakdur**
 MN11350 15v 19.
- yan** ‘yan’ MN11350 11v 4, 15v 14.
 Tb. *yan*, KAzTü. *yan*.
yanım MN11350 16r 9.
 y. -imdadur MN11350 16r 8, 9.
- yandır-** ‘yandırmak, yakmak’ Tb.
yandır-, KAzTü. *yandır-*,
yandırmak MN11350 6v 17.
- yan-** ‘yanmak’ Tb. *yan-*, KAzTü. *yan-*,
yanmak MN11350 6v 17.
- yapağ** ‘yaprak’ MN11350 13r 10.
 Tb. *yarpağ*, KAzTü. *yarpağ*.
- yapış-** ‘yapışmak’ Tb. *yapış-*,
 KAzTü. *yapış-*,
yapışmak MN11350 5v 20.
- yara ol-** ‘yara olmak’ Tb. *yara ol-*,
 KAzTü. *yara ol-*,
yara olmak MN11350 6v 10 .
- yarala-** ‘yaralamak’ Tb. *yarala-*,
 KAzTü. *yarala-*, **yaralamak**
 MN11350 6v 9.
- yaralan-** ‘yaralanmak’ Tb. *yaralan-*,
 KAzTü. *yaralan-*, **yaralanmak**
 MN11350 6v 9.
- yarım** ‘yarım’ MN11350 12v 16 2.
 Tb. *yarım*, KAzTü. *yarım*.
- yar-** ‘yarmak’ Tb. *yar-*, KAzTü. *yar-*,
yarmak MN11350 6v 20.
- yaş** ‘yaş’ MN11350 13r 3, 13r 3, 13r
 20, 14r 10. Tb. *yaş*, KAzTü.
yaş.
- yaşıl** ‘yeşil’ MN11350 14r 11. Tb.
yaşıl, KAzTü. *yaşıl*.
- yaşmak** ‘gözler ve kiprikleri
 kapatmadan yüz kısmını tutan
 bir tür örtü’ MN11350 11v 14.
 Tb. *yaşmağ*, KAzTü. *yaşmağ*.
- yatıru-** ‘yatırmak’ Tb. *yatır-*, KAzTü.
yatır-, **yatırmak** MN11350 6r 7.
- yat-** ‘yat’, Tb. *yat-*, KAzTü. *yat-*,
yatmak MN11350 6r 7.
- yay** ‘yaz’ MN11350 13r 19. Tb. *yay*,
 KAzTü. *yay*.
- yaz-** ‘yazmak’ Tb. *yaz-*, KAzTü. *yaz-*,
yazdı MN11350 10r 8.
yazdım MN11350 8v 16, 9r 3-4,
 6.
yazdurdı MN11350 10r 8.
yazdurmak MN11350 7v 11,
 10r 7.
yazmak MN11350 7v 11, 10r 7.

- yazı** ‘dışarı’ MN11350 13r 18. Tb. *yazı*, KAzTü. *yazı*.
- yê-** ‘yemek’ Tb. *yê-*, KAzTü. *yê-*, **yê** MN11350 10r 6.
yêdi MN11350 106 5.
yêdurmaq MN11350 6r 12.
yêdür MN11350 10r 6.
yêdürdi MN11350 10r 6.
yêdürir MN11350 10r 6.
yêdürmah MN11350 10r 5.
yêdürmaq MN11350 6r 12.
yêmaq MN11350 6r 10, 10r 5.
yêyir MN11350 10r 6.
yiycagdur MN11350 10r 11.
yiyyende MN11350 9v 20.
yiyyesen MN11350 16r 10.
- yêddi** ‘yedi’ MN11350 12v 8. Tb. *yêddi*, KAzTü. *yêddi*.
- yêdmiş** ‘yetmiş’ MN11350 12v 11. Tb. *yêtmış*, KAzTü. *yêtmış*.
- yeher** ‘eyer’ MN11350 14r 10. Tb. *yeher*, KAzTü. *yeher*.
- yêl** ‘rüzgâr’ MN11350 11r 2. Tb. *yêl*, KAzTü. *yêl*.
- yeldâ** ‘son baharın son gecesi’ MN11350 9r 14. Tb. *yelda*, KAzTü, *yelda*.
- yemiş** ‘yemiş’ MN11350 12r 18. Tb. *yemiş*, KAzTü. *yemiş*.
- yemişan** ‘kevinç, kış meyvesi’ MN11350 12v 5. Tb. *yemişan*, KAzTü. *yemişan*.
- yêr** ‘yer’ MN11350 16r 13, 14. Tb. *yêr*, KAzTü. *yêr*, **yêrde** MN11350 15r 17, 15v 2.
yêre MN11350 6r 12.
- yêr köki** ‘havuç’ MN11350 12v 2. Tb. *yêrkökü*, KAzTü. *yêrkökü*.
- yêtir-** ‘götürmek, yetirmek, yetiştirmek’ Tb. *yêtir-*, KAzTü. *yêtir-*, **yêtirmaq** MN11350 6v 3.
- yêtiş-** ‘yetişmek’ Tb. *yêtiş-*, KAzTü. *yêtiş-*, **yêtişmaq** MN11350 6v 3.
- yîh-** ‘yıkmaq, bozmaq’ Tb. *yîh-*, KAzTü. *yîh-*, **yîhmaq** MN11350 6r 12.
- yîhıl-** ‘yıkılmak, düşmek’ Tb. *yîhıl-*, KAzTü. *yîhıl-*, **yîhılmaq** MN11350 5r 10, 6r 13.
- yığ-** ‘toplamak’ Tb. *yığ-*, KAzTü. *yığ-*, **yığmaq** MN11350 6r 2.
- yığış-** ‘toplanmaq’ Tb. *yığış-*, KAzTü. *yığış-*, **yığışmaq** MN11350 6r 2.
- yırt-** ‘yırtmaq’ Tb. *yırt-*, KAzTü. *yırt-*, **yırtmaq** MN11350 6r 17.
- yo’uğ** ‘yakın’ MN11350 15r 12. Tb. *yağın*, KAzTü. *yağın*.
- yo’uğ êle-** ‘yakınlatmaq’ Tb. *yağın êle-*, KAzTü. *yağın êle-*, **yo’uğ êlemaq** MN11350 7v 8.
- yo’uğ ol-** ‘yakın olmak’ Tb. *yağın ol-*, KAzTü. *yağın ol-*, **yo’uğ olmak** MN11350 7v 7.
- yo’uğluk** ‘yakınlık’ MN11350 15r 12. Tb. *yağınlıq*, KAzTü. *yağınlıq*.
- yoğ** ‘yok’ MN11350 16r 4. Tb. *yoğ*, KAzTü. *yoğ*.
- yoğsa** ‘yoksa’ MN11350 15v 14. Tb. *yoğsa*, KAzTü. *yoğsa*.

- yokun** ‘yoğun’ MN11350 14v 17. Tb.
yogun, KAzTü. *yogun*.
- yokurt** ‘yoğurt’ MN11350 12v 5. Tb.
yoğurt, KAzTü. *yokurt*.
- yol** ‘yol’ MN11350 14r 1, 16r 2.
Tb. *yol*, KAzTü. *yol*.
- yolçı** ‘dilenci’ MN11350 14v 11.
Tb. *yolçı*, KAzTü. *dilenci*.
- yoldaş ol-** ‘yoldaş olmak’ Tb. *yoldaş ol-*, KAzTü. *yoldaş ol-*,
yoldaş olmak MN11350 6v 4.
- yoldaş tut-** ‘arkadaş edinmek’ Tb.
yoldaş tut-, KAzTü. *yoldaş tut-*,
yoldaş tutmak MN11350 6v 3.
- yorkan** ‘yorgan’ MN11350 15r 2. Tb.
yorkan, KAzTü. *yorgan*.
- yuğarı** ‘yukarı’ MN11350 13r 5. Tb.
yuğarı, KAzTü. *yuğarı*.
- yu-** ‘yıkamak’ Tb. *yu-*, KAzTü. *yu-*,
yumak MN11350 6v 18.
- yumurta** ‘yumurta’ MN11350 12r 20.
Tb. *yumurta*, KAzTü. *yumurta*.
- yumuruğ** ‘yumuruk’ MN11350 11r 19.
Tb. *yumuruğ*, KAzTü.
yumuruğ.
- yumuşak** ‘yumşak’ y. MN11350 10r
11, 15r 11. Tb. *yumşah*,
KAzTü. *yumuşak*.
- yumuşak ol-** ‘yumşak olmak’ Tb.
yumşah ol-, KAzTü.
yumşah ol-, **yumuşak olmak**
MN11350 7v 7.
- yun** ‘yün’ MN11350 13r 13. Tb.
yun, KAzTü. *yun*.
- yuva** ‘yuva’ MN11350 12v 18. Tb.
yuva, KAzTü. *yuva*.
- yük** ‘yük’ MN11350 13r 7. Tb. *yüh*,
KAzTü. *yük*.
- yük sal-** ‘yük salmak’ Tb. *yük sal-*,
KAzTü. *yük sal-*, **yük salmak**
MN11350 5r 15.
- yükle-** ‘yüklemek’ Tb. *yükle-*,
KAzTü. *yükle-*, **yüklemek**
MN11350 5r 14.
- yüklen-** ‘yüklenmek’ Tb. *yüklen-*,
KAzTü. *yüklen-*, **yüklenmak**
MN11350 5r 14.
- yüngül** ‘hafif’ MN11350 14r 11. Tb.
yüngül, KAzTü. *yüngül*.
- yüz** ‘yüz’ MN11350 12v 12. Tb, *yüz*,
KAzTü. *yüz*.
- yüz otuz beş** ‘yüz otuz beş’ MN11350
12v 14. Tb. *yüz otuz beş*,
KAzTü. *yüz otuz beş*.
- zéh** ‘yay ve keman kirişi’ MN11350
14r 9. Tb. *zéh*, KAzTü. *zéh*.
- zirekluğ** ‘zeki, becerikli’ MN11350
2v 5. Tb. *bacarığlı*, KAzTü.
bacarığlı.

3.4. Özel Adlar Dizini

Aşağıdaki dizin, eserde geçen özel adların diziniidir. Malzemenin MN11350 nüshasındaki yerleri gösterilmiştir. MN11350 nüshasındaki olmayıp, MN6563'de olanlar da dizinlenmiştir.

Allah MN11350 1v 10, 11, 17, 2r 2	2, 7, 8 2, 9, 10 2, 11, 12 2, 13, 14,
Arap MN11350 3r 13	100r 1, 2, 3 2, 4 2, 5, 6 2, 7 2, 8,
Arapça MN11350 2v 6, 5v 4, 6r 16, 6v	10 2, 11, 12 2, 14, 101v 1 2, 2, 3,
20, 7r 3, 7v 5, 9v 3, 17, 10r 4,	4, 5, 6 2, 7 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
MN6563 92r 2, 4, 6, 7, 8, 11 2,	14, 15 2, 101r 1, 2 2, 3 2, 4, 5, 6
93v 1, 2 2, 3, 4, 5, 6, 7 2, 8, 9, 11,	2, 7 2, 8 2, 9, 10, 11, 13, 14, 102v
12, 13 2, 14, 93r 1 2, 2, 4, 5, 7, 8,	1, 3, 4, 5, 6, 7 2, 8, 9 2, 10, 12,
9, 13, 14, 94v 2 2, 3 2, 5, 6, 7, 8,	13, 102r 1, 2 2, 3, 4, ,5, 6, 7 2, 9,
9 2, 10, 11, 12, 14, 15, 94r 1, 2 2,	10, 12 2, 13, 103v 1 2, 3 2, 4 2, 5
3 2, 4, 6, 7, 8, 9 3, 10 2, 11, 12,	2, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13 2, 14,
13 2, 14, 95v 1, 2, 3, 4, 5 2, 6 2, 7	103r 2, 6 2, 7, 8, 9, 10, 11 2, 13,
2, 8 2, 9, 11, 12 2, 13, 14 2, 95r 1	104v 1, 2 2, 3 2, 4 2, 6, 7, 8, 9 2,
2, 2, 5, 6, 7 2, 9 2, 10, 12 2, 13,	10, 11, 12, 13, 14, 104r 1 2, 2 3,
14, 96v 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 2, 8, 9 2,	3, 4 2, 5, 6, 7, 8 , 9, 10, 11, 12
10, 11, 12, 13 2, 14, 15 2, 16 2,	,13, 105v 1, 2, 3 2, 4, 5 2, 6, 7, 8,
95r 1, 2, 3 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12,	10, 11 2, 12, 13, 105r 1, 2, 3, 4, 5,
13 2, 14 2, 97v 1, 2, 3 2, 4, 5, 6 2,	6 2, 8, 9 2, 10, 12, 13, 106v 1, 2,
8, 9, 10, 11 2, 12, 13, 14, 97r 1 2,	3, 4, 5 2, 6, 7, 8 2, 11, 13 2, 106r
3 2, 4 2, 5, 6 2, 7 2, 8 2, 9, 10 2,	2 2, 3 2, 5 2, 6, 7, 8, 9 3, 10, 11,
11 2, 12 2, 13 2, 98v 1 2, 2 2, 3 2,	13, 14, 15 2, 107v 1 2, 2, 3, 4, 6
4, 5 3, 7 2, 8, 9 3, 10 3, 11, 12 2,	2, 7, 8, 9, 10, 11 2, 12, 13, 14 3,
13, 14, 15 2, 98r 1, 2, 3, 4, 5 2, 6,	15 2, 1 2, 2 2, 3, 4 3, 5, 6
9, 10 2, 12, 14, 99v 1, 2, 3, 4, , 5,	Azerbaycan MN11350 2r 13
6 ,7, ,8 , 10, 11, 12, 13 2, 14 2,	Azerbaycanlı MN11350 8v 1, 7
99r 1, 4, 5 2, 6, 7 2, 8, 9, 10, 11,	Baharlu MN11350 15v 10
12, 13 3, 14, 100v 1 2, 2, 4 2, 5, 6	Bekir MN11350 9r 5 2

- Fars MN11350 1v 13, 2r 3, 2v 7, 3r 13,
MN6563 105v 6
- Farsça MN11350 2r 5, 12, 5r 4 2, 7, 8,
13, 17, 5v 4, 6, 7 2, 10, 11 2, 14,
15, 20, 6r 2, 4, 8, 11, 14, 15 2, 20,
6v 1, 3, 13 3, 7r 3, 7, 8, 12, 14,
17, 7v 9, 11, 13, 14, 9v 1, 18, 10r
1, 10v 19, 20, 11r 5, 6, 8 2, 11-
12, 14 2, 18, 11v 2, 3 2, 7, 14, 19
2, 12r 2 2, 3, 5, 6, 7 2, 8 2, 9, 11,
13 2, 14, 17, 19, 20, 12v 6 2, 10,
12, 18 2, 19, 13r 1, 3, 4 2, 8, 10,
12, 13, 14, 19, 13v 3 2, 6, 7, 8,
11, 15, 17, 18, 19, 14r 2, 5, 6, 7,
8, 19 2, 14v 1, 3, 4, 5, 8, 9, 11,
12, 13, 15 2, 16, 18, 15r 1, 3, 8 3,
15v 6, 12, 19, 16r 3, 4, 11,
MN6563 105v 14
- Farşlılar MN11350 2r 4, 10
- Irak MN11350 2r 2
- Iraklılar MN11350 2r 4
- İran MN11350 1v 12
- İsfahan Mn6563 105v 6
- Hakan MN11350 1v 15
- Ḥazret-i Ḥalil MN11350 1v 17
- Ḳamer MN11350 15r 4
- Ḳaraçorlu MN11350 15v 10
- Ḳavâ'id-i Türki MN11350 2r 11
- Ḳuvanlu MN11350 15v 10,
- Mirzâ Muḥammed Taḳî-yi Āştiyânî
MN11350 1v 16
- Muḥammed Mu'min MN11350 1v 4
- Muḥammed Şâh-i Ḳacâr MN11350 1v
11
- Ömer MN11350 9r 4, 5, 15
- Padişah MN11350 1v 17, 2r 2, 2r 8
- Pir MN11350 2r 5
- Ramazân ayı MN11350 15r 5
- Rumlu MN11350 8v 1, 7, 10v 1
- Sâki MN11350 2r 5
- Sultan MN11350 1v 15
- Tebriz MN11350 2r 13
- Türk MN11350 2r 2, 2v 7
- Türkçe MN11350 2r 12, 2v 5, 8r 17 2
, 18, 8v 16, 9v 18, 10r 2, 4, 10v
11, 17, 11r 11-12, 17, 11v 1, 12r
1, 4, 15, 12v 13, 13r 1, 2, 8, 13,
13v 7, 16, 14v 4, 5 2, 6 2, 8, 9 2,
15r 13, 15v 15, 16, MN6563
102v 10, 105v 4, 5, 7, 11, 14,
105r 1
- Türkler MN11350 2r 3, 5, 2v 2, 10v
4-5, 15, MN6563 105v 6
- Zeyd MN11350 8v 18 2, 20 2, 9r 3, 4
3, 6, 7, 8, 9 3, 14, 15, 16, 18

Kaynaklar

- Abdullayev, Elövset Zakiroğlu, *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, Ankara, TDK. Yay. 1996.
- Ahmedî Kivi, Hasan, *Destûr-e Tatbikî-ye Zeban-e Torkî ve Farsî* (Türk ve Fars Dilinin Karşılaştırmalı Grameri), Tahran, Katre Yay. 2003.
- Ahundov-Tezcan 1978: E. Ahundov, *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri* (Haz. S. Tezcan), TDK Yay., Ankara 1978.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara, 2000.
- Aksoy, Ömer Asım, *Gaziantep Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1945.
- Altaylı, Seyfettin, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. / 2468, 1994.
- Amansariyev, C., *Türkmen Dialektolojyası*, Türkmenistan Neşriyatı, Aşqabat 1970.
- Amîd, Hasan, *Ferheng-e Fârsî* (Amîd'in Farsça Sözlüğü), Tahran, Emîr Kebîr Yay. 2004.
- Arat, R.R., *Kutadgu Bilig I Metin*, İstanbul 1947; III İndeks, İstanbul 1975.
- Arat, R.R., *Makaleler*, I. Cilt, (Yayına Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), TKAE Yay. 65 seri IV-Sayı: A. 20, Ankara 1987.
- Ata, Aysu; *Kıssaşü'l-Enbiyâ* (Peygamber Kıssaları), cilt I, TDK Yay., Ankara, 1997.
- Atalay, Besim, *Kâşgarlı Mahmud, Divanu Lûgat-it-Türk Tercümesi*, III C., TDK Yay., Ankara, 1998
- Atalay, Besim, *Kâşgarlı Mahmud, Divanu Lûgat-it-Türk Dizini* (İndeks), IV. C., TDK Yay., Ankara, 1998.
- Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Tarihte Tebriz*, Yayınlanmayan Yüksek Lisans tezi.
- Banguoğlu, Tahsin; *Oğuz Lehçesi Üzerine*, TDAY, 1960.
- Barutcu Özönder, F. Sema, "İran ve Türkler", *KÖK Araştırmalar* C. IV, S. 2, Güz 2002, s.101-122.
- Barutcu Özönder, F. Sema, *Muḥākemetü'l-Luğateyn (İki Dilin Muhakemesi)*, TDK Yay., Ankara, 1996.

- Barutcu Özönder, F. Sema, “Türk Dilinin Bugünkü Durumu”, *Orta Asya’da Türkçe Sempozyumu’nda* sunulan tebliğ, A.Ü. TÖMER, Ankara, 1992 (Dil Dergisi, Sayı 5, s.62).
- Barutcu Özönder, F. Sema, *Üç İtigsizler*, Ankara, TDK Yay., 1998.
- Bayat, Fuzuli, *Eski Türkçe Sözlük*, Yalın Yay., İstanbul, 2008.
- Bayat, Fuzuli, *Orta Türkçe Sözlük*, Yalın Yay., İstanbul, 2008.
- Bayatlı, Hidayet Kemal, *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara, TDK Yay. / 664, 996.
- Biray, Himmet, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, TDK Yay., Ankara, 1999.
- Bosnalı, Sonel, *İran Azerbaycan Türkçesi*, İstanbul, Dil ve Edebiyat Dizisi 7, 2007.
- Buluç, Sadettin, “Kerkük Hoyrat ve Mânilerinde Ağız Özellikleri”, *XI. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1966, Ankara, 1968, s.109-118.
- Caferoğlu, Ahmet, *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1940.
- Caferoğlu, Ahmet, *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul, 1944.
- Chambers, J. K. and Trudgill, Peter, *Dialectology*, Second Edition, Cambridge University Press 2004.
- Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, London, 1972
- Clauson, Sir Gerard, Sanglax, *A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammed Mahdi Xân*, Fakscimile Text with an Introduction and Indices, London 1960.
- Coşkun, Volkan, *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yay. / 752, 2000.
- Crystal, David, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, London, Blackwell Press. 4. Edition 1997.
- Çelik, Muhittin, *Kaşkay Türkçesi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 1997.
- Doerfer, Gerhard, “İran’da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor”, Çev. Semih Tezcan, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1973 – 1974*, Ankara, TDK Yay. S. 195-198.

- Doerfer, Gerhard, “İran’da Türkler”, Türk Dili, Ankara, TDK Yay. 431, 1987, s. 242-251.
- Doerfer, Gerhard, “İran’daki Türk Dilleri”, Türk Dil Araştırmaları Yıllığı Belleten 1969, Ankara, TDK, 1969, 1-11.
- Edip, Kemal, *Urfa Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1945.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniversitesi Yay. 29, Ankara, 1983.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Türk Dili Tarihi*, Ankara, Akçağ Yay. 603, 2004.
- Erdal, Marcel, *A Grammar of Old Turkic*, Leiden; Boston; Köln; Brill, 2004
- Erdal, Marcel, *Old Turkic Word Formatin*, I-II, Wiesbaden 1991.
- Ergin, Muharrem, *Azeri Türkçesi*, İstanbul, Ebru Yay. 1982.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, TDK, 1958, I. v II. Cilt, Ankara, 1963.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yay. 1997.
- Erten, Münir, *Diyarbakır Ağzı*, İ.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tez, İstanbul, 1991.
- Foy, Karl, “Azerbajğanische Studien mit einer Charekteristik des Südtürkischen, I”, *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen Abteilung, Westasiarische Studien*, Berlin 1903, 6; 2, s. 126-193.
- Foy, Karl, “Azerbajğanische Studien mit einer Charekteristik des Südtürkischen, I”, *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen Abteilung, Westasiarische Studien*, Berlin 1904, 7; 2, s. 197-265.
- Gabain, A von, *Eski Türkçenin Grameri* (Türkçeye çeviren: Mehmet Akalın), Ankara, TDK Yay. 332, 1988.
- Gece, K. Mehmet, *Serap Ağzı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.
- Gemalmaz, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları* (İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizin), Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yay. 1. Cilt, 1978.
- Gökdağ, Bilgehan A. *Salmas Ağzı*, Çorum, Karam Yay. / 16, 2006.
- Grönbech, K., *Türkçenin Yapısı*, Çev: Mehmet Akalın, TDK Yay., Ankara

- Gülsevin, Gürer; *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara, TDK Yay. 673, 2000.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, 2008.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. 1992.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay. 1991
- Hamilton, J. Russell, *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, Türkçeye Çeviri: Vedat Köken, TDK Yay., Ankara 1998.
- Haspelmath, Martin, *Understanding Morphology*, Arnold P., London 2002.
- Heyet, M. Rıza, *19. Yüzyıldan Günümüze İran'da Türkçe Basın-Yayın Hayatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Ü, Sosyal Bilimler E, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları AD, YIL: 2005.
- İlker, Ayşe, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Ankara, TDK yay. 1997.
- İslamov, M.İ., E. Agayev, S.M. Behbudov, T. M. Ehmedov, N.H. Memmedov, B.M. Tagiyev, Z.E. Hasiyev, *Azeryvan Dilinin Dialektoloji Atlası*, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası, Baku: İlm, 1990.
- Johanson, Lars and Éva Á. Csató, *The Turkic Languages*, New York, Routledge, 1998.
- Karahan, Leyla, “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-fiil Ekleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, XXXII – 12, Ankara, 1994, s. 205-236.
- Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, 12. Baskı, Akçağ Yay. 2007.
- Karahan, Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, TDK Yay. 630, 1996.
- Karini, Jahangir, *Erdebil İli Ağızları*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Gazi Ü, Sosyal Bilimler E, Türk Dili BD, YIL: 2009.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I, Fiil (Basit Çekim)*, Ankara, TDK yay. 2006.
- Kartallıoğlu, Yavuz, YILDIRIM, Hüseyin; “Azerbaycan Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (editör: Ercilasun, Ahmet B.), Ankara, Akçağ Yay. 2007, s. 171-230.
- Kaya, Ceval, *Uygurca Altun Yaruk*, TDK Yay., Ankara, 1994.

- Kocasavaş, Yıldız, *Türkçede Şahıs Zamirleri*, TDK Yay. Ankara, 2004.
- Korkmaz, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay. 1992.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri* (Şekil Bilgisi), Ankara, TDK Yay. 2003.
- Korkmaz, Zeynep, *Merzubân-nâme Tercümesi*, Ankara Üniversitesi Yay. 1973.
- Kowalski, T., *Sir Aurel Stein's Sprachaufzeichnungen im Ainallu-Dialekt aus Südpersien*, Krakow 1937.
- Löbner, Sebastian, *Understanding Semantics*, Arnold P., London 2002.
- Memmedov, Meherrem, "Tebriz Dialektinin Esas Fonetik Hüsusiyyetleri", *Edebiyat-Dil-İncelenet*, Sayı 3, Bakı, 1988, s.99-104.
- Meşkûr, Mohemmed J., *Nezer-î be Târîx-e Âzerbâyecân* (Azerbaycan Tarihine Bir Bakış), Tahran, Encomen-e Âsâr-i Millî Yay. 1970.
- Moein, Forouzan, *Türkmenistan-İran İlişkileri ve 19. Yüzyılda Bölge Üzerinde Rusya-Britanya Mücadelesi*, Yayınlanmayan Yüksek Lisans tezi.
- Kavâ' d-i Türki, *Mirzâ bâbâ-yi Tabîb-i Âştîyânî*, (Yay. Muhammedzade Sadik, Hüseyin) Kerej, Pınar Yay., 2008
- Odden, David, *Introducing Phonology*, Cambridge University Press, 2005.
- Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk yazıtları*, Ankara, TDK Yay. / 529, 1994.
- Öztürk, Rıdvan, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Ankara, TDK yay. 1997.
- Paçacıoğlu, Burhan, *Sivas İlbeyli Ağzı*, G.Ü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.
- Râşedi, Hasan, *Torkan ve Berresî-yi Tarix*, Zebân ve Hoviyet-i Anha der İran (Türkler ve Onların İran'daki Tarih, Dil ve Kimliklerinin İncelenmesi), Tahran, Endîşe-yi No Yay. 2008.
- Räsänen, M., *Materialien Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen*, Studia Orientalia XXI, Helsinki 1957.
- Räsänen, M., *Versuch eines Etymologischen Wörterbuch der Türksprachen*, Helsinki 1969.
- Rüstemov-Şireliyev: R.E. Rüstemov, M.Ş. Şireliyev, *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Lugeti*, AzSSR Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakı 1964.
- Sağır, Mukim, *Erzincan İli Ağzları*, A.Ü. Doktora Tezi, Erzurum, 1987, C. I.

- Sarıkaya, Mahmut, *Güney Azerbaycan Türkçesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1998.
- Seng.: Muhammed Mahdi Xân, Senglax. *A Persian Guide to the Turkish Language*, (Yay. Sir G. Clauson), GMS, New Series XX, London 1960.
- Sönmez, Işık, *Untersuchungen zu den aserbajdschanischen Dialekten von Qaradağ*, Muğan und, Zencan, Göttingen, 1998.
- Spuler, Bertold, *İran Moğolları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay. 1987.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, Ana Yayları, 1965.
- Şahin, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, Akçağ Yay. 461, 2003.
- Şireliyev, M, *Azerbaycan Dialektolojisinin Esasları*, Baku, 1962.
- Şireliyev, M, “Azerbaycan Dili Dialektlerinin Türk Dili Dialektleri ile Mukayiseli Öyrenilmesi”, *VIII. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler-1957*, Ankara, 1960, s.191-208.
- Şireliyev, M, *Bakı Dialekti*, Bakı, 1957.
- Tallerman, Maggie, *Understanding Syntax*, Arnold P., London 1998.
- Tekin, Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, Ankara 1995.
- Tekin, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara 2000.
- Tenişev, E. R., *Sravnitel’no-istoričeskaya grammatika tyurkskix yazıkov*, morfoloqiya, Moskva 1988.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 7. Baskı, 1995.
- Timurtaş, Faruk Kadri; *Eski Türkiye Türkçesi*, Ankara, Akçağ Yay. / 749, 3. baskı, 2005.
- Togan, Zeki Velidî, “Azerbaycan Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi, İslam Âlemi, Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografiye Lugeti*, 2. Cilt, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak. 1997. MEB Yay. s. 91-118.
- Togan, Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yay. 1981.

Türk Lehçeleri Grameri, editör: Ahmet Bican Ercilasun, Ankara, Akçağ Yay. 2007.

Türkçe Sözlük, Ankara, TDK Yay. 8. Baskı, 1998.

Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara, TDK Yay. 503, 1983.

Yüce, Nuri, *Mukaddimetü'l-Edeb*, Ankara, TDK Yay., 1993.

Zülfikar, Hamza, *Van Gölü Çevresi Ağzlarının Özellikleri*, Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK Yayınları, Ankara, 1978, s. 297-317.

TIPKI BASIM
(MN11350 Numaralı Nüsha)

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله الذي جعل من آيات قدر خلق السموات والارض واخلاق انكم والوا انكم ان في ذلك
 آيات للعالمين وحلى اقمه على محمد ولله اجمعين ما بعد جنين كويد خوشه جين حزم اصحاب حال
 وزاديرتئين مجلس ارباب مقال ذاتي صف التعال اقل واحترنا س واصنف عباد محمد مومن البرزخ
 ميرزا باباي لميب اشيا في كبر چون ارشيت رباني وناجيد اساني زمام مهام ناس مفوض
 كويدد وكف كتابه وحسن دراب بندگان املو حضرت دارا دربان بصر پاسبان عموق شان پادشاه
 ججهاه انجم سپاه سپهر ابركاه فكر عرواي رصيت هرند زومان فرماي هفت كشور عزه نامه جهان داري
 فزه با مرسلت وكا مكارى مهند فونين عدل وانصاف هادم بنيان حور و انصاف سلطاني
 كبر جهان ناپا ملد از استوارى عهدش با بدار شد و عالم في اعتبار از حكى ممان دولتش اعتبار كرفت
 سلطنت ابي كنجين از موانفتش سعادت كبرند و سعدين از مخالفتش عجزت ندرند و هو الملك
 انما وليها قبل ولتخافون انما عرفنا در المومنين من الله و المظفر على المولى السلطان ابن السلطان ابراهيم
 و الخاقان ابن الخاقان من الخاقان محمد شاه تاجار سلطان الله تعالى عهد ملكه و سلطنته و ادام على العالمين
 نبي بره و احسانه و حون سر پر سلطنت ابران مطر بطر انما سلطان پادشاه ججهاه شد حسب القرمات
 قضا جريان قلندران امر و عدلت و فرمان و عوائى ملكه فارس نخر رجوع شد بفارس نوارس هامت
 جلالت و بگه نار و مرضه اجل الله اعنى وزيره بنظره و مشير ماس ندمه چسب محدث و جلالت ماسب الحامه
 و ماسب عسرت و سعادت مهاب كفايت و كفايت ارباب ممتن الخاقان موقر السلطان قوام الدوله
 السيد العالمه مرزا محمد تقى اشيا في مدله العالمى ابن بنده و مضامير باكي از اخلاص و روحاني و درستان
 جاني بنده و سجيل و سحر حضرت خليل مظان افسانان شرافت جيان كويد چند بره بالغانه اى پاسبان

محمد تقى كرمانيان

و بجتهای آن خداگان بدانجا خاطر خوش معاشری و دلکش داشته دیدم مقتضای وقت و زمان
 و میل خاطر پادشاه جهان که نبود مذلالت و رحمت حضرت سبحان است آنکه در ممالک عراق
 و فارس مدینه و دیار و تعدد و کثرت بسیار بسیار ساینده دو اکثر ببالس و محافل بزرگان شیرین شامیل
 بر برین دلها مایل و بچشم تکلم مکمل فارسیان بل بخورد و مشغول در عراقیان علاوه عقل منزل داشتند
 اری تمرا: بزرگان فارسی که بختندگان عزیزند. سانی بناسنی و پیران پارسان که لهذا اکثری از اهل
 این بلاد از لغات و اصطلاحات آنها بخیبر و جمیل طریقشان بی سیر و ازین راه همیشه دلتند
 با خویش در جنت بودند این فقیر بمنون خواهی نشوی رسول حضرت جاعه شود و بعد از
 اناس علمی دین ملوک هم رعیتی تمام در شوقی کلام بر نتران لغات بهم رسانیده بخاطر رسید
 که الفاظ و عبارات آنها را بعضی خوش در طریقی دلکش جمع آوری نموده در این طریق تکلم و اینها
 هم چون سایر بیلومات انکارم و هر گاه فارسیان شیرین زبان را تلفظ و حکم آن عبادات
 رعیت اندیشه اولی قواست که خود نمود و بدان کلمه فرمود و انرا صمی بنویسد ترک نموده الفاظی را که درین
 زمان مرسوم باین ترکیب فارسی است منفرس بگردیده بوضع باین کلام و اکثر لغات را بجان
 اصل بزرگه زیبا ترین ملک است و در بایجان است نویسم توقع ارفطالعه کنندگان اهل این لغت آنکه هرگاه
 بر سهو و خطای مطمع شوند بگرفت و حیرت و بقلم رفت زین فرمایند و اولاً مثل بر سر بابت
 خاتمه که دانیدم ^{در سر راه هرگز این کلام} باب اول در افعال دان مثل بر چهار فصل است نقل از در قواعد استقلالات
 از معاد و نقل در زیر در معاد و نقل سبب در امله چند از افعال بجهت زیادتی توضیح فصل سیم
 در متعلقات با افعال باب دوم در اسماء دان مثل برینه فعل است نقل از در در اسم سادایات
 و عناصر در زیر در اعضاء و جوارح انسان فعل سبب در در لباس زن و مرد و فعل چه در
 در اسم حیوانات سبب در اسم هوام نقل ششم در اسم طيور و فعل هفتم در اسم ماکولات
 نقل هشتم در افعال نقل نهم در اسم اشیاء منفرقه بر تیب هر حرف تیبی باب سیم در حروف

وقف کتب از عهد سنی
 قسم
 تاریخ ۱۳۵۲ هجری قمری

گذشته شنیدیم مع غالب از فعل ماضی بعینه مفرد غایب لفظ فا افزوده گویم و در بیت سیاه
 مجهوله و فاء مجهه ساکنه سنی زدیدش دو نفر با جماعت مردان با زنان حاضر در زمان گذشته
 و صیغه مکمل و حده از فعل ماضی یا که در آخر مفرد غایب بود حذف میکنیم و بعضی اول و دوم
 افزوده گویم و درم بوار مجهوله و صیم ساکنه یعنی قدم من در زمان گذشته و صیغه مکمل مع الضم
 از فعل ماضی بعد از حذف یاء از آخر مفرد غایب لفظ دار و فاء با و او و فاء افزوده گویم
 و در وقت پلزد و ذوخ بوار مجهوله سنی ندیم ما در زمان گذشته و فعل مستقبل از غیر شش
 صیغه باشد صیغه مفرد غایب از فعل مستقبل ام از مذکور و موش بر اصل ماده که در فاء بود الف و فاء
 ساکنه افزوده گویم و دار یعنی میزند مکرر یا بکزن غایب در زمان حال استقبال نهایی معنی الف
 بدل از فتح میکنند که چه بازم در کتاب نوشته میشود اما در لفظ و در فتح راء اول و الف مجهوله
 و سکون فاء ثانی میگویند بعضی دیگر اصطلاح است که هرگاه منظور وقوع فعل در زمان حال
 باشند در زمان آینده با راء و آخر ماده فعل افزوده گویند و بر کبر راء اول و راء مجهوله
 و سکون فاء ثانی یعنی میزند یکبار غایب حالا در سنی میزند یکبار غایب بعد ازین در این فرق
 مابین لغت عرب و فارس بوده است زیرا بر این اصطلاح و این فاعله در معنی شش کاره فعل مضارع
 جاری است و صیغه شنیدیم و جمع غایب از فعل مستقبل خواه مذکور خواه موش لفظی یا لار
 که هر دو ملامت جمع و شنیدیم است و مفرد ص افزوده گویم و اولی یا و در کار یعنی میزند
 با جماعت مردان با زنان غایب الحال ما بعد ازین و صیغه مفرد مخاطب از فعل مستقبل خواه
 مذکور خواه موش لفظی است بفتح سین و همگون خون و آخر مفرد غایبش افزوده گویم
 و در سن یعنی میزند فو یکبار مرد با زن حاضر الحال با بعد ازین و صیغه شنیدیم و جمع مخاطب
 از فعل مستقبل ام از مذکور و ثانی لفظ سبز سین مکسوده و باء مجهوله و فاء مجهه ساکنه
 بر مفرد غایبش افزوده گویم و در سبز یعنی میزند با جماعت مردان با زنان حاضر

الحال یا بعد ازین و صیغه شکم و حد از فعل مستقبل میساکت بر معنی غایتش افزوده و بجهت رفع القاع
ساکتین ماقبل میساکت مافتوح کرده کونیم و راکم یعنی میزیم من الحال یا بعد ازین و صیغه شکم مع الیغیر
از فعل مستقبل بعوض میساکت یا خاها زیاد میکنیم و ماقبل خاها بجهت رفع القاع میساکتین مضموم کرده
کونیم و راق یعنی میزیم حال یا بعد ازین و اسم فاعل دو صیغه است صیغه مفرد
مذکر و مؤنث از اسم فاعل بر اصل ماده الف و نون ساکنین زیاده کرده کونیم و ران
یعنی بگرد یا بکزن زنده و صیغه ثنیه و جمع خواه مذکر یا مؤنث اسم فاعل بر معنی
لفظ ربا لا افزوده کونیم و رانلر و رانلر یعنی دو نفر یا جماعت ران یا زنان زنده
و اسم مفعول و رانین دو صیغه است صیغه مفرد مذکر و مؤنث اسم مفعول لام ساکت
و میساکت بر اصل ماده افزوده و بجهت رفع القاع میساکتین ماقبل لام مضموم کرده
کونیم و رولیش یعنی بگرد یا بکزن زده شده و صیغه ثنیه و جمع اسم مفعول لفظ لر
یا لار بر معنی افزوده کونیم و رولیشلر یا کونیم و رولیشلر یعنی دو نفر یا جماعت
ران یا زنان زده شده و فعل ارچیانکه معلوم شدش صیغه است دو صیغه بجهت
ارچاپ و دو صیغه بجهت ارخا ضر و دو صیغه بجهت شکم و حد و مع الیغیر اما صیغه مفرد
غایب از فعل را باید بر اصل ماده لفظ سین بسین ممله و یا مجهوله و نون ساکت افزوده کونیم
و بسین یعنی باید بزند یا بکزد یا بکزن غایب در زمان حال یا بعد ازین و بمعنی انزال
میگویند کون و بسین و این معنی مسطور را اراده میکنند و حال آنکه گویا احتیاج تنها
و صیغه ثنیه و جمع غایب از فعل ار بر معنی لفظ ربا لا افزوده کونیم و رولیشلر و
سینلر یعنی باید بزند بجهت جمع یا جماعت در آن زمان غایب الحال یا بعد ازین
و صیغه مفرد حاضر از فعل ار خواه مذکر و خواه مؤنث لفظ ماده را بدون لوق حرفی استعلا
کند و گویند و ر یعنی بزن تو بکفر در باز ن حاضر الحال و صیغه و جمع حاضر از فعل ار

لغیا

لفظ بز بر مغز درش افزوده کوئیم و در بز پاه مجهول یعنی بز بند شهاد و نقر یا جماعت مردان یا زنان
 حاضر و صیغه متکلم و حده از فعل ابر بر اصل ماده میم ساکنه الحاق نموده و بجز رفع النقای
 ساکنین ماقبل میم را مفتوح میکند و صیغه متکلم مع الفیر از فعل ارف لفظ آخ یا آق ساکنین
 بر اصل ماده افزوده و بجز رفع النقای ماقبل الف را مفتوح کرده کوئیم و راج و و ذاق
 یعنی میز نیم ما الحال و فعل غمی او را نیز بطریق مسطورشش صیغه است و صیغه مفرد
 غایب از فعل از فعل غمی بر اصل ماده لفظ مسین بفتح میم و کسر سین و یا بمجهول و نون
 ساکنه یا لفظ ماسین بیم مده ز یاد کرده کوئید و ر سین و رملین یعنی بزند
 بکر دیایکن غایب الحال یا بعد ازین و صیغه ثنیه و جمع غایب از فعل غمی بر مغز درش لفظ
 لر یا لار که علامت جمعی است افزوده کوئیم و در کسینلر یا و در کسینلار یعنی بزند و
 نقر یا جماعت مردان یا زنان غایب الحال یا بعد ازین و صیغه مفرد مخاطب از فعل غمی
 لفظ مر بفتح میم و سکون ها یا لفظ ما بر اصل ماده افزوده کوئیم و در مر یا و مر ما
 یعنی زن تو یک نفر مرد یا زن حاضر الحال یا بعد ازین و صیغه ثنیه و جمع مخاطب از فعل
 غمی لفظ مان بز یا و مجهول و ذاه مجر بر اصل ماده افزوده کوئیم و در مان بز یعنی بزند
 شهاد و نقر یا جماعت مردان یا زنان حاضر الحال یا بعد ازین و صیغه متکلم و حده از فعل غمی
 بر اصل ماده لفظ میم بکر میم اول و یا مفتوح بیم زده سده الحاق کرده کوئیم و زمیم یعنی یا
 نرم من و صیغه متکلم مع الفیر از فعل غمی لفظ میاخ یا میاق بکر میم بر اصل ماده افزوده
 کوئیم و رمیاخ یا ورمیاق یعنی باید نرمیم ما الحال یا بعد ازین و فعل محمد را هم شش
 صیغه است و در هم میخ مانند ماضی است مگر آنکه بعد از ماده لفظ میم یا یا حرف میم می افزاید
 و صیغه مفرد غایب از فعل محمد کوئیم و در مادی یا ورمادی بفتح میم یعنی نزد بکر دیایکن
 غایب در زمان گذشته و صیغه ثنیه و جمع غایب از فعل محمد کوئیم و در ملدی یا ورم

مدلی یعنی نزد دو نفر یا جماعت مردان یا زنان گذشته و صیغه مفرده مخاطب از فعل
 محمد کویم و دعادین یا ورمیدین یعنی نزدی تو یک نفر مرد یا زن حاضر در زمان گذشته و صیغه تثنیه
 جمع مخاطب از فعل محمد کویم و دعادیز یا ورمیدیز یعنی نزدیک شما دو نفر یا جماعت مردان یا زنان
 حاضر در زمان گذشته و صیغه متکلم و حده از فعل محمد کویم و دعادیم یا ورمیدیم یعنی نزد من در
 زمان گذشته و صیغه متکلم مع اللز از فعل محمد کویم و دعادین یا ورمیدین یعنی نزدیم مادر در زمان
 گذشته و فعل نفی داینز شش صیغه باشد صیغه مفرده غایب یا بعد ازین و صیغه تثنیه و جمع تلیب از فعل نفی لفظ
 لریا لا بر مفردهش افزوده کویم و دملز یعنی نین تند و نفر یا جماعت مردان یا زنان غایب یا بعد ازین
 یا بعد ازین و صیغه مفرده مخاطب از فعل نفی بر اصل ماده لفظ ماسن بفتح سین افزوده کویم و د
 ماسن یعنی نین تو یک نفر در حاضر الحال یا بعد ازین و صیغه تثنیه و جمع مخاطب از فعل نفی بر اصل
 ماده لفظ طیر بکسر سین و یا و مجهول افزوده کویم و دعاسیر یعنی نین شما دو نفر یا جماعت
 مردان حاضر الحال یا بعد ازین و صیغه متکلم و حده از فعل نفی لفظ مارم بفتح راه هم پلیریم زده شد
 بر اصل ماده افزوده کویم و دعارم یعنی نینم من الحال یا بعد ازین و صیغه متکلم مع اللز از فعل
 نفی لفظ مایخ بجهل جمع بر آخر لفظ ماده مافزوده کویم و رمایخ بیا و مجهول یعنی نینیم ما الحال
 یا بعد ازین و فعل استفهام درین زمان چون فعل مستقبل است و تفاوتی ندارد الا بقرینه
 خارجیه و کیفیت گفتن تمیز داده میشود نهایت سابقاً در آخری فعل استفهام لفظی زیاد
 میشود اند و در صیغه مفرده تلیب از فعل استفهام میخترند و راری یعنی آیا میزد بگرد یا بگذ
 غایب الحال یا بعد ازین و صیغه تثنیه و جمع غایب از فعل استفهام و دارومی یعنی آیا میزند
 دو نفر یا جماعت مردان یا زنان غایب الحال یا بعد ازین و صیغه مفرده مخاطب از فعل استفهام و دار
 سخی یعنی آیا میزدی تو یک نفر یا بگردن حاضر الحال یا بعد ازین و صیغه تثنیه و جمع مخاطب از فعل استفا

و در این جزئی

و در سبزی یعنی آیامیزنید شمار و نزهان یا جماعت مردان یا زمان حاضر الحال یا بعد ازین و صیغه
 مکتوم و حد از فعل استفهام و دارم می یعنی آیامیزنیم من الحال یا بعد ازین و صیغه مکتوم مع الفیه
 از فعل استفهام و تاریخ می یعنی آیامیزنیم ما الحال یا بعد ازین فصل کل ذویم در بیان معنی
 ترتیب حروف پنج حرفی الالف آمدن کفای بفتح کاف فارسی آوردن کرفای بفتح کاف فارسی
 آویختن آماق بالف مدوده استامیدن ایچاق بکرفه و ایتماق نیز استعمال نمودند آلوده
 شدن یا تماق آلوده کردن یا ترماق و بولا تماق هر دو استعمال کنند آب سحودین سولچاق بضم
 سین آب دادن سوارماق آروغ زدن کیرماق بفتح کاف فارسی آبله زدن مبارماق بفتح قاف
 آب پاشیدن از دست بطور ترشح ساجچاق آرزیتد دکاق بفتح دال کاف فارسی زده شده همکا
 مشترک و معنی خوردن چیزی چیزی هم آمده اند حصه ایتماق بالف مدوده و صالماق هر دو
 استعمال شده افتادند دو شماق بضم ذال و بچماق بکریه و خانیتر گویند ایسادن
 دو مرماق بضم دال مصدر مشترک و معنی برخواستن هم آمده حرف لبسا بازی کردن
 اذیناماق بضم هزه بیانده شده بازی بردن اودماق بضم هزه بازی باختن اود و رماق
 بازی کردن ایچاق بالف مدوده باز شدن آچماق بالف مدوده و کرحیم فارسی
 بار کردن نیز کفای بضم یا و سکون و او کرفای بلام زده شده بار شدن بر کفای بار
 انداختن نیز کفای بضم یا آویزدن دو سورماق بضم ذال و آندماق بفتح هزه یا آفت
 تماق بضم تا و نخلزده شده باریدن یا قاق باور کردن ایماق بکرفه پاشیدن سیناق
 بفتح سین سیاه فارسی برده شده پالا کردن آرتماق بالف مدوده و راو مکوره بتازده شده
 پالا شدن آرتماق بکریه بنون زده شده بچس بشیرماق بکریه بوشین منقوله بیان زده شده
 بچسیدن یا تملاق بکرفه بنین زده شده و فتح لام برخواستن دو رماق بضم دال و مالماق
 نیز استعمال کنند بر چیز آیدن دو رفرماق بضم دال و عاق بر کردن دؤله دؤماق بضم دال

و داد بمجول برسدن دولاق بضم دال پریدن او چنان بضم همز پرآیدن او چو در سقا
 برکتن قیلان بفتح فاف و یا همسوره بیازده شده و دو تاق بفتح و نون نین بجهن من
 استعال کند بر کرد آیدت قرمان بفتح فاف بیازده شده و ذ و نذ زمان نیز گویند بریدت
 کماق بفتح کاف عربی بر دس آبار ماق بالف مدوده برداشتن کفر ماق بضم کاف فارسی
 و تا و او مجول پریدن کز تاق بضم سین و راه مهمله نسبت با تاق بکون فاف و فتح
 کلام بقل کردن قبا خلا ماق بضم فاف پسندیدت بگماق بفتح با و کاف فارسی پس برین
 چکلماق بفتح جیم فارسی پهان کردن کز تاق بکیر کاف فارسی و فتح لام بیازده شده پنهان
 شدن کز تاق لام بنون زده شد بوسیدن ایلاماق بودادس بر یاحین و غیره آوردن
 بکره و داد بودادس در آنس مؤذ زمان بضم تن بودس اولاق بفتح هزه و سکون لام
 بوسیدن لباسها گماق بفتح کاف فارسی بوسایدن کین در ماق بوشیدن او پماق بضم هزه و
 سکون با ماق بوسیدن چو نذ ماق بضم جیم فارسی بود کردن ایماق بکره و فتح شین
 پوست کندن در بنین سوباق بفتح دال و کرا بکس کردن او و تاق بضم هزه و سکون
 راه و تاسپار شدت او یا تاق بضم هزه اول و فتح هزه تانی پیدا کردن تا پماق پیدا شدن
 تا پماق بکره فارسی چمپدن سیر ماق بفتح لوک پیاده شدن آتماق بفتح هزه پیرون آمدن
 چچاق بکره فارسی پیرون کردن چچان تاق پیرون آوردن چچان تاق حرف التاء
 ناییدن تو کماق بفتح تا بک کردن قر در ماق بکیر فاف ترسیدن تو رخاق بضم فاف و سکون
 دا و خا ترسایدن تو رخاق بضم تن هجا ترسیدن قر خاق بکیر فاف نکایدن
 بکر سینی و سکون یا و لام حرف الجیم چریدن او و تو ماق بضم هزه چستن بکر جیم و
 و بعضی تلاماق بضم تا و بلا م شده زده شده نیز گویند چستن بضم جیم مثل پیدا کردن
 تا پماق میاسد چسپدن یا پشاق بکر یا م فارسی چسپدن دا ماق جعفر انداختن

قر و زمان

فوژوژماق بضم فاف چکیدن دام ماق چکایدن دازماق بکریم الجمع کردن
 بقاق بکریم جمع شدن بقشماق بکریم باوقاف چکیدن ترشماق بفتح تا و با، فارسی
 چکایدن تر پدماق چکن کردن مثل شاق بفتح سین و الف مدوده جوسیدن قشماق
 بفتح قاف نیازده شد جوسایدن قشداق جوسیدن چشماق بفتح چم فارسی ونون چیدن
 درماق بفتح دال چین دادن بوزمان بضم باء حرف الحا حاشا کردن داماق حرف زدن
 داشماق بکریم نون حرف الحا خالی کردن چشماق بضم باء خالی شدن بشرا و لاق خوا
 لخواق بضم هوز چوایدن یا تماق خواندین یا تر و لاق بکریم یا خواستن اینماق بفتح ما، حوا
 موش کردن کچر تماق بکریم فارسی و این لفظ مشترک است یعنی کندن یا دیدن هم آمده خوا موش
 شدن پنجاق و بعضی کدستن هم نیز آمده خاریدن فاشماق حرف کشیدن جزماق بکریم خردیدن
 ساین لاق بالف مدوده خوررت یاق بکریم یا و لیکن خوررتن جزیری بجزیری یا بز می خوردن یا
 دکاق بفتح دال بکاف زده شده خواند چون چنانچه چلاخه دگدنی یعنی کاسه کاسه خورد یا انکر
 دکدی یعنی بز می خورد خورایدن بدورماق حراب کردن پنجاق بکریم بسکون خا، خراب شدن
 بخلاق خضر کردن بوقاق بضم باء موحد خضر شدن بوقاق بضم باء و قاف که اصلش بوقاق
 است چهاره کشیدن کرشماق بفتح کاف فارسی بلانده شده و فتح نون هم شدن اطلاق بفتح هوز
 و کراف فارسی خندیدن کولماق بضم کاف فارسی و اولو محموله حرف الدال داشتن دارا
 دادت و رماق بکریم دارا و دانش بلاق بکریم موحد داخل شدن کیرماق بکریم کاف عربی در
 کردن پنجاق بکریم موحد دریدن پرتماق بکریم در در داشتن آقویاق بالف مدوده
 درخسیدن پارا لداق بکریم هوز و دال دروغ گفتن یا لاندماق در دیدن آقواق بضم
 هوز و قاف دستان گرفتن دیشماق بکریم دال دویدن یا چاق و بعضی کچشماق آمده است و اول
 تاخر تماق بکریم فارسی دور بودن از لاق لاق بضم هوز دور کردن از لاق لاق بکر

بکره دوم دو حاکم نیکوای بکر تا، دو سیدن سابقا د بید کز فاق بقم کاف فارسی حرف
 الراء کست نشین ذوق ایشان و ذوق ذوق در اول بکر هم و در دوم بقم هم رسیده
 ایشان بکر با و تا رسیده تیرماق یعنی کتای بکر کاف فارسی رقیق گرفت بیداش تو نما
 بقم یا بوشدن بیداش اولاق رقص کردن او یا اماق بقم هم دم کردن هو لکماق و او
 لکماق بقم هم و ظاهر دو کونید رنگ کردن بوجملماق بقم یا ونوخ یا رنجیدن اینچنین ملای بکر
 همه یا ونوخ زده شده روشن کردن اینچنین روشن شدن ایشان کتای بکر هم رسیده
 پتای بکر یا بیازده شده رهسیدن قوز قوزماق بقم کاف رهسیدن قوز تو لاق بقم
 کاف رنجید تو لاق بقم تا حرف الراء رسیده ذوقماق بقم دال رنج کردن اینچنین
 بکر هم یا ونوخ زده شد دم کردن یا را اماق زخم برداشتن یا را اماق زخم شدن یا را
 اولاق ردت و نزلماق بقم یا را اشباع و اما لاق اول در زدن چیزهای دبی روح دوم در زدن
 چیزهای عظیم الروح چون دغ و دایره و سکه و امثال اینها زیاد کردن آن تو لاق با لاف مدود
 نیاد شدن آن تو ق اولاق حرف السین سابقا ذوق بکر کاف و مای اول سایدن
 شورماق بقم سین سیدن کورماق و کورماق بقم کاخهای فارسی اول و نوح کاف فارسی ثانی
 در مای سوحس سیکان و غیره بکر سین و عاف و یا سپردت تا بقیماق بکر یا و سین سنا
 نعت لاق با لاف مدود مثل کزین سرخ کردن قرار دفاق و بزدیرماق بکر تا نفا سر کوشین
 کردن تلافی ایشان بقم کاف سرد شدن سوق لاق بقم سین و همزه سککه کردن اینچنین
 ماق بکر هم و عاف سوار شدن منای بکر هم سوحس یا مانا سواد سیدن یا نذیر مانا
 حرف السین سدن اولاق بقم هم مثل بودن شستن تو ماق بقم یا سکن هرگاه
 چیزی بخورد شکند نفاق بکر گویند و هرگاه بکر یا او را شکند نفاق گویند شکامان
 جامه و زمین شکام بقم سین کاف در پی زده شده شکامان خوب و امثال ذلك را یا ماق

گویند

گویند شکار کردن اولاماق بفتح هزه شکار شدن اولاماق شمرده سابق شکر کردن
 اوز و لاماق بضم هزه شکار نامان بکرفن سیدش ایندماق بکرفه شبهه رب
 کیشاق بکرفان عربی و فتح نون حرف الصاد صدازدن چار زمان بجم فارسی و کرفاق صدق
 خرافه نامق بالف مدوده و کرفاق صدای سگ خرفاق بضم خا و هرگاه سزا بلند دارد و دستها
 جفت بگذارند و صد اگند اولاماق و بکشم اوراها اولدماق بکرفا گویند حرف الطاء طلب کردن
 و طالب شدن مثل خواستن استاق است حرف الهین عطسه کردن تسرفاق بالف مدوده
 علف خوردن ایلماق بضم هزه حرف الفاء، نختر کردن سکاق بضم سین بکاف فارسی زده
 شد فرستادن کذرماق بضم کاف فارسی فروختن شاماق فرمودش بونورملاق بضم
 با و یا فرود بردن چیزی بخلق اولماق بضم هزه مهمیلان اتمام بالف مدوده حرف
 الکاف کار داشتن این الماق بکرفه اول و فتح نانی کاستن آکاف بفتح هزه کام شدن
 آرمی که اسم رمزی است که بجز خواش و خواستن غذا مارض اهل آذر بایجان میشود نامق بضم هزه
 گویند گذاردن توپاق گذاردن کجرتاق گذاریدن قاجرتاق بکرفیم فارسی گذارتن
 بجان مثل خاموش شدن کرم کردن اینی الماق کرم شدن اینی المواق کردیدن
 و کتن کرفاق بفتح کاف فارسی و ذ و لاماق نیز گویند کردانن کز نورملاق و ذ و لامد قاق
 کرمین الماق بالف مدوده و نون ماق هر دو گویند کرفار بودن نون الماق کردن الماق
 بکرفه و در بعضی مولد قلاق بکرفه نیز گویند چون نماز قلدیم یعنی نماز کرد کریر کردن اولما
 بالف مدوده کربچتن ماچاق مثل دویدن کزیدن ساجناق کشیدن چکناق بفتح جیم فارسی
 گتن بضم کان اولدورماق بضم هزه کفتن رماق بکرفال کم شدن اینماق بکرفه کر کرفین
 اینملاق کزیدن اینملاق بکرفه میانده شده و فتح لام کندن زمین و پاره چیزها را ماز
 و کندن پوست میوه خارا و حیوانات را و بر هر کزیدن و لوماق بضم سین گویند چشم تو بین دیدن

سوی یعنی پوست کوسفند بکن کوچ کردن کو حقا که کول کردن قورماق بضم فاف کویس کجوت
 حلق آسماق بضم فاف و الف مبدوده کویسدت دوقاق بفتح دال و سکون واد و کان حروف
 اللام لرزیدن نیز بقیاق لغزیدن سوز و شاق بضم سین بولوزده شده لکنیدن آقرفاق
 بالف مبدوده و سکون فاف و کسین حروف المیم مالیدن سورتاق بضم سین و سکون رادنا
 مثل سائیدن ماعدت ملاق رزوت الماق بضم هزه مست شدت کفلیماق بکر کاف بکر کلام بکشد
 آه مان بفتح هزه مشجرت در شاق بکر الوشین چون چنان در سلاخی یعنی ذیل صغیر شد حروف
 الفون نرم شدن یوشاق اولماق بضم یاویم نزدیک بودن و شدن یوشاق اولماق بضم یاویم
 نزدیک کردن یوشاق لستن از ماق بضم هزه و تا اولیشاق بکر هزه و فتح لام نیز گویند
 نسلدن از نین لسان دادن کسرتماق بضم کاف فارسی بسین زده شده و فتح تا نگاه کرد
 باخاق نگاه داشتن ماخلاق بصاد مبدوده بخازده شده و فتح لام خوردن کسرتماق بضم
 کاف فارسی بخازده شده و فتح سین نوشتن یا زماق نوکیا لادن یا ندر ماق حروف الواو
 و زیدت آسماق بفتح هزه کوردت مازند ماق و اشاق بکر هزه نیز استعمال کنند حرف آنها
 الیا یاد کردن او ز کماق بضم هزه و کسرتماق کاف فارسی یاد گرفتن او کسرتماق بضم هزه و سکون
 کاف فارسی و فتح راه و نور کماق نیز گویند فصل سیم در اصله چند از معانی و بجهت نیاید
 توفیح مثلا از و ماق که مصدر زدنست ز و جهر اصله او بدین قسم میباشد فعل ماضی
 و روی و مدبیر و دین و ردیز و ردوم و ردوخ فعل مستقبل و رار و رارک
 و رارس و رارین و رزم و ریح اسم فاعل و ران و ان لوام مفعول و رایش
 و رز و ریشتر فعل امر و رسین و رسیلر و روین و رزوم و ریح فعل یحیی
 و رعسین و رعاسیلر و رعاعسین و رعیم و رعیاخ فعل محدد و رعیدی و رعیدلر
 و رعیدین و رعیدیز و رعیم و رعید نخب فعل نعی و رز و رزور و رمنی و رعیز و رعیا

در ملاحظه

لفظ نیز میباشد و از برای تکلم و حد لفظ من بنا بر لفظ اهل باذر بایجان و لفظین بلفظ اهل روم و از
 برای تکلم مع الفی لفظ پذیر یا مجهول و ذایع می باشد تا واضح بود اما ضمیر منصوب متصل التزام
 نش صیغت از برای مفرد غایب مذکر یا مؤنث لفظ او بی و مجهول میباشد چون وردی و وف
 یعنی زد لورا و از برای تشکر و جمع غایب مذکر و مؤنث لفظ او لاری میباشد چون وردی و لاری یعنی
 زد آنها را و از برای مفرد حاضر مذکر و مؤنث لفظ سنی چون وردی سنی یعنی زد ترا و از برای تشکر
 و جمع مذکر و مؤنث لفظ سیزی یا مجهول چون وردی سیزی یعنی زد شماها را و از برای تکلم
 و حد لفظ من بلفظ اهل باذر بایجان و بنی بلفظ اهل روم است چون وردی من یا وردی سنی
 یعنی زد را و از برای تکلم مع الفی لفظ پزی میباشد چون وردی پزی یعنی زد ما را و مخفی نماید
 که این ضمیر هلمن ضمیر رفوع منفصل است که در او آخر هر یک یا زیاد شده اما ضمیر منصوب منفصل
 یعنی ضمیر منصوب متصل است بجز آنکه ضمیر منصوب منفصل مقدم بر افعال خود میشوند چون او پی
 وردی یعنی زد لورا و اما ضمیر مجرور متصل از پیش میباشد بر این قیاس او بنی او لاری سینی سنی
 ضمیمه بنی غایت بدینجا در دو لفظ تکلم و حد و مع الفی هر گاه خواهند نون که حرف آخر است بدل
 بهم میکند و بگویند منم و نیز تا عدد ۱۰ بیاید دانست که علامت مفعولیت و منصوبیت لموق
 یادنا که است در آخر مفعول چنانچه در ضمیر منصوب متصل دانسته شد و نظایر آنجا در غیر
 ضمیر چونند کوی خراب کردم یعنی خانه را خراب کردم و غلیانی چلکیم یعنی غلیان لکسیم و کاغذی
 یازدیم یعنی کاغذ را نوشتم و قیاسی هداقا عدد ۱۰ بدانکه علامت مضاف الیه بودن کلمه در
 کلام ترکیب در ضمیر و چه در غیر ضمیر تقدم بر مضاف و لموق یا و نون ساکنین است در آخر آن
 مثل او بنی او غلی یعنی پر او ز بدین کتابی یعنی کتاب زبید مثال اول بجهت ضمیر و مثال دوم که
 غیر ضمیر است اما علامت مضاف آنست که از مضاف الیه موخر باشد و هر گاه مفعول واقع نشده
 باشد یا بی ساکنه در آخر آن ملحق بشود چون زبیدین کتابی یا خشی دور یعنی کتاب زبید خوب

است

5

است و هرگاه مفعول واقع شده باشد بالذکر بعد از آنکه حرفی از حروف چون ده که بی درستی
یاد کنیم از است یا هاء مقید معنی با و نفعی که در آنها ملحق بشود در آخر مضاف نون و یا ملحق
میشود اگر چه مفعول باشد مثال **مستعمل** که مضاف مفعول باشد چون زید بن کثا
یا زید یعنی کتاب زید را نوشتم و مستعملی چون زید بن بلشیده یعنی در سر زید و عمرو
یا غنیمه یعنی از پای عمرو و بکر بن زید یعنی در خانه بکر و گاه باشد که با را حذف میکند و
قبل از آنکه باقی میکند از نفعی که بر حذف یاء چون زید بن کثا یا زید بکر نون
در مثال اول و در مثال دوم زید بن بلشیده قاعده بدانکه هرگاه در آخر مضاف یاء
مکسوره یا هاء ساکنه باشد بمثل بسین خواهد شد مانند زید بن عباسی یا خنی دی
یعنی دعای زید خوب است یا زید بن عباسی او خود دوم یعنی دعای زید را خواندم اول
مثال مضاف غیر مفعول که باقی بدون نون بان ملحق شده و باقی مثال مضاف مفعول
که در **مستعمل** ملحق شده و در رسم سیم که هاء ساکنه ملحق شده باشد چون زید بن
ابن عباسی و در رسم سب زید خوب است و این قاعده در هر جمله برست که هر لفظی که در
ابن عباسی و هاء ساکنه باشد بجز رفع تعسر کلام سینی قبل از یا ملحق لفظاً باشد
چون زید بن عباسی کو درم و بلذکر سی و عمو سی و آخر این کلمات **الف و هاء و قاف** است
قاعده هر که مضاف و مضاف الیه جزیه را بر هم مقدم میدارند بلحوق یا نون و در بعضی
السر از اول بلحوق و او نون و بعد از آن سابق بر آن بلحوق **الف و هاء و قاف** چنانکه گویند زید بن
او غلظت کتابی یا خنی دور هرگاه یا نون زیاد کنند و هرگاه او نون زیاد کنند
چون **عمرو بن بلشونه** بنی نون دسترس پس در این دو مظهر مضاف غیر مفعول و زید بن
افلا نون کتابی نون خطی او خود دوم یعنی خط کتاب پس زید را خواندم در مثال مضاف مفعول
قاعده متعلقه بیاب نماید بدانکه بلحوق یا ساکنه در آخر کلمه مفید معنی سین است چنانکه است **حرف**

در رسم سب زید خوب است و این قاعده در هر جمله برست که هر لفظی که در

در فارسی ضربانکه ملحق الیم آن فعل باشد یا مضاف الیه باشد چون آوردنی کوی موی
یعنی چشمش درد کرد و چون لفلاین کوی یعنی چشمش و چون کزنی آق اولدی یعنی
چشمش سفید شد و علامت مفعول هم میباشد یعنی بمنزله نصب است در عربی که علامت
مفعولست چون چک غلیانی اما اگر کله کربار ساکنه بار ملحق شده مفعول باشد پیش از یا
هم نون مکسوری هم درمی آورند مانند کزنی کوزا اذوم یعنی چشمش را کور کردم تا عده
بدانکه حرف نفی که مسم است در مضارع ملحق بیلامات آنجا میشود و همان عمل را میکند چون
و ز فرماخ که یعنی زدن است میگویم و در همان معنی زدن تا عده بدانکه لام ساکنه راهز
گاه بعد از حذف علامت مصدر ملحق با ذه فعل نمازم علامت مجھولیت افعال است در هر یک
از وجوهات هفتگانه مثلاً وردی یعنی زد و ز کذبی یعنی زده شد و ار که یعنی میزند
بود و ر و لور زده میشود و ری یعنی بزین و رل یعنی زده شو که و سون یعنی باید بزیند
که و ک و کون یعنی باید زده شود و ز م یعنی زن و رل یعنی زده شو و بر یعنی میزند
و ز که گفته میشود و ز م یعنی زده است و ز کدی زده شد است تا عده بدانکه لحنی
ها بعد از حذف علامت مصدر تخفص فعل است در استقبال چون که بریند و چون این
که نهیچو لم بریند و هکذا نظایره چون الم و رده یعنی بشود و بزیند و هر گاه بعد از حذف
علامت مصدر الف باشد منقلب بیامی شود چون اینر یعنی بلای کند که در اصل اینا ما
بود یعنی یاز کون و چون اعلا یعنی کزیر کند که در اصل اغلاماق بود یعنی کزیر کردن تا عده
هر گاه خواهی اخبار از حدوت فعل نمائی در وقتی معین که در کلام عربی ازای توفیقی و در کلام
فارسی وقت را ملحق بفعل میکند و میگویند وقت زدن وقت رفتن وقت کشیدن در کلام ترکی بعد
از حذف علامت مصدر لفظانده را بر اصل ماده ملحق نموده میگویند و زدن کوزم یعنی در وقت
زدن دیدیم و همین وقت کندن یعنی وقت زدن و چکنده یعنی وقت کشیدن و پینده وقت

خوردن

خوردن قاعده هرگاه خواهیم اخبار از قاعده فعل کنیم که در فارسی متعارفست هاملتی
 فعل میکنند و میگویند زنده و کشته و روند در کلام ترکی بعد از حذف علامت
 مصدر نون زیاد میکنند و میگویند **زَرَن** یعنی زنده **اَوَلَدُ زَن** یعنی کشته **کَتَن** یعنی زنده
 قاعده بدانکه ضلک از م را بلفظ دور متعدی سازند و این در ترکی بمنزله **هَرَه** باب افعال
 و تضعیف عین و بای حرف جر است در عربی چون **سَمَّاح** خوردن بد و **رَمَّاح** خوردن بدی
خَوَزَنِد و **وَدِنِد** خوردن **مِیَر** خوردن **وَدِنِد** خوردن **وَدِنِد** خوردن **وَدِنِد** خوردن
 و چون **سَمَّاح** پرور آمدن **مَجْد** و **رَمَّاح** پرور آوردن یا زماق نوشتن یا زدور
 ماق نویساندن یا زوی نوشتن یا زدوروی نویسانند و هکذا قاعده **زُجَا**
عَد خواهد زد **زُجَاعِد** خواهند زد **زُجَاعَس** خواهی زد **زُجَاعَس** خواهی زد
زُجَاعَم خواهیم زد **زُجَاعَم** خواهیم زد و هکذا **أَبَاعَد** و **رَبَع** خواهد شد و **أَبَعَد**
رَبَع خواهد شد **مَجَاعَد** خواهد خورد **أَلَرَجَاع** زد خواهد کرد **مِیَر** خواهد زد
 نرم خواهد شد قاعده هرگاه بعد از حذف علامت مصدر **رَجَاع** مسطور شد
 ملتی کنند چون **کُوزَد** یعنی دید و هرگاه لفظ **وَب** و **مِیَر** ملتی کنند چون **کُورِب** و
کُورِی یعنی دید و هرگاه **مِیَر** و **وَد** هر دو را زیاد کنند چون **کُورِی** یعنی دید
 بود و باقی صنوع **بِجَا** نه هر یک از افعال بالحق این حروف معانی تابع اصل است **مِنَا**
مَد کور از فعل مسطور **کُوزُوب** و **کُوزُوبِکَر** و **کُورُوبِی** و **کُوزُوبِی** **لَمَّا** **مَتَم** **وَحَد**
وَمَع **الْفِز** **بِی** **لَفْظ** استعمال نیکند **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی**
سِیَر و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی**
مِی و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی**
رَدِی و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی** و **کُورِی**

مصدر است و بعد از حقوق بنا بر لغت زدی بایاخر ماضی مبدل بواو میشود و حاصل معنی فعل بعد
 از حقوق عین وقوع معنی مصدر است در زمان ماضی چون فزجری یعنی زد و فزجری یعنی زد
 یعنی زدن در زمان گذشته پس فزجری کوزدوم یعنی زدن او را در زمان گذشته دید
 و قرطی هذا فاعده حرف شرط اترک سین مفتوحه داخله بر صیغ ماضی و قانون آن
 است که بعد از حقوق آن دال که علامت ماضی است حذف میکند و یا را در مغز غایب بدل
 بجای میکند و عبارتة اخرى بعد از حذف علامت مصدر لفظ کسر را ملحق مینمایند و چون
 فزجری که اصلش فزجری بود سین شرطیه در آوردیم دال افتاد و یا بدل بجای شد و معنی
 ماضی بدل با استقبال کت یعنی اگر بزید و هم چنین فزجری در و ردیلا یعنی اگر بزید
 و فزجری فزجری که بعد از حقوق سین دال و یا افتاد و چون که علامت مخاطب بود با
 ماند و فزجری فزجری و فزجری فزجری که بزید فزجری فزجری فزجری فزجری
 اگر بزید فاعده چنانچه مذکور شد که مضاف الیه در کلام ترکی مقدم است بر مضاف الیها
 مذکوره هم چنین صفت مقدم است بر موصوف خود بد و ن حقوق حرفی بر موصوف و صفت خود
 کند بی یا خشی یا غله یعنی رفت پر خوب یا کوردم یا خشی او غله یعنی دیدم پر خوب
 را اول مثال غیر موصول دوم مثال مفعول فاعده ميم متکلم فاعیل خود را مکور مینماید
 چون جائز و حال یعنی جان من و حال من فاعده مصطلح امر میان اترک است که در اکثر مواضع
 الف را طبع بجز و دلور اغلب بجز و یا را طبع بجز میکند و این قسم حروفی که در کتابت نوشته
 میشود و در لفظ خوانده نمیشود بجز که گویند فاعده خا و فاف در ترکی متحد المنجزند و بیکدیگر
 قلب میکنند در معنی تعاون میکنند باب دویم در رسم اشیا آن مثل برده فصل است فصل
 اول در رسم سوابق آسمان کوزد بضم کاف فارسی اول ثانی زده شده آسمان کون بضم
 کاف فارسی و این لفظ مشترک هر دو نهادم کون گویند ما آبی بالف مدوده و این لفظ نیز

مترجم

متركه چهره آسمانی و ماه انسانی هر دو را آبی گویند سواره الدوزخ همزه بلازم زده شد
 ابر بگوت بضم باء موحده و لام آنست بضم همزه و سکون تا باد بیل بکبر یا و سکون لام آب
 سو بضم سین حاک نیزاق بضم تا، و سکون یا با رات یا مش بکبر فاق بروت فار تکرک
 دو لو بضم دال مهمله برقی ایلدیریم بکبر همزه و دال و راه آسمان صدا کرد کری کولدوی بضم گان
 های فارسی و راه فصل دویم در اسم اعضا و جوارح انسان و دیگر جانوران کیست
 شایع بجم فارسی موی تک بضم تا فعل ارخاض از نخین هم هست پوست ندی بفتح دال سکر
 باش معزترین بکبر یا موحده و یا بیساقی آن بالف مدوده و نون مسدود ابر و فاش
 چشم کوز بضم کاف فارسی بزاده شده حدقه چشم کبر بکبر کاف فارسی و فتح لام لفظ مکرک
 است ترکان کبرک بکبر کاف عربی کوس تلاق بضم قاف رلف بکبر یا موحده و ماع برون
 بضم با و راه دهن آن بالف مدوده کب دو دلق بضم دال و و او و مجولدمان دیش بکبر دال ربنا
 دپل بکبر دال زبان کوچک دپلک کلو بفتح بضم بلو صورت او بضم همزه و موضعی از صورت بلکه
 محاذی نیلای و طولعین است و بعضی در فارسی لب گویند برکی او بضم همزه تا ماند ریس سقال
 بفتح سین و قاف مشبهه دسیل پنج باء مکسوره بیازده شده و بعضی بگوت هم گویند کردن بو
 بضم باء شانه چین بکبر جم فارسی و یا سیاه زده شده و هکلی بکبر جم فارسی و کزک بضم گان
 عرب و راه مفتوحه هم گویند دست آل بفتح همزه و سکون هم دست دست راساق آل و دست
 چپ را سل آل بضم سین نامند باز و قل بضم قاف آریج دیر سیک بکبر سین هم دست پبلک بفتح
 لام کف دست اوج بضم همزه پت دست الدایمی بفتح همزه و سکون لام لکتت بارماق انکت کویچ
 جلینک بارماق بکبر جم فارسی انکت وسط او رتا بارماق ماحن دیرماق بکبر دال بیازده شده
 منت بوروخ بضم یا و هم بفتح فلق بضم قاف بلازم زده شده ریر بقی رافلق الکی بالف مدود
 نامند سیر دوش بضم دال و سکون شین پستان انچک بفتح همزه و سکون هم و کبر جم دال او رک

بضم هـ وفتح راء هر کله مراد آن پارچه گوشت نباشد بلکه مراد خواهرش طبعیت باشد بترکی کو کل
 بضم کافهای فارسی کوبند جگر فارا جگر شش آق جگر قلوه بوزیک بضم با یا زده شده و راء
 مفتوحه بکاف فارسی زده شده و بعضی بوزیک هم کوبند سپهر دالاق ماف کوبند بضم کاف فارسی
 و کرباره روده با فارسی سگ مارن پهلویان پهلوی راست شاق یان پهلوی چپ سل یا
 بضم سین دند تیورقه کرید بکر یا بلام زده شد ذکر پیک بکر سین حصیر داشتان قین شد
 جرج انجوق بالف مدوده و سکون بیم و ضم جیم و دالاق بکر دال و لام شد و آساقه بفتح هـ
 هر سه مصطلح است کون کت بضم کاف فارسی یا آیاق بفتح هـ و بقاعده مسطور پای راست را
 سان آیاق و پای چپ سل آیاق کوبند ران بود بضم باه خود زیز بکر دال سا و یا بالذکر بکر دال
 قورک توف و نا یوق پلسته دایان استخوان سوك بضم سین و میم پست سردالی پست رواقا
 و این لفظ مشترک است یعنی کد هم آمد رک دما بفتح دال فصل سیوم در اسم لباسها همه
 رخوت را مجموعاً پالتاز میانسند پیراهن کونیک بضم کاف عربی میاز زده شده زیر چهارم
 نونان بضم نالکله بوزیک بضم با و کاف عربی شب کله هر کج بوزیک تلفظ قیادون بضم دال
 بوسین کوزک بضم کاف عربی و واوسانک یا آوار آیاق قاپی بفتح هـ کفن یا سمان دسمان
 سر زنجابوشی بضم با فارسی و جزیرا کربس صورتی کردند که همان چشمها دار و نما یان باشد یا سمان
 کوبند فصل چهارم در اسم حیوانات اسبآت بالف مدوده که آب رای کره ماد یان
 قونان بضم کاف ستر دوه بفتح دال و واو کاورا کوز بضم هـ و کاف عربی کا و ماده اینیک
 بکر هـ یازده شده و کرون کا و کوهی زال بضم میم حرائیک بکر هـ و شین کره حرکت بضم
 کاف عربی و فتح شین کوسند قونان بضم کاف کوسند کوهی او و بعضی بضم هـ کوبند بر کجی بکر
 کاف فارسی میاز زده شده و جیم فارسی بره قوزی بضم کاف آهو چران بفتح جیم شیر آستان بالف مد
 کرک قوزت و این لفظ مشترک است که راع قوزت می کوبند عرس آبی بالف مدوده خون دوزق بضم

دال

دال سک و تاربی و نوله کل اقسام را این نامند و کویک بضم کاف عربی مخفی نوع بزیرک آنست
 سَمَّالِ جَعَالَ بفتح چیم فارسی و قاف شد و بجه تولکی بضم نا و سکون لام و کرف فارسی
 موصوره صر ضا بفتح صاد گریه پیشک بکریا فارسی حرکوش دوشان بفتح دال فصل
 پنجم در هوام موس سچان بکرسین مار شیلان زبور آری بالف مدوده هر ایا فرج آیات
 بکرف براه زده شده سک کت تونباقر بضم تا حاربت کر بی بکرف عربی براه زده شده و با
 فارسی جکل بست بیلی بکریا های فارسی حرکاتی مزین بی سوسمار کزتن کله بفتح کاف عربی اول و کا
 فارسی ثانی فریاقر بائیر مافلی ماهی بالف بضم لام ماح جکر نکه بفتح چیم فارسی و کرف کاف عربی
 براه و نازده شده و فتح کاف فارسی ثانی مکتس چین بکرسیم فارسی و با موحده پیشه چیلان
 بکرسیم بیاد کام زده شده و کرسیم فارسی و میوق بکرسیم کونید مور حیر فارسی بکرسیم
 کیک فیزه بکریا بیازده شده سپس بیت بکریا بیازده شده کرم تو زت فصل
 ششم در طيور مطلق طيور را قوش نامند باز که مرغ شکار بیت هم قوش کونید مرغ خانگی
 تویوت بضم نا و یا کت کلک بفتح کاف عربی اول بکاف ثانی زده شده کبور کو کر چین بضم
 کاف های فارسی کجستک رزجر بکرسین و چیم فارسی کلاغ فارقا کلاغ جاده فحله بفتح چیم
 و قاف سار سقر چین بکرسین و قاف و چیم فارسی سسور قران موس بکرف قاف
 هدهد بوپ بی بضم با جعد با بقوش حشاش کحیر قوشی یعنی مرغ شب فصل
 هفتم در اسم چیزهای که خوراکی است آب چنانکه مسطور شد سو نامند آب گوشت
 بوزاس اغور بولا ما ارد اون بضم هزه الو بالو کینا بکرف فارسی الورد ساری الو
 زیرا که زرد ساری کونید الو سیاه قرالوا ذیرا که سیاه را قرابکونید اجیل پیش بکریا ویم
 انکور او زون بضم هزه دائر او کله بکرف فارسی و فتح کام با سلق سجون بضم سین و چیم بر سج
 دوکی بضم دال مشوع و کرف کاف فارسی به هیوا بفتح هیا رستان بضم سین هم مرغ بوزیه

بضم یا و میم جو آریا بالف مدوده حربه قون بضم فان و حرف دستبر تو بزرگ بضم فان یا زده شد
 رونق یا ق ریاس اشقون بضم حرف در دک بزرگی بکر یا بر زده شد و ضم کاف عربی در القوار
 بفتح حرف سر بر نیاق بخند بید بکر حرف و با، سی آله بالف مدوده سیر سادشای سیر سوت
 بضم سین عدس زخمک عمل بال کد و قلمخ و این لفظ مشترک کرد و قرینم فان کتک قوت
 کدم بوقد بضم با، کوچ نیپاق بکر یا و میم کوست آن بفتح حرف ماسد بوقورت بضم یا و قاف
 تان جورک بضم جیم فارسی ملک دوز بضم دال هند و انده مار پوز هستر جکر دک بکر جیم و کاف
 فارسی حج بوز بضم یا فصل هشتم در بیان اعداد از یک تا هزار یک بی در و یکی ستر
 اوج بضم حرف چهار دوز بضم دال پنج بکر یا استن الی بالف مدوده هفت بدی بکر یا
 و دال شد هفت سکن بفتح سین و کاف عربی شد نه دور قوز بضم دال و قاف شد ده
 آن بالف مدوده بیست و یک بکر و کاف فارسی سی او ز بضم حرف و نه شد جهل فرخ بکر قاف
 بجاه الکر بفتح حرف و لام شد دست آلتین بالف مدوده هفتاد بدینش بکر یا هفتاد سکن
 بفتح سین بکاف فارسی زده شد تودد و قن بضم دال و سکون کاف صد بوز بضم یا، هزار مین
 بکریم و باقی اعداد را از اینها ترکیب کند باینضم کربتر را بستر و کتر را بعد از کونید چون آن بیست
 یازده تورا بتریش یکصد و پنجاه و پنج مین در دیور الکر یکی هزار و چهار صد و پنجاه و دو آن
 مین الکر بوز فرخ اوج ده هزار و شصت و چهل و سه مین علی هذا و مین را باینه و دو
 مین را یکی باینه و همچنین تا هر قدر که خواهند و میم مین یارم باینه چنانکه مین شاهی را یارم شاهی
 گویند و بیک چهارم را بپنجاد گویند فصل نهم حرف الف در سایر اسما، آینه گوزکی بضم
 کاف فارسی و واو بمحوله آسیا ذکر نام بفتح دال و کرف فارسی آستانه بوا بضم با، آشوب
 فارسی بکر یا و سین اپی کوی بضم کاف فارسی و واو بمحوله و بناست زک آسمان را هم کوی
 گویند آهن در بفتح دال و ضم میم آب باز او ن بضم حرف و فتح زاه مع آیس یکی جانی آوار

س

سَرَفَعِ سِينِ اَرَهْ بَغِي بَضْمِ بَا، مَوْحِدَهْ اَرْدَا نَا اَوْ جَوْزِ بَضْمِ هَمْزِ وَجِيمِ اَنْتِمِ اَدْبَالَفِ مَدْوَدَهْ حَوْتِ
 اَدْنَكْ نَرِدِ بَعْضِي اَسْمَتِ حَيْثِ وَنُوسْتَنِ كَافِ بَعْدَ اَزْ نُونِ سَاكَنْدِ دَرْ تَرْكِي مَصْطَلَحِ اَسْتَا اَسْتَا
 يَاشِ وَابْنِ لَفْظِ مَرْكَتِ چَرَسَالِدِ تَرِي دَا هَمْ يَاشِ كُو نِيْدَا مَصْطَلَحِ كَوْلِ بَضْمِ كَافِ فَا رِي اَرُو رُو بُو كُو
 بَضْمِ بَا وَكَافِ فَا رِي اَمْسَبِ بُو كُو بَكْرِ كَافِ فَا رِي اَنْبَرِ مَاشِرِ اَسَانِ دَا قَا رِ حَقِ اَنْكَسْرَا وُزْدَكْ
 بَضْمِ هَمْزِ وَزَا وِجِمِ حَرْفِ نَبَا، بَا رِي تَعَالِي ثَا رِي بَا لَا اَنْجَا رِي بَضْمِ يَا پَا يِنِ اَشَا فِ رِ بَالَفِ
 مَدْوَدَهْ يَامِ دَامِ بَا لَا يِي بَا مِ زَا دَامِ اَوْ سَرِ بَضْمِ هَمْزِ كُو نِيْدَا نَبَا لِ قَا نَا تِ پَا سَتَرِ دَا بَانَ يَارُو كَرَكْتِ
 بَضْمِ كَافِ عَرَبِي وَفَتْحِ زَا، بَا رِي كِ اَنْبَرِ بَكْرِ هَمْزِ وَسَكُونِ بَا وَنُونِ بَا رِي يُو كْ بَضْمِ يَا بَجِي هَا اَوْ شَا فِ
 بَضْمِ هَمْزِ نَجْمَتِ پَشْتِ مِشِ بَكْرِ يَا فَا رِي وَكَرِيمِ كَلِمَتِي بَلَدَرِ اَنَابَا هَتْ مَدْوَدَهْ وَنَا، مَشْدُ مَدْوَدَهْ
 بَرَا دَرِ مَازْدَانِشِ پَرِ رُو زَا اَنْدَرِ اَفْرَكُونِ پَرِ يَسَا اَنْزَا فِ كَجِمِ اَمَدَهْ كِي دَرِ عَضْوَتَا لِي بَقَا فِ
 مَدْوَدَهْ بِلَامِ زِدَهْ شَدَهْ وَكِرْ خَا دَرِ هَنْدَهْ خَلِيَا تِي بَكْرِ جِيمِ فَا Rِي وَسَكُونِ لَامِ بَرَكْ بِلَا خِ
 پَرِ يَلَكْ بَكْرِ يَا بِلَامِ زِدَهْ سُدْ پَرَا بِ سُو لِي بَضْمِ سِينِ پَرِ دُو لِي بَضْمِ دَالِ بَرَكْ يُو كْ بَضْمِ بَا
 وَا يَا پَرِ اَوْ قَلَانِ بَضْمِ هَمْزِ پَسِنِ دَلِي وَكِرِي بَكْرِ كَافِ فَا Rِي پَشْتِ چَا نَجْمِ مَسْطُورِ شَدِ دَالِ
 وِي تِي رَا دَالِي كُو نِيْدَا پَسَلِ كُو سَفَنْدِ فِينِ بَكْرِ قَا فِ پَسِمِ يُونِ بَضْمِ يَا، تَعْبُدِ سُرَهْ بَضْمِ سِينِ
 بَلَدَا اَوْ جَبِ بَضْمِ هَمْزِ وَفَتْحِ جِيمِ تَلِ اَبِ كَرِي بَضْمِ كَلَفِ فَا Rِي سَبَدِ بَا قِ چَهْنِ اَنِي بَفَتْحِ هَمْزِ وَنُونِ
 مَشْدَهْ پُو سْتِ حَيَوَاتَاتِ دَرِي بَفَتْحِ دَالِ پُو سْتِ خَرَبْرَهْ وَهَنْدِ وَا نَزِ وَنَجْمِ رِغِ وَكِرْدُو
 بَا دَامِ وَا مَسَالِ ذَلِكِ رَا قَا بُو نَجِ نَا مَنَدِ بُو لِ سُدْ وَكْ بَضْمِ سِينِ وَدَالِي وَا يَسْتَرِ نِيْزِ كُو نِيْدَا
 پَسِ اِرِي بَكْرِ هَمْزِ وَزَا، پَرِ قُو جَبِ بَضْمِ قَا فِ پِرِهْ رِنِ قَا Rِي پِيَا تَرِ اَوْ لِي بَفَتْحِ هَمْزِ
 پَرِ وِنِ اِسْتِيكْ بَكْرِ هَمْزِ وَشَا يِنِ وِيَا Rِي بِلِي اَسْتِمَالِ كَنْدِ حَرْفِ تَا، تَا يَسَانِ
 يَانِي مَارِي كِي قَرَانِ لَخِ بَفَتْحِ قَا فِ وَضَمِ لَامِ مَاجِ حُو وِرِ سَطِ پَكْ تَا وُلِ جَوَزِهْ بَفَتْحِ جِيمِ فَا Rِي
 تَرِ يَاشِ لَفْ پَرِ هَجَلِ بَضْمِ تَا وَا بَا، فَا Rِي تَلَخِ اَنْجِي بَالَفِ مَدْوَدَهْ وَكَرِيمِ سَكْلِ بَفَتْحِ تَا دَا زِ

تند ویدر اینی بکسر هزه تیغ دکاتی اولکچ بضم هزه ووا و بجهوله وضم کاف عربی حرف جیم
 چاقو پرخان بکسر موحد چاه قوی بضم قاف جازوب سبورگر بضم سین و با و فتح
 کاف فارسی چپ سل بضم سین چند بخر بکسرون و جیم فارسی چکل بکسر میم و فتح شه:
 جوی آب آرخ بفتح هزه چوب آفاج بالف مدوده و این لفظ مشترک چر قسم و چر طور بخر
 بکسرون و جیم حرف حاء حال اندی بکسر هزه حلقه که در کوش کند سوزنا بضم سین
 حرف حاء حانه بکسر هزه حام چی بکسر جیم فارسی خاکیر شیوان حار تپکان بکسر تا حالی
 بن بضم با حاکتر کول بضم کاف فارسی خدمت قلوب بضم قاف و لام شد دخت حام پی
 کربخ بفتح کاف و پی و کرباه فارسی خست بجه نیش نیش کربخ حنک قوری بضم قاف
 حنکده قورلوب حنک سیرن بفتح سین خون فان حوسه آنکور و خرما و افعال ذلك
 ناسالم بضم خا و مجهر و حوسه کندم و جورا سئل بضم سین و تا کویند حنک ثلوث بضم نا و
 و منک آب هم همین اسم دارد حرف دال داماد کور و ک بضم کاف فارسی اول و فتح کاف
 عربی نانی دخت قز بکسراف عمر قوی و خال قزی و عم قوی یعنی دختر عمر و دختر خاله و دختر
 عم درجت آفاج و این لفظ مشترک و خوب و قریح را نیز گویند دراز اوردن بضم هزه
 در د آری بالف مدوده درست آری بکسر هزه دریش نیز بکسرا و زا و منقوطه در و فتح
 بالان در د آری بضم هزه دست قلیاق بضم قاف دسوار چنین بفتح جیم فارسی دعوا
 سبابش دم حیوانات قویق بضم قاف پیان زده شده و این لفظ مشترک در مل چون
 بکسر جیم فارسی دود تو سدی بضم تا دورا و زاخ بضم هزه بده کند بفتح کاف عربی دیک
 قازقان دیکه مازا بخر دیروز دوشن دینب دوشن کچر بکسر کاف فارسی دیولتر دلی بفتح
 دال دیر کچ بکسراف فارسی حرف ذال ذغال کوز بضم کاف عربی و میم است حرف را
 راست مقابل چپ ساق راست مقابل دروغ دقوی بضم دال چون اوسوزاری دقوی دور

یعنی این حرفها را است است یل بضم یا لفظ مشترک یعنی دفع هم آمده کتاب اوزنکی بضم هم روز
 کون بضم کاف فارسی چنانچه مسطور شد آرو و زبو کون دیروز دوفن پریر و راینرا کون
 فردا صبا کون پس مردا پری کون روزه او دوج بضم هم روزن باجر بفتح جیم سبک روزن
 فوم بضم فاف حرف زاء زرد ساری زرع آرنش بالف مدوده برانده شده و کرشین
 ززه کین بکر کاف فارسی فعل ارجا ضرا کین باق یعنی پوشیدن هم هست زنت پنی
 بکبر یا فارسی و یعنی بدهم استعمال مینماید رعنا قش بکر فاف زمین کون دوجور بضم
 جیم فارسی و خا بجم زنگ دیرن بکر دال رن آرواد بالف مدوده نو دوز بکر تا
 روز کونج بضم کاف فارسی ره کران روده میسازند کرش بکر کاف عربی و زهی که
 در ظرف و غیره هست همان زه کونید زیه آلت بالف مدوده و سکون لام و تا زین
 بهر بفتح نا و ها حرف سین سال باش چنانکه مسطور شد لفظ مشترک سبیل
 آن بالف مدوده سبز یا شیل بکرشین سبک بونکل بضم یا سحر او پی شدن بضم هم
 تحت و محکم برک بفتح با و سکون زاء کاف عربی سرح قور سرح آب اینک بفتح ضمه و نون
 مند دمکور سرب قرفشوم بضم فاف اول و ثانی است بش بضم یا لفظ مشترک سفید
 کرشان بکر کاف عربی سنگ داش سنگین آق بالف مدوده و کرفان سورن این بکر غزه سوا
 آتلی بالف مدوده سبج شیس لفظ مشترک سیاه مارا حرف شین سانه ریش ذراف
 ساح حیوانات بوی زبضم با یا زده شده و نون بزاء بجم زده شده ساهر درخت بوذخ
 بضم با، ساه اقسام بالف مدوده سب کچر چنلخر مسطور شد اصب بو کچر فدا لب جاکچر
 پس فدا لب پری کچر دیب دوفن کچر ریب ابر کچر صفت کچر یاری بکر ابر سبج
 بکرشین بجاء محله زده شده شبان چنان بضم جیم فارسی سرب چاخور جیم فارسی سکار اونیج
 غزه بو آورده شده و بعضی بالف مدوده استعمال کند سبیر فلج بکر فاف و لام سوه از

بفتح هزه حرف ص صحیح گویند و سحر را دواشدان صحرا چو لب بضم جیم فارسی و واو مجهول حرف
 طاء کما یأیپ بکسر هزه رینا ترا هم ایپ گویند طلاء قول بکسوف و زاء حرف ظاء طه
 کوئوز بضم کاف فارسی و نون حرف عین عاقله عقیلی بفتح عین و کسوف بلام زده
 شد عروس کلین بفتح کاف فارسی عروسی تویی بضم نایب زده شد عرق بفتح نایب زده
 شد عصر انکیدی بکسر هزه بیابان زده شد و کاف فارسی علف لث بضم هزه عمر قی پی
 عین العلب قوش او ذبی بضم قاف و هزه عید با یازم حرف غین علام قول بضم
 قاف علاقی فن بکسوف بنون زده شده حرف فاء قریح آفاج بالف مدوده لفظ
 مشترک حرف قاف قدم آدم بالف مدوده و دال مشدد و مفتوح قومن بفتح بضم
 بار زده شده و طره داغی بحیم فارسی قسم آند بالف مدوده و سکون نون و دال
 قلع قلائی بفتح قاف حرف کاف کارد پیر چاق بکسوف بالف مشترک کاسر چانان کاز
 این بکسر هزه گاه ساغان کج مقابل راست اگر بی بفتح هزه و سکون کاف فارسی کد کلبی
 بضم بلام زده شده و کسوف فارسی کران بها بفتح با کر باس بز بکسوف بلام زده شده
 کرد بکسوف فارسی دو کون بضم دال و کاف فارسی کرد و عیار بضم نایب و سکون
 زاده کرم بفتح کاف فارسی ای بی بکسر هزه کرم بکاف عربی قورت بضم قاف بمعنی کرک هم
 آمد کساد کن بفتح کاف فارسی کل بکسوف کاف فارسی بالحق بیابان فارسی و جیم فارسی کلوع
 کتک بفتح کاف عربی و سین مشدد کلید آچار بالف مدوده و جیم فارسی کلفت
 یقون بضم پاف و قاف کله بفتح کاف فارسی سوزی بضم سین که از بالف مدوده و
 اسلیک بفتح هزه بین زده شده و کسوف فارسی بهین معنی است و کسوف آزاراق گویند
 کابیطهر کب خاتره و اوطاق را ابو جاح نامند کمار قراق بکسوف کسوف کسوف قراق
 گویند و سیاه آزاراق نامند و سعید راق قراق کوه داغ و کمر را قیر بفتح قاف یا

گویند کونا

کونا بکریا بکریا فاف و صاد مشد د کویچک خورده گو د چو خور بضم جیم فارسی و خاء معجمه کھواره
 بیک بکریاوشین حرف لام کلا ع آرخ بافت مد و ذ و کرا، مهمله کخاف یونان
 بضم یا لکد تبوک بفتح تا لک حم فوطه کوح جری بکریا فارسی کیر سورون بضم سین
 حرف میم ماد رانا بالف مدوده و نون مشدده ماههای دوازده کانه ای باسم
 و ماه رمضان را اوروح ای بضم هزه و رانا مند ماده مقابل نزدینی بکریا دال مرد کینی
 بکریا کاف عری مرک الم بضم هزه و لام مره دار مسک آب تولوخ بضم تا چنانچه مسطور شد
 خیک راه کونید معز قلم البیک بکریا و لام معریا چون کرد و و باد لام را ای بکریا
 و جیم فارسی می کونید مقبول کز ل بضم کان فارسی و فتح زاء معجمه و کویچک بفتح کاف فارسی نیز باشد
 مسار دیدیک بکریا الهامه ازل بفتح هزه و کز زاء معجمه و لام مهره که دست بند و کرم بند کند
 بضم بضم میم نون زده شد و کرجیم بخازده شده مهمان قنات بضم فاف مع دوقلم بضم دال
 میان آرا بالف مدوده حرف نون نغ سب لفظ مشترک ترادگ بکریا و فتح کاف ترادگ
 بضم باو میم ترادیک یوخ بضم باو هزه نزدیکی که اسم مصدر است یوخ لوق ترادگ بضم کاف عری
 نصف شب کیر یارینی بکریا، مهمله نصف یاری فی قس بقیه فاف ترادگ بکریا و فتح کاف ترادگ
 و جب تارش بکریا و رم شیش بکریا چنانچه مسطور شد لفظ مشترک حرف هاء هار
 فود و بضم فاف هار شد است فود و رلوب بجر آریخ بالف مدوده هم چین و همین طور بیله
 بکریا یعنی ماه نیز آمده چون بیله کدوخ یعنی ماه آمدیم همه هائی بکریا و سین هیه اودون
 بضم هزه و دال حرف یا، یکجا پیریده بکریا و معجمه و کیر یا کله ثانی فصل هضم در سنا
 اشاره از برای مشار الیه مفرد قرپ خواه مذکر و خواه مؤنث لفظ بو ملت بو او مجموله و از برای
 مشار الیه تثنیه و جمع قرپ خواه مذکر و خواه مؤنث لفظ بو لار میباشد بو او مجموله و از برای
 الیه مفرد بعید ام از تذکر و تانیت کرده لفظ او میباشد و از برای مشار الیه تثنیه و جمع بعید ام از

تذکره نایب لفظ اولیاء الله را اختلاف لغتین میباشد اما بحیثه مشارالیه مکان قریب لفظ
 آورده بضم با میباشد و بحیثه مشارالیه مکان بعید لفظ آورده است بضم حزه که اصل آنجا آورده
 و آورده است کلاً بحقیقتی متمامل و هرگاه منظور از اشاره از مکان ظرفیه نباشد بوزایه
 و او را بگویند چون او را نیز کلاً بخلاف آنکه هرگاه مراد ظرفیه در مکان باشد میگویند آورده
 فالسین یعنی آنجا باشد باب سببوم در حروف آنجان الله بکسر حزه چون وردی
 الله اولدی یعنی زد آنجا که زد دیگر او ز که بضم حزه و سکون و او و زاء معجمه و فتح کاف
 فارسی باشد هم معنی دیگر و غیر آمد چنانکه داهی نیز همین معنی آمدیم بمنزله حروف استفهام
 است کجی و تک هر دو حرف تشبیه باشند معنی مثل یعنی بان میماند و مانند است همچون
 بحیثه تعلیل و حجت است چون کجی همچون یعنی از برای تشبیه همچون یعنی چرا تشبیه یعنی از برای چه
 گو مفید باین نسبت است که چون قوائلو و بحار لو و قراچو رلو و چه چیر تشبیه بفتح نون باین زده
 شده و کراوت جبر فتوحیم بحیثه کجی آمد چون ورد و حجه یعنی وقت زدن و قار بوز چه
 یعنی هند و آنه کو چله و دست ها چاغ چاغ نجیم فارسی یعنی وقت است کجا ها دادا کد امر
 فالسین هم فارسی است معنی بی میباشد چون حال نرم یعنی بی خالم چیز میشود نه الله بفتح نون
 و ضم حزه باین معنی طرف است بضم معنی نکر است و کل معنی نیست است گفته یعنی باز از معنی کم
 است او ز معنی خود است نون ساکنه معنی تو میباشد که بترکی سن گویند چون قولونک
 کلدی یعنی غلام تو آمد و از دیاد کات بعد از نون ساکنه مصطلح است که در ترکی میگویند
 و بخوانند ایج معنی تویی میباشد چون او ایچنده و ایچرده یعنی تویی خاتره راق راک
 راک علامت فعل تفضیل است چون میان دو بد است میان راق در و در یعنی خیلی بد است
 بیک بکاف فارسی داده تفضیل میکند ولیکن درین زمان چندین مصطلح نیست چون بیکر معنی
 بجز در معنی در است دن معنی است بد است بیکر معنی از بند های ساکن لاضر در آخر کلمه یعنی

باز بیا

باعناشد چون منور دی یعنی بن داد و رود و بر معنی است میا سندنه یعنی چه میا سندنه
 نه تار سکن یعنی چه میکنی کنه یعنی چه چیز جدا آری بالف مده و ده دفعه بل بضم یا لفظ
 شکر است و در خارت بوخارت یعنی باین قدر چند بجز بکرنون و جیم فارسی زیاد
 بضم جیم فارسی نیست بضم یا خانه در باره الفاظ مکرر دست میذارم
 سویشتم بفتح سین دوست میدارند سوگر بفتح سین و واو و لام مشدد سحر
 جای سرد سرب بفتح سین روی چیری اوست بضم همزه چون کنا بلراوستر یعنی روی کنا
 نوبر نوسری سربین ایچله چشم درشت آلا کور بالف مده و ده بعد ازین مویز سره سخت مشو
 برکن مرابرو و سر کردن طشقا باخ همین است الیه بود گور پیش خودم است اوزیامده و
 پیش خودنت اوزیامده دور پیش خودم اوزیام از لن او تن چه طور شد بجز الدی
 لجا بودی هاردا بدن برتی و ره سن بفتح راوسین بجوری بیته سن بکریا او لوفخ
 ناین و قس علی هذا بیایم کلم بفتح کاف فارسی و لام مشدد بزم ورم بر او پسین چون پسین بر
 یعنی با و میگویم چه کار میکنی فی بزم کن چه کار میکنی فی بزم کن اگر کرد او را در دند درد و ردی امر
 کرد او را بر جی را سندی یا بر خیزاند دور فور دور دی زمین حبیبی بر تیر سیدی معین کر رید

بهر دی

RAHİMİ, Musa, *Ḳavā' id-i Türkī*, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER, IX+205 s.

Ḳavā' id-i Türkī 19. yüzyılda İran coğrafyasında kaleme alınmış Farsça-Türkçe gramer ve sözlüktür. Eser, Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī tarafından Türk olmayanlara Türkçeyi öğretmek amacıyla hazırlanmıştır. Elimizde iki nüshası vardır: MN11350, MN6563. Her iki nüsha da Mar' aṣī Necefi Kütüphanesinde saklanmaktadır. *Ḳavā' id-i Türkī* adlı eserin incelenmesini konu alan tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin yazarı Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣṭiyānī ve çevresi hakkında kısaca bilgi verilmiş, eserin yazılış amacı ve 19. yüzyılda İran coğrafyasında Türkçenin ne kadar işlek ve yaygın olduğuna değinilmiştir. Yazar Tebriz ağzını esas alarak eserini yazdığından, Türk tarihinde Tebriz şehrinin önemine işaret edilmiştir. Ayrıca, eserin dil tarihi araştırmalarındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuş, yazım-ses özellikleri, söz çekimi ve söz yapımı, söz varlığı bakımlarından incelenmiştir. Bu incelemede 19. yüzyıl Tebriz ağzı, Eski Türkçe, Eski Oğuz Türkçesi, Azerbaycan ağzları, Anadolu ağzları ve bugünkü Tebriz ağzıyla da karşılaştırılmıştır. *Ḳavā' id-i Türkī*'de, bugünkü Tebriz ağzında kullanılmayan sözcüklerin yanısıra Eski Türkçenin ve Eski Oğuz Türkçesinin kimi özellikleri de tespit edilmektedir. Tebriz ağzında mastar ekinin yalnız kalın biçiminde ve geniş zamanın çokluk 1. kişisinde ek ünlüsünün yalnız yuvarlak biçiminde kullanılması bu ağzın karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. Ayrıca kimi sözcüklerde birincil uzun ünlüler ve damak n'sinin varlığı yazımdan tespit edilmektedir.

İkinci bölümde, eserin her iki nüshası da karşılaştırılarak Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri kısmında geçen Türkçe biçimlerin yazı çevrimi Türk Transkripsiyon Sistemine uygun olarak yapılmış, her sözcüğün yanında nüshada geçen yazılış biçimleri ve Farsçaları da verilmiştir.

Tezin Üçüncü bölümünde dizinler yer almaktadır. Dizinlerden biri *Ḳavā' id-i Türkī*'deki dil bilgisi terimlerinin Türkçe-Farsça, Farsça-Türkçe dizinleridir. Bu bölümde *Ḳavā' id-i Türkī*'deki Türkçe unsurların dizini de yer almaktadır. Türkçe sözcükler dizininde her madde başının bugünkü Tebriz ağzındaki ve ölçünlü Azerbaycan Türkçesindeki biçimleri de verilmiştir. Sona *Ḳavā' id-i Türkī* MN11350 nüshasının tıpkı basımı da eklenmiştir.

RAHİMİ, Musa, *Ḳavā'id-i Türki*, Master Thesis, Advisor: Prof.Dr. F. Sema Barutcu
ÖZÖNDER, ix+205 s.

This thesis named *Ḳavā'id-i Türki* is composed of three sections. The first section provides a brief information about the biography of the subject work's writer and the era, which the work was composed. Following this, after submitting information about the main purpose of the compose of this work, it is emphasized that the use of Turkish language was so practical and widespread in the 19'th century in Iran. Since the writer composed this work by using Tabriz accent, the main importance of the city of Tabriz in Turkish history was also touched during the thesis.

The main importance and place of subject work in language history researches were also mentioned while the characteristics related to orthography-phoneme, vocabulary and the etymolgy were examined. During this section, 19'th century Tabriz accent old Turkish was also scrutinized by comparing to Old Oghuz Turkish, Azerbaijan accents, Anatolian accents and today's Tabriz accent. However, during the preparation of this thesis, it is also determined that, in *Ḳavā'id-i Türki*'s work, not only some words, which are not being used by today's Tabriz accent but also the characteristics of old Turkish language and Oghuz Turkish can be seen. The main characteristics of this Tabriz accent is the use of infinitive suffix in its only velar form whereas in only rounded form for the first person plural in the present tense. Additionally, primary long vowels and velar 'n' are kept in some words.

In section two, two editions of the subject work were translated and compared to each other, then the findings of study were written according to Turkish transcription system.

The spelling of each word in relevant edition and its corresponding meaning in Persian language while the Arabic meanings of the words were also provided within the content of this thesis.

Finally, in the third section, after providing Turkish-Persian, Persian-Turkish meanings and the index of proper nouns, in index of Turkish words and suffixes, the pronunciation form of any word in today's Tabriz accent and also standard linguistic forms related to Azerbaijan Turkish were also provided.